

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

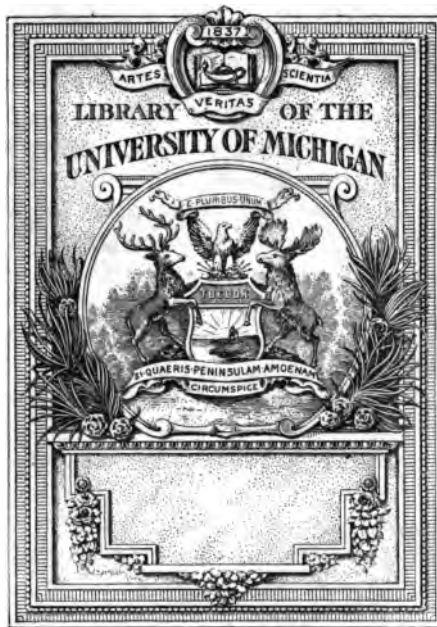
- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

B 1,219,630

B4
613
D48

DE INCUBATIONE

CAPITA QUATTUOR

SCRIPSIT

LUDOVICUS DEUBNER
(Lindberg)

ACCEDIT LAUDATIO IN MIRACULA SANCTI HIEROMARTYRIS THERAPONTIS
E CODICE MESSANENSI DENUO EDITA

LIPSIAE
IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI
MCM

LIPSIÆ: TYPIS B. G. TRUBNERI

Rechns 5-1-38 M. T. T.

25 Sept. 11 - P.B.R.

ALBRECHTO DIETERICH
PRAECEPTORI MEO

S

Index capitum

	pag.
I De somniis divinis	1
II De incubandi ritibus symbolisque	14
III De carmine Delphico Euripideo	49
IV De incubatione christiana	56
1 Michael	65
2 Cosmas et Damianus	68
3 Cyrus et Ioannes	80
4 Thecla	98
5 Therapon	103
Laudatio in miracula sancti hieromartyris Therapontis	111
Addenda et corrigenda	135
Errata	135
Index rerum	136

DE INCUBATIONE

Caput I.

De somniis divinis.

Quantum cum apud alios populos antiquos tum apud Graecos et Romanos somnia valuerint, ita ut in gravissimis quoque rei publicae negotiis habita sit eorum ratio, satis constat superque neque in hac re tritissima ullam vocolam sumus addituri. De somniis divinis, h. e. quibus vis inest futuri praesentiendi, eorumque indole, de dis vel daemonibus divinitus missis, qui in eiusmodi somniis apparebant, eorumque habitu nonnulla in hoc capite primo adnotabimus. Quae tamen antequam ineamus, varias praemittere liceat observationes quibus quomodo antiqui somnia dispertiverint quaeque eorum genera discreverint brevibus attingatur.

Qua in re concinere quae apud Artemidorum (Oneirocr. I 2 p. 5 Herch.) et Macrobius (Somn. Scip. I 3, 2) leguntur iam Buechsenschuetzius monuit¹⁾. Enumerantur enim ab Artemidoro *ἐνύπνιον*, *φάντασμα*, *ὄνειρος*, *ὄραμα*, *χρηματισμός*²⁾, a Macrobio *ὄνειρος* — somnium, *ὄραμα* — visio, *χρηματισμός* — oraculum, *ἐνύπνιον* — insomnium, *φάντασμα* — visum. Quam somniorum dispertitionem antiquitus usitatam fuisse suo iure coniecit idem Buechsenschuetzius, praesertim cum Artemidorus de 'phantasmate' inter multos alios Artemonem quendam Milesium atque Phoebum quendam Antiochensem explanatus egisse commemoret³⁾. Nec discordat, quod Macrobius ipse (3, 1) in somniorum generibus tractandis hoc modo incipit: „*antequam ipsa somnii verba tractemus, prius quot somniandi modos observatio deprehenderit, cum licentiam figurarum, quae passim quiescentibus ingeruntur, sub definitionem ac regulam vetustas mitteret, edisseramus*“ e. q. s. Accedit, quod eadem dispertitio apud scriptorem Byzantinum saeculi decimi quarti occurrit, Nicephorum dico Gregoram in commentario eius ad Synesii de insomniis librum scripto, ubi similem in modum

1) Traum und Traumdeutung p. 59 sq.

2) l. c.: *ἔπεται δὲ τούτοις, τῶ μὲν ἐνύπνιῳ τῶ ἀσημάντῳ τὸ φάντασμα, . . . τῶ δὲ ὄνειρῳ ὄραμα τε καὶ χρηματισμός.*

3) l. c.: *φάντασμα, περὶ οὗ ἄλλοι τε πολλοὶ καὶ δὴ καὶ Ἀρτέμιων ὁ Μιλήσιος καὶ Φοῖβος ὁ Ἀντιοχεύς διειλεγμένοι εἰσί.* cf. Buechs. p. 60 sq.

dispartitio illa tribuitur 'antiquis': εἰσὶ γὰρ διάφορα τὰ παρὰ τοῖς παλαιοῖς τεθειμένα τοῖς καθ' ἕπνοῦς φαινόμενοις. (Migne Patrolog. Gr. t. 149 p. 608 A.) Nicephorus Gregoras, quocum Macrobius multo magis congruit quam cum Artemidoro, ex eodem fonte hausisse videtur, de quo ille scientiam suam derivavit; Macrobius enim in explicandis somniorum generibus eundem observat ordinem, quo apud Nicephorum enumerantur (l. c.): πέντε γὰρ φασι τούτων εἶναι τὰ εἶδη· ἂν τὸ μὲν ὀνομάξουσιν ἐνύπνιον, τὸ δὲ φάντασμα, τὸ δὲ χρηματισμόν, τὸ δὲ ὄραμα, τὸ δὲ ὄνειρον. Quocum plane concinit Macrobius inde a 3, 4, ubi diffusius singula tractat: ἐνύπνιον (4) φάντασμα (7) oraculum (8) visio (9) somnium (10). Nec non inter exempla a Macrobio et Nicephoro Gregora, ut genera illa diversa illustrarent, allata aliquod intercedit similitudinis.

Artissime vero cum Macrobi loco coniungenda sunt, quae apud Pseudo-Augustinum De spiritu et anima 25 t. 40 p. 798 Migne leguntur. Quod cum ex iis elucet, quae hic illic de somniorum dispartitione proferuntur:

Macrob. I 3, 2.

„omnium, quae videre sibi dormientes videntur, quinque sunt principales et diversitates et nomina.“ Secuntur nomina eo ordine, quem adnotavimus pag. 1.

Ps.-Augustinus l. c.

„omnium quae sibi videre videntur dormientes, quinque sunt genera; videlicet oraculum, visio, somnium, insomnium et phantasma.“

tum maxime confirmabitur, cum cationes:

Macrob. I 3, 4sq.

4. „est enim ἐνύπνιον, quotiens cura oppressi animi corporisve sive fortunae, qualis vigilantem fatigaverat, talem se ingerit dormienti corporis, si esuriens cibum aut potum sitiens desiderare . . . videatur.“

Ps.-August.

„insomnium est, quando id quod fatigaverat vigilantem, ingerit se dormienti; sicut est cibi cura vel potus“ e. q. s.

7. „φάντασμα vero, hoc est visum, cum inter vigiliam et adultam quietem in quadam, ut aiunt, prima somni nebula adhuc se vigilare aestimans, qui dormire vix coepit, aspicere videtur irruentes in se vel passim vagantes formas a natura seu magnitudine seu specie discrepantes, varias-

„phantasma est, quando qui vix dormire coepit, et adhuc se vigilare existimat, aspicere videtur irruentes in se, vel passim vagantes formas discrepantes et varias, laetas vel turbulentas. in hoc genere est ephialtes, quem publica persuasio quiescentes opinatur

que tempestates rerum vel lactas vel turbulentas. in hoc genere est ἐπιάλτης, quem publica persuasio quiescentes opinatur invadere et pondere suo pressos ac sentientes gravare.“

f

8. „et est oraculum quidem, cum in somnis parens vel alia sancta gravisve persona seu sacerdos vel etiam deus aperte eventurum quid aut non eventurum, faciendum vitandumve denuntiat.“

„oraculum est, cum in somnis parens vel aliqua sancta gravisque persona, seu sacerdos, vel etiam Deus eventurum aliquid aperte vel non eventurum, faciendum vel devitandum denuntiat.“

9. „visio est autem, cum id quis videt, quod eodem modo, quo apparuerat, eveniet.“

„visio est, cum id quis videt, quod eodem modo, quo apparuerat, eveniet.“

10. „somnia proprie vocatur, quod tegit figuris et velat ambagibus non nisi interpretatione intelligendam significationem rei, quae demonstratur“ e. q. s.

„somnia est figuris tectum, et sine interpretatione intelligi non potest.“

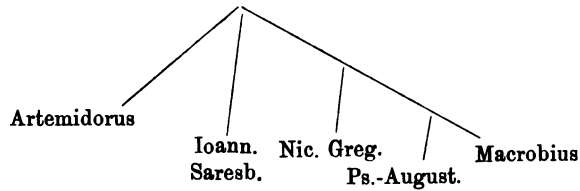
Cum Pseudo-Augustino insint quae desunt Macrobio, communem statuere debemus fontem neque tamen eundem, de quo fluxerit Nicephorus Gregoras.

Quinque illa somniorum genera rursus exstant in Ioannis Saresberiensis (saec. XII) Polycratico II 15 t. 199 p. 429A Migne: „sunt autem multae species somniorum et multiplices causae et variae figurae et significationes. aut enim insomnium, aut phantasma, aut somnium, aut oraculum, aut visio est.“ Ubi tamen in singulis nullus consensus. Denique adicimus librorum Carolinorum locum (III 26 t. 98 p. 1173B Migne), quo ad Macrobianum commentarium spectatur: „hic interponendum de quinque generibus visionum iuxta Theodosium Macrobianum.“

Videmus igitur dispartitionem illam somniorum fuisse notissimam¹⁾; consentiunt Artemidorus, Macrobius, Pseudo-Augustinus, Ioannes

1) Sex somniorum genera omissis tamen terminis technicis discernuntur a Gregorio Magno in dial. IV 48 t. 77 p. 409B Migne. Quae quidem „generantur“ 1) ventris plenitudine 2) eius inanitate 3) illusionem 4) cogitationem et illusionem 5) revelationem 6) cogitationem et revelationem. Idem in Gregor. Moral. VIII 24, 42 t. 75 p. 827A Migne nec non receptum in Isidori Hispalensis Sententias IV 13 in Append. IX t. 83 p. 1163A Migne; cf. Sent. III 6, 6. 7 t. 83 p. 669A Migne.

Saresberiensis, Nicephorus Gregoras. Differunt in singulis Artemidorus, Ioannes Saresberiensis, reliqui inter se scilicet congruentes. Id quod hoc fere stemmate exprimi potest:

Ex his somniandi modis divinandi vis non nisi tribus ultimis tribuebatur, oraculo scilicet, visioni, somnio. *ἐνόπιον* et *φάντασμα* „cura interpretationis indigna sunt, quia nihil divinationis adportant¹⁾; una cum somno avolant et pariter evanescent.“²⁾ Itaque „ad nullam noscendi futuri opem“ recipiuntur.³⁾

Praesensionem quandam rerum futurarum iis praecipue inesse credebant somniis, quae mane apparerent⁴⁾, cum animus hominum maxime a corpore esset liberatus, ipsi vero homines neque vigilarent neque dormirent, sed media quadam condicione penderent. Sic Iamblichus (de myst. III 2) de somniis divinitus missis inter alia haec profert: *ἀλλ' ἦτοι τοῦ ὕπνου ἀπολείποντος, ἀρχομένων ἄρτι ἐργηγορέναι, ἀκούειν πάρεστι . . . , ἢ μεταξὺ τοῦ ἐργηγορέναι καὶ καθεύθειν ὄντων ἢ καὶ παντελῶς ἐργηγορότων αἱ φωναὶ ἀκούονται.* Ex gr. afferamus Marini locum e vita Procli 30, ubi de Aesculapii epiphania hoc dicitur: *μεταξὺ γὰρ ὧν ὕπνου καὶ ἐργηγορόσεως εἶδε δράκοντα κτλ.* Interdum adeo potuit vividum esse somnium ut

1) Macrob. I. c. 3, 3.

2) ib. 3, 5. cf. Artem. Oneir. I 1 p. 3, 26 H.: *ἐφ' ὅσον μὲν ἐνόπιόν ἐστιν ἐνεργεῖ, παυομένων δὲ τῶν ὕπνων ἀφανίζεται.*

3) ib. 3, 8. Artemid. I 1 p. 3, 5 H. somnium et insomnium discernit hoc modo: *ταύτη γὰρ ὄνειρον ἐνόπιον διαφέρειν συμβέβηκε, τῷ τὸν μὲν εἶναι σημαντικὸν τῶν μελλόντων, τὸ δὲ τῶν ὄντων.* — Diversa ab his, quae praebent libri Carolini III 26 t. 98 p. 1172 C Migne: „*quanquam ergo et visiones et somnia mixtim dici consuetudo admiseric, inter visiones vero et somnia hoc quidem distare dicunt, quod somnia ea sunt, quae plerumque falluntur visiones vero dicunt quasdam veraciores revelationes*“ e. q. s.

4) cf. Philostr. V. Apoll. II 37: *ἂν μὲν γὰρ ἔφος ἦ* (sc. ὁ καιρός) *καὶ τοῦ περι τὸν ἄφθρον ὕπνου, ξυμβάλλονται ὄνειροπόλοι ἀτήν* (sc. τὴν ὄψιν) *ὡς ὀγιῶς μαντευομένης τῆς ψυχῆς.* cf. etiam Buechs. p. 38 et adn. 96. — Observatum est omnino somnia matutina creberrima esse: v. Lehmann, Aberglaube u. Zauberei v. den ältesten Zeiten an bis in die Gegenwart, deutsche autorisierte Ausgabe von Dr. Petersen p. 396: „*Uns träumt stets in dem leichten Schläfe, der dem Erwachen unmittelbar vorausgeht*“ et ib. p. 395: „*Je leichter der Schlaf ist, desto häufiger sind auch die Träume.*“

vigilare sibi videretur is qui somniavit¹⁾. Quo pertinet illud ἢ καὶ παντελῶς ἐργηγορότων Iamblichi; cf. Aristid. t. II p. 312, 2 Keil: ὡς ὕπαρ τὸ θναρ σκοπῶν ἐπ' ἑμαυτοῦ. Quodsi Aesculapius in somno Aristidi dicit ταῦτα δὲ εἶναι οὐκ θναρ, ἀλλ' ὕπαρ, εἴσεσθαι δὲ καὶ αὐτόν (p. 398, 28 K.), ὕπαρ significare videtur somnium verum, cui respondebit eventus. Quibus a somniis haud ita multum differunt visiones vigilantibus hominibus oblatae (nam his in rebus fines definiri non possunt); itaque asseverari videmus non θναρ aliquid factum esse, sed ὕπαρ. v. Max. Tyr. diss. XV, 7 extr.: εἶδον καὶ τὸν Ἀσκληπιόν, ἀλλ' οὐχὶ θναρ εἶδον, νῆ τὸν Ἡρακλέα, ἀλλ' ὕπαρ. cf. Kaibel Ep. Gr. 802, 5sq. de PANE: ἀνα[φ]ανθὸν ἐπέστης, | οὐκ θναρ, ἀλλὰ μέσους ἡματος ἀμφὶ δρόμους.²⁾

Inter somniorum genera supra commemorata illud quidem maximam nimirum apud antiquos exhibebat vim, in quo aliquae personae quasi divinitus missae vel ipsi di apparebant, ut futura praedicerent. Hoc est quod nominatur *χορηματισμὸς* sive 'oraculum'; v. Macrobi. S. S. l. c.: „*et est oraculum quidem, cum in somnis parens vel alia sancta gravisve persona seu sacerdos vel etiam deus aperte eventurum quid aut non eventurum, faciendum vitandumve denuntiat.*“ (cf. supra p. 3.) Et apud Nicephorum Gregoram l. c. p. 608B: *χορηματισμὸς δὲ ἐστίν, ὅταν ἢ ἄγγελος ἢ ἱερεὺς ἢ πατήρ, ἢ τι τῶν σεμνότητα ἐχόντων προσώπων θεαθὲν προσαγορεύῃ, τῶν μὲν, ὡς κίνδυνον καὶ λύπην ἐπιφέρειν μελλόντων, ἀπέχεσθαι, τῶν δέ, ὡς χρηστὰ κομίζειν μελλόντων, ἀντιποιεῖσθαι.* Vides ex his, quam arte cohaereant, quae apud Macrobius et Gregoram traduntur; deus ethnicorum apud scriptorem christianum in angelum mutatus est.

Itaque cum dei per somnum apparentes futura possent indicare, non mirum, quod talia somnia, ut quando quis vellet sibi compararent, studebant efficere; atqui non tantum oracula hoc modo sibi expetebant, sed omnino cum dis congregari eorumque consilio uti volebant. Sic exorta est incubatio³⁾: in deorum templis ad dormiendum se proster-

1) Contrarium accidit Act. apostol. XII 9, ubi de Petro angelum sequente dicitur hoc: καὶ οὐκ ᾔδει, ὅτι ἀληθὲς ἐστίν τὸ γινόμενον διὰ τοῦ ἀγγέλου· ἐδόκει γὰρ ὄραμα βλέπειν.

2) Cum Antiocho sophista vigili colloquebatur Aesculapius Aegis Ciliciae, Philostr. V. Soph. II 4 p. 75, 13 Kays. (Lips. 1871.) cf. Luc. Philopseud. 38: ἀ δὲ ἐν Ἀμφιλόχον τε ἤκουσα ἐν Μαλλῶ, τοῦ Ἡρώως ὕπαρ διαλεχθέντος μοι κτλ. Inspicias etiam Dionis Chrysostomi orat. ad Alex. XXXII 12 vol. I p. 270, 16 Arn.: μάλιστα δὲ αὐτὸ (sc. τὸ δαιμόνιον) δείκνυσιν τὴν αὐτοῦ δύναμιν καὶ μόνον οὐ καθ' ἐκάστην ἡμέραν διὰ τε χρησμῶν καὶ δι' ὀνειράτων. μὴ οὖν οἴεσθε κοιμημένων μόνον ἐπιμελεῖσθαι τὸν θεόν, [καὶ] κατ' ἰδίαν ἐκάστῳ μνηύοντα τὸ συμφέρον, ἐργηγορότων δὲ ἀμελεῖν καὶ κοινῆ καὶ ἀθροῦς μηδὲν ἂν δεῖξαι τῶν χρησίων. πολλάκις γὰρ ἤδη καὶ ὕπαρ ὄνθησε καὶ μεθ' ἡμέραν ἐναργῶς προεῖπεν.

3) v. etiam Buechs. p. 35: „Der Wunsch, von dem zufälligen Erscheinen eines Traumes unabhängig zu sein und ein vorbedeutendes Zeichen der Art nach

nebant, quia certis ritibus atque caerimoniis¹⁾ effectis animoque bene praeparato atque prorsus in res divinas converso verisimillimum erat illum per somnium apparituum esse deum, in cuius templo incubabant. Dei, quorum in sacris fieri solebat incubatio, erant chthonii — heroes, cum terra eiusque potentiae somnia hominibus emittere crederentur²⁾, qua de causa videlicet ipsi terrae incubatum est. Qui dei, cum propria iis esset vis medendi, imprimis de morbis curandis consulebantur, ut per somnum remedia indicarent; quae res quid in Aesculapii templis valuerit nemini non constat.

Significatur incubatio verbis *ἐγκαθεύδειν, ἐγκοιμᾶσθαι, ἐγκατακοιμᾶσθαι, ἐπικατακοιμᾶσθαι, ἐγκοιτάζεσθαι, ἐγκοιμίζεσθαι, ἐγκατακείσθαι, ἐγκατακλίνεσθαι, κατακλίνεσθαι*³⁾; latine semper 'incubare'.

eigenem Willen herbeiführen zu können, fand seine Befriedigung in den sogenannten Incubationsorakeln."

1) De quibus v. cap. II.

2) Hecuba terram advocat: ὦ πότνια Χθών, μελανοπετρώγων μητρε δνειρων Eur. Hec. 70 sq. De Eur. Iph. Taur. 1262 sqq. v. cap. III. cf. Laert. Diog. VIII 1, 32: εἶναι τε πάντα τὸν ἀέρα ψυχῶν ἐμπλεων· καὶ τάντας δαίμονάς τε καὶ ἥρωας ὀνομάζεσθαι· καὶ ὅπῃ τούτων πέμπεσθαι ἀνθρώποις τοὺς τ' ὄνειρους καὶ τὰ σημεῖα νόσον τε καὶ ὑγείας. — Haud secus iudicandum esse videtur de necyomanteis, quibus quidem per somnum oracula petebant, velut apud Plutarch. cons. ad Apoll. 14 p. 109 C: ἀφικέσθαι ἐπὶ τι ψυχομαντεῖον, προθυσάμενον δ' ὡς νόμος ἐγκοιμᾶσθαι καὶ ἰδεῖν ὄψιν τοιάνδε κτλ. Attendas in illo quod χρηματισμὸς vocatur somniorum genere explicando inter personas apparentes patrem nominatum esse. Quocum conferre licet, quod Max. Tyr. de necyomanteo in Magna Graecia apud lacum Avernum sito refert (diss. 14, 2): ἐνταῦθα ὁ δεόμενος ἀφικόμενος, εὐχόμενος, ἐντεμὼν σφάγια, χεῖμενος χροάς, ἀνεκαλεῖτο ψυχὴν ὅτου δὴ τῶν πατέρων ἢ φίλων. Plut. l. c. sic pergit: δόξα παραγενέσθαι τὸν πατέρα τὸν ἑαυτοῦ. Memorabile quod legitur in Cyrillo contra Iulianum 10 Migne Patrol. Gr. t. 76 p. 1024 C: τὰς περὶ τῶν τεθνεώτων ὁράσεις αἰτεῖν, ἡγοῦν τὰ ἐν ὄπνιαι. Sane mortuos sicut deos chthonios per somnum vaticinari non mirabitur, qui sciat, quam arte inter se horum illorum cultus cohaereat. cf. praeterea Schoemann, Griech. Altert. II³ p. 341. Rohde, Psyche² I 37, 1.

3) Nondum audeo adicere illud *ἐγκατοχήσας*, quod in una inscriptione Smyrnaea (C. I. G. II 3163) invenitur; de quo adhuc incertis nobis haerendum esse videtur, quamquam iam Boeckhii adnotavit '*ἐγκατοχῆν* est incubare'. Leguntur l. c. haec: Παπίνιος ὁ φιλόσοφος, ἐγκατοχήσας τῷ κυρίῳ Σαράπιδι παρὰ ταῖς Νεμέσειν, εὐχόμενος ἀξήσσει τὸ Νεμέσειον τὸν παραθεθέντ[α] οἶκον ταῖς Νεμέσειν ἀνιέρωσεν, ὡς εἶναι ἐν ἱερῷ τῶν κυριῶν Νεμέσεων τὸ ὄλον. Qua de re nuper egit Erwinus Preuschen in libello qui inscribitur Mönchtum und Sarapiskult (Jahresbericht des Großherzogl. Ludw.-Georgs-Gymnasiums Darmstadt 1899). Maxima sane cum probabilitate vocem *ἐγκατοχήσας* cum illorum hominum nomine coniungit, qui in Sarapeo Memphitico habitabant, sc. *κάτοχοι*; tamen facere non possum quin dubitem, an sub iis societas sit intellegenda, quae ante omnia sibi propositum habuerit incubare (v. p. 26: „das oben ermittelte Institut der Gilde von professionsmäßigen Incubanten“). Putat enim Pr. voce *κάτοχοι* homines significari per incubationem a deo 'occupatos', itaque in voce *ἐγκατοχήσας* explicanda cum Boeckhio congruit. Acris sunt ingenii nec non adrident, quae protulit vir doctissimus neque vero dubitationes desunt, de quibus longus fieri

ἐγκαθεύδειν: cf. *ἐνεκάθευδε* in iamatis Epidauriis¹⁾ Baunack nr. 59 (= nr. 1 Cavvad. Fouill.) I 4. VII 68/9. X 93/4. XVIII 124. nr. 80 (= nr. 2 Fouill.) I 1 (*ἐνεκάθευδεν*). III 10. IV 23. V 27/8. VIII 46/7. X 58. XVII 103. *ἐγκαθεύδων* ib. nr. 59 III 25. VI 49. 57. XII 98. nr. 80 VII 39. XII 66. XIII 69. XV 88. XVIII 111. XX 120. Suid. s. v. *Δομνίνος*. *ἐγκαθεύδοντος* C. I. G. S. I 235, 39/40. *ἐγκαθεύδοντι* iam. Epid. nr. 59 VIII 76. Aristid. Rhet. II 337, 15 K. *ἐγκαθεύδοντα* iam. Epid. nr. 59 XIV 107/8. nr. 80 II 9. *ἐγκαθεύδουσα* ib. nr. 59 IV 37. nr. 80 XI 61 (*ἐνεκάθεύδουσα*). XIV 83. XIX 117. XXI 123/4. XXII 129. *ἐγκαθεύδουσι* Euseb. v. Const. III 56. *ἐγκαθεύδειν* Cyrill. adv. Iul. Migne t. 76 p. 1024 B. C. I. G. S. I 235, 36. *ἐγκοιμᾶσθαι*: cf. *ἐγκοιμῶνται* Strabo XIV 1, 44 p. 649. *ἐγκοιμῶμενοι* id. VI 3, 9 p. 284. Eustath. ad Dionys. Perieget. 1153 p. 313 Bernhardt. *ἐγκοιμωμένων* Str. XI 7, 1 p. 508. *ἐγκοιμωμένους* Lycophr. 1050. *ἐγκοιμηθέντα* Arrian Anab. VII 26, 2. *ἐγκοιμαθείσα* iam. Epid. nr. 59 II 10/1. *ἐγκοιμᾶσθαι* Str. XVI 2, 35 p. 761. id. XVII 1, 17 p. 801. Plut. consol. ad Apoll. 14 p. 109 C. cf. *ἐγκοιμήσεως* Diodor. I 53, 8. *ἐγκατακοιμᾶσθαι*: cf. *ἐγκατεκοιμάθη* iam. Epid. nr. 59 I 9. nr. 87, 1 p. 144 Baum. *ἐγκατακοιμαθείσα* ib. nr. 59 II 15. *ἐγκατακοιμηθήναι* Herod. VIII 134. *ἐπιγκατακοιμάσθαι*: cf. *ἐπιγκατακοιμῶνται* Herod. IV 172. *ἐγκοιμάζεσθαι*: cf. *ἐγκοιμασθέντος* iam. Epid. nr. 59 XI 95. *ἐγκοιμίζεσθαι*: cf. *ἐγκεκοιμισμένων* iam. Epid. nr. 59 X 90. *ἐγκατακεισθαι*: cf. *ἐγκατακειμένοι* Aristoph. Plut. 742. *ἐγκατακλίνεσθαι*: cf. *ἐγκατεκλίμην* Aristid. II 410, 27; 415, 11 K. *ἐγκατακλιθήναι* Hyperides pro Euxen. 14 p. 41 Blafs²⁾. Forma activa *ἐγκατακλινοῦντε* Ar. Plut. 621. *κατακλίνεσθαι*: cf. *κατεκλίθη* Plut. de gen. Socr. 22 p. 592 F. *κατακλιθέντα* Hyperides l. c. 18 p. 42. Forma activa *κατακλίνουσι* Ael. hist.

non possum. De Nemesibus aliquid addere liceat, quo Preuscheni opinio etiam adiuvari videtur, quamquam et hoc mihi quidem nihil videtur demonstrare. In eodem enim sacro Nemesium Smyrnaeo Alexander Magnus per somnum a deabus illis admonitus est, ut in Pagum montem traduceret Smyrnaeos: *Ἀλέξανδρον . . . ἀφικέσθαι πρὸς Νεμέσεων λέγουσιν ἱερόν, καὶ πηγῇ τε ἐπιτυχεῖν αὐτόν καὶ πλατάνῳ πρὸ τοῦ ἱεροῦ, πεφυκνία δὲ ἐπὶ τοῦ ὕδατος. καὶ ὅπῃ τῇ πλατάνῳ καθεῖδοντι κελεύειν φασιν αὐτῶ τὰς Νεμέσεις ἐπιφανείσας πόλιν ἐναυθῶτα οἰκίσειν καὶ ἄγειν εἰς αὐτὴν Συμωναίους, ἀναστήσαντα ἐκ τῆς προτέρας Paus. VII 5, 2. cf. Aristid. Palinod. in Smyrn. 7 vol. II p. 18, 15 Keil: *Ἀλεξάνδρον μὲν οὖν ὕπνος ἄδειται προοίμιον τῆς κατοικίσεως* (sc. *Σμύρνης*) *ἔχων*. Nec non nummi Smyrnaei virum praebent sub arbore dormientem, cui binae adstant Nemeses, v. Eckhel Doctr. numm. vol. II p. 548 b. Nihilominus de incubatione apud Nemeses facta dubito, quia credere non possum casu accidisse, quod tituli Smyrnaei his de rebus prorsus silent.*

1) Ubi somnium ipsum fere hoc modo introducitur: *ὄψιν* vel *ἐνόπνιον* *εἶδε*: *ἔδοκει* κτλ. *ὄψιν*: 59 II 11. 16. III 25. IV 37. VI 49. 57; 80 III 16. X 58. XII 66. XV 88. XVII 103. cf. *ἔφα* *ὄψιν* *εἶδειν* (*εἶδειν* Prellwitz), *δοκεῖν* κτλ. 59 XVI 118. *ἐνόπνιον*: 59 XII 98sq. (*ἔδοξε*). XIII 104. XVII 120; 80 III 11. IV 23sq. VII 39. IX 51sq. XI 61. XIV 83. XVIII 111. XIX 117sq. XX 120sq. XXI 124. XXII 130. Similis formula in somniis ab Herodoto relatis: *νυκτὸς ἐπελθοῦσης εἶδε ὄψιν . . . τοιήνδε*: *ἔδοκει* ὁ Κῆρος . . . ὄραν I 209. *ὄψιν* *εἶδε* ὁ Καμβύσης ἐν τῷ ὕπνῳ *τοιήνδε*: *ἔδοξε* οἱ ἄγγελον . . . ἀγγέλλειν κτλ. III 30. *ἰδοῦσης* τῆς *θυνατοῦς* (Polycratis) *ὄψιν ἐνόπνιον τοιήνδε*: *ἔδοκει* οἱ τὸν πατέρα . . . *λοῦσθαι* . . . *ταύτην ἰδοῦσα* τὴν *ὄψιν* κτλ. III 124. *τῆς παροιχομένης νυκτὸς ὄψιν ἰδὼν* *τοιήνδε*: *ἔδοκει* ὁ Ἰπλίης . . . *συνεννηθήναι* κτλ. VI 107. ἐν τῇ *νυκτὶ* *εἶδε* *ὄψιν* *τοιήνδε* . . . *ἔδοκει* ὁ *Ξέρξης* ἄνδρα . . . *εἰπεῖν* VII 12. *ἔδοξε* *τις* cum infinito per totum quintum Artemidori librum in somniorum exemplis adhibetur. cf. Cic. de div. I 23, 46: „*visam esse videre*“.

anim. IX 33. *κατέκλινεν* Ar. Vesp. 124. *κατεκλίναμεν* Ar. Plut. 662. *κατακλίνειν* ib. 411. cf. *κατακλίσεως* Aristid. II 415, 10. *κατακλίσεις* id. 412, 24. Latine incubare: cf. incubat Plaut. Curcul. 61. Serv. ad Verg. Aen. VII 88. incubuit Verg. Aen. VII 88. Valer. Maxim. VIII 15 extern. 3. incubuere Pompon. Mela I 8, 46. incubantes Solin. VII 10. incubaturis Tertull. de an. 48 Corp. Script. Eccl. Lat. XX 1 p. 379, 15. incubare Plaut. Curc. 266. 268. Serv. Aen. VII 88. Hieron. ad Jes. 65, 4 Migne Patrol. Lat. t. 24 p. 657 A. cf. excubabant Cic. de div. I 43, 96.

Hac igitur incubatione efficiebatur, ut homines cum dis per somnum possent congregari, colloqui¹⁾, quaestiones proferre, responsa accipere. Id quod exprimitur, cum Celsus apud Orig. c. Cels. VII 35 de Trophonio, Amphiarao, Mopso dicit, *ὅτι ὕπεται τις αὐτοὺς οὐχ ἄπαξ παραρρύντας, . . . ἀλλ' ἀεὶ τοῖς βουλομένοις ὁμιλοῦντας*²⁾.

Consentaneum est vel eos homines, qui in templis incubabant, non semper somnia perspicua accepisse, velut Cappadocem illum, qui

1) cf. de Fauni oraculo Verg. Aen. VII 88sq. : „(sacerdos) *pellibus incubuit stratis somnosque petivit, | multa modis simulacra videt volitantia miris | et varias audit voces fruiturque deorum | conloquio.*“

2) Elucet ex his Trophonium eodem modo vaticinari, quo Amphiarao et Mopsum, h. e. per somnum. Quamquam non negamus aliquam exstare differentiam. Nam cum apud ceteros deos in ipsorum templis incubarent, apud Trophonium in antrum erat descendendum; ubi tamen *πνεύματα* quaedam (v. schol. Ar. Nub. 508 I. schol. Arist. III p. 65, 30 Dind. Aristot. de mundo 4 p. 395 b 26 Bekk. Stob. Phys. I 34, 2 p. 185 Mein.) videntur homines eiusmodi somno affecisse, quo ad res divinas percipiendas idonei facti sint. Itaque Tertullianus de an. 46 C. S. E. L. XX 1 p. 377, ubi oracula enumerat, quibus per somnum divina batur, Trophonium quoque commemorat. Boeotii, qui a Thracibus superati in antrum eius confugerant, *per somnium* ille Dionysum auxilium praebiturum nuntiavit. cf. Phot. s. v. *Λύσιοι τελεταί· αἱ Διονύσου· Βοιωτοὶ γὰρ ἀλόντες ὑπὸ Θρακῶν καὶ φυγόντες εἰς Τροφώνιον, κατ' ὄναρ ἐκείνου Διονύσου ἔσεσθαι βοηθὸν φήσαντος, μεθύουσι ἐπιθέμενοι τοῖς Θραξίν ἔλυσαν ἀλλήλους.* cf. Suid. s. v. eadem. Apostol. X 99 (Paroem. II 513). Arsenius Viol. p. 340 Walz. (*Λύσιοι τελεταὶ καὶ λύσαν ἀλλήλους* praebent Ap. Ars. II. cc. Ultima verba e contextu in titulum ablata sunt; v. Leutsch ad Ap. Pro *ἔλυσαν ἀλλήλους* Arsenius exhibet *καὶ ἐλύθησαν*, Apostol. *καὶ διελύθησαν.* ‘καί’ illud irrepsit, quia *μεθύουσι* 3. plur. ind. praes. esse putabant, praesertim cum Dionysii auxilium efficacius videretur, si Boeotii ipsi vino impleti hostes vicissent.) Quae in Timarchi narratione leguntur, qui Trophonium consultavit: *ἔφη δὲ καταβὰς εἰς τὸ μαντεῖον . . . κείσθαι πολλὸν χρόνον, οὐ μάλᾳ συμφρονῶν ἐναργῶς εἴτ' ἐγρήγορεν εἴτ' ὠνειροπόλει* (Plut. de gen. Socr. 22 p. 590 B), in memoriam revocant supra a nobis adnotata (cf. p. 4). Denique in eiusdem narrationis fine de se ipso Timarchus haec profert: *εἶτα μέντοι μετὰ μικρὸν ἀνενεγκὼν ὄραν αὐτὸν ἐν Τροφώνιου παρὰ τὴν εἴσοδον, οὐπερ ἐξ ἀρχῆς κατεκλίθη, κείμενον.* — De adeuntibus Trophonium dicitur *συγγίνεσθαι τῷ Τροφώνιῳ*, v. Philostrat. Vit. Apoll. VIII 19 p. 335, 8 Kayser: *ἐπεὶ τῷ Τροφώνιῳ μήπω ξυγγέγονα.* Max. Tyr. diss. 14, 2: *ὁ δεόμενος συγγενέσθαι τῷ δαιμονίῳ* (sc. Trophonio). Vel *ἐς διάλεξιν ἔρχεσθαι*, v. Philostr. Vit. Apoll. ib. p. 336, 2: *ἐχώρει ὀπορθόνιος* (Apollonius) . . . *καθάπερ ἐς διάλεξιν ἑαυτὸν στείλας.* Quocum conferri potest ib. IV 16: *ἐς διάλεξιν τοῦ Ἀχιλλέως ἦλθον* (verba Apollonii, qui Achillis tumulum adierat). *ἐντυχεῖν θεοῖς ὄναρ* de Epimenide dicitur, qui in Iovis Dictaei antro versabatur, Max. Tyr. diss. 16, 1.

frustra in Aesculapii sacro Epidaurio dormiverat: „*migrare certumst iam nunc e fano foras, | quando Aesculapi ita sentio sententiam, | ut qui me nihili faciat nec salvom velit*“ Plaut. Curc. 216sq. cf. 260sq. In iamatis Epidauriis nr. 80 Baun. (= 2 Fouill.) V de muliere agitur, quae somnio perspicuo (*ἐναργές* v. 28) non oblato rursus domum reportatur.

Itidem nimirum fieri potuit, ut non deus per somnum appareret, etiamsi in eius templo fieret incubatio, sed alia persona. Quae res optime illustretur, si evolvas Aristid. II p. 396, 24 Keil, ubi leguntur haec: *ἐπειδὴ ἐγενόμεθα ἐν τῷ Ιερῷ* (Pergami), *τῇ πρώτῃ τῶν νυκτῶν φανείς ὁ θεὸς τῷ τροφῆί μου ἐν τῷ Σαλβίου τοῦ νῦν ὑπάτου σχήματι. ὅστις δὲ ὁ Σάλβιος οὐπῶ τότε γε ἤδειμεν· ὁ δ' ἐτύγγανε προσεδρεύων τῷ θεῷ κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον. ἔφη δ' οὖν ὁ τροφεὺς ὡς ἐν τούτῳ δὴ τῷ σχήματι διαλεχθεῖη πρὸς αὐτὸν κτλ.* Iam apparet non deum visum esse, sed supplicem quendam eodem in templo morantem, quem viderat ille *τροφεὺς* cuiusque imago in eius mente remansit atque noctu per somnium rursus ei se obtulit. Nihilo minus deus habetur modo advenae vestem indutus¹⁾. Similiter iudicandum videtur de papyri Londinensis loco (Wessely Neue Griech. Zauberpapyri p. 49, 865sq. = Kenyon Greek Papyri p. 110, 798sq.), ubi de angelo apparente dicitur hoc: *ἐν φίλου* (*φίλω* pap.) *σου οὐ γνωρίζεις σχήματι εἰσέρχεται.*

Credere licebit caerimoniis praescriptis ac ritibus nec minus loco ipso numinisque divini quasi praesentia adeo fere praeparatos fuisse supplicum animos, ut profecto dei figura in somno iis apparuerit. Cum autem dei formam ac figuram cum eius statua congruere probabile videatur, eodem modo credere licebit illo plerisque apparuisse deum habitu, quo ipsi eum die venerati essent, itaque statuae simili. Id quod nonnumquam clare dicitur: Romani Pythiae oraculum secuti, cum Epidauri Graecorum concilium, ut deus sibi daretur, oravissent, noctu ille Ogulnio Romano in somnio apparuit „*qualis in aede esse solet*“, Ov. met. XV 654sq. Vel in Longi Pastoralibus nymphae stautis similes apparent (II 23, 1 p. 274, 19 Hercher): *αἱ τρεῖς ἐφίστανται Νύμφαι . . . τοῖς ἀγάλμασιν ὁμοίαι.* cf. ib. III 27, 2 p. 299, 21: *αἱ δὲ (Νύμφαι) αὐτῷ καθεδύδοντι νύκτωρ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐφίστανται σχήμασιν, ἐν οἷς καὶ πρότερον.* Monuimus haec, quia putamus hac ex re originem duxisse illa oracula, quae a stautis praebere traduntur idque partim per somnum. Imprimis si quis in eiusmodi erat statu, ut nec dormiret nec vigilaret, atque praeterea eodem loco iacebat, ubi dei erat statua (sicut Tithoreae in Asclepieo a dextera statuae parte lectus exstabat²⁾), facillime fieri potuit, ut dei imago cum statua

1) Euphronio Epicureo peripneumonia laboranti in Asclepieo dormienti sacerdos remedium videtur indicare, Aelian. Apospasm. 89.

2) *κλινῆ δὲ ἐν δεξιᾷ κείται τοῦ ἀγάλματος* Paus. X 32, 12.

eius commiseretur; itaque credebant ipsam statuam vaticinari. Sic in schol. Pers. sat. II 56 legimus: „*Acron tradit quod in porticu quondam Apollinis Palatini fuerint L Danaidum effigies, et contra eas sub divo totidem equestres filiorum Aegypti. ex iis autem statusis quaedam dicebantur postulantis per somnum dare oracula.*“ In Troade divinabant statuæ Neryllini (*χηματίζειν καὶ ἰασθαὶ νοσοῦντας νομίζεται* Athenagoras supplicatio pro christianis 26 Corp. Apologet. christ. saec. II t. VII p. 140) et Protei sive Peregrini (*ὁ μὲν καὶ αὐτὸς [sc. ἀνδριάς τοῦ Πρωτέως] λέγεται χηματίζειν* ib.; cf. schol. in not. 12 p. 141: *τοῦτον λέγει Πρωτέα περὶ οὗ Λουκιανὸς γράφει, ὃν ἐκείνος καὶ Περεγρίνον καλεῖ*).

Sed haec in transitu. Accedamus denique ipsa somnia, de quibus nonnulla liceat componere. Hoc quidem monere non praetermiserim, cum somnia in deorum templis facta a somniis domi vel alibi oblatis re ipsa nimirum nullo modo differant, de his illis promiscue nos agere posse; nec non de visionibus die factis nonnulla affluent.

Iamblichus de mysteriis III 2 haud pauca ea de re attulit, quomodo somnia divinitus missa a somniis humanis (*ἀνθρώπινοι*) discernantur, quibuscum non discordant, quae alibi de singulis somniis traduntur vel de iis rebus, quae inter incubandum solebant accidere.

Audiuntur voces.

ἀκούειν πάρεστί τις φωνῆς συντόμον περὶ τῶν πρακτέων ὄψηρουμένης Iambl. I. c. De Trophonii oraculo: *εἰπεῖν τινα πρὸς αὐτὸν οὐχ ὀρόμενον* Plut. de gen. Socr. 22 p. 591 A. *ἀμφοτέροι δὲ ταῦτά περὶ τῆς ὀμοφῆς ἔφραζον* Plut. Sull. 17. *τις καὶ εἶδε καὶ ἄλλος ἤκουσεν* Paus. IX 39, 11. *τὰ μὲν ἰδὼν, τὰ δὲ ἀκούσας* Max. Tyr. diss. 14, 2. cf. Plut. de gen. Socr. 21 p. 590 B. De Pasiphaeae oraculo: *φωνὴν ἐκ τοῦ ἱεροῦ γενέσθαι φράζουσαν* Plut. Cleom. 7. De Sarapidis: *καὶ γενέσθαι φήμην τινα ἐκ τοῦ θεοῦ* Arrian Anab. VII 26, 2. De Aesculapii Adrottis: *καὶ γὰρ ὄντως ἀνοαὶ λέγονται ποῦ εἶναι τῷ τόπῳ* Marinus v. Procli c. 32. cf. ex Aristidis orationibus sacris: *ἐγένετο δέ μοι καὶ νύκτωρ φωνὴ λέγοντός του κτλ.* II 414, 31 K. *γίνεται φωνὴ δι' ὄνειράτος* 427, 14 K. De Fauni oraculo: „*varias audit voces*“ Verg. Aen. VII 90. „*subita ex alto vox reddita lucis est*“ ib. 95. cf. Serv. Aen. VII 81. Cic. ND II 2, 6. III 6, 15. id. de div. I 45, 101.

Aura amoena circumit dormientes.

καὶ ποτὲ μὲν ἀφανὲς καὶ ἀσώματον πνεῦμα περιέχει 'κόκλω τοὺς κατακειμένους, ὡς ὄρασιν μὲν αὐτοῦ μὴ παρῆναι, τὴν δὲ ἕλλην συναίσθησιν καὶ παρακολούθησιν ὑπάρχειν, φοιζόμενον τε ἐν τῷ εἰσέναι καὶ περιεχόμενον πανταχόθεν ἄνευ τινὸς ἐπαφῆς, θαυμαστά τε ἔργα ἀπεργαζομένου πρὸς ἀπαλλαγὴν παθῶν ψυχῆς τε καὶ σώματος. Iambl. I. c. De Trophonii oraculo: *ἔπειτα κατακοίειν (sc. δοκεῖν ἔφη) ἀμαυρῶς φοίξου τινὸς ὑπὲρ κεφαλῆς περιελαννομένου φωνὴν ἠδεια ἐντος* Plut. de gen. Socr. 22 p. 590 C.

Fulget mystica lux.

ἄλλοτε δὲ φωτὸς ἐπιλάμπαντος λαμπροῦ καὶ ἡρεμαλίου κατέχεται μὲν ἢ τῶν ὀφθαλμῶν ὄψις, συμμύει τε, ἀναπεπταμένη μὲν οὐσα πρότερον· αἱ δ' ἕλλαι αἰσθήσεις διεγερμέναι τυγχάνουσι, καὶ συναισθάνονται πῶς εἰς

τὸ φῶς οἱ θεοὶ ἐκφαίνονται, ὅσα τε λέγουσιν ἀκούουσι καὶ ὅσα δρῶσιν ἴσασι παρακολουθοῦσαι Iambl. l. c. De Trophonii oraculo: ἀναβλέψας δὲ τὴν μὲν γῆν οὐδαμοῦ καθορᾶν, νήσους δὲ λαμπομένους μαλακῶ πύρι Plut. de gen. Socr. 22 p. 590 C. De Ptolemaei somnio: „*simul visum eundem iuvenem in caelum igne plurimo attollit*“ Tac. Hist. IV 83. Plura in Aristidis orationibus inveniuntur: ἐφάνη δὲ καὶ ὁ Τελεσφόρος νύκτωρ . . . καὶ ἀπέλαμπεν ἐν τῷ καταντικρὸν τοίχῳ σέλας ὡσπερ ἐξ ἡλίου II 419, 10 K. ἐγένετο δὲ καὶ φῶς παρὰ τῆς Ἰσιδος καὶ ἕτερα ἀμύθητα φέροντα εἰς σατηρίαν 424, 16. ὠφθη τὸ ἔδος (scil. Aesculapii) . . . πύρι λαμπόμενον κύκλῳ πλὴν τῶν κεφαλῶν 438, 25. ἐπιστρέψαντος δέ μου ὡς πρὸς τὴν ἀκροπόλιν . . . διῆξεν σέλας ἐκ δεξιᾶς καὶ κατέσκηπεν οὕτω δὴ τι παρ' αὐτὰς ἄκρας μου τὰς κόμας ὥστε ἐθαύμαζον εἰ μὴ ἡμῶν εἶεν 466, 12. De Aesculapio: τῷ τόγῳ ποστειχοντι συνάντησας σὺν ὄπλοισιν λαμπόμενος χρυσέοις, Ἀσκλαπιέ Isyll. 63 sq. cf. Hippolyti Refut. haeres. IV 33 p. 96, 73 sq. Duncker, ubi Aesculapius a magis citatus φαίνεται κατὰ τοῦ ἐδάφους πυρῶδης. Aresthanas pastor, qui Aesculapium in Titthio monte natum invenit, ἀστραπὴν εἶδεν ἐκλάμψασαν ἀπὸ τοῦ παιδός.¹⁾ cf. Acta apostol. XII 7: καὶ ἰδοῦ ἄγγελος κυρίου ἐπέστη τῷ Πέτρῳ καὶ φῶς ἐπέλαμψεν ἐν τῷ οἰκήματι. Ev. Luc. XXIV 4: καὶ ἰδοῦ ἄνδρες δύο ἐπέστησαν αὐταῖς (sc. γυναιξίν) ἐν ἑσθῆτι ἀστραπτούσῃ. Timoleontem in Italiam proficiscentem lux mystica in mari prosequitur a Cerere et Cora missa, Plut. Timol. 8.

De deo apparente fere adhibetur vox ἐφίστασθαι, quae optime subitum exprimit adventum.

ἐφίσταται de Protesilao Philostr. Heroic. 679 p. 148, 18 Kays.; de Apolline Orpheo adsistente id. V. Apoll. IV 14 p. 134, 1 K. ἐφίστανται de nymphis Longus Daphnis et Chloë II 23, 1 p. 274, 20 Hercher; ib. III 27, 2 p. 299, 22. ἐφισταμένην de Iside Diodor. I 25, 5; de Hemithea id. V 63, 2. ἐπέστης de Pane Kaibel Ep. Gr. 802, 5. ἐπέστη de angelo Domini, qui pastoribus Christum natum esse nuntiat Evangel. Luc. II 9; de eodem, qui Petro visus est in vincula coniecto Act. apost. XII 7. ἐπέστησαν de duobus viris vestes fulgentes indutis, qui mulieribus in Christi apparuerunt sepulcro Ev. Luc. XXIV 4. ἐπιστάς de Aesculapio iam. Epid. nr. 61, 12 p. 118 Baun. nr. 59 IV 37. VI 58. Ael. Aposp. 100 Hercher. Philostr. V. Apoll. I 9 p. 8, 15. ib. I 10 p. 9, 23; de Protesilao id. Heroic. 675 p. 143, 14; de Palamede id. 685 p. 154, 7; de Aiante ib. 684 p. 153, 9; de Deo noctu Paulo apparente Act. apost. XXIII 11. ἐπιστάντος de Aesculapio Philostr. v. Soph. I 25 p. 46, 19. ἐπιστάντι de Apolline Artemid. Oneir. II 70 p. 168, 5 Herch. ἐπιστάντα de Trophonio Philostr. V. Apoll. VIII 19 p. 336, 4; de Mopso Plut. de def. or. 45 p. 434 E; de Sarapide Plut. Alex. 73; de Xerxis somnio Herod. VII 12. ἐπιστάσα de Proserpina Paus. IX 23, 3. ὄψις ἰνδάματος ἱεροῦ Ael. Apospasm. 106 H. ἐπιστάν de somnio (δνειρον, θναρ) Herod. VII 14. Aristid. II 447, 34.

Dei apparent comes ac placidi.

„*deus (Aesculapius) in somnis opifer consistere visus . . . et placido tales emittere pectore voces*“ Ov. met. XV 653 sqq. cf. Stat. Silv. III 4, 23 sqq.,

1) Paus. II 26, 5. Omnino locus ille maxime memorabilis: οὕτω τὸν Ἀρεσθάναν ἐς πᾶν φασὶν ἀφικνεῖσθαι ζητήσεως, εὐρόντα δὲ ἐπιθυμῆσαι τὸν παῖδα ἀνελεῖσθαι, καὶ ὡς ἐγγὺς ἐγένετο, ἀστραπὴν εἶδεν ἐκλάμψασαν ἀπὸ τοῦ παιδός, νομίσαντα δὲ εἶναι θεῖόν τι, ὡσπερ ἦν, ἀποτραπέσθαι. ὁ δὲ ἀντίκα ἐπὶ γῆν καὶ θάλασσαν πᾶσαν ἠγγέλλετο τά τε ἄλλα ὅποσα βούλοιο εὐρίσκειν ἐπὶ τοῖς κάμνουσι, καὶ ὅτι ἀνίστησι τοὺς τεθνεῶτας. Non potes non de Christo nato cogitare.

ubi dicitur Iuppiter „Pergameas intrasse domos, ubi maximus aegris | auxiliator adest et festinantia sistens | fata salutifero mitis deus incubat angui.“ In Ἀσκληπιός nomine iam ab antiquis ἥπιος adiectivum subaudiebatur. Similiter de Sarapidis nomine Plut. De Is. et Os. 29 p. 362 D: ἐγὼ δέ, εἰ μὲν Αἰγύπτιον ἐστὶ τὸ νόμα τοῦ Σαράπιδος, ἐφόροσύνην αὐτὸ δηλοῦν οἴομαι καὶ χαρμοσύνην. Ael. Aposp. 99 H. effigiem describit, ubi παῖς . . . ὀπομειδιῶν cum Aesculapio Theopompi aegroti lecto adsistit. Memineris Aesculapii effigies. De Protesilao: φαίδραν δὲ ὄφρον περι τὸ ἕμμα βέβληται, τὸ γὰρ ἐπίχαρι αὐτῶ φίλον . . . φεῦ τῶν ὀφθαλμῶν ὡς ἐπαφρόδιτοι τε καὶ φιλικὸι φαίνονται Philostr. Heroic. 673 p. 141, 28; cf. Ἰλαρός de eodem 674 p. 142, 30. μειδίαμα περι τὴν ὄφρον de nympharum statuis, quae per somnum apparere solebant, Longus D. et Chl. I 4, 2 p. 243, 18 H. μείλιγε advocatur Pan apud Kaib. Ep. Gr. 802, 1, qui οὐκ ὄναρ, sed medio die quendam curavit. (cf. p. 5.)

Notatur eorum magnitudo atque pulchritudo.

ἐδόκει ὁ Ξέρξης ἄνδρα οἱ ἐπιστάντα μέγαν τε καὶ εὔειδέα εἰπεῖν Herod. VII 12. „Aegyptiorum antistites sic memorant, Ptolemaeo regi . . . oblatum per quietem decore eximio et maiore quam humana specie iuvenem“ Tac. Hist. IV 83. καὶ αὐτῶ (Daphnidi) αἱ τρεῖς ἐφίστανται Νόμφαι, μεγάλαι γυναῖκες καὶ καλαί Longus II 23, 1 p. 274, 19 H. ξυνηκην ὁ γεωργός, ὅτι ὁ Παλαμήδης εἶη· καὶ τὸ εἶδος ἐς ἥρω ἔφερε μέγαν τε καὶ καλόν¹⁾ Philostr. Heroic. 685 p. 154, 10·K. De Trophonio: τῶ γὰρ Ὀλυμπίῳ Διὶ καὶ τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος παραπλήσιον ἰδεῖν ἔφασαν Plut. Sulla 17. Vide Lucian. ver. hist. II 34 de somniis in somniorum insula: αὐτῶν μέντοι τῶν ὄνειρων οὔτε φύσις οὔτε ἰδέα ἢ αὐτή. ἀλλ' οἱ μὲν μακροὶ τε ἦσαν καὶ μαλακοὶ καὶ [καλοὶ καὶ] εὔειδεῖς, οἱ δὲ σκληροὶ καὶ μικροὶ καὶ ἄμορφοι. De Protesilai magnitudine ampelurgus in Heroico 673 p. 142, 7 refert: τὸ δὲ μῆκος δεκάπηγος τάχα. cf. de insulis, quas Timarchus per somnum vidit in antro Trophoniano: φαίνεσθαι δὲ πλήθει μὲν ἀναρίθμους μεγέθει δ' ὑπερφανεῖς Plut. de gen. Socr. 22 p. 590 C. De Mopsi oraculo: ἀνδρωπων ἔδοξεν αὐτῶ καλὸν ἐπιστάντα φθέγγασθαι κτλ. Plut. de def. or. 45 p. 434 E. De Aesculapio: συμβολῆσαι τις περι Κόρνον αὐτῶ καὶ τοῖς ἐπομένοις ἔδοξε τὰν ἔφην εὔπρεπῆς ἀνήρ iam. Epid. nr. 80 V 29 sq. De homine barbaro miraculoso, qui cum daemonibus nymphisque vivere solebat atque certo anni die apud mare Rubrum hominibus se offerebat, apud Plut. legitur hoc: κάλλιστος μὲν ὧν εἶδον ἀνθρώπων ὀφθῆναι de def. or. 21 p. 421 A.

Pulchritudo cum iuventute coniuncta.

Iam supra citavimus Tac. Hist. IV 83 de iuvene pulchro et magno. Vide iam. Epid. nr. 59 XVI, 118: ἔφα ὄφιν εἶδεν, δοκεῖν νεανίσκον εὔπρεπῆ τὰμ μορφὰν ἐπὶ τὸν δάκτυλον ἐπιπῆν φάρμακον. De Telesphoro: ἐδόκει νέος κομιδῆ καὶ ὠραῖος ἰδεῖν Marin. v. Procl. 7. De Machaone et Podalirio: ἦδη γὰρ ἴνες καὶ δύο νεανίσκους, ὡς ἐδόκουν, ἐθεάσαντο ὕπαρ κατὰ τὴν ἐπὶ τὰ Ἄδρωτα ὁδόν, μάλῃ εὔειδεῖς κτλ. ib. 32. Aristoteles narravit Eudemo familiari suo aegrotanti „visum in quiete egregia facie iuvenem dicere“ e. q. s. Cic. de div. I 25, 53. De Protesilai iuventute: γέγονε μὲν γὰρ ἀμφὶ τὰ εἰκοσὶ πον μάλιστα ἔτη . . . ἀβρῶ δ' ἰούλω βρούει Philostr. Heroic. 673 p. 141, 25. cf. εἶδον τὸν νεανίαν 674 p. 142, 10. v. etiam Kenyon Greek Papyri p. 124, 11 sqq.: ταῦτα εἰπὼν ὄφην γυναῖκα ἐπὶ ὄνου καθήζο-

1) Heroas omnino magnitudine excellere elucet e schol. Demosth. de falsa leg. 279 p. 437, 20 Dind.: ἐκλήθη δὲ ἥρωσ διὰ τὸ μέγεθος τοῦ σώματος.

[μ]ένη (?) εὐμορφον λίαν ὑπερφ[ολ]ήν¹⁾ οὐράνιον τι κάλλος ἔχουσα[ν] ἀδιηγῆτως ὄραϊα καὶ [ν]έαυ κτλ. Vel Wessely Griech. Zauberpapyrus p. 36, 634 sqq.: ὅταν οὖν τοῦτο ποιήσης, ὄψη θείον νεώτερον εὐειδῆ πρηνότριχα ἐν χιτῶνι λευκῷ καὶ χλαμύδι κοκκίνη ἔχοντα πύρινον στέφανον. (cf. p. 10sq.) Pulchritudinem mulieris per somnium visae eiusque vestes albas etiam Socrates adnotat in Platonis Criton. p. 44 A/B: ἐδόκει τίς μοι γυνή προσελθοῦσα καλὴ καὶ εὐειδής, λευκὰ ἱμάτια ἔχουσα, καλέσαι με καὶ εἰπεῖν κτλ. Quocum egregie concinunt, quae apud Aristotelem leguntur περιένυπνίων 458 b 10 p. 63 Biehl: ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῇ δόξῃ (sc. τὸ ἐνύπνιον αἰσθανόμεθα). οὐ γὰρ μόνον τὸ προσίόν φάμεν ἄνθρωπον ἢ ἔπνον, ἀλλὰ καὶ λευκὸν ἢ καλόν.

Odores dulces e personis exeunt apparentibus.

De Athena: ἀπῶξεν δὲ καὶ τῆς αἰγίδος ὅτι ἡδιστον Aristid. II 403, 27 K. De Protesilao: ἀπόξει αὐτοῦ ἡδίων ἢ τοῦ μετοπώρου τῶν μύρτων Philostr. Heroic. 673 p. 141, 27. cf. Plut. de def. or. 21 p. 421 B (v. supra): φθεγγόμενον δέ, τὸν τόπον εὐωδία κατεῖχε, τοῦ στόματος ἡδιστον ἀποπνέοντος.

Evanescunt subito, quod exprimitur verbis ἀποπέτεσθαι vel ἀφανῆς γίνεσθαι.

τὸν μὲν ταῦτα εἰπόντα ἐδόκει ὁ Ξέρξης ἀποπτάσθαι Herod. VII 13. ἀφανῆς αὐτῷ ἐγένετο (Telesphorus) Marin. v. Procli 7.

Ex his, quae catalogi vel indicis instar conferre idoneum esse putavi, satis elucet in somniis describendis, at quidem iis somniis, quae vi divina praedita esse credebantur, semper easdem occurrere res. Quod quidem ad sensus somniantium universe pertinet, nobis dicendum est illa, quae primo loco composuimus quaeque Iamblichi praecipue verbis optime illustrantur, mysticam quandam exhibere indolem: dico de iis, quae aures, oculos, totius corporis sensum afficiunt, de vocibus, quae audiuntur, de mystica luce fulgente, de aura amoena, qua circumeuntur somniantes. Sunt inter nostrae quoque aetatis hypnotismi et spiritismi auctores, qui talia in consessibus suis fieri asseverent. Magis etiam perspicuum est concinere quae de dis ipsis vel daemonibus divinitus missis proferuntur. Quorum magnitudo pulchritudo iuventus caelestem naturam atque originem declarant; summam enim numina illa perfectionem praestant atque absolutionem²⁾. Qua in re monendum videtur inesse nonnihil, quod de beatorum terra eorumque indole quae referuntur, in memoriam vocare possit. Sic odores dulces, quos e personis apparentibus exire adnotavimus in illius quoque terrae descriptionibus non semel commemorantur. cf. cum iis, quae supra attulimus, Plut. de sera num. vind. 22 p. 565 F: ἐξέπνει δὲ μαλακὴν καὶ πραεῖαν αὔραν ὁσμὰς ἀναφέρονσαν ἡδονῆς τε θαυμασίας κτλ. Vel Luc. ver. hist. II 5: θαυμαστή τις αὔρα περιέπνευσεν ἡμᾶς, ἡδεῖα καὶ εὐώδης, οἷαν φησὶν ὁ συγγραφεὺς Ἡρόδοτος ἀπόξειν τῆς εὐδαίμονος Ἀραβίας. (cf. etiam p. 10.) Quibus

1) ? „The reading of this word is very doubtful“ Kenyon.

2) Id quod vernacula lingua significamus voce ‘Idealgestalt’.

de rebus cf. Dieterich Nekyia p. 30sqq. Eiusmodi consensum exstare non mirum, cum eadem perfectione atque absolute omnia excellant, quae ad illam beatorum terram pertinent. Num fortasse quis artior statuendus sit conexus, ut non negamus ita hoc loco nec volumus quaerere nec possumus.

Caput II.

De incubandi ritibus symbolisque.

In hoc capite altero colligendos mihi ac paucis illustrandos proposui ritus incubationi praecedentes nec minus symbola, imprimis animalia, quae in illo vaticinandi genere aliquam vim prae se ferunt. Qua de vi ipsa, quamquam fortasse rationem quandam indicare licebit, tamen cautiore sumus, quam ut in ultimas latebras reconditas irrumparamus. Hoc quidem, ut consentaneum, ita monendum est ritus illos ac symbola omnino in chthoniae quam vocamus religionis conspectu nobis offerri: nec mirum, si memineris subterraneos deos *δι' ἐγκοιμήσεως* vaticinari.

Atque statim incipiamus a ritibus enumerandis. Quorum ceterum partem non modo ii observabant homines, qui ad incubandum in alicuius dei templum venerant, sed omnes, qui operam dabant, ut vel domi lecto prostrati somnium acciperent perspicuum h. e. quod Graeci appellabant *ὕνειρον ἐναργῆ*¹⁾. Ciceronis locum modo adnotatum secuti seorsum dicemus de cultu et victu, ita tamen, ut priore loco ponamus victum, quippe qui certioribus finibus sit inclusus.

A. Ritus.

I. Victus.

In Amphiarai sacro supplices ieiunabant unum per diem²⁾.

In Plutonio apud Nysam aegroti nonnullos dies morabantur *σιτίων χωρίς*³⁾.

Similia apud Trophonio observata esse videntur⁴⁾.

1) „Iam Pythagoras et Plato, locupletissimi auctores, quo in somnis certiora videamus, praeparatos quodam cultu atque victu proficisci ad dormiendum iubent“ Cic. de div. II 58, 119.

2) *καὶ λαβόντες οἱ ἱερεῖς τὸν χρησόμενον σίτον τε εἰργουσι μίαν ἡμέραν καὶ οἶνον τρεῖς* Philostr. V. Apoll. II 37 p. 79, 20 K.

3) Strabo XIV 1, 44 p. 649.

4) cf. versum e Cratini Trophonio frg. 218 Kock, qui traditur in Bekkeri Anecd. I 358, 2. Suid. s. v. *ἀλρασθαί* I 2 p. 46, 13 Bernhardt. Zonar. 93 omisso poetae nomine: *ὃ σίτον ἄρασθ', οὗχ ὕπνου λαχεῖν μέρος* (scil. *ἔξεστι* vel simile). Duae explicationes, quas Bergkiius praebet in Commentationibus de reliquiis comicorum Atticorum antiquorum p. 216 sq., sensu carent, altera: hominem adeo aegrotum fuisse, ut neque edere posset neque dormire: quia Trophonius non erat

Adde Tertulliani verba de an. 48 C. S. E. L. XX 1 p. 379, 14: „*apud oracula incubaturis ieiunium indicitur.*“

De ieiunandi effectu v. Cic. de div. I 51, 115: „*animus... omnia, quae in natura rerum sunt, videt, si modo temperatis escis modicisque potionibus ita est adfectus, ut sopito corpore ipsi vigilet.*“ Galen. Hippocr. Praedict. I 1, 5 t. 16 p. 525 Kuehn: *καὶ τῶν ὑγιαίνοντων δὲ τοῖς μὲν ἐνδεῶς διατηθεῖσιν ἐναργεῖς οἱ ὄνειροι γίνονται.* cf. Guys Litterarische Reise nach Griechenland, aus dem Französisch übers. I. Teil 158, citat. apud Kinderlingium Der Somnambulismus unserer Zeit etc. p. 28: „*Die Griechen bereiten sich noch jetzt, wie ehemals, durch Fasten zu, um glückliche Träume zu haben.*“ — In magicis praeceptis per diem saltem esum interdum vetitum fuisse elucere videtur e Wesselyo Griech. Zaubpap. p. 22, 73 sq.: *ὅταν δὲ μέλλῃς καθ' ἡμέραν ἐν τῇ ἀγνεύῃ ἐσθίειν καὶ κοιμᾶσθαι, εἰπέ τὸν λόγον κτλ.* Animadvertas, quod verbo *ἐσθίειν* additur *καὶ κοιμᾶσθαι*. Itaque hic quoque aliquod ieiunium cum vigiliis quibusdam coniunctum fuisse videtur, id quod e Cratini Trophonii fragmento concludere studuimus.

Id quod ieiunando effici volebant, homines ut propensiores fierent ad divinationem illam per somnia accipiendam, similiter efficiebatur non omnibus cibis vetitis, tamen nonnullis, cum alias ob causas tum quia iis potissimum obscurari animam atque hebetari putabant.

Itaque faba interdicebatur, ut videtur, apud Amphiarum¹⁾.

cf. Geopon. II 35, 4 p. 179 Niclas: *οἱ δὲ φυσικοὶ φασὶ τὸς κνᾶμους ἀμβλύνειν τὰς καρδίας τῶν ἐσθιόντων αὐτούς. διὸ καὶ ἐμποδίζειν ταῖς ἐσθνονειρίαις νομίζονται, εἰσὶ γὰρ πνευματώδεις.* Similes locos permultos adfert N. ad I. Apud Plutarchum componuntur ut somniis noxia faba et polyphi caput (Sympos. VI 10, 1 p. 734 F): *ὅτι δ' ἐστὶ τῶν βρωμάτων ἕνια δυσόνειρα καὶ ταρακτικὰ τῶν καθ' ὕπνον ὄψεων, μαρτυροῖς ἐχρῶντο τοῖς τε κνᾶμοις καὶ τῇ κεφαλῇ τοῦ πολύποδος* (cf. Plut. de aud. poet. 1 p. 15 B), *ὧν ἀπέχεσθαι κελεύουσι τὸς δεομένους τῆς διὰ τῶν ὄνειρων μαντικῆς.* Polyphi caput in eroticis aliquid valuisse elucet ex Athenaeo VII p. 316 c: *Διονύσιος δ' ἐν α' Τρυγινῶν 'τὰ δὲ μαλάκια, φησί, πρὸς ἡδονὴν καὶ πρὸς τὰ ἀφροδίσια' μάλιστα δὲ οἱ πολύποδες*. Quod si consideremus, fortasse aliquam vim inesse concedamus Laert. Diog. loco, ubi Pythagoreorum praecepta enumerantur (VIII 1, 34): *ἀπέχεσθαι τῶν κνᾶμων ἥτοι ὅτι αἰδοῖσι εἰσὶν ὁμοιοὶ ἢ κτλ.* cf. Suid. s. v. *Πυθαγόρας* (p. 553, 11 Bernh.): *τὸς κνᾶμους δὲ ἀποτρέψασθαι, ὅτι αἰδοῖσι*

deus sanatorius, sicut Amphiarus vel Aesculapius; altera: in ipso adyto, cum descendisset, supplicem suscitatum neque edere neque dormire: quia hoc per se videtur absurdum. Dicitur mea quidem sententia versus ille de ieiunio et vigiliis, quibus homines aptiores fiant rebus divinis percipiendis; cui explicationi fortasse opponet quis Pausaniae locum (IX 39, 5): *καὶ οἱ* (scil. in ἀγαθοῦ δαίμονος aedificio habitantῖ) *καὶ κρεῖα ἀφθονά ἐστιν ἀπὸ τῶν θυσιαῶν.* Qua in re tamen nescio an haec Pausaniae verba tantum valeant. Licet conferre, quod Meiners Geschichte aller Religionen II p. 404 de equite Oeneo narrat, qui priusquam in Sancti Patricii antrum apud Dungalium in Ivernia situm proficiscatur, quindecim dies noctesque orare debet, vigilare, ieiunare. De antro illo Patricii Trophaniano antro simili loquitur Schoemann Griech. Altert. II° 338, 1.

1) Aristophanis Amphiarai frg. 23 K.: *ὅστις φακῆν ἤδιστον ὄψων λοιδορεῖς.* Quocum conferendus locus Geoponicorum II 35, 8 p. 182 Niclas: *πρῶτος δὲ ἀπέχετο κνᾶμων Ἀμφιάραος, διὰ τὴν δι' ὄνειρων μαντείαν.*

εοίκασι. Faba in eroticis quid valuerit, v. apud Friedreichium Symbolik u. Mythologie der Natur, Wuerzburg 1859 p. 201 sq. Fabam apud Pythagoreos vetitam fuisse notissimum est locisque innumerabilibus exprimitur. Con-senserunt cum Pythagoreis Orphici et sacerdotes Eleusinii, qua de re v. Lo-beck Aglaoph. p. 251 sqq. — Faba in magicis: Wessely Griech. ZP. p. 87, 2682. *κναιών* ib. 40, 769; 44, 941. *κύαμος Αλύπτιος* Dieterich Abraxas p. 171, 6 sq. *δσπρια* Dieterich Pap. mag. I 2. v. etiam Dieterich ib. p. 784, 2. Abrax. p. 158 Anm. Riefs Pauly-Wissowa s. v. Aberglaube p. 53.

Vetabantur animalia edere qui Fauni adibant oraculum¹⁾.

Pythagorei, qui omnia evitabant, *δσα . . εις μαντικὴν ἐνεπόδιζεν ἢ πρὸς κα-θαρότητα τῆς ψυχῆς καὶ εὐαγέειαν* (Iambl. v. Pyth. 24 p. 78, 15 N.), animalibus quoque abstinebant: vide ex. gr. Ovid. met. XV 72 sqq.: „*primusque ani-malia mensis | arguit improbi*“ e. q. s. Apollonius ille Tyanensis, qui totam per vitam *εὐθνονευρίαν* sibi servare studebat (cf. infra p. 25) cuiusque vi-vendi ratio cum Pythagoreorum praeceptis nonnihil cohaerebat, *τραγήματα . . καὶ λάγανα εἰσιεῖτο, καθαρὰ εἶναι φάσκων, ὅποσα ἡ γῆ αὐτῇ δίδασκε* Philostr. V. Apoll. I 8 p. 7, 23 K. cf. ib. VIII 7 p. 314, 11 K.: *ὅπερ τῶν ἐμαν-τοῦ σιτίων, ὡς λεπτὰ καὶ ἡδία τῆς ἐτέρων συμβάριδος, ἐν ἀρχῇ εἴρηται. τοῦτό μοι, ὦ βασιλεῦ, τὰς αἰσθησεις ἐν αἰθρίᾳ τινι ἀπορητέῳ φυλάττει κούκ ἐξ ὁλοερῶν περὶ αὐτὰς οὐδὲν εἶναι, διορᾶν τε, ὥσπερ ἐν κατόπτρῳ αὐγῆ, πάντα γινόμενά τε καὶ ἐσόμενα.* Alios quoque, quomodo perspicua acci-perent somnia, Pergami docebat, ib. IV 11. De quibus omnibus longior fieri non possum. Maxime tamen hac in re memorabilis et qui adnotetur dignissimus videtur locus prioris papyri Partheyanae, ubi dicitur deum ad-vocatum omnia praebiturum *ἐκ τῶν ἐθεσμάτων . . χωρὶς ἰχθύων [μό]νων, λαχάνων δὲ πλήθος, δ θέλεις, ἄξει* Parthey Zwei Berl. ZP. p. 122, 103 sqq. Deinde cf. Wessely Gr. ZP. p. 39, 734 sqq.: *συναγγενέτω σοι ἡμέρας καὶ ἀποσχέσθω ἐμψύχων καὶ βαλανείων.* cf. ib. 22, 52 sqq.: *προαγγεύσας ζ' ἡμέρας . . ἐναίμων καὶ ἀνεψε[τῶν] ἀπεχόμενος κτλ.* Denique v. Parth. 120, 22 sq.: *ποιήσον παρὰθεσιν ἐν ἀψύχοις φαγ[ή]μασιν.*

Τρίγλη τρυγῶν μελάνουρος apud Trophonium interdicti fuisse videntur²⁾.

Inter Haloa ferias Cereris mysticas cum aliae escae vetabantur tum trigle marina et melanurus: schol. Luc. dial. mer. VII 4 publ. iur. fact. a Rohdio Rh. Mus. XXV p. 558, 26 sq. Eadem apud Pythagoreos interdicta: *μη γεύεσθαι μελανούρων* Plut. de lib. educ. 17 p. 12 D. *ἀπέχεσθαι . . τριχλῶν καὶ μελανούρων* Laert. Diog. VIII 1, 33. Alios locos v. ap. Rohdium l. c. p. 560. *τρίγλη* sacrificata esse dicitur Hecatae Corae Priapo, Stengel Griech. Kultusaltertümer² p. 109. Athenis locus exstabat, quem Trigla vocabant; ibidem *ἀνάθημα* erat Hecates Triglanthines, Athen. VII 325 d. cf. Eustath. ad Il. Y 73 p. 1197, 30. — Omnino pisces in nonnullis cultibus vetantur, cf. Plut. Is. et Os. 7 p. 353 C: *ἰχθύων δὲ θαλαττίων πάντες μὲν οὐ πάντων ἀλλ' ἐνίων ἀπέχονται . . . οἱ δ' ἱερεῖς ἀπέχονται πάντων.* cf. Parthey p. 142 ad v. 104. Quocum congruit, quod legis in papyro Partheyana supra a nobis citata: omnia praebere deum *χωρὶς ἰχθύων* (p. 122, 103 sqq.). cf. ib. 128, 290: (*ἀπεχόμενος*) *πάσης ἰχθυοφαγίας.*

1) „*nec fas animalia mensis ponere*“ Ov. Fast. IV 657 sq.

2) v. Cratin. Trophonii frg. 221 Kock: *οὐδ' Αἰξωνίδ' ἐρυνθρόχρων ἐσθίειν ἔτι τρίγλην, | οὐδὲ τρυγόνος, οὐδὲ δεινοῦ φνὴν μελανούρου.*

Vino abstinebant apud Amphiarum per tres dies¹⁾.

τὸ μαντικὸν τὸ ἐκ τῶν ὄνειράτων . . . ἄρον διορᾶ (ἢ ψυχή) μὴ ξυντεθλωμένη ὑπὸ τοῦ οἴνου Philostr. V. Apoll. II 37 p. 79, 1 K. τὸ χρησμῶδες ἐν ταῖς νηφούσαις ψυχαῖς τίθενται ib. p. 79, 14. cf. quae Philostr. ib. I 9 de iuvene narrat Assyrio ab Aesculapio neglecto, quia ἐτρόφα νοσοῦν (τὸ μειράκιον) καὶ ἐν πότοις ἔξη (p. 8, 11). „Die Götter der Unterwelt hassen den Wein“ Stengel Kultusaltert.² p. 93. Propterea non vinum iis libatur, sed potus quidam, quem νηφάλια vocabant, quia vino carebat. Stengel l. c. p. 93 sq. Diels Sibyllin. Blätter p. 70 sq. cf. Wess. Gr. ZP 22, 57: οἴνον ἀπεχόμενος; antecedit (52) προαγνεύσας, quo lustrandi causa potu abstinendum esse declaratur. Riefs Pauly-Wissowa s. v. Aberglaube p. 34, 67.

Faunum consulturos castos esse decebat²⁾.

Adde Tertull. de an. 48 C. S. E. L. XX 1 p. 379: „apud oracula incubaturis . . . castimonia inducitur“ (cf. p. 15).

Homines castos divinandi arti occupandae idoneos esse demonstrat Pomp. Mela III 6, 48, qui de Gallizenis refert perpetua virginitate sanctis, Senae in insula habitantibus, quas insanabilia sanare, ventura scire et praedicare putabant. cf. quae apud Paus. VII 25, 13 de Terrae traduntur sacerdote: γυνή δὲ ἡ αἰὲν τὴν ἱερῶσύνην λαμβάνουσα ἀγιστεύει μὲν τὸ ἀπὸ τοῦτον, οὐ μὴν οὐδὲ τὰ πρότερα ἔσται πλέον ἢ ἐνὸς ἀνδρὸς ἐς πείραν ἀφιγμένη. Sacerdotem illam vaticinando fungi e Plinio agnoscas Hist. nat. 28, 9, 41 (cf. infra p. 41). Christiani quoque perspicua somnia expetentes castae vitae operam dandam esse intellegebant. cf. quae monet Synesius de insomniis 7 Migne Patrol. Gr. t. 66 p. 1301 A, ubi exponit qua ratione nos ipsi ad divinandi artem exercendam possumus educare: καὶ τινες ἤδη διὰ τὸ τοιοῦτο ληχνεῖα θελεσθέντες προγνώσεως, τράπεζάν τε ἀπὸ φλεγμαινούσης ἱερᾶν καὶ ἄτυφον προὔθεντο, καὶ κοίτην ἡσπάσαντο καθαρὰν καὶ ἀμόλυντον. ὁ γὰρ ὅσα τῶ Πυθιοῖ τρίποδι τῇ κλίμῃ χρησόμενος, πολλοῦ δεῖ μάρτυρας ἀκολασίας τὰς ἐν αὐτῇ νύκτας ποιήσασθαι. „Beischlaf ward als verunreinigend angesehen“ Stengel Kultusaltert.² p. 148. cf. Riefs Pauly-Wissowa s. v. Aberglaube p. 34 sq. v. Parthey p. 128, 291: (ἀπεχόμενος) πάσης συνουσίας.

Vigilasse videntur Trophonii supplices³⁾.

Balnea calida apud Trophonium vetabantur⁴⁾.

cf. Wess. Gr. ZP. p. 39, 735 sq.: ἀποσχέσθω . . . βαλανείου (cf. p. 16).

II. Cultus.

Apud Trophonium duo genera instaurabantur sacrificiorum, alterum Trophonio ceterisque dis Lebadeae cultis minoris momenti alterum maioris nocturnum epibothrium, e cuius extis cognoscebant, utrum supplici liceret descendere necne; adhibebatur in hoc altero sacrificio aries ater, de quo infra. (Paus. IX 39, 5. 6.)

Apud Amphiarum quoque duplex usitatum erat sacrificium, quam-

1) Philostr. V. Apoll. II 37. cf. p. 14, 2.

2) „usus abest Veneris“ Ov. Fast. IV 657.

3) cf. p. 14, 4.

4) δαιτώμενός τε ἐνταῦθα . . . λουτρῶν εἴργεται θερμῶν Paus. IX 39, 5.

quam hoc loco, quantum valuerit utrumque, nos fugit; qua in re si similia statuamus, non vereor ne fallamur, praesertim cum etiam hic prius Amphiarao disque Oropi cultis¹⁾ instauraretur sacrificium, in altero vero itidem mactaretur aries²⁾.

De Calchantis oraculo Strabo tradit (VI 3, 9 p. 284) arietem immolari atrum.

Fauno centum bidentis mactavit Latinus (Verg. Aen. VII 87. 93), duas oves Numa (Ov. Fast. IV 652sq.)³⁾

Elysius quidam Terinaeus, ut incubando, qui filium interfecisset, cognosceret, psychomanteum adiit ibique *προεθύσατο*⁴⁾.

Eadem vox (*προθύεσθαι*) in iamatis occurrit Epidauriis, ubi de puero agitur, qui mutus in Asclepieum pervenit deoque sacrificium instauravit⁵⁾.

In Aristophanis Pluto ante *κατάκλισιν* instituendam in ara placentae cremantur⁶⁾.

De sacrificiis nocturnis in cultu chthonio usitatis v. Stengel Kultusalt.² p. 111. 127. 133. v. etiam oraculum saeculare v. 6 apud Dielesium Sibyllin. Bl p. 134. (cf. v. 13.) Rohde Psyche² I 149, 2. — De epibothriis in Hecates cultu Stengel l. c. p. 111. De fossis ad sacrificandum factis Stengel ib. p. 17 sq. 26. 131.

In altero sacrificio ante Trophonium consulendum instituto frater eius invocabatur — Agamedes⁷⁾.

1) *θύοισι δὲ καὶ ἀντῶ* (sc. Amphiarao) *καὶ πᾶσιν ὄσοις ἐστὶν ἐπὶ τῷ βωμῶ* (sic enim recte emendavit Bethe Genethliacon Gottingense p. 176, quod recepit Hitzig) *τὰ ὄνόματα* Paus. I 34, 5.

2) ib. pergitur: *προξειργασμένων δὲ τούτων, κριὸν θύσαντες . . . καθεύδουσιν.*

3) Ceterum incertum est, utrum sit idem oraculum Fauni, quod a Latino quodque a Numa aditur; regio fere eadem. Illic prope Tibur, hic accuratius non significata, certe prope Romam; illic lucus, hic silva. Tamen hoc nihil ad rem.

4) Plut. consol. ad Apoll. 14 p. 109 C: (dicunt eum) *ἀφικέσθαι ἐπὶ τι ψυχομαντεῖον, προθυσάμενον δ' ὡς νόμος ἐγκοιμάσθαι κτλ.*

5) nr. 59 V 42: *ὡς δὲ προεθύσατο καὶ [ἐπόησε τὰ] νομιζόμενα κτλ.*

6) vv. 660 sqq.: *ἐπεὶ δὲ βωμῶ πόπανα καὶ προθύματα | καθωσιώθη πέλανος Ἡφαίστου φλογί, | κατεκλίναμεν τὸν Πλοῦτον.* Videtur inesse versibus aliquid corrupti: pro *προθύματα* scribitur *θυλήματα*, quod ex scholiis est haustum; tamen quod codices praebent: *προθύματα*, cum optime stet, retinendum. cf. *προθύεσθαι* in adn. 4. 5. v. etiam Lobeck Agl. p. 1083. Pro *πέλανος* Bergkii *μέλανος* coniecit, id quod aridet quidem, tamen dubium.

7) Paus. IX 39, 6. Cuius Agamedis vis est obscura nec satis perspicui potest, quid inter daemones valuerit; herouibus medicis, velut *Μήδειος Μήδεια Ἀγαμήδη* eum adserendum esse putat Usenerus Götternam. p. 163. Coniungitur cum Trophonio fratre templis vel aliis aedificiis exstruendis. Sic de Neptuni templo prope Mantineam sito cf. Paus. VIII 10, 2. (Solus Trophonius Apollinis templum Pagasis exstruxisse dicitur ab Heraclide Pontico in schol. Hesiod. scut. 70. Idem subterraneam illam cavernam, in quam oracula petentes per scalam angustam solebant descendere exaedificavisse dicitur: *κατεσκεύασεν ἱερὸν ἐν τῇ Λεβαδείᾳ τῆς Βοιωτίας ὑπὸ γῆν, καὶ καλεῖται Τροφονίου* schol. Ar. Nub. 508 I. *ποιήσας*...

Ipse Trophonius adorabatur statua eius, quae Daedali opus esse trahebatur, adspecta atque culta. (Paus. IX 39, 8.)

In Daunia homines se ipsos aegrotos sive pecora sua Althaei fluctibus immergentes Podalirium, in cuius tumulo pellibus substratis per somnum oracula exspectare solebant (Lycophron 1050sq. + Tzetzes), invocabant propitius adesset¹).

Numa Fauno incubat „*adorato per sua verba deo*“ (Ov. Fast. IV 660).

ὑπόγειον οἶκημα ib. IV. = schol. Luc. dial. mort. 3 II. *τὸ αὐτοῦ συνεστήσατο χρηστήριον* ib. IV. Denique apud Photium s. v. *Ἀεθαδεία* inveniuntur haec: *πόλις Βοιωτίας, ἐν ἣ Διὸς μαντεῖον, Τροφώνιον κατασκευάσαντος*. Quibus ex verbis apparet, quantopere Trophonius cum illo Iove Rege [*Ζεὺς Βασιλεὺς*], cui iuxta Trophonium ipsum seorsum ludi celebrabantur [*Βασιλεία*], confusus sit. Sunt enim proprie Trophonius et Iuppiter Rex unum quoddam daemonium chthonium, certe eiusdem numinis emanationes, eo magis, quod Trophonius ipse, sicut alii di chthonii 'Iuppiter' appellabatur. cf. Rohde *Psyche* 2 I p. 125, 1.) De Alcmenes thalamo Thebis exaedificato v. Paus. IX 11, 1. Exstabat in eo epigramma (= Antholog. Palat. Append. 114), cuius est versus tertius isque ultimus: *Ἀγχάσιος δ' ἐποίησε Τροφώνιος ἡδ' Ἀγαμήδης*; ubi cognomen *Ἀγχάσιος* Trophonio additum obscurum explicatione caret. De Thesauro Hyrii cf. Paus. IX 37, 5. 6: Trophonius Agamedis capti decidit caput. cf. Suid. s. v. *εἰς Τροφώνιον μεμάντεται* = Plut. Proverb. I 51 (Paroemiogr. Gottingens. I 329). Eadem historia alium in locum translata in schol. Ar. Nub. 508 II: *ἐν Ἡλίδι . . . ταμειῖον χρυσοῦν κατασκευάσαν Ἀθήλῃα*, Trophonius scilicet et Agamedes, qui hoc loco non frater exstat Trophonii, sed pater, rex Stymphali Arcadiae, Epicastes maritus. Suppeditatur tamen Trophonio alius frater Cercyon, *γνήσιος* nominatus *νιὸς* Agamedis et Epicastes, cum Trophonius *σοῦτιος* cognomine quasi ad infernam eius naturam spectante exornatus Epicastes tantum *παῖς* vocetur, quam in matrimonium duxerit Agamedes. Notissima fuit inter antiquos historia de templo Delphico a fratribus exaedificato (Paus. IX 37, 5. X 5, 13. Strabo IX 3, 9 p. 421. Steph. Byz. s. v. *Δελφοί*. Plut. consol. ad. Apoll. 14 p. 109 A. idem frg. XXII 7 t. VII p. 126, 11. Bernardakis. Cic. Tusc. I 47, 114. Arsenius Violetum p. 455 Walz. Plato Axioch. p. 367 C = Stob. Floril. 98, 75. *λάϊνον οὐδὸν* tantum fecerunt secundum hymn. Homer. in Apoll. v. 296) eorumque morte mercedis loco ab Apolline praebita, quippe quod optimum esset hominibus (Plut. utroque loco citato. Arsenius l. c. Plato l. c. = Stob. Cic. l. c. Spectat rem illam Pindari fragmentum [nr. 2 Christ] e scholio Luc. dial. mort. 3 publici iuris facto a Rohdio Philol. XXXV p. 199—201. Plutarchum et Ciceronem ex eodem fonte [Crantore *περὶ πένθους*] haurire adnotat Rohdus p. 200). De templo Delphico a fratribus exstructo v. etiam Cosmam ad Greg. Naz. carm. 64 t. 38 p. 513 Migne = Spicileg. Roman. ed. Ang. Mai t. II p. 184 sq., ubi est, quod corrigas; traditur enim: *ἠξιώθησαν δὲ Τροφώνιος καὶ Γαννημήδης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ μαντεύεσθαι διὰ τὸ κτεῖσαι αὐτοὺς τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ἀπὸ οἰκείων χρημάτων*. *Γαννημήδης* perperam scriptum in *Γαμηήδης* restituendum, quae forma per aphaeresin ex *Ἀγαμήδης* est orta. cf. *Γαμηήδης ἐπόησε* in duobus vasis fictilibus Boeoticis, Kretschmer Griech. Vasenschriften p. 52, id. Kuhns Zeitschr. 1899, 272.

1) cf. Lycophr. 1052 sqq.: *νόσων δ' ἀνεστής Δαννίους κληθήσεται, | ὅταν κατικμαίνοντες Ἀλθαῖνον ζοαῖς | ἀραγὸν ἀδθήσωσιν Ἥπιον γόνον | αὐτοῖσι καὶ ποίμναισι πρηνεμένη μολεῖν*. cf. Tzetz. ad l. *εἰώθασαι* (sc. Daunii) . . . ἀπολούεσθαι . . . καὶ ἐπικαλεῖσθαι τὸν Ποδαλῆριον.

Trophonii supplices noctu a duobus tredecim annorum pueris, quos Hermas¹⁾ vocabant, ad Hercynam fluvium ducebantur ibique oleo ab iis ungebantur. (Paus. IX 39, 7.)

1) Quippe qui ad inferos descensurum praepararent. Trophonium aliquo modo cum Mercurio coniunctum esse apparet e Ciceronis quoque loco notissimo (ND III 22, 56), de quo iam saepius viri docti disseruerunt: „*alter* (scil. Mercurius) *Valentis et Coronidis filius, is qui sub terris habetur idem Trophonius.*“ (cf. Arnobius IV 14 C. S. E. L. IV p. 152: „*sub terra est alter [Mercurius], Trophonius qui esse iactatur.*“) Itaque complures discrevere theologi Mercurios, quorum alter idem esset ac Trophonius. Valens et Coronis, Graece Ἰσχύς et Κορωνίς Aesculapii parentes. Qua ex re concluderunt viri doctissimi Trophonium atque Aesculapium unum eundemque fuisse deum, praesertim cum Pausanias (IX 39, 3. 4) Trophonii status Aesculapio simillimas fuisse traderet. (De dis medicis ad Aesculapii similitudinem effectis cf. nunc etiam Reischium in libro, qui inscribitur „*Festschrift für Benndorf*“ p. 145.) C. O. Mueller Orhom. u. d. Minyer² p. 195: „*(Es ist wohl wahrscheinlich), dass der Asklepios, den die Phlegger und Minyer verehrten, eben Trophonios war, der mit Asklepios-Attributen zu Lebadeia angebetet wurde.*“ Et infra p. 196: „*(Es) kann über die ursprüngliche Einheit des Asklepios der Phlegger und des Trophonios der Minyer auch nicht mehr der leiseste Zweifel obwalten.*“ Cui assentitur Wide de sacris Troez. p. 51. Nec secus Thraemer (Pauly-Wissowa s. v. Asklepios p. 1645) asseverat: „*Boiotien . . . besitzt . . . im lebadeischen Trophonios eine von Hause aus mit Asklepios identische, nur früh von ihm abgezeigte Localfigur.*“ (cf. eundem in Roscheri lexico I p. 623, 42.) Contra Welckerus Pausaniae loco inductus Trophonium vult intellegi, ubi apud eundem scriptorem (IV 34, 6) de Aesculapii statua in Messeniae oppido ‘Corone’ posita dicitur. (Zeitschrift für alte Kunst I p. 123; cf. not. 39.) Quod quidem fieri non potest. Nam Trophonius numquam cavernam suam Lebadeensem reliquit, immo hoc ipso germanum daemonem chthonium se praestabat, quod permanebat solo Lebadeensi adstrictus. Dukeri coniectura in Ampelii libr. memorab. VIII 3, qua Argis in Epiro Iovis templum Trophonii (traditur hyphonis: Typhonis probabiliter Dieterich De hymnis orphicis p. 46 sq.) nascitur, iam a Rohdio refutata (Psyche³ I 121 adn.). Panofkae explicationes (Abh. d. Berl. Akad. d. Wiss. 1848 phil.-hist. Kl. p. 111—119), qui e nummis Rheimis Rheimii Trophonium cultum esse concludere non dubitavit, omni carent fundamento. Neque vero, mea quidem sententia, contendere licet Trophonium Lebadeensem plane eundem esse atque Aesculapium. Utrumque deum cum Mercurio contaminatum esse (cf. de nat. deor. III 22, 57: „*secundus [Aesculapius] secundi Mercurii frater*“) non mirum, cum constet non pauca adhaerere Mercurio, quae chthoniam eius originem dilucide demonstrent. Mercurii matris nomen *Maia*, quod valet ‘matercula’, nil nisi Terram matrem significare probabiliter coniecit Prellerus (Griech. Mythologie⁴ I p. 390). Phallicae quam vocamus naturae vestigium (quae e Cyllenio Mercurio phalli instar efficto elucet [cf. Artemid. Oneirocr. I 45 et Paus. VI 26, 5, ubi una cum Mercurio nominantur Venus et Aesculapius!]) Rinckius (Religion der Hellenen I p. 102) videt in Odys. § 339 sqq., ubi Mercurius cum Venere concumbere vehementissime cupit. Addere liceat Ciceronis locum (ND III 22, 56): „*Mercurius unus Caelo patre, Die matre natus, cuius obscenius excitata natura traditur, quod aspectu Proserpinae commotus sit.*“ (cf. Arnob. IV 14 C. S. E. L. IV p. 152.) Huc pertinere mihi videtur, quod Plutarchus (de Is. et Os. 68 p. 378 B) de Mercurii festo narrat undeciesimo primi mensis die (apud Aegyptios videlicet) celebrato: μέλι καὶ σῆκον ἐσθίουσιν. Quid mel valuerit in chthoniis, notissimum (cf. infra p. 46). σῆκον fecunditatis signum; cf. Friedreich Symbolik etc. p. 318. Baccho sacrum erat. (cf. Bacchum

Adnecti potest, quod de Charonio Nysaeo Strabo narrat (XIV 1, 44 p. 650): iuvenes ephesosque, cum celebraretur panegyris, meridie nudos (cf. infra p. 24) atque unctos¹⁾ taurum in antrum ducere, ubi homines incubando dei consilia exspectare solebant.

Meilichium Naxi in insula, de cuius cognomine v. Athen. III 78 c: *διὰ τὴν τοῦ σκίνον καρποῦ παράδοσιν. διὸ καὶ τὸ πρόσωπον. . . τοῦ Μελιχίου σκίνον. τὰ γὰρ σῦκα μείλιχα καλεῖσθαι.*) Obscenam quoque illius fructus significationem attendas. De fica in magicis v. Riefs s. v. Abergl. p. 55 sq. — *Χρόνιος* Mercurius in papyro magica appellatur: Wess. Gr. ZP. p. 57, 1443. 1463: *Ἐρμῆ χρόνιε* (cf. 29, 338: *καταχρόνιος*). Omnino in magicis plurimum valet: cf. Wess. Gr. ZP. 78, 2288 sq., ubi nominatur *πάντων μάγων ἀρχηγενής*. („*Gott aller Totenbeschwörung*“ Dieterich Abraxas p. 66.) Effigies eius vim magicam praestat: *πλάσον Ἐρμῆν* Wess. Gr. ZP. 79, 2361. idem p. 113, 392 = Kenyon Gr. Pap. p. 77, 378 (qui legit *πλάσμα Ἐρμοῦ* neque intellegit Wesselyum). cf. Wess. Neue Gr. ZP. p. 56, 55 sqq. = Kenyon 118, 54 sqq. *ἐγὼ εἰμι Ἐρμῆς* quasi formula magica: Wess. Gr. ZP. 96, 2999. Divinandi quoque vis quaedam inest Mercurio, in lychnomantia advocatur *ὁ τρισμέγας* (cf. *τρισμέγιστος* Wess. Gr. ZP. 43, 886) *Ἐρμῆς* Wess. Neue Gr. ZP. 38, 560 = Kenyon p. 101, 551. Denique ut somniorum dux (*ἡγήτωρ ὄνειρων*) vocatur iam in hymno Homérico III 14; cf. Dieterich Abrax. p. 65 adn. ad 8), id quod ad nos maxime attinet, in divinatione per somnum exercenda occurrit; v. Dieterich Pap. mag. p. 802 V 5: *γράφον εἰς βύσσινον δάκος . . . θεὸν [Ἐρμ]ῆν.* Inscribitur V 4: *Ὀνειρον αἰτήσις.* cf. v. 8: *δεῖξάι μοι καθ' ὕπνου τόδε.* Maioris tamen momenti versus sunt tres, qui in Mercurii hymno leguntur praecipis magicis inserto cum apud Wess. Gr. ZP. 113, 424 sqq. = Kenyon 78, 410 sqq. tum in 'oneiraeteto' quodam, de quo infra (p. 34) plura dicemus, Wess. Neue Gr. ZP. 45, 741 sqq. = Kenyon 106, 675 sqq. Hymnus a Wesselyo Gr. ZP. p. 4 sq. restitutus apud Dieterichum quoque invenitur (Abrax. 64). Versus commemorati leguntur v. 8 sqq.:

*Μοιρῶν προγνώστῃς σὺ λέγῃ καὶ θεὸς ὄνειρος
ἡμερίνουσ χρησμοῦσ καὶ νυκτερίνουσ ἐπιπέμπων·
ἑασαὶ τὰ βροτῶν ἀλγήματα σαῖς θεραπείαις.*

Itaque his versibus arte coniunguntur *μαντικὴ δι' ὄνειράτων* et *λατρικὴ* (cf. *Ἐρμῆ ἐδέργετα φαρμάκων* [φαρμακον pap.] Wess. N. Gr. ZP. 56, 28 sq. = K. 117, 27 sq.), quas dis chthoniis proprias esse constat. Memorabile quidem, si memineras ab Aesculapio Trophonio simili in hac adnotatione nos exiisse, quorum uterque alterutra potentia praecellebat.

1) Traditur *γυμνοὶ ἀπαληλιμμένοι* vel similia, quod viris doctissimis videbatur corruptum. Coniecerunt *ὄπαληλιμμένοι* Tzschuckius, *ἐπαληλιμμένοι* Coraësius, *λίπα ἀληλιμμένοι* Meinekius, id quod probavit Cramerus. Tamen omnes coniecturae illae supervacaneae sunt, quia traditum *ἀπαληλιμμένοι* possumus defendere. Iam vero si nullus alius locus nobis suppeditaretur, quo eodem modo verbum *ἀλείφειν* cum *ἀπό* praepositione coniunctum ad actionem quandam religiosam significandam adhiberetur, nihilo minus non sine dubitatione damnandum esset, quod Strabonis codices exhibent. Nam cum verisimile sit unctionem, de qua agitur, lustrandi causa susceptam esse, optime verbum *ἀπαλείφειν* videtur electum, quod quidem hoc modo circumscribi possit: *τῷ ἀλείφειν ἀποκαθαίρειν*. Conferas verbum *ἀπομάττειν*, de quo Dieterich in Mus. Rhen. 48 p. 279, 2 adnotavit: „*stehender Ausdruck für mystische Reinigung*“. Accedit nunc, quod e papyris magicis, e quibus omnino incredibile est, quantum hauriri possit materiae, duos locos protrahere licet, quibus quae in Strabonis codicibus exarata sunt, stabili-

Unctio in magicis usitatissima: *χρίον δέ σου τὰ χεῖλη τοῖς στέασι, τὸ δὲ σῶμα συναλείψαι συρακίῳ ἐλαίῳ* Wess. Gr. ZP. 54, 1338 sq. *τρίψας σὺν ἐλαίῳ σουσίῳ* Parthey 127, 248 sq. *ὄνκ ἀποχωρήση* (sc. ὁ θεός), *εἰ μὴ ἐξαλείψης* (εξαλείψης pap.) *τὴν χειρ[ε]άν σου νάρθα ἢ ῥοδίῳ* Wess. Neue Gr. ZP. 27, 237 sq. = Ken. 92, 229 sq. *χρίε ὄλον τὸ σωμα[τι]όν σου* Parth. 126, 224 sq. *χρίσον σου τὸ μεταπον μόνον* Parth. 127, 256. *χρίε σου τὰ χεῖλη* ib. 150, 19. *ἐνχρίε τοὺς ὀφθαλμούς σου* Wess. Neue Gr. ZP. 31, 344 = Ken. 95, 336. *χρίων αὐτοῦ τὴν ὄψιν* Wess. Gr. ZP. 39, 746. *ἐγγχρισάμενος* Wess. ib. 22, 51. (cf. 21, 47.) *τὸ δὲ χρίμα τὸ ἀπ' αὐτοῦ* (sc. τοῦ δακτυλίου) *χρίον κατὰ πρωτὴ* (καταπρωτὴ W.) Wess. Gr. ZP. 108, 228 sq. = Ken. 72, 224 sq. *ἴβως πτερόν χρίεται* Wess. Gr. ZP. 40, 802 (cf. Wess. N. Gr. ZP. 31, 345 = Ken. 95, 337). *ὠὸν ἰέρακος.. χρίσον* Dieterich Abr. 187, 21 sq. *χρίσον.. ἐλλόχχιον λίπει κριοῦ μέλανος* Wess. Gr. ZP. 47, 1091 sq. *χρίσον... αἵματι Τύφανος καὶ χοιρίου κτλ.* ib. 102, 3260. *ὠὸν χρίε κρόκω μείξας μετ' οἶνον* Wess. N. Gr. ZP. 25, 170 sq. = Ken. 89, 170 sq. *χρίσας... κοροθεῖλον ἀφοδεύματι* Dieterich Abr. 188, 8 sq. *χρίση* (sic scribendum esse puto [χρίση p.] neque vero *χρίσας*, quod proponit Wess., qui versu sequenti *στεφανώσεις* in *στεφανώσεις* mutare cogitur, quod ratione caret; immo futurum *στεφανώσεις* similiter ac futura *ὄνειροπομήσεις, καταθήσεις* [infra 945 = 877 K.] hic quoque futurum exstare indicant; forma medialis offensionem non praebet) *τε αὐτὴν* (Selenam effictam) [καί: delendum; irrepsit, quia coniunctio καὶ hic cumulat] *τῷ σεληνικῷ χρίσματι καὶ στεφανώσεις κτλ.* Wess. N. Gr. ZP. 51, 941 sq. = Ken. 112, 873 sq. cf. ib. 946 sq. = 878 sq.: *προχρισάμενος δὲ τοῦ χρίματος*. Ceteroquin oleum alias quoque in magicis adhibetur. cf. Wess. N. Gr. ZP. 26, 199 = Ken. 90, 199: *λαβῶν ἐλαίον εἰς τὰς χεῖρας κτλ.* cf. ib. 27, 211 = Ken. 91, 211 alia. cf. Luc. (deor. conc. 12): *ἦδη πᾶς λίθος καὶ πᾶς βωμὸς χρησμοδεῖ, ὃς ἂν ἐλαίῳ περιχρηθῆ*.

Trophonium adituri unctioe facta statim ab iisdem Hermis — pueris lavabantur. (Paus. l. c.)

Aegrotum ante Aesculapium consultandum lavari docet Aristophanis Plutus¹).

untur. Altero loco (Wess. N. Gr. ZP. 58, 109 = K. 120, 108) habitu dei apparentis descripto hoc legitur: *ἐάν δὲ χρηματίση* (sc. ὁ θεός) *σοι, ῥοδίῳ μύρω ἀπαλείψον* (απαλείψον pap.) *σου τὴν χεῖραν*. Itaque praescribitur oleo roseo ungere manus, sine dubio actio mystica ritu constituta. Altero loco (ib. 38, 535 = 101, 527) deum invocanti imperatur, ut e duobus ovis altero confracto alterum aperta manu dextera solem orientem versus tollat; secuntur verba *καὶ ἀπολίψας ῥόφησον*, h. e. sorbeas illud, ἀπολίψας. ἀπαλείψας iam a Wesselyo correctum, suo iure: nam si ab ἀπολείπειν derivaveris formam traditam, id quod per se fieri potest, quia hac in graecitate aoristi sigmatici quos vocant saepius formantur eorum verborum, quae aetate classica iis carent, tamen sensum te aliquem elicere posse despero; propterea ἀπαλείψας videtur certissimum. Tantummodo dubitari potest, utrum ὠὸν sit supplendum a *σεαντόν*, cui rei nihil obstat reflexivo in papyris magicis nonnumquam omisso (ex. gr. W. N. Gr. ZP. 32, 356 = K. 95, 348). Utut res sese habet, ἀπαλείφειν hic quoque in ritu mystico describendo adhibetur: ergo deleas crucem editionis Cramerianae.

1) v. 656 sq.: *πρώτον μὲν αὐτόν* (Plutum caecum) *ἐπὶ θάλατταν ἤγομεν, ἐπειτ' ἐλοῦμεν*. Vox *θάλαττα* adhuc non de mari intellegebatur, quia scholium ad v. 621 loquitur de Asclepio *ἐν ἄστει*, sed de fonte sacro (cf. Girard L'Asclépieion d'Athènes p. 70 sq.). Nuper G. E. Marindin (Classical Review XII [1898] nr. 4 p. 208) defendit propriam vocis *θάλαττα* significationem contenditque contra

Numae caput apud Faunum bis spargitur unda fontana (Ov. Fast. IV 655).

cf. Synesius de insomn. 7 Migne Patr. Gr. t. 66 p. 1301 B: *ταύτην ἐγὼ τὴν μαντικὴν ἐμαντῶ τε ἀξιῶ παρῆναι, καὶ παιοὶ καταλιπεῖν, ἐφ' ἣν οὐ δεῖ βαδίζειν συσκευασμένους ὁδὸν μακρὰν ἢ πλοῦν ὑπερόριον, ὥσπερ Πρωθῶδε, καὶ ἐς Ἀμμωνος· ἀλλ' ἀρκεῖ καταδαρθεῖν χεῖρα νιψάμενον τε καὶ εὐφημῆσαντα.* — Aqua lustrandi causa utuntur: Stengel Gr. Kultusalts.³ 144 sq. Diels Sibyll. Bl. p. 48, 2, 2. p. 71. Rohde Psyche³ II 405 sq. Dieterich Abrax. p. 158 A. Notandum adhiberi aquam fluentem; quocum congruere papyrus magicas, si perscrutaberis eas, facile invenies: lavacrum in Nilo flumine faciendum Wess. Gr. ZP. 21, 43 sq. *λαβὼν μύγαλον ἐκδέωσον* (q. e. sacra) *πηγαίῳ ὕδατι καὶ λαβὼν κανθάρους σελημιακοὺς δύο ἐκδέωσον ὕδατι ποταμίῳ* ib. 82, 2455 sqq. *ὕδατι θαλασσίῳ ζάλων* (nam haec certe coniungenda, quamquam ceteroquin locus corruptus videtur) ib. 75, 2158. *ὕδαρ πηγαῖον* Parth. 127, 246. *ἀπόκλισον* (sc. *χάρτην*) *εἰς* (em. Parth. *αποκλισῶν εἰ* p.) *ὕδαρ πηγαῖον ἀπὸ ζ' (!) πηγῶν, καὶ πῖε αὐτὸ* (αὐτῶ p.) *ἐπὶ ἡμέρας ζ' (!) νήστῆς* Parth. 126, 234 sq. Adhuc attulimus e papyrus magicis eiusmodi locos, quibus unctionem vel lavationem in rebus mysticis seorsum usitatam fuisse declararetur. Tamen quaerendum est, num quem locum reperire possimus, ubi similiter atque in ritibus apud Trophonium observandis unctio cum lavatione coniuncta sit. Ac profecto praebet nobis papyrus Parisina aliquid, quod ferri posse mihi videtur. Ut melius eluceat, qua in re consentiant, Pausaniam quoque describo (IX 39, 7): *πρῶτα μὲν ἐν τῇ νυκτὶ αὐτὸν ἄγουσιν ἐπὶ τὸν ποταμὸν τὴν Ἐρκυναν, ἀγαγόντες δὲ ἐλαίῳ χροῖουσι καὶ λούουσι δύο παῖδες κτλ.* Apud Wess. Gr. ZP. 102, 3246 sqq. leguntur haec: *ποίησις· καθαρῆσας ὡς ἑμαθες καὶ λαβὼν ποτήριον χαλκίον γράψον διὰ ζυγρομέλανος τὴν προγεγραμμένην στήλην ἐπι[κ]αλονμένην Ἀφροδίτην καὶ χροῖσαι ἐλαίῳ ἀ. . . αστικῶ καὶ ὕδατι ποταμίῳ καθαρῶ κτλ. χροῖσαι iam Wess. intellexit; traditur *χρησαι*. Quodsi dubitaveris, an verbum *χροῖειν* cum 'aqua' coniungi possit, alios tibi locos duos admoverim, quibus hic usus loquendi stabilietur: Wess. Gr. ZP. 104, 65 sq.: *ἔχρισον* (εν X³ p.) *δὲ τὸν δεξιὸν ὀφθαλμὸν μεθ' ὕδατος.* Alterum Dieterich Papyr. mag. p. 815 XI 32: *ἐξαιλίψας πηγαίῳ ὕδατι.* Hoc tantummodo ambiguum nec satis certum videtur, utrum *χροῖσαι*, forma medialis, reflexive, ut dicere solemus, sit intellegenda an dynamicè, ita ut 'ποτήριον' accusativus suppleri oporteat. Equidem priorem sententiam sequor, tamen concedo alteram quoque posse defendi. Sed quoquomodo res sese habet, hoc quidem elucet lavandi ungentique ut illic eundem esse, lustrandi causa scilicet constitutum. Restat, ut adiectivo illi corrupto vel potius partim delete, quod *ελαίῳ* voci adnectitur, aliquid medelae afferre conemur. Desunt litterae duae punctis duobus a Wesselyo notatae. Adiectivum illud ad *ελαίῳ* pertinere ut terminatione *ικῶ* declaratur ita propterea quoque probatur, quod sequens 'ὕδατι' eodem modo epitheto praeditum est. Supplendum est ἀ[σπ]αστικῶ. Cuius vocis significatio (= salutatorus) magis dilucide apparebit, si ex eadem papyro Parisina alterum protulerimus locum. Inspicias Wess. 36, 638. Versus, qui antecedunt, describunt dei cuiusdam (Solis) advocati habitum (635 sqq.): *ὄψη θεὸν νεώτερον εἰδειθῆ πυρινότριχα ἐν χιτῶνι λευκῶ καὶ χλαμύδι κοκκίνη ἔχοντα πύρινον στέφανον.* Sequitur praeceptum: *εὐθὺς ἀσπασσαι αὐτὸν τῶ πυρίῳ (?) ἀσπαστικῶ.* De voce 'πυρίῳ', quae quid valeat, haud satis*

scholiastae testimonium Piraei intellegendum esse Asclepieum, cum sacrum urbanum quarto demum saeculo conditum esset.

dispicitur (fortasse scribendum *πυρίω* = *πυρείω* 'Räucherfals' quod in LXX exstat), non amplius disputaverim. Verba *ἀσπασσαι*... *ἀσπαστικῶ* clare demonstrant illud *πύρινον* vel quod pro eo legere tibi lubet ideo *ἀσπαστικόν* nominari, quia in salutando deo adhibetur: *ἐν τῷ ἀσπάζεσθαι*. Revertamur ad locum tractatum. Hic quoque dea exspectatur, cf. 3253 sq.: *καὶ φανήσεται σοι ἡ θεὸς καὶ χορηματίζει περὶ ὧν θέλεις*. Itaque *ἔλαιον ἀσπαστικόν* est oleum, quod deae illius salutandae causa adhibetur. Qua in re oleum hoc modo significatum ab oleo communi distulerit, nihil ad rem neque erui potest. Satis sit locum emendasse. — Cum de oleo et aqua coniunctis agamus, adnectere liceat, quod legas apud Wess. Gr. ZP. 101, 3210 sq.: *καὶ λαβῶν φιάλην λευκὴν πλησον ὕδατος καὶ ἔλαιου*. Vel alium locum Wess. ib. 26, 223 sqq.: *λαβῶν ἄγγος χαλκοῦν ἢ λεκάνην ἢ φιάλην οἶαν [εἰαν delendum] βούλη βάλει ὕδωρ κτλ.* ib. 227 sq.: *κατέχων ἐπὶ τοῖς γόνασι σκεῦος ἐπιβαλὼν ἔλαιον ὀμφάκινον κτλ.* Ceterum notandum quattuor hoc loco discerni aquae genera, quorum unum quodque alii deorum generi offertur. Adicias denique miraculosam Herodoti narrationem de Polycratis filiae somnio, ubi mirifice coniungitur lavatio cum unctione (III 124): *ἔδοκει οἱ τὸν πατέρα ἐν τῷ ἤρει μετέωρον ἐόντα λοῦσθαι μὲν ὑπὸ τοῦ Διὸς, χρίεσθαι δὲ ὑπὸ τοῦ ἡλίου*.

Bibebat Trophonium consulturus e Lethes et Mnemosynes fontibus¹⁾.

De Lethes ac Mnemosynes fontibus qui sunt in orco v. Rohde Psyche² II 390, 1. — Apud nonnulla oracula sacerdotes aquam bibebant: cf. Philostr. V. Apoll. II 37: *πολλὰ δὲ καὶ μαντεία λέγουσι ἂν εὐδόκημα παρ' Ἑλλησὶ τε καὶ βαρβάρους, ἐν οἷς ὁ ἱερεὺς (,ut sacerdos Apollinis Clari' adn. Kayser) ὕδατος... σπᾶσας ἀποφθέγγεται τὰ ἐκ τοῦ τρίποδος*. M. Varro tradidit in Cilicia apud oppidum Cescum (lectio incerta) rivum fluere nomine 'Nuus', „ex quo bibentium subtiliores sensus fieri“, Plin. N. h. XXXI 2, 12.

Nudo corpore supplices in Trophonii antrum descendere nobis tradit schol. ad Ar. Nub. 508 I²⁾.

De nuditate apud multos populos ritu constituta v. Weinhold Zur Geschichte des heidnischen Ritus, Abh. d. Berl. Ak. d. Wiss. 1896 phil.-hist. Kl. 1—50. cf. p. 6: „Hier knüpfen sich auch die deutschen volkstümlichen Bräuche an, die auf einen Einblick in die Zukunft u. die Erkenntnis geheimnisvoller Erscheinungen zielen, und bei denen die Nacktheit Forderung ist.“ Sellarum quoque *ἀνυποδησίαν* illius ritus vestigium praebere putat Duemmler Philol. 1897 p. 6. De nudis pueris, qui taurum in antrum Ny-saeum ducebant v. supra p. 21. Sacerdos, quae in Apollinis nemore Epirensi draconibus escam praebat, erat *γυμνὴ παρθένος*, Ael. h. a. XI 2. Nudo corpore Strepsiades adytum intrat, cf. Dieterich Mus. Rhen. 48 p. 277. Nudae mulieris statua ex aere facta in Auges tumulo Pergameno, Paus. VIII 4, 9. Quod ad magica pertinet, cf. Wess. Gr. ZP. 21, 26 sq.: *πραγαγνέσας ζ' ἡμέρας* (cf. 22, 52) *ἑλθὼν περὶ τῆς σελήνης εἰς τόπον ἀπογυμνωθεῖς κτλ.* ib. 25, 174 sq.: *κατακλιθῆτι ἄνω βλέπων ἐπὶ τὴν σινδόνα γυμνός*. ib. 22, 89. Weinhold l. c. p. 46 sqq. Riels P.-W. s. v. Aberg. p. 35, 4.

1) Paus. IX 39, 8: *ἐνταῦθα δὴ χορὴ πιεῖν αὐτὸν Λήθης τε ὕδωρ καλοῦμενον, ἵνα λήθη γέννηται οἱ πάντων ἃ τέως ἐφρόντιζε, καὶ ἐπὶ τῷδε ἄλλο αὐθις ὕδωρ πίνει Μνημοσύνης, ἀπὸ τούτου τε μνημονεύει τὰ ὀφθέντα οἱ καταβάντι.*

2) *ἐκεῖ* (in antro Trophoniano) *οὖν οἱ μυσόμενοι καθέζονται ἐπὶ τοῦ στόματος γυμνοί, καὶ ἀρπάζονται κτλ.*

Vestes linteas albas vel purpureas taeniis cinctas induebantur Trophonium adituri calceis ibi usitatis subligatis¹⁾.

cf. Philostr. V. Apoll. VIII 7 p. 309, 7 K.: *καθαρόν δὲ καὶ τὸ ἐννυχεύειν ὑπ' αὐτῶ* (sc. τῶ λίνῳ), *καὶ γὰρ τὰ οὐνεῖρα ταῖς, ὡς ἐγώ, διαιωμένοις ἐτυμωτέρας τὰς αὐτῶν φήμας ἄγει*. Sunt verba ipsius Apollonii, qui vestem linteam indutus vivebat (cf. ib. I 8 p. 7, 30 K.: *λίνον ἐσθῆτα ἀμπλοχεταὶ παραιτησάμενος τὴν ἀπὸ τῶν ζῶων*), quia pura esse putabat, quae terra ipsa gigneret (cf. ib. III 15 p. 94, 25 de brahmanis: *ἡ δὲ ὕλη τῆς ἐσθῆτος*: [sic enim hoc loco interpungendum: de lemmatico apud Philostratum dicendi usu v. Radermacher in Annal. Fleckeis. 1895 p. 248] *ἔριον αὐτοφυῆς ἡ γῆ φῦει, λευκόν*; vel Plut. Is. et Os. 4 p. 352 E: *τὸ δὲ λίνον φῦεται μὲν ἐξ ἀθανάτου γῆς*). Quam ob causam leguminibus vesci solebat (cf. supra p. 16). De linteae veste in cultu chthonio v. Dieterich Abraxas p. 158 A. Linteum in magicis: *ὃ δὲ ἐν λίνοις ἴσθι καθαροῖς* Dieterich Abr. p. 179, 9. *στολίσειν αὐτὸν* (sc. τὸν ἱποπόταμον ἐκ κηροῦ πυροῦ) *λίνῳ καθαροῦ* ib. 191, 18 sq. *θῆς* (sc. τὸ πέταλον) *ἐπὶ τριπόδον καθαροῦ περιβεβλημένον ὀθονίῳ* ib. 203, 30 sq. *ὀθόνιον καθαρόν* Dieterich Pap. Mag. IV 16. *ὀθόνιον* Wess. Gr. ZP. 47, 1073. *τὴν μὲν τρογγυθεῖσαν πῶτα εἰς καθαρόν ἔλισσε ὀθόνιον* ib. 96, 3002 sq. *περιελέξας ὀθονίῳ βυσσίῳ* Wess. N. Gr. ZP. 31, 346 = K. 95, 338. Similiter adhibentur *σινδόιον βύσσιος: σινδόιον καθαρόν, σινδόνα* Wess. Gr. ZP. 25, 171. 175. *σινδόνα καθαρὰν* ib. 108, 210/1 = K. 71, 206/7. v. et. Abrax. 179, 11. (cf. *ἐν καθαρῶν σινδόσιν εἰλήσας* Spicil. Roman. ed. Ang. Mai IV p. 247; legendum *σινδόσιν*, quod iam correctum Migne Patrol. Gr. t. 87, 3 p. 3696 A.) *σινδόιον* Parthey 155, 162. Saepius occurrit *βύσσινον ῥάκος*. cf. ex. gr. Wess. N. Gr. ZP. 26, 208 = K. 91, 208. Parth. 128, 277. 293; cf. 129, 332. — Quod ad album colorem vestis pertinet e papyris conferre possum modo Wess. Gr. ZP. 26, 213 sq.: *ἀμφιέσθητι λευκοῖς ἱμάσιν*. — Num purpureus color ita sit explicandus, ut fit apud Dielsium Sib. Bl. p. 70 adn., 2, dubitaveris, si conferas Dieterich Nekyia p. 25 sqq., imprimis p. 29. cf. etiam Rohde Psyche³ I p. 226, 3. „Die Purpurfarbe im Kult der Unterirdischen bevorzugt“ Stengel Gr. Kult.² p. 43. De veste purpurea in magicis usitata v. ib. p. 77. E papyris cf. haec: *εἰλήσας φοινικίνῳ δέρματι* Wess. Gr. ZP. 88, 2702. *θήσας ἄμματι φοινικίνῳ* ib. 113, 402 = K. 77, 388. *λευκὸν ἔριον ἐκ διαστημάτων δεδεμένον φοινικῶ ἔριῳ* Parth. 152, 70 sq. cf. *δέρμα κόκκινον* ('scharlachrot') Wess. N. Gr. ZP. 26, 201 = K. 90, 201. — De eiusmodi habitu dictum esse videtur, quod legis apud Parth. 128, 278 sq.: *στολίσας σεαντὸν προφητικῶ σχήματι*. — De taeniis lustrantibus v. Diels Sibyll. Bl. 121 sq.

1) *χιτῶνα ἐνδεδυνκὸς λινούν καὶ ταινίαις τὸν χιτῶνα ἐπιζασθεῖς καὶ ὑποδησάμενος ἐπιχωρίας κρηπίδας* Paus. IX 39, 8. *ἐσταλμένος ταῖς ὀθόναις* Luc. dial. mort. 3. *ἐνσκενασάμενος ὀθόνῃ ποδήρει καὶ φοινικίδι* Max. Tyr. diss. 14, 2. *λευκῆ δ' ἐσθῆτι ἐσταλμένοι* Philostr. Vit. Apollon. VIII 19 p. 335, 17 Kays. *στολῆ κεκοσμημένοι θεοπροπεῖ* schol. Aristoph. Nub. 508 III. *κοσμήσαντες ἑαυτοὺς ἱερῶ τιμῆ σχήματι* ib. 508 V (= Suidas s. v. *Τροφῶνιος* = Apostolius XVII 30). — In Sarapei Memphitici rationibus Notices et extraits XVIII 2 p. 329 pap. 53, 8 *ὀθόνιον* occurrit *ἐγκοιμήτριον*, quod ad ipsam incubationem pertinere putat Preuschen Mönchtum und Sarapiskult p. 26. Nescio tamen, an hoc statuere liceat: *ὀθ.* *ἐγκοιμήτριον* nil est nisi linteum, quo ad dormiendum utuntur. cf. Poll. X 123: *ὁ παρὰ τοῖς κομφοῖς χιτῶν ἐβνητήρ*, *ὅς τοῦ νῦν ἐγκοιμήτωρ ἦδων*. ib. VI 11: *τὰς δὲ ἐγκοιμητηρίας ψιᾶθους χαμμενίας ἐκάλλον*.

Veste rudi tegitur, qui Faunum consulit; caput intonsum „*nec digitis amulus ullus inest*“ (Ov. Fast. IV 659. 655. 658.)

Itaque totus supplicis habitus est incomptus. De anulis recte iudicasse videtur Peter (ad Fast. I.), qui corporis sub iis intellegit vinculum. cf. Riefs P.-W. s. v. Abergl. p. 35, 2.

Apud Faunum fronde faginea bis tegitur caput¹⁾.

„Überhaupt hat ja der Kranz schon an und für sich kathartische Bedeutung“ Diels Sibyll. Bl. 120. „Die Bekrönung ist für den Hellenen eigentlich immer ein Zeichen der Weihung. — Eine reinigende Bedeutung, wie Diels (l. c.) will, wohnt dem Kranze nicht inne, er ist vielmehr ein Zeichen der Reinheit seiner Träger, insofern als das Geweihte rein ist“ Wilamowitz Heracles² II p. 156 ad v. 677. cf. Stengel Gr. Kultusal. ² p. 98. Rohde Psyche² I 220, 2. Dieterich Abrax. 158 A. Saepissime corona adhibetur in magicis. cf. ex gr. Wess. Gr. ZP. 25, 172 sq. (στεψάμενος κισσῶ μέλανι); 43, 913 sqq.; 44, 934 sq.; 47, 1058; 70, 1994/5; 72, 2050/1; 80, 2370; 100, 3153; 101, 3198. id. Neue Gr. ZP. 47, 806 = Ken. 108, 740. W. 49, 871 = K. 110, 804. W. 50, 912. 914 = K. 111, 845. 847. Dieterich Abrax. 203, 26 sq. Parthey 120, 22; 152, 70. 73. Fere adhibentur olivae rami: κλώνες ελαιας Wess. Gr. ZP. 44, 935; 51, 1229; 52, 1249 (septem κλώνες). κλάδοι ελαιας ib. 113, 403 = Ken. 77, 389. W. 114, 466/7 = K. 80, 452/3. Wess. Neue Gr. ZP. 38, 533 = K. 101, 525. ελαιῖς (ramus?) ὄμφανίζων Wess. Gr. ZP. 96, 3008. στεφάνων . . . ελαίνων (sc. κλώνι) ib. 100, 3153 sq. (cf. 101, 3198 sq.) ελαιας ἐστεφανωμένοι ib. 104, 39 sq. = K. 66, 38 sq. ἐστεμμένος ελαίνων στεφάνων Abrax. 179, 9 sq. cf. ελαίνα ὑποστράσας Wess. Gr. ZP. 108, 211/2 = K. 71, 207/8. φύλλον ελαιας . . . λευκὸν . . . μέλαν Wess. N. Gr. ZP. 27, 213 sq. = K. 91, 213 sq. ναὸς ελαίνος (Selene effectus) ib. 51, 938 = K. 112, 870. ξύλον ελαίνων ib. 56, 54 = K. 118, 53. cf. Wess. Gr. ZP. 21, 31. De chthonia olivae significatione cf. imprimis Diels Sib. Bl. p. 120 sq. Rohde Psyche² I 227 adn. II 72, 1. Olivae rami iuxta aram a serpentibus circumplicatam in nummo Sinopensi; v. Panofkam Asklepios u. d. Asklepiaden, Abh. d. Berl. Akad. d. Wiss. 1845 tab. VII 5. De oliva in magicis cf. etiam Riefs s. v. Abergl. p. 62 sq.

Apud Trophonium lucernae adhibitae esse videntur²⁾.

De cuiuslibet lucis generis significatione cathartica et chthonia v. Diels Sib. Bl. p. 47 sq. („in den Lustrationen wie im Totendienste ist von jeher Fackel-, Lampen- u. Kerzenschimmer herkömmlich“ p. 48.) cf. Rohde Psyche² I 31 II 101. Stengel Gr. Kultusal. ² 88 sq. 145. Dieterich Abrax. 158 A. λόγνος in papyris magicis magnam occupat provinciam. Exstat enim genus quoddam vel series praeceptorum magicorum, quae inscribitur λυχνομαντία, id quod circumscribi potest hoc fere modo: μαρτεία διὰ τοῦ λόχνου. v. Wess. N. Gr. ZP. 38, 549 = K. 101, 540; cf. ib. 551 sq. = K. 542 sq.: ἄψων (sc. τὸν λόχνου), ἦτω (ἀψονήτω Ken.: a dialectic variety for ἀπτέστω [quod tamen

1) Ov. Fast. 656: „bis sua faginea tempora fronde tegit.“ Item bis caput spargitur aqua (cf. p. 23). Quod semel Fauno semel Somno factum esse, sicut utrique ovis mactatur (cf. supra p. 18), recte adnotat Peter.

2) Inter Cratini Trophonii fragmenta invenitur haec vox (227 Kock): λυχνοκαίαν. Quod fortasse ad lampadas sacras pertinet in Trophonii cultu usitatas. In Ar. Pluto 668 λόγνοι a propolo exstinguuntur. Exstabat in Asclepieis munus pyrphori, de cuius officiis ac vi inspicias Cavvadias Fouill. d'Épid. p. 52 ad nr. 85.

refutatur altero loco Wesselyi lectionem probante: Wess. Gr. ZP. 101, 3193 sq.: τὰ ἀνά ἐπίλεγε πρὸς τὸν λόχρον ἐπάκεις, ἦτα δὲ ὁ λόχρος τῇ ἀνατολῇ βλέπων κτλ.) δὲ τὸ ἐλλόχριον ἀπὸ λίνου καινοῦ; attendas hic quoque linteum adhiberi, quod saepius occurrit addito eiusmodi adiectivo velut καινόν, καθαρόν (cf. p. 25). διὰ τῆς ἀτόπτου λυχνομαντίας Wess. Gr. ZP. 44, 951 sq. De lychno cf. Abrax. 170, 2. 11 (δύο λόχοι). ib. 192, 4 (καθαρός). ib. 204, 5. Parthey 128, 277 (ἀμίλτωτος, quod saepius). 154, 145; 155, 172. Cumulare exempla non oportet; mitto te ad indices Wesselyi.

Apud Amphiarum arietem immolabant eiusque pelle substrata dormiebant¹).

Apud Podalirium ovium pellibus incumbentes oracula expetebant²).

Apud Calchantem arietis atri pellis adhibebatur³).

Apud Faunum ovium pelles sternebantur⁴).

Similia de Iudaeis narrantur apud Hieronymum⁵).

De pellibus lustrandi causa multimodis usitatis cf. Prellerum ad Polemon. frg. 87 p. 140 sqq. Diels Sib. Bl. p. 70 adn. cf. ib. p. 48, 2, 9. Stengel Gr. Kultusalt.² p. 146. Strepisades in Ar. Nub. pelle sedet substrata. cf. Dieterich Mus. Rhen. 48 p. 278. Nonnihil delectamenti praebet illa Casauboni coniectura, qui dormire a voce 'δέρμα' derivavit: ad Athen. VI 8. cf. Vink Amoenitates philologico-medicae p. 72. — δέρμα ὑάινης in magicis commemoratur: Wess. N. Gr. ZP. 26, 203 = Ken. 90, 203. Wess. ib. 206 = 91, 206. Corruptum videtur, quod legitur Wess. Gr. ZP. 85, 2596 et ib. 87, 2658/9: δερμα δορης. Vix accipiendum, quod Wess. emendabat: δέρμα δορκῆς. cf. eiusdem p. 7, ubi versus, de quibus agitur (17 sq.), hoc modo restituti: καὶ δέρμ' ἐλεῖν δορκῆς ἔπαν κ' εἰς τὴν φύσιν σου θείναι | αἰμ' ἱέρακος

1) κριὸν θύσαντες καὶ τὸ δέρμα ὑποστρωσάμενοι καθεύδουσιν ἀναμένοντες δῆλασιν ὄνειρατος Paus. I 34, 5.

2) δοραῖς δὲ μῆλων τύμβον ἐγκοιμωμένοις | χρῆσει καθ' ὕπνον πᾶσι νημερτῇ φάτιν Lycophr. 1050 sq. cf. Tzetzes ad l.: εἰώθασιν οἱ Δάωνιοι, ἦτοι οἱ Καλαβροί, ἐν μῆλωταῖς καθεύδειν ἐν τῷ τάφῳ τοῦ Ποδαλειρίου, καὶ καθ' ὕπνου λαμβάνειν χρησμούς ἐξ αὐτοῦ.

3) ἐναγίζουσι δ' αὐτῶ (Calchanti) μέλανα κριὸν οἱ μαντεύμενοι, ἐγκοιμωμένοι ἐν τῷ δέρματι Strabo VI 3, 9 p. 284.

4) „pellibus incubuit stratis“ Verg. Aen. VII 88. „atque harum effultus tergo stratisque iacebat | velleribus“ ib. 94 sq. „supra nova velleria corpus | ponit“ Ov. Fast. IV 659 sq.

5) Ad Iesaiam 65, 4 Migne Patrol. Lat. t. 24 p. 657 A: „habitans in sepulcris (populus Israel), et in delubris idolorum dormiens, ubi stratis pellibus hostiarum incubare soliti erant, ut somniis futura cognoscerent.“ Quod tamen Hieronymus e moribus Graecorum ad Iudaeos transtulisse videtur, praesertim cum Iesaiæ loco verba 'διὰ ἐνύπνια' Septuaginta demum adiecerint; itaque de oraculis per somnium petitis nil dictum, quamquam sepulcris commemoratis aliquid incubationi simile indicatum esse probabilitate non caret. cf. Welcker Kl. Schr. III p. 90. Duhm ad Iesaiæ locum. Strabonem, ubi de Iudaeorum loquitur incubatione, Graecum tantummodo morem, ut solet, in alterum populum transtulisse putat Wolf Kl. Schriften ed. Bernhardy II p. 678, cui assentitur Welcker l. c. Aliter nunc Preuschen Mönchtum u. Sarapiscult p. 21, 2. cf. quae de incubationis vestigiis profert in vetere nobis testamento servatis. Quae tamen res mihi haud ita certa videtur. Corrigenda p. 26 adn. 1: in Pluto de pelle substrata nil dicitur.

πελαγοδρόμον και κύνθαρον τροφήν σοι. θορήs subesse suspicatur Dieterich, praesertim cum sequatur vox 'φύσιν' (φύσις = cunnus), ita ut mulieri semen virile in cunno ponere praeciperetur. Tamen cum voce 'θείναι' coniungendum videtur αλμ' ἰέρακος neque vero quae antecedunt. δέσμα φοινίκιον et κόκκινον v. p. 25. δέσμα γυπός alia Dieterich Nekyia p. 47, 4.

Amphiarai oraculo sanatis constitutum erat argentum vel aurum signatum in fontem proicere prope templum fluentem. (Paus. I 34, 4.)

cf. quae Aristidi a deo per somnum imperantur, ne tertio deinceps die mortem obeat, ubi cum alia legis tum haec (II 400, 26 K.): *ἔπειτα ἀναστρέφοντα λαβόντα κέρματα διαβαίνειν τε τὸν ποταμὸν καὶ ἀπορρίπτειν κτλ.* Indorum rex, cum Indus ripas superavisset, atris tauris atque equis sacrificatis auream vasis frumentarii effigiem fluctibus immersit Philostr. V. Apoll. II 19.

Iam ad finem pervenimus. Non multa quidem sunt, quae scriptores nobis tradunt, tamen aliqua ratio intellegi potest. Iis enim ritibus, quos sub 'victu' composuimus, videlicet efficere volebant, ut hominum animi a corporis contagione liberarentur, quam ad rem perpetrandam profecto aptissima erant ieiunium castimonia vigiliae. Alterius vero ordinis praecepta in iis potissimum caerimoniis reperiri possunt, quae lustrandi vel purificandi causa susceptae¹⁾ cum inferum cultu eorumque veneratione coniunctae esse solent.

Neque vero sine aliqua causa adnotationibus uberioribus e papyris magicis eiusmodi locos attulimus, quibus eosdem ritus in caerimoniis magicis usitatos fuisse declararetur. Qua in re nunc paulo dilatius est disserendum.

Atque hoc quidem satis constat ritus magicos plerumque de cultu deorum chthoniorum originem ducere²⁾: quomodo hic lustrationes instaurabantur, ut inferum ira placaretur, simili modo ii quoque lustrari debebant, qui naturae arcana in ditionem suam studebant redigere. Itaque saepissime in papyris magicis praescribitur *ἀγνεία*³⁾ vel τὸ *ἀγνεύειν*. Exempli gratia cf. Wessely Gr. ZP. p. 22, 52: *προαγνεύσας ζ' ἡμέρας* (attendas numerum 7). ib. 101, 3209: *ἀγνεύσας ἡμέρας ζ'.*

1) cf. Paus. I 34, 5: *καὶ πρῶτον μὲν καθήρασθαι νομίζουσιν ὅστις ἦλθεν Ἀμφιαράω χρησόμενος.* Vel de Trophonii supplice id. IX 39, 5: *διατόμενός τε ἐνταῦθα τὰ τε ἄλλα καθαρῶσει κτλ.* Itaque de descensuris lustratis dicitur *ἀγνεύσαντες ὀρισμένως* schol. Ar. Nub. 508 III. Apostol. XVII 30. *ἀγνεύσαντες ὀρισμένως ἡμέρας* schol. l. c. V; cf. Suid. s. v. *Τροφ. μυσόμενοι* quoque nominantur Trophonium consulturi quasi mysteria adeuntes schol. Nub. 508 I, ipsa vero incubatio — *μόησις* ib.; cf. Cosmas ad Greg. Naz. Migne t. 38 p. 513: *ἐποίουν δὲ τελετὰς τινὰς οἱ κατιόντες.* Omnino hominem integrum esse oportebat: periuris non licebat incubare Iovi, Plaut. Curc. 268 sq. Protesilaus oderat moechos, Philostr. Her. 679 p. 148, 6 K.

2) cf. Dieterich Abraxas p. 157, 2.

3) cf. ib. p. 158 A.

ib. 39, 734: *συναγνεύετω σοι*. Praecipue talia docent, qualia legis apud Partheyum 128, 289sq.: *ἀπεχόμενος ἀπὸ πάντων μυσσαρῶν πραγμάτων καὶ πάσης λχθνοφαγίας* (v. p. 16) *καὶ πάσης συνουσίας* (v. p. 17), vel ib. 154, 148sq.: *ἔστω δέ σοι ὁ τόπος ἀγνός ἀπὸ παντὸς μυσσεροῦ καὶ ἀγνεύσας καθαρῶς προκατάρχον κτλ.* Non animi tantum, sed etiam corporis rerum locorum *καθαρότης* posebatur, qua de causa vox 'καθαρός' una quaque fere pagina tibi occurrit¹⁾.

Quae cum ita sint, nobis, qui de incubatione hanc dissertatiunculam conscribere conati sumus, quaerendum videtur, num fortasse incubationis antiquae ipsius vestigia in papyris illis magicis indagari possint; quod probabilitate non caret: nam per incubationem in illius religionis, chthoniae scilicet, cultu divinatio exercebatur, cuius ritus mystici in magicae fluxerunt artis praecepta. Hoc quidem monendum est ritus ante incubationem instituendam usitatos, sicut supra per omnem cultum chthonium eos occurrere adnotationibus expressimus, ita in hac quoque re dispicienda, quamquam suo loco notabuntur, haud ita multum valere magna ex parte, quia, cum magis universalem habeant significationem, si seorsum de incubatione agitur, minoris sunt momenti. Hoc tamen magis attendendum est atque proferendum, si quo loco de somno vel somniis dicitur, sic scilicet, ut eluceat peti aliquam futuri scientiam, vel potius oraculum.

Dormiendum esse saepius in papyris magicis praescribitur. Imperativus *κοιμῶ* multis locis ritibus quibusdam observandis adiungitur; nonnumquam additur 'μηδενὶ δοῦς ἀπόκρισιν', v. Wess. Neue Gr. ZP. 41, 640 b: *κοιμῶ μ[ηδενὶ δ]οῦς ἀπόκρισιν*; ubi omnia adeo sunt deleta, ut conexus erui non possit; vel Wess. Gr. ZP. 113, 412sq. = Kenyon 78, 398sq.: *κοιμῶ μετὰ τὸ εἰπεῖν μηδενὶ δοῦς ἀπόκρισιν* . . . sequitur hymnus in Mercurium, quem pag. 21 adn. attigimus. Wess. Neue Gr. ZP. 50, 910 = Ken. 111, 843 legitur: *τὸν κλάδον θεὸς πρὸς κεφα[λὴν κα]λ²⁾ κοιμῶ ἀγνός*. Itaque hic iam coronandi occurrit ritus (cf. p. 26sq.), adicitur *ἀγνός*, qua de re supra egimus. Notandum aliud *κοιμῶ* Wess. Gr. ZP. 56, 1398 in *ἀρωγῇ* quadam *ἐπὶ ἡρώων ἢ μονομάχων ἢ βιαίων* (cf. 55, 1390sq.): iam vides daemones subterraneos nobis sub oculis venire. Inspicias Wess. Neue Gr. ZP. 36, 497sq. = Ken. 100, 489sq.: *κοιμῶ ἐπὶ ψιαθίνῃ κλίνῃ³⁾*; addas ib. 58, 104 = Ken.

1) cf. Wess. Gr. ZP. 68, 1927; 75, 2188 sq.; 95, 2968 sqq.; 98, 3094. Id. Neue Gr. ZP. 38, 551. 553 = Ken. 101, 542. 544. W. 51, 943 = K. 112, 875. W. 64, 28 = K. 122, 28. Parthey 154, 146; 155, 161. 166. 172/3. Abrax. 169, 5. 14; 179, 6; 180, 5; 192, 4; 203, 25 sq. 30.

2) *κεφα[λὴν σου κα]λ* Ken.

3) Sic probabiliter coniecit Dieterich: *ψιαθίνῃ καινῇ* in papyro legit Wesselyus, qui *ψιάθω* scribendum putat ('*ινῆ* stammt vom folgenden *καινῆ*'). *ἐπι ψιαθ[ο]ν ἢ καινῆ* Ken. ('*ἢ καινῆ* where it is fresh').

120, 103: *κοιμῶ* (*κυμω* pap.) δὲ ἐπὶ *θρυνῖνῃ ψιάθῳ*¹⁾. Quibus duobus locis exprimi videtur non in lecto, sed in solo dormiendum esse. Idem ritus magis perspicue invenitur Abrax. 171, 14sq.: *ὁπότεν δὲ γένηται ἐν κριῶ* (sc. ἡ *σελήνῃ*), *χαμαικοίτεται πρὸ μιᾶς εἰκοσι θυσιάσας κτλ.* cf. ib. 180, 5sq.: *προαγνεύσας οὖν, ὡς προεῖπον, πρὸ ἐπτὰ ἡμερῶν σελήνης λειπούσης κατὰ τὴν σύνοδον χαμαικοιτῶν ἐπὶ ψιάθου θρυνῖνης.* Adnectamus Wess. Neue Gr. ZP. 47, 813sq. = Ken. 108, 747sq.: *θεῖς ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον*²⁾ τὸ *π[τ]υχιν*³⁾ *κοιμῶ μηδενὶ δοῦς ἀπόκρισιν ἀγ[ν]εύσας ἡμέρας ᾗ*; versibus antecedentibus 810sq. = 744sq. adorantur οἱ κύριοι θεοί: *χορηματίσαστέ μοι περὶ τοῦ Δ* (= *δεῖνα*) *πράγματος ταύτης τῆ νυκτί*; quo ex loco agnoscere licet nocturnam exspectari visionem, qua ὁ *δεῖνα* de rebus quibusdam certior vult fieri. Tamen omnibus locis adhuc perspectis deest quaevis somniorum commemoratio.

Aliquantum proficimus, cum ad illorum praeceptorum seriem accedimus, quae inscriptionem exhibent 'Ονειραιτητόν', quod abbreviatum saepius legitur in papyris hoc modo: *Ονειρ./Ονειραιτητόν* docet, quomodo possis *αἰτεῖν ὄνειρον*, h. e. quid tibi faciendum sit, ut per somnium deos vel daemones quosdam consulas⁴⁾. Iam memineris incubationem. Sicut in templis deorum homines ritibus effectis ad dormiendum se prosternebant, ut aliquod somnium acciperent, eandem ob causam caerimoniae praescribuntur magicae: mirum esset, si deficeret consensus.

Wess. Neue Gr. ZP. 49, 862 = Ken. 109, 795 praebet nobis *ὄνειραιτητόν* quoddam Pythagorae ac Democrito adscriptum⁵⁾, quod in mentem nobis revocare potest, quae supra (p. 16) de Pythagoreis adnotavimus, quorum vivendi ratio cum incubationis ritibus multimodis concinit. Alterum Besam auctorem indicat⁶⁾, quem eundem atque Horum esse Aegyptiacum Kenyonius adnotat⁷⁾; eodem in oneiraeteto

1) Wess.: *θρυνῖνῃ ψιαθου* pap. *θρυνῖνης ψιάθου* Ken. *θρύνος* 'aus Binsen', de quo usu v. Dieterich Abrax. 158 A.

2) Wess.: *προκεφαλ/* pap.

3) Sic Ken. nullo addito verbo. W. legebat *προκεφαλ/... υχιν; πτυχίον* videlicet corrigendum e vv. 740. 741 K., ubi pro *πτυχίον τετυλιον* legit Wess. (806. 807.)

4) *ὄνειραιτητόν* inter alia praecepta magica (post *ὄνειροπομπά*) Dieterich Abrax. 193, 11/2. cf. Wess. Gr. ZP. 73, 2076: *ἄγει δὲ καὶ καταλίνει καὶ ὄνειροπομπεῖ καὶ κατέχει καὶ ὄνειραιτητεῖ* (sc. ὁ *νεκροδαίμων*). Wess. ib. 81, 2441 sq.: *σκενή ἐπιθύματος σεληνιακοῦ... κατακλίνει γενναίως καὶ ἀναίρει ἰσχυρῶς, ὄνειροπομπεῖ καλλίστως, ὄνειραιτητεῖ θαναμαστῶς κτλ.* ib. 83, 2501 sq.: *ἐπὶ δὲ ὄνειραιτητοῦ λέγει: παραστάθητί μοι κυρία καὶ χρηματίσόν μοι περὶ τοῦ Δπ̄, καὶ παρασταθήσεται σοὶ καὶ ἅπαντα ἐρεῖ ἀψευδῶς.*

5) *ὄνειραιτητόν Πυθαγόρου* [καὶ], *Δημοκρίτου*; genitivi nominum sic coniungendi cum antecedenti *ὄν.* neque vero cum sequenti *ὄνειρόμαρτες* (quod corruptum? [μάντις? Wess.]).

6) *ὄνειραιτητόν Βήσας* Wess. Neue Gr. ZP. 27, 230 = Ken. 91, 222.

7) Ad locum: 'Bης or Βησα... for the god Horus'.

commemoratur *λύχνος*, quem adloquitur ὁ *δεινα* idque, quod aliquantulum valet, ὀψέ, scilicet vesperi indicatur hora, cum cubitum eas¹⁾. De lychno supra diximus (p. 26sq.); occurrit idem in duobus aliis oneiraetetis²⁾, quorum alterum praecipue in usu fuisse videtur³⁾. Nec deest in oneiraeteto Wess. Neue Gr. ZP. 46, 769 = K. 107, 703. Hic iam, plura discimus; invocantur *κύριοι θεοί* (cf. p. 30) 779sq. = 713sq. K.: *χηματίσατέ μοι περὶ τοῦ Δ πράγματος ἐν ταύτῃ τῇ νυκτί*. cf. quae secuntur 790sq. = 724sq. K.: *καὶ ὑπόθεσ* (sc. char-tam magicam) *ὀπὸ τὸν λύχνον το ν⁴⁾ ἄγνὸς ἂν κοιμῶ μηδενὶ δοῦς⁵⁾ ἀπόκρισιν*. Elucent singula nec verbo egent. Adiciamus aliud oneiraetetum eiusdem Besae⁶⁾, quem supra nominavimus; v. 68 = 67 K.: *κοιμῶ μηδενὶ δοῦς ἀπόκρισιν*; v. 85 = 84 K. (ad daemonem directus): *ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ ἐλθέ*; insertus est hymnus in Solem (75—82 = 74—81 K.), cuius ultimos versus duos velim protrahere. Leguntur in papyro (81sq. = 80sq. K.) hoc modo:

*ἦν γεγῆς κευθμῶνα μολῆς νεκῶν ἐνὶ χῶρῳ
πέμψον μαντὶν ἐξ ἀδύτων τὸν ἀληθεῖα λιτομῆ σε⁷⁾.*

γαίης scilicet pro *γεγῆς*, *λίτομαι* pro *λιτομῆ* scribendum, ceteroquin sic restituendi videntur versus:

*ἦν γαίης κευθμῶνα μολῆς νεκῶν ἐνὶ χῶρῳ,
ἐξ ἀδύτων πέμψον, λίτομαι, τὸν ἀληθεῖα μάντιν⁸⁾.*

Itaque ex inferum adytis ut vatem germanum mittat, Sol adoratur; hic quoque chthonia commoventur numina⁹⁾.

1) ib. 234 sq. W. = 226 sq. K.: *δίακε τὸν λόγον ὀψὲ πρὸς τὸν λύχ[ν]ον*.

2) Wess. Neue Gr. ZP. 28, 258 sq. = K. 92, 250 sq.: *ὄνειραιτητόν, ὃ αἰεὶ κέχηρηται. λόγος ὁ λεγόμενος πρὸς τὸν καθημερινὸν λύχνον κτλ.* ib. 263 W. = 255 Ken.: *ἄλλο (scil. ὄνειραιτητόν) πρὸς τὸν αὐτὸν λύχνον κτλ.*

3) Nam hoc modo, putaverim, interpretanda sunt ista verba ὃ αἰεὶ κέχηρηται: 'quod semper adhibitum est'.

4) Sic apud Ken. impressum. *τον [προειμμενο]ν* Wess.

5) Wess.: *δος pap.*

6) Wess. Neue Gr. ZP. 57, 65 = K. 118, 64: *ὄνειραιτητόν τοῦ Βήσας*.

7) Eorundem versuum lectiones variae exstant apud. Wess. Gr. ZP. 32, 446 sq. ib. 69, 1967 sq., ubi idem hymnus est insertus. Videas illius hymni traditiones varias compositas a Wess. Neue Gr. ZP. in adnotatione ad locum cit. p. 59 sq. Duos papyri Parisinae locos artius inter se cohaerere facile intellegas, si versus conferas, qui supra descriptis respondent:

446 sq.: *ἦν γαίης κευθμῶνα μολῆς νεκῶν ἐπὶ χῶρῳ,
πέμψον δαίμονα τοῦτον τῇ δεῖνι μεσάταισι ὄραις.*

1967 sq.: *ἦν γαίης κευθμῶνα μολῆς νεκῶν τ' ἐνὶ χῶρῳ,
πέμψον δαίμονα τοῦτον ὅπως μεσάταισιν^{κεν} ὠρεσσίν^{αις}.*

8) Sive *μάντιν τὸν ἀληθεῖ*.

9) E dis chthoniis per somnum oracula praebentibus in papyris nobis occurrit Amphiarus, qui inter alias terrae emanationes, quarum una quaeque 'χθόνιος' cognomine praedita est, invocatur Wess. Gr. ZP. 57, 1446/7: *Ἀμφιάραι χθόνιος* (1449 secuntur *ὄνειροι χθόνιοι*); ib. p. 103, 2 = Ken. 65, 1 commemo-

Papyrus magica a Dietericho edita p. 805, 15 exhibet Ὀνειραιτητόν. In fine versus cognoscitur vox κ]αθαροῦ. 16: ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ἔλαιον λαμβάνω . . . βρέξαι, καὶ κοιμῶ κτλ. De olei usu v. supra p. 205sq. In eadem papyro p. 802, 4sq. exstat Ὀνειρόν αἰτησις, quod idem valet atque ὄνειραιτητόν; invocatur Mercurius (cf. v. 5). v. 8: δεῖξαι μοι καθ' ὕπνου τὸδε (cf. p. 21 adn.).

In altera Partheyi papyro Berolinensi longius exstat praeceptum de Apollinis invocatione instituenda. Videtur etiam ille deus per somnum exspectari, quamquam id ipsum non satis clare exprimitur. Non mirum illis temporibus, quibus florebat ars magica, Apollinem quoque per somnum vaticinari, qui olim oracula chthonia, incubationis scilicet sedes, repressit¹). Quo magis dei

ratur μαντεῖον quoddam Σαρακιανόν. Wess. ib. 72, 2052 sq. de necyodaemone (cf. ib. 71, 2031 sq.) dicitur: καὶ πάντως σοὶ παρασταθήσεται διὰ νυκτὸς δι' ὄνειρον. cf. 2034 sq.: (ἐξορκίζω σε) παρασταθῆναι μοι ἐν τῇ ἐρχομένῃ νυκτί (cf. 2064), vel. 2042 sq.: καὶ παρασταθήσεται σοὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ νυκτί. Scimus in necyomanteis quoque incubationem usitatum fuisse. cf. supra p. 6, 2.

1) Videtur tamen Apollinis cultus Romae cum incubandi more contaminatus esse. Leguntur enim apud Suetonium in Divi Augusti vita 94 haec: „in Asclepiadis Mendetis Theologumenon libris lego, Atiam, cum ad sollemne Apollinis sacrum media nocte venisset, posita in templo lectica, dum ceterae matronae dormirent, obdormisse; draconem repente irrepsisse ad eam pauloque post egressum; illam expergefata quasi a concubitu mariti purificasse se . . . Augustum natum mense decimo et ob hoc Apollinis filium existimatum.“ Historia illa ab Olympiade Alexandri Magni matre in Atiam translata; ea quoque ab angue gravida facta Alexandrum peperisse dicitur: v. Plut. Alex. 2 (cf. Maehly Die Schlange etc. p. 12). Neque vero tantummodo de Alexandri et Augusti partu talia referuntur: eadem res de Scipionis Maioris matre narratur apud Gellium VI 1; de Arati matre Aristodama Paus. IV 14, 7. 8. cf. II 10, 3; de Nicotelia Aristomenis matre Paus. IV 14, 7. Similia alibi quoque de serpentibus traduntur; cf. Ael. H. A. VI 17 de angue, qui in Iudaea Herodis temporibus puellae amatorem se praestitit: συννεκάθεινδε σφόδρα ἐρωτικῶς; vel. ib. XII 39: Ἀλίᾳ τῇ Σοβάρως . . . δράκων ἐπεφάνη θεῖος, μέγιστος τὴν θψιν (cf. p. 12), καὶ ὠμίλησεν αὐτῇ. καὶ ἐντεῦθεν οἱ καλούμενοι Ὀφιόγενεῖς τῆς σπορᾶς τῆς πρώτης ὤπηρξαν. Quod ad Suetonii attinet narrationem, nostra interest videlicet consulto lecticam in Apollinis templo posuisse Atiam, ut a deo fecunditatem acciperet. Optime comparari possunt duo iamata Epidauria, alterum nr. 80 XIX 116 sqq.: Ἀνδρομέ]δα ἐκ Κεθν. αὐτα περὶ παιδων ἐγκαθεύδ[ουσα ἐνώπιον εἶδε· ἐδό]κει οἱ ἐν τῷ ὕπνῳ δράκων ἐπὶ τᾶς γαστ[ρὸς ἐλθεῖν. καὶ ἐκ τούτου] παιδῆς οἱ ἐγένοντο πέντε. Alterum nr. 80 XXII 129 sqq.: Νικαιοβούλα Μεθανία περὶ παιδό]ς. αὐτα ἐγκαθεύδουσα] ἐνώπιον εἶδε· ἐδόκει οἱ ὁ θεὸς δράκοντα μέ]γαν (cf. supra) . . . φέρων παρ' αὐτῶν, τούτω δὲ συγγενέσθαι αὐτά[v. καὶ ἐκ τούτου] παιδῆς οἱ ἐγένοντο εἰς ἐνιαυτὸν ἑρσενες δ[ύο]. Perspicuum est deum ipsum (sc. Aesculapium) sub anguis specie proprie cogitari, id quod in altero miraculo, ubi deus ipse affert anguem, iam depravatum vel potius distractum. Eadem cogitatio subest iis, quae supra attigimus; v. Pausaniam IV 14, 7 de Nicotelia: Νικοτελεία γὰρ τῇ μητρὶ αὐτοῦ (sc. Aristomenis) δαίμονα ἢ θεὸν δράκοντι εἰκασμένον συγγενέσθαι λέγουσι. Atque ibidem pergitur de Olympiade et Aristodama: τοιαῦτα δὲ καὶ Μανεδόνας ἐπὶ Ὀλυμπιάδι καὶ ἐπὶ Ἀριστοδάμῳ Σικωνίου οἶδα εἰρηκῶτας. Aratus Aesculapii filius Sicyonii clare nominatur l. c. 8: Ἄρατον

fiabant universales, eo magis scilicet propria indole privabantur. In papyro Berolinensi Apollinem praeterea cum Aegyptiorum deis confusum esse Partheyus conicit (p. 115). Cum *μαντική δι' ὄνειράτων* eum coniunctum fuisse indicare videtur Wess. Gr. ZP. 126, 45sqq., quo loco propter lacunas sensum plane dispici non posse maxime dolendum¹). Praeceptum vel rectius praecepta Apollinem invocantibus observanda exstant Parth. 150, 1 — 152, 80; exscribemus eos tantum locos, qui in re tractanda aliquid exhibeant significationis. v. 3sq.: *δεῦρ' ἄγε θεσπίζων μαντεύ[εο] νυκτὸς ἐν ὄρη.* 8: *[τῆ]ν νύκτα ταύτην κατέχων.* 12sq.: *λέγεται δὲ καὶ εἰς τὸν λύχνον* (cf. p. 26sq.) *μετὰ τὸ εἰσελθεῖν ἀπὸ τῆς εὐχῆς πρὶν κοιμηθῆναι.* 19: *χρῖέ* (cf. p. 22) *σου τὰ χεῖλη.* 20sq.: *ποίησ[ον?] . . . ἐσπέρας μέλλων κοιμᾶσθαι ὄνειρὸν γάλακτι καθαρᾶν* (cf. p. 29) *σο[υ] τὴν στρωμνὴν κ[λά]δους* (cf. p. 26) *δὲ δάφνης ἔχων ἐν χερσίν.* 22sqq.: *ἔστω δὲ ἡ στρωμνὴ χαμαὶ ἢ ἐπὶ καθαρῶν θρόνων* (cf. p. 30, 1) *ἢ ἐπὶ ψιάθου* (cf. p. 29sq.): *κοι[μ]ῶ δὲ ἐπὶ τοῦ δεξιῦ πλεύρου χαμαὶ τε καὶ ἐν ὑπάθρῳ· ποιεῖ δὲ [τῆν] ἐπίκλησιν μηδ[ε]νὶ δούς ἀπόκρισιν* (cf. p. 29): *ἐπι[θ]υε [στ]ροβίλους* (cf. infra p. 45sq.) *δεξιὸς δ[ώ]δεκα καὶ ἀλέκτορας* (cf. infra p. 46sq.) *ἀ[σ]πίλους β.* 27sq.: *κοιμῶ· εὐχόμενος δὲ στέφ[αν]ον* (cf. p. 26) *ἔχε δάφνινον [τ]οιοῦτον.* 30: *μετ' αὐτῆς (δάφνης?) κοιμῶ ἐν τῷ αὐτῷ σχήματι.* 41: *ἔχε ἐν τῷ στόματι κοιμώμενος* (sc. τὸ φύλλον). 45: *ἐὰν οὖν μὴ φανῆ, ἐπίθνε κρι[ο]ῦ μέλανος* (cf. infra p. 40sq.) *ἐγκέφαλον.* 55sqq.: *ἐπὶ δὲ τούτοις ἐὰν μὴ ὑπακούσῃ, ἔλαιον* (cf. p. 20sqq.) *καλὸν καθαρὸν* (cf. supra) *φαφάνινον ἐπίχεε παιδὶ ἀφθόρῳ γυμναζομένῳ* (cf. p. 24), *καὶ ἀναλαβὼν σκεύαζε λύχνον ἀμίλτωτον, καὶ κείσθω ἐπὶ λυχνίας κτλ.* 61sq.: *ἐπικάλει κοιμώμενος.* 70sq.: *ποιεῖ σεαντῶ στέφανον* (cf. supra), *περιπλέξας αὐτῷ στέφος, ὃ ἔστιν λευκὸν* (cf. p. 25) *ἔριον ἐκ διασημάτων δεδεμένον φοινικῶ* (cf. ib.) *ἔριφ.* 73sq.: *ἔχων ὀλό-*

Ἄσκληπιῶ Σικυώνιοι (sc. *παῖδα ἐσποιοῦσιν*). cf. II 10, 3: *Ἄρατον Ἄσκληπιοῦ παῖδα εἶναι νομίζουσιν.* Plane eodem modo Apollo sub dracontis specie cum Atia coiit, quae incubandi causa templum eius adierat. — Quomodo mulieres dis praecipue chthoniis fecunditatis causa symbolice ut ita dicamus nupserint, vide apud Duemmler Philol. 56 (1897) p. 29 sq. — In Iovis quoque Capitolini sacro incubatum esse testatur Plaut. Curc. 266 sqq.: „*namque incubare satius te fuerat Iovi, qui tibi auxilio in iure iurando fuit. — Siquidem incubare velint qui periuraverint, locus non praebere potis est in Capitolio.*“ cf. Serv. Verg. Aen. VII 88: „*incubant] incubare dicuntur proprie hi qui dormiunt ad accipienda responsa: unde est 'ille incubat Iovi', id est dormit in Capitolio, ut responsa possit accipere.*“ (unde est Plautus in Curculione D [= Italorum supplementum e cod. bibl. nat. Paris. 7965.])

1) Legitur (Ken. 83, 45 sqq.): *ἔστι δὲ τὸ τῷ Δηλίῳ τὸ [υ]ῶ τῷ τῆς Ἀητοῦς κ[αι] [υ]ῶ* Wess.) *Διος χρησμοθεῖν π | εἰ κα (τὸ | εἰ κα Wess.) δια νυκτο[ς] ἀλη[θ]ῆ διηγουμένῳ [μ]αντικῆς* ([τε μ]αντικῆς Wess.) *ὄνειράτων* (Verso): *.. ψιον . . (νομ Wess.) λων . . ελαιω εσπα . . ξε / β̄ (βλων ε ελαιω εσπαρι ξε / β W.) λουσας ε̄ς (αγχουσας ε̄ς W.).*

λευκον ἀλέκτορα (cf. infra p. 47) καὶ [σ]τρόβιλον (v. supra), καὶ οἶνον (cf. infra p. 45sq.) σπένδων αὐτ[ῶ] ἄλυφον.¹⁾ 76: ἐρεῖς δὲ καὶ πρὸς τὸν λύχνον κτλ. 78sqq.: κύριε θεέ... ἐ[π]έχων τὴν νύκτα ταύτην, παράστα μοι Ἄπολλον Παιάν· κοιμῶ τὴν κεφαλὴν ἔχων πρὸς νότον. Notandum praeterea p. 155, 160. 161 commemorari cubiculum 'κοιτῶν', ubi itidem de Apollinis invocatione agitur.

Denique in fine huius disceptationis tres locos apparatu critico adiecto integros velim afferre, quibus quae ad incubationem pertinent magis eluceant neque ita sint dispersa, ut in locis supra citatis. Quae incubationis magicæ velut testimonia non ingratum fore spero, si hoc loco coniungantur, praesertim cum apud Wesselyum et Kenyonium prosodia sit neglecta. P = papyrus. W = Wessely (legit vel coniecit). K = Kenyon (l. v. c.). D = scriptoris coniectum.

I.

Wess. Neue Gr. ZP. p. 44, 730sqq. = Kenyon 105, 664sqq.

Ἄνειραιτητόν· λαβὼν βύσσι[νον] ῥάκος εἰς τὸ πρᾶγμα 730 W.
καὶ εἰλήσας κλῶνα ἐλαίας θε[ς] πρὸς κεφαλὴν 665 K.
σου ὑπὸ τὸ ἀριστερὸν μέρος τῆς κεφαλῆς καὶ
κοιμῶ ἀγνός εἰς ψιάθρον χαμαὶ λέγων τὸν λόγον ἐπτάκις
5. πρὸς τὸν λύχνον· Ἐρμῆ κτλ.

1. oneir/P. — βύσσι[νον] ῥάκος εἰς τὸ D. βύσσι [τ]ο K. βύσσι^{stic}
κ[. τ]ο W. — 2. θε[s] K. θεs W. — 3: σου P. — ὑπο P. —
4. ^λ _ο ^ξ P.

1. De oneiraetesis vide quae adnotavimus p. 30sqq. — βύσσινον ῥάκος invenitur W. N. Gr. ZP. 26, 208 = K. 91, 208: λαβὼν βύσσινον ῥάκος ἐπίγραφε κτλ. (ib. 57, 86sq. W. legit λαβ]ε βύ[σσινον] ῥάκος; tamen K. exhibet [119, 85sq.]: . . . [λ]β . . . ρακος). Parth. 128, 277: λαβὼν λύχνον ἀμίλτωτον σκεύασον διὰ βύσσινον ῥάκος. ib. 293: (γράψαι) εἰς τὸ βύσσινον ῥάκος. Videtur hoc loco olivæ ramus simili modo implicari linteo, quomodo de ibidis penna legis apud Wess. N. Gr. ZP. 31, 345sq. = K. 95, 337sq.: λαβὼν πτερὸν Ἴβειας . . . περιε-λίξας ὀθονίφ βύσσινον. — 2. De olivæ ramo cf. p. 26. — 4. κοιμῶ ἀγνός: cf. p. 28sq. De ψιάθρ v. p. 29sq. Vocula 'χαμαί' hac in re quam maximi est momenti; nam in oneiraeteto adhibita declarat per incubationem magicam, cum somniis doceri vellent, in terra ipsa dormiendum fuisse — id quod vetustam redolet incubationem. — De lychni adlocutione cf. p. 26sq. et 31. Septies pronuntiatum ὁ λόγος, numerus 7 sacer. — 5. Sequitur hymnus in Mercurium, de quo vide nonnulla p. 21 in adnotatione.

1) ἄλειφον proponebat Hercherus, v. Parthey p. 164 ad 74.

II.

Wess. N. Gr. ZP. 32, 367sq. = Ken. 96, 359sq.

Ὀνειραιτητόν· λαβὼν ῥάκος λινοῦν καθα[ρὸν] γράψε εἰς αὐτὸ
τὸ ὑποκάτω π̄

καὶ ἐλίξας καὶ ποιήσας ἐλλύχνιον ἄναψον ἐπιβαλὼν 360 K.
ἔλαιον καθαρὸν. λόγος ὁ γραφόμενος οὗτος· αρμιουθ̄ λαι-
λαμχωουχ

αρσενοφρηφρη φθα αρχεντεχθα. ἐσπέρας οὖν, ὁπότεν 370 W.

5. μέλλης κοιμᾶσθαι, καθαρὸς ἀπὸ παντός τότε ποιεῖ· προσ-
ελθὼν τῷ λύχνῳ λέγε ἐπτάκις τὸν ὑποκειμένον λόγον καὶ
ζβέσας αὐτὸν

κοιμῶ. λόγος ὁ λεγόμενος οὗτος· αχμου . . επαημα λιγοτη-
ρηνηχ· 365 K.

ὁ αἰὼν ὁ βροντῶν ὁ καταπεπωκῶς τὸν ὄφιν καὶ τὴν
σελήνην ἐμπεριλαμβάνων καὶ καθ' ὄραν ἐξαίρων 375 W.

10. τὸν κύκλον τοῦ ἡλίου χθεθω[κ]οι(?) ὄνομά σοι ἀξιῶ ὑμᾶς τοὺς
κυρίους τῶν θεῶν σηθ· χορηψ· χ[ρ]ηματίσατέ μοι περὶ ὧν
βούλομαι.

1. ονειρ / P. — ^λ P. — καθα[ρὸν] K. καθαρὸν W. — γε / K. χε / W. — ὑπο-
κατω P. ὑποκειμένον W. — π̄ K. ('perhaps προσωπον'). □ (= ὄνομα) W. —
2. ἐλίξας P. em. W. — 3. ^λ P. — 'αρμιουθ̄' λαιλαμχωουχ K. λαιλαμχωουχ W. —
4. αρσενοφρηφρη K. αρσενοφρη φρη W. — ἔσπερας W. — 6. ^λ K. ^λ W. —
^ξ P. — ὑποκει / P. (υποκει / K.) — ^λ P. — 7. κοιμου P. em. W. — λόγος ὁ λεγόμε-
μενος οὗτος D. ^λ λεγ / ουτας P. λόγος· λέγε οὕτως W. (ουτω K.). — επαημα . .
επαημα λιγοτηρηνηχ K. αχμουνε παημαλι τοτηρηνηχ W. — 8. τη P. — 9. ἐμπερι-
λαμβα[ν]ων W. — 10. ♂ P. — χθεθω[κ]οι K. χθεθων W. — post σοι lacuna W. —
ὑμας P. — 11. π̄ P. — θν P. — β[ουλο]μ K. βμ[] . . . W.

Adnotando ea tantum attingere possumus, quae ad ritus pertinent; verba illa magica nec secus invocationem ipsam gnosticorum doctrinam sapientem omittimus. — Hic quoque inscriptum videmus *ὄνειραιτητόν*, cf. I 1 et p. 30sq. *ῥάκος λινοῦν*, sicut in oneiraeteto antecedenti *βύσσινον ῥάκος* restituumus; cf. p. 25. *καθαρόν* (cf. 3: *ἔλαιον καθαρόν*, 5: *καθαρός ἀπὸ παντός*); v. p. 29. *γράψε κτλ.*: scripta eiusmodi magica saepissime adhibentur. 3. De oleo cf. p. 20sq. 4. Attendas verba *ἐσπέρας οὖν, ὁπότεν μέλλης κοιμᾶσθαι*. 6. Rursus occurrit *lychni adlocutio* in oneiraetetis usitata, cf. p. 31. *ἐπτάκις*: cf. I 4. *ζβέσας αὐτὸν κοιμῶ* (cf. 4sq.): *αὐτὸν* sc. *τὸν λύχνον*; quocum conferri potest Aristoph. Plut. 668sq.: *ὡς δὲ τοὺς λύχνους ἀποσβέσας | ἡμῖν παρήγγειλ' ἐγκαθεύδειν τοῦ θεοῦ | ὁ πρόπολος*. (cf. p. 26, 2.) 7. *λόγος ὁ λεγόμενος οὗτος*: sic scripsi maxime attendens v. 3: *λόγος ὁ γραφόμενος οὗτος*. Duo igitur sunt *λόγοι*, alter *γραφόμενος* alter *λεγόμενος*, atque optime hoc modo inter se excipiunt: *γράψε . . . λόγος ὁ γραφόμε-*

μενος οὗτος... λέγε... τὸν... λόγον... λόγος ὁ λεγόμενος οὗτος.
cf. etiam p. 31, 2. Facillime id quod in papyro exaratum videmus:
ὁ^λ λεγ/ουτως corruptum esse potest ex: ὁ ο λεγ/ουτος. 11. χρημα-
τίσατέ μοι περὶ ὧν βούλομαι: formula, qua fere terminantur invoca-
tiones magicae.

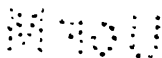
III.

Wess. Neue Gr. ZP. 43, 694sq. = Ken. 104, 628sq.

- Λαβὼν καλαβῶτην ἀπ[ὸ ὑγ]ροῦ ἕασον αὐτὸν
εἰς κρίνινον ἕως ἂν ἀποθεωθῇ· ἔπειτα γλύψον 695 W.
τὸν ἐν Μέμφει Ἀσκληπιὸν ἐπὶ δακτυλίῳ 631 K.
σιδηροῦ ἀπὸ ἀναγκαπέδης καὶ βάλε εἰς κρίνι-
5. νον ἔλαιον, καὶ ὅτε χρήξῃ λαβὼν τὸν δακτύ-
λιον δεῖξον τῇ ἄρκτω λέγων τὸν λόγον ἐπτάκις· μενωφρι·
ὁ ἐπὶ τὰ χερο[υ]βιν καθήμενος, πέμψον μοι 700 W.
τὸν ἀληθινὸν Ἀσκληπιὸν δίχα τινὸς ἀντι- 635 K.
θέου πλανοδαίμονος· εἶτα ἐνεγκ[ο]ν τὸ θυμια-
10. τήριον, ὅπου μέλλεις κοιμᾶσθαι, κ[αὶ] θύσον λιβάνου
κόκκους τρεῖς καὶ περιένεγκον τὸ δακ[τ]ύλιον ἐπὶ
τῆς ἀτιμίδος τοῦ λιβάνου λέγων ἐπτάκις τὸν [λόγον] χαναψ: 705 W.
ωαειαψ: ωακλυσιφθα: κύριε Ἀσκληπιέ, 640 K.
φάνηθι· καὶ φόρει τὸν δακτύλιον εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐν τῷ
15. λιχανῶ.

1. απ[ο υγ]ρου K. απ[ο...]ρου W. — 2. γλυψο P. — 4. ἀναγκαπέδης W.
— 6. ὁ^λ ξ P. — 7. ὁ P. — 8. επει P. em. W. — 9. χερο[υ]βιν K. χερουβιν W. —
αληθινον K. — 9. ενεγκ[ο]ν K. ενεγκαι W. — θυμιατηρον K. — 10 λιβ / P. —
11. γ P. — περιενεγκον K. — δακ[τ]υλιον K. δακτυλιον W. — 12. ατιμος P.
em. W. — λιβ / P. — ξ P. — τον[ὸ] K. τον [...] W. — 13. ωακλυσιφθα K.
ωακ· λυσι / φθα· W. — 14. φανητι P. em. W. — φορε P. em. W. — δακτ P. —
δεξ / χερ / P.

Differt quidem, ut primo aspectu cognosci potest, hic locus ab
iis, quos modo protulimus. Nam neque *ὄνειραιτητόν* inscriptum
legitur neque vero ritus quidam praescribuntur, qui cum ritibus obser-
vatis magis consentiant. Tamen hos quoque versus voluimus adnectere,
quibus videlicet de Aesculapio agatur per somnum apparituro, itaque
de deo, qui in somniis incubantibus se offerre medelamque aegrotis
praebere solebat. At quidem in somnio exspectari Aesculapium elucet
e v. 9sq.: *ἐνεγκον τὸ θυμιατήριον, ὅπου μέλλεις κοιμᾶσθαι*, quo-
cum cf. II 4sq.: *ἐσπέρας οὖν, ὁπότεν μέλλης κοιμᾶσθαι*, quae verba
in oneiraeteto exstant. Videtur Aesculapius quoque sicut alii dei
invocari, ut dormienti de rebus quibusdam vaticinetur (*χρηματίζειν*);
quae res, si ita sese habet, deus salutifer in magicis vim suam

divinandi recuperavit, quae non exstincta quidem tamen prae illa vi medendi maxime erat repressa¹⁾.

Versus 1—5 digni sunt, qui attendantur: nam quis non videat *καλαβώτην* quendam hic aliquo modo cum Aesculapio coniunctum esse. Viri doctissimi, qui nomen *Ἀσκληπιός* cum *ἀσκάλαβος* = *ἀσκαλαβώτης* = *καλαβώτης* cohaerere putabant²⁾, auctore antiquo adiuvari videntur; neque enim dubito quin magus ille, qui praeceptum quod ante oculos habemus composuit, inter Aesculapium et *ἀσκαλαβώτην* aliquam convenientiam esse persuasum sibi habuerit. An fortasse traditione quadam nisus sit, non possumus exsequi.

Pauca de illis rebus, quae ad nos, adnotanda. 2. *ἀποθεωθῆναι* = *ἀποθανεῖν*; cf. schol. in Tzetz. Chil. IX 161 (in Tzetz. epist. editione p. 129 Pressel). — 3. De Aesculapio Memphi culto v. Ammian. Marcell. XXII 14, 7 p. 254, 28 E.: „*ducitur* (sc. Apis) *Memphim, urbem frequentem praesentiaque numinis Aesculapii claram.*“ — 6. 12; 11: 7 et 3³⁾ occurrunt numeri. — 9sq. *θυμιατήριον* in Apellae quoque invenitur inscriptione p. 114, 19 Baum., ubi somniat ille se exire ex abato, *παιδάριον*⁴⁾ δὲ ἡγεῖσθαι *θυμιατήριον* *ἔχον ἀτμίξον*.

Priusquam ab incubationis ritibus discedamus, unum locum prioris papyri Berolinensis velim proferre. Legitur enim apud Partheyum p. 129, 327sq. Apollinis invocatione perfecta hoc: *καὶ ὅταν εἰσέλθῃ, ἐρώτα αὐτὸν περὶ οὗ θέλεις, περὶ μαντείας, περὶ ἐποποιίας, περὶ ὄνειροπομπίας, περὶ ὄνειραιτησίας*⁵⁾, *περὶ ὄνειροκριτίας, περὶ κατακλίσεως, περὶ πάντων ὄ[σ]ων ἐστὶν ἐν τῇ μαγικῇ ἐμπει[ρίᾳ]. κατακλίνειν* vel rectius *κατακλίνεσθαι* apud Graecos de iis dicebatur, qui in templis deorum ad incubandum prosternebantur⁶⁾; qua de causa cum l. c. voci *κατάκλισις* antecedant *ὄνειροπομπία, ὄνειραιτησία* (cf. p. 30sq.), *ὄνειροκριτία*, facile conicias verba *περὶ κατακλίσεως* vertenda esse ‘de incubatione’; tamen cavendum est. Nam in papyris magicis,

1) v. Rohde *Psyche* I 141, 3. Locis citatis addas Orig. c. Celsum III 24: *πολὸν ἀνθρώπων πλήθος . . . ὁμολογεῖ . . . ὄραν* (sc. τὸν Ἀσκληπιόν) . . . *θεραπεύοντα καὶ ἐθεργετοῦντα, καὶ τὰ μέλλοντα προλέγοντα κτλ.* Lucian. *deor. concil.* 16 (in ridiculo Momi psephismate): *ἐργάζεσθαι δὲ τὰ αὐτοῦ ἕκαστον, καὶ μῆτε τὴν Ἀθηνᾶν ἰᾶσθαι μῆτε τὸν Ἀσκληπιὸν χρησμοφθεῖν κτλ.* Itaque vaticinabatur Aesculapius, id quod non suo fieri iure sentiebatur. Vis illa divinandi etiam perlucere videtur in miraculo iamatum Epidauriorum, nr. 80 IV Baum. (= Fouilles d'Ép. 2, 19sq.), ubi incubat pater, cuius filius saxis circumclusus reperiri non potest: somniat a deo in illum se locum duci, ubi erat filius; somnium secutus profecto septimo die puerum recuperat.

2) Welcker *Griech. Götterlehre* II 736. Angermann *Curt. Stud.* IX 247. cf. *Thraemer Pauly-Wissowa* s. v. *Asklepios* p. 1643.

3) De 3 numero vide Diels *Sibyll. Blätter* p. 40, 1.

4) Puer cum *θυμιατήριῳ* Wess. *Gr. ZP.* 104, 39sq. = *Ken.* 66, 38sq.

5) Sic emendandum traditum *ὄνειροσησίας* ($o < \varepsilon < ai$).

6) cf. p. 7sq.

quamvis nonnumquam occurrit vox *κατάκλισις*, nullo vero loco significationem illam exhibet¹⁾. Wess. Gr. ZP. 83, 2496sq. postquam praescriptum est, quid sit faciendum, ut femina quaedam in domum tuam veniat, pergitur: *ἐπὶ κατακλίσεως τούτοις χρῆσαι τοῖς λόγοις προστιθείς ὅτι κατάκλινον τὴν Δ ἦν Δ (= ἦν ἡ δ. ἐγέννησεν W.), ἐπὶ δὲ ἀναιρέσεως λέγε ἀνάσπασον αὐτῆς τὸ πνεῦμα . . ., ἐπὶ δὲ ὄνειροπομπῶν . . ., ἐπὶ δὲ ὄνειραιτήτου κτλ. Vides hic quoque vocem *κατάκλισις* uno ordine enumerari cum 'ὄνειροπομπά', 'ὄνειραιτήτόν'. Exstabant igitur diversa actionum magicarum genera, quorum unum erat *κατάκλισις*. E loco allato elucet *κατάκλισιν* magicam nihil habere cum incubatione commune, ergo cum in loco supra citato eodem modo cum isdem terminis technicis coniungatur, nobis fatendum est de incubatione illic quoque cogitari non posse. Quidnam valet *κατάκλισις*? Papyri Parisinae locus docet deam invocatam *κατακλίνειν* aliquam feminam. Quod sequitur *ἀναίρεσις* videlicet de morte usurpatur: daemonis auxilio inimicus interficitur. Probat hoc quidem *κατακλίνειν* dici de daemone, qui ab homine quodam invocatur, ut inimicum lecto prosternat, scilicet morbo afficiat. Videtur simili modo deliberasse Partheyus, qui alterum locum papyri Berolinensis eumque p. 125, 188sq. inspiciendum: *ἐρεῖ δέ σοι (ὁ θεός) περὶ κατακλίσεως ἀνθρώπου ἢ ζήσεται ἢ τελέ[εντήσ]ει*: hoc modo vertit (p. 134): „*Er wird dir Auskunft geben über die Krankheit eines Menschen, ob er leben oder sterben wird.*“ Quocum non dissentiant alii loci, ubi verbum *κατακλίνειν* ad certam actionem magicam significandam adhibetur²⁾. Itaque, ut ad locum de quo eximus revertamur, hoc modo illum vertendum esse putamus: „*Atque cum intraverit, interroges eum de quo velis, de divinatione, de carminum compositione, quomodo somnium alicui possis immittere, quomodo somnium accipias, quomodo somnium explices, quomodo inimicum morbo afficias*“³⁾ deque omnibus, quae ad magicam scientiam pertineant.“*

1) De Wess. N. Gr. ZP. 32, 356 sq. = Ken. 95, 348 sq. difficile est iudicare. Legis enim haec: *μαντεῖον (μαντιον pap.) ἐπὶ παιδός· κατακλίνας (κατακλεινας pap.) ἐπὶ τὸ ἔδαφος λέγε, καὶ φανήσεται αὐτῷ παιδίον μελάνχροον*. Incertum, utrum *παῖς* prosternatur, an post *κατακλίνας* suppleendum sit *σεαντὸν*, quod quidem verisimilius videtur: sequens *αὐτῷ* non offendit, quia personae in praeceptis magicis non accurate distinguuntur; cf. ex. gr. Abrax. 203, 23 sqq.: *χάρασσα εἰς ἀδαμαντίνῃ λίθῳ τοῖς ὀνομαζομένοις χαρακτηῖρας τοῖς ἀφθέγιτοῖς, ὁ δὲ χάρασσα ν αὐτὰ ἔστω καθαρὸς ἀπὸ πάσης ἀκαθαρσίας κτλ.* De somniis certe non agitur.

2) Wess. Gr. ZP. 73, 2076 sqq.: *ἄγει (est quidem ἀγωγή, quae Wess. ib. p. 83 κατακλίνει antecedit) δὲ καὶ κατακλίνει καὶ ὄνειροπομπεῖ καὶ κατέχει καὶ ὄνειραιτητεῖ (sc. ὁ νεκροδαίμων)*. ib. 81, 2441 sqq.: *σνευῆ ἐπιθύματος σεληριακοῦ ἄγουςα ἀσχέτους . . . κατακλίνει γενναίως καὶ ἀναιρεῖ (!) ἰσχυρῶς, ὄνειροπομπεῖ καλλίστως, ὄνειραιτητεῖ θανυμαστῶς*. ib. 86, 2622 sqq.: *διαβολῆ πρὸς σελήνην . . . ἄγει . . ., ὄνειροπομπεῖ, κατακλίνει, ὄνειροθανύπτει (?), ἀναιρεῖ (!) ἐχθροῦς (!) κτλ.*

3) Non recte hic Partheyus p. 137: „*(frage ihn) nach der Heilung von Krankheiten*“, qui nescio an de incubatione ipsa cogitaverit.

Quodsi hac in re quaestioni nostrae nihil profecimus, tamen inesse incubationi magicae, quae de incubatione chthoniis dis instaurata originem petivere, nobis videmur demonstrasse.

B. Symbola.

Accedamus nunc quidem ad symbola dispicienda, i. e. animalia aliasque res, quae propter vim quandam et indolem illis dis sunt sacrae vel in illorum deorum conspectu nobis occurrunt, qui *δι' ἐγκοιμήσεως* futura praedicere vel morbos sanare solebant. Parvum scilicet numerum locorum ad hanc rem pertinentium possumus afferre, cum non symbolorum chthoniorum indicem quasi universalem praebere propositum sit nec proponi potuerit, sed eae tantum, quod quidem ad Aesculapium attineat, res sint conferendae atque colligendae, quae cum ipsa incubatione aliquo modo artius cohaereant. Tamen cum symbola tractanda, id quod consentaneum est, in omni cultu chthonio latissime sint dispersa, saepius sicut in rituum catalogo antecedenti ad eos libros relegandi erunt legentes, quibus velut fontibus virorum clarissimorum doctrina de rebus symbolicis congesta uberius profuit.

I. Animalia¹⁾.

In tabulis Epidauriis bis apparet canis quidam²⁾, cuius lingua³⁾ sanantur aegroti, altero loco puer caecus altero puer, cui in cervice erat ulcus.

De canibus Aesculapii v. Thraemer Pauly-Wissowa s. v. Asklepios p. 1682 sq. Gaidoz Rev. archéol. 3me série IV (1884) p. 217 sqq. Toepffer Attische Genealogie p. 302. Furtwaengler Sammlung Sabouroff I 24 sq. De canibus in mortuorum cultu v. Rohde Psyche² I 242 adn. cf. Furtwaengler l. c. p. 24. Roscher Das von der Kynanthropie handelnde Fragment des Marcellus von Side, Abhandl. d. Sächs. Ges. d. Wiss. XVII (1896) phil.-hist. Kl., p. 25 sqq. Memineris Cerberum, Hecates toros, similia. Canum corpora in lustrationibus adhibita, Rohde Psyche² II p. 406. 407. De canibus in magicis usitatis v. Riefs s. v. Abergel. p. 72 sq. (Pauly-Wiss.). E papyris magicis ad-

1) De serpentibus omnia omittere constitui, quod quare factum sit facile intellegitur.

2) Nr. 59 (= 1 Fouilles) XIX 125 Baunack: [Θ]ύσαν Ἐρμιονεὺς παῖς ἀιδής. οὐδ[τος] ὕπαρ ὀπὸ κυνὸς τῶν κατὰ τὸ ἱερὸν θ[εραπ]ευόμενος τοὺς ὀπιλλοὺς ὀ[γιή]ς ἀπήλθε. Nr. 80 (= 2 Fouilles) VI 35: κύνων ἰάσατο παῖδα Δ[ιγιν]άταν. οὗτος φῶμα ἐν τῷ[ι τραχ]άλῳ εἴχε. ἀφικόμενο[ν] δ' αὐτὸν ποῖ τ[ὸν] θε[ὸ]ν κῶ[ω]ν τῶν ἱερῶν ὕ[παρ] τ[ῆ] γλώσσα ἐθεράπευσε καὶ ὀγιή ἐπόη[σ]ε.

3) De lingua dicitur modo sub 80, 37; tamen sub 59, 126 idem statuere licet, quia hic idem adhibetur verbum *θεραπεύειν*, quod illic cum voce *γλώσσα* apparet coniunctum. De caninae linguae vi salutifera ex antiquis scriptoribus vide ex. gr. Aelian. hist. an. VIII 9: *τρωθέντες δὲ* (sc. canes) *ἔχουσι τὴν γλωτταν φάρμακον, ἧπερ οὖν περιλιχόμενοι τὸ τρωθὲν μέρος εἰς ὀγιάν ἐπανάγουσιν.* cf. Philostr. V. Ap. VI 43 p. 253, 22 K.: *καὶ . . . ἐκέλευσε τὸν κύνα περιλιχῆσασθαι τὸ δῆγμα, ὡς ἱατρὸς αὐτῷ πάλιν ὁ τρώσας γένοιτο.*

notamus haec: Wess. Gr. ZP. 56, 1434 (είνοδια κών μέλαινα [= Hecate, cf. 1432]); 62, 1651 sq. (cf. 1655 sq.); 67, 1877 sqq. (imprimis 1911 sqq.: βαν-κύνων έξορκίω σε Κέρβερε κατά τῶν ἀπαγξαμένων καὶ τῶν νεκρῶν καὶ τῶν βιαιῶς τεθνηκότων et 1916 sqq.: έξορκίω σε Κέρβερε κατά τῆς ἱερᾶς κεφαλῆς τῶν καταγθουλιῶν θεῶν.); 77, 2260 (2261 commemoratur tartarus); 79, 2336 (κύνος, 2338: tartarus); 85, 2578; 86, 2645; 87, 2689 (οὐσία [?] κύνος; idem 93, 2875). κυνάριον 95, 2945 sqq. (2954: κατάθου-αὐτό εἰς τριόδον; 57: έξορκίω σε τρις κατά τῆς Ἐνάτης [sic videlicet legendum, τρισκαιδεκατῆς εκατῆς pap. KATA > KAIΔ]; 2961: έξορκίω σε κατά τῆς κόρης τριοδίτιδος). αἷμα τοῦ μέλανος κυνώτου 109, 260 = Ken. 73, 256. ἀμφόθενμα κύνος Abrax. 188, 2.

In isdem tabulis Epidauriis de Ambrosia quadam Atheniensi agitur, quae altero oculo caeca deum erat aditura¹⁾; quae cum dei curationes earumque monumenta, tabulas scilicet votivas, irrisui habuisset, noctu a deo apparente sus argenteum in sacrum dedicare iubetur, ὑπόμναμα τᾶς ἀμαθίας²⁾.

Hemitheae τέμενος adire non licebat iis, qui suem aut tetigerant aut ederant³⁾.

Sues Aesculapio sacrificatas esse commemorat Philostr. V. Apoll. I 10. cf. Herodas IV 15 (ubi χοῖρος). Sus saepius in anaglyphis conspicitur, ubi homines adorantes cum animalibus sacrificandis deum adgrediuntur. cf. Duhn Archäolog. Zeitung 1877 p. 147 n. 15; p. 148 n. 17b; p. 152 n. 31; p. 153 n. 33 („crassa“ adnotat Duhnus, grvida?). Athen. Mitteil. 1892 p. 234 fig. 5. Praecipue Cereri sues mactabantur, cf. Stengel Gr. Kultusalt.² p. 108; Selenae et Dionysio ab Aegyptiis, Dieterich Pap. mag. p. 785, 1. Abrax. p. 158¹A. Nemesibus χοῖρος offertur, C. I. G. II 2663. De sue fecunditatis signo v. Friedreich Symbolik etc. p. 446 sq. Lustrandi causa sacrificatur, cf. Diels Sib. Bl. p. 48, 2, 9. Friedreich p. 446. De magicis v. Riefs s. v. Aberglaube p. 79. δάλνης δέρμα cf. p. 27. σπάθη ἀπό σὸς μέλανος Wess. Gr. ZP. 99, 3117 sq. αἷμα χοίριον 102, 3260. χοίρεος πνεύμων Wess. N. Gr. ZP. 25, 181 = Ken. 90, 181 (χοιραῖον πνευ[μ]ονα. .φαγε pap.).

Apud Trophonii oraculum ea nocte, qua quis descensus erat, aries ater sacrificabatur εἰς βόθρον (Paus. IX 39, 6; cf. p. 17).

Ante incubationem instituendam Amphiarao aries mactabatur, cuius

1) Nr. 59 (= 1 Fouilles) IV 33 sqq. Baun.

2) Haec verba non (cum Cavvadia) eum in modum videntur intellegenda esse, quasi sus signum vel symbolum esset stultitiae: femina illa cum deum irrisisset, culpam suam dono aliquo abluere debet. Qua in re fere instituebatur sacrificium. Aesculapio cum alia sacrificabantur animalia tum sues. Ambrosia vero non vivam suem mactare, sed idem animal in effigie, quae aliquod pretium praestaret, deo dicare iubetur. ὑπόμναμα τᾶς ἀμαθίας nihil aliud nisi ‘in stultitiae memoriam’.

3) Diodor. V 62, 5: τὸν δ’ ἀψάμενον ἢ φαγόντα ὄδς οὐ νόμιμον προσελθεῖν πρὸς τὸ τέμενος. Hac ex re fluxit historia de subis, quae dormientibus virginibus patris vinum perdiderunt vase, quo conservatum erat, confracto; qua de causa virgines patris iram metuentes in mare se prociunt, quarum una Molpadia ab Apolline servata Castabi sub nomine Hemitheae divinis honoribus fruitur, ib. 62, 3. 4.

pelle substrata dormientes somnia exspectare solebant. (Paus. I 34, 5; cf. p. 18 et 27).

Calchanti arietem atrum immolabant, in cuius pelle dormiebant oracula petentes. (Strabo VI 3, 9 p. 284; cf. p. 18 et 27.)

Nigra animalia omnino dis chthoniis offeruntur. cf. Stengel Gr. Kultusalt.² p. 134 sq. Dieterich Abrax. p. 158 A. Aesculapio ut sus ita aries immolabatur, conferas anaglypha duo: Panofka Asklepios u. die Asklepiaden Abh. d. Berl. Akad. d. Wiss. 1845 tab. IV 2 (cf. p. 303 sq.) et Girard L'Asclépieion d'Athènes tab. IV, descriptum iam a Duhnio Griech. Reliefs Archäol. Zeit. 35 (1877) p. 144 nr. 9 (saec. IV): supplices adorantes Aesculapio et Hygieae arietem offerunt. De ariete vis genitilis signo v. Friedreich Symbolik etc. p. 489. Veneri sacer est „als von verliebter Natur,“ Preller-Robert Griech. Mythologie I 381. De ariete in magicis v. Riefs s. v. Aberg. p. 77, 11. cf. quod Vallachi arietum capita ad pestem arcefidam idonea esse putant: Schott Wallachische Märchen p. 301 (cf. Friedreich l. c. adn. 3). Denique congeramus e papyris magicis, quibus locis de ariete atro agatur: *λίπος κριοῦ μέλανος ἄρρενος πρωτοτόκιου καὶ πρωτοτρόφου* Wess. Gr. ZP. 47, 1092sq. cf. 48, 1101 sq. *ἐγκέφαλος κριοῦ μέλανος* ib. 53, 1314. *κριοῦ* (W.: *κρειον* pap.) *δλομέλανος ἐγκέφαλος* Wess. Neue Gr. ZP. 38, 548 = Ken. 101, 539. *αἷμα ἄρνος μέλανος* Ken. p. 123 CXXV 2. cf. ib. 105, 652 sq.: *αἷμα μελαιίνης βοῦς ἢ ἀ[ρν]ός*.. = Wess. N. Gr. ZP. 44, 718 sq., qui pro *ἀ[ρν]ός* supplevit *α[λύ]ός*. (De asino nigro in magicis cf. Wess. Gr. ZP. 54, 1332: *ὄνον μέλανος στέαρ* et Wess. N. Gr. ZP. 30, 310 = Ken. 94, 301: *διὰ αἵματος ὄνιον μελάνου*.)

Latinus Faunum per somnum consulturus centum mactat oves (Verg. Aen. VII 93; cf. 87), Numa duas (Ov. Fast. IV 652sq.). cf. p. 18 et 27.

Ovis in lustrationibus sacrificatur, v. Diels Sib. Bl. p. 48, 2, 9 (de agno cf. ib. p. 69 et 122); dis chthoniis offertur, v. Friedreich Symbolik etc. p. 494. In magicis: *ὄμην προβάτου μέλανος* Wess. Gr. ZP. 41, 814 sq. *λευκοῦ* ib. 817 sq. *ὄνοχες προβάτου* Parthey 154, 142. cf. etiam Riefs s. v. Aberg. p. 77.

Mopsus incubanti imperat, ut taurus ater sibi immolaretur. (Plut. de def. or. 45 p. 434 E/F.)

Acharacis cum panegyris celebrabatur, iuvenes nudi atque uncti meridie taurum in Charonium antrum deducebant, ubi paululum profectus cadebat animumque exspirabat. (Strabo XIV 1, 44 p. 650.) cf. p. 21 et 24.

De nigris animalibus cf. supra. Tauri immolantur in cultu chthonio, v. Dieterich Abraxas p. 158 A. Inter sacrificia Aesculapio offerenda nominatur *βοῦς*, Herodas IV 15. cf. Philostrat. V. Apollon. I 10 nec non Ephem. arch. 1899 p. 2, 18 sqq.: *τοῖ Ἀσσυλαπιῶι θύεν βῶ|ν ἔρσενα καὶ ἡμονάοις | βῶν ἔρσενα καὶ ἡμονάοις βῶν θέλειαν*. Aeginae Terrae sacerdos vaticinatura tauri sanguinem bibebat, priusquam in specus descenderet: Plin. hist. nat. 28, 9, 41. cf. de eadem re Pausan. in Achaicis VII 25, 13: *πίνουσαι δὲ αἷμα τὰύρου δοκιμάζονται* (sc. mulieres sacerdotium petentes) *ἢ δ' ἂν αὐτῶν τύχη μὴ ἀληθεύουσα, ἀντίνα ἐκ τοῦτον τὴν δίκην ἔσεν*. Constat taurum Dionysio sacrum fuisse „wegen seiner mit wildem und stürmischem Wesen verbun-

denen Zeugungskraft," Preller-Robert Gr. Mythol. I 713. cf. Friedreich Symbolik etc. p. 504: „Wie der Stier Sinnbild der Erzeugung und Fortpflanzung ist, so ist die Kuh Sinnbild des Gebärens und des Lebens der Mutter Erde, der Mutter des Lebendigen, das Sinnbild der Fruchtbarkeit.“ De placentis bovis instar formatis, quas secum portabant in Trophonii antrum descensuri v. infra p. 43, 4. De tauro vel bove in magicis v. Riefs s. v. Aberglaube p. 76. Taurus ater in magicis: *τάφρον μέλανος στέαρ* Wess. Gr. ZP. 54, 1333. Vacca atra: *γάλα βοός μελαίνης* ib. 43, 908 sq. *βόλιθον* (= *βόλιτον*) *βοός μελαίνης* ib. 57, 1439 sq. *γάλα βοός μελαίνης πρωτοτόκου και πρωτοτόφρον* ib. 100, 3149 sq. *μελαίνης βοός γάλα* Abrax. 172, 12 (cf. 181, 2). *αίμα μελαίνης (μελανης p.) βοός* Wess. Neue Gr. ZP. 44, 718 sq. = Ken. 105, 652 sq.

Hercynam in Trophonii nemore cum Cora ludentem anser quidam effugisse. atque in antro se occuluisse tradebatur sub lapide; quem cum tolleret Cora, ut anserem caperet, aqua subito inde profluxit. Flumen illud Hercyna appellabatur; in cuius ripa Hercynae erat templum: virginis inerat statua anserem tenentis. (Paus. IX 39, 2. 3.)

„Anseres rei aliquid habuisse cum Orco“ adnotavit Dieterich Pap. mag. p. 785, 4 recte mea quidem sententia refutans Kellerum, qui in libro ‘Tiere des klassischen Altertums’ p. 292, 61 Friedreichii explicationes (Symbolik p. 586) reprehendit, praesertim cum Kellerus ipse l. c. p. 288 sqq. et p. 296 eroticam vim illius avis, qui fecunditatis signum habebatur, haud paucis verbis declaraverit. Ac vero inter omnes constat, quantum interfuerit Graecorum et Romanorum chthonios placare deos, quippe qui fecunditatem praebent. Isidi quoque et Osiridi anseres immolabantur, Lenz Zoologie der alten Griechen und Römer p. 407. Friedreich l. c. Dieterich l. c. Nescio an fortasse cum erotica illa anseris significatione aliquo modo cohaereat id quod apud Aelianum exaratum reperis (hist. an. V 29): *θερμότατος δὲ ἄρα ὄν και διαπυρότατος τὴν φύσιν ὁ χήν*. Anseres omnino multis in templis habebantur, cf. Artemidor. Oneirocr. IV 83: *ἱεροὶ γὰρ οἱ χήνες και ἐν ναοῖς ἀνατροφόμενοι*. E papyris magicis cf. haec: *χήν ἄσπιλος* Dieterich Pap. mag. VII 2 et *φύσα χήνεα* Wess. Gr. ZP. 113, 396 = Ken. 77, 382 (‘windpipe of a goose’). Persuasum mihi habeo non sine causa Alexandrum illum Abonotichensem, qui altero p. Chr. saeculo totius mundi oculos in se converterat, Glyconem suum ex anseris ovo prodeuntem fecisse (Lucian. Alex. 13), praesertim cum capite sequenti (14) de novo illo Aesculapio iterum asseverari videatur *ὄκ ἐκ Κορωνίδος . . . οὐδέ γε κορώνης, ἀλλ’ ἐκ χήνης γεγεννημένον*.

Amphiarao gallinas sacrificatas esse ex Aristophanis Amphiarai fragmento concluderim¹).

Plura de gallis v. infra p. 46 sq.

II. Alia.

Placentae Aesculapio cremabantur ante incubationem instituendam. (Aristoph. Plut. 660sq.) cf. p. 18.

1) frag. 18 Kock: *γόναι, τί τὸ ψοφήσαν ἐσθ’; — ἀλεπτρών τὴν κύλικα καταβέβληκεν. — οἰμώζουσά γε.*

Videtur gallina ab Atheniensi, qui cum uxore Amphiarai sacrum adiit, ad sacrificandum destinata fuisse; quamquam dubium est.

Homines Trophonium consulturi in adytum descendentes placentas secum ferebant, quae vario modo appellantur: *πλακοῦντες*, *πόπανα*¹⁾, *μάζαι*, *μαγίδες*²⁾, *μελιτοῦνται*³⁾, *βοῦς*⁴⁾, *εἰλνται*⁵⁾.

Placentae dis chthoniis sacrificantur, v. Dieterich Abrax. p. 158 A. Stengel Gr. Kultusalte.² p. 89 sq. adnotat praecipue *πέλανον* (qui Ar. Plut. 661 commemoratur) in chthoniorum cultu usitatum fuisse, quamquam etiam aliis dis offerebatur, cf. Pollux VI 76: *πέλανοι δὲ κοινοὶ πᾶσι θεοῖς*. Placentae in magicis: *παρakisōthō dē autō* (sc. *ἀλέκτορι λευκῷ!*) *πόπανα ζ' πλακοῦντες ζ'* Wess. Gr. ZP. 75, 2190 sq. *πλακοῦντας ζ' καὶ πόπανα ζ'* (sc. *τέλεσον*) Parthey 128, 288. — De melittis in cultu inferum v. Stengel Gr. Kultusalte.² p. 90. Rohde Psyche³ I 305 adn. cf. Otto Jahn Archäolog. Beiträge p. 223, 15. Wess. Gr. ZP. 39, 754 sq.: *συννεβαλὼν . . . καὶ μέλι λιώσας* (W.: *λιώσας p.*) *ποίησον μάζιον*.

1) *βαστάζουσι πλακοῦντά τινα* schol. Ar. Nub. 508 I. *τοὺς πλακοῦντας ἔχοντες* ib. III. *ἔχοντες ἐν ταῖν χερσῖν πόπανα* ib. IV = schol. Luc. dial. mort. 3 II. *πλακοῦντας ἔβαλλον* Suid. s. v. *Τροφώνιος*. *πλακοῦντας ἔβαλλον μέλιτι δεδευμένους* schol. Ar. Nub. 508 V.

2) *μάζας . ἐν χερσῖν ἔχων* Max. Tyr. diss. 14, 2. *μάζαν ἐν ταῖν χερσῖν ἔχων* Luc. dial. mort. 3, 2. *μαγίδες, μάζαι, τουτέστιν ἄρτοι οὓς καταφέρουσιν οἱ εἰς Τροφώνιον κατιόντες* Etym. Magn. p. 573, 2 s. v. *Μαγίς*. cf. Hesych. s. v. *μαγίδες*. *ἔχων μάζας μεμαγμένας μέλιτι* Paus. IX 39, 11. *ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ τοιαύτας μάζας λαβόντες . . . τὰς δὲ μάζας λαμβάνουσιν* schol. Ar. Nub. 508 V. *τὰς δὲ μάζας ἐλάμβανον* Suid. s. v. *Τροφώνιος*.

3) *μελιτοῦνται* schol. Ar. Nub. 508 III. *δός μοι μελιτοῦνταν πρότερον ὡς δέδοικ' ἐγὼ | εἶσω καταβαίνων ὥσπερ ἐς Τροφώνιον* Ar. Nub. 507 sq. *μελιτοῦντα μάζα μέλιτι δεδευμένη ἦν ἔφερον, ὡς ἐδόκουν, τοῖς ὄφρασι τοῖς ἐν Τροφώνιον μαυτενομένοις*. Suid. s. v. *μελιτοῦντα*. *μελιτοῦντα μέντοι Τροφώνιῳ* (sc. *προσφερόμενον*) Pollux VI 76 (quae secuntur [*καὶ ἀρεστήρ, καὶ ὄγεια ὁμοίως*] non, ut primo videtur obtutu, ad Trophonium pertinent, cum supplendum sit *ἀπὸ τοῦ σχήματος κέκληνται*). *μελιτοῦντας ἀπάγοντες ἐν ταῖν χερσῖν* Philostr. V. Apollon. VIII 19 p. 335, 17 K. *ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ μελιτοῦντας λαβόντες, ὃ ἐστὶ μάζας μέλιτι δεδευμένας* Suid. s. v. *Τροφώνιος*. *ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ μελιτοῦντας λαβόντες . . . τὰς δὲ μελιτοῦντας, ὃ ἐστὶ μάζας, ἐλάμβανον κτλ.* Apostol. XVII 30.

4) Etymol. Magn. s. v. *βοῦς* p. 204, 7: *ἔστι βοῦς καὶ εἶδος πλακοῦντος διδομένου τοῖς εἰς Τροφώνιον καταβαίνουσι, διότι οἱ καταβαίνοντες εἰς τὸ ἄδτον μνηθμῶν αἰσθάνονται*. Causa, quae traditur, sine dubio plane fabulosa; tamen placentas eius formae exstitisse e Polluce discimus (VI 76): *κέκληνται δὲ* (sc. *οἱ πέλανοι*) *ἀπὸ τοῦ σχήματος, ὥσπερ καὶ ὁ βοῦς: πέμμα γάρ ἐστι κέρατα ἔχον πεπηγμένα, προσφερόμενον Ἀπόλλωνι καὶ Ἀρτέμιδι καὶ Ἐκάτῃ καὶ Σελήνῃ*. Quamquam Trophonius hic non nominatur (cf. quae statim secuntur), Hecate quidem dea chthonia nobis occurrit. Ceteroquin fieri non potest quin adnotem alterum memorabilem Etymologici locum p. 203, 38, ubi legis: *βοῦς: τὸ ζῶον παρὰ τὸ βῶ, τὸ τρέφω, τὸ τρέφω ἡμᾶς ἐκ τῆς τὴν γῆν ἐργασίας. βῶ, τρέφω, βοῦς, Τροφώνιος!?*

5) Sic enim explicat Meisterus (Boeot. Inschr. p. 159) hanc vocem *εἰλντή* (sc. *μάζα*, comparatur *στρεπτός* sc. *πλακοῦς*), quae bis invenitur in decreto Lebadeensium C. I. G. Sept. I 3055, 4 sqq. = Meister Boeot. Inschr. p. 156 nr. 413: (*καταραῶμεν*) *δέκα δραχμῶων εἰλντή[ν]τας* (nam sic accentum cum Meistero ponendum esse existimo) *δέκα κατὰ αὐτ[όν]. κῆ ὅστις [μ]εὶ καταβεβῶων ἀντίθε[ι]τι κατὰ αὐτ[όν] δέκα δραχμῶων εἰλντῶος δέκα, γραφόμεν αὐτ[όν] ἐν τρία τάλαντα*.

Hemitheae Castabi libabatur *μελίκρατον*¹⁾).

De *μελικράτω* in cultu inferum v. Stengel Gr. Kultusalt.² p. 111, in mortuorum cultu ib. p. 132. cf. de *τηφαλίαις* p. 17. ἄλφιτα cum *μελικράτω* praebebant draconti sacro Melitensi (*ἀναδεδέσαντες' μελικράτω*. Ael. h. an. XI 17. cf. XVII 5. cf. Wess. Gr. ZP. 96, 3003 sq.: *ἐπὶ μὲν προῦ κόκκους, τοὺς δὲ ἴσους κριθῆς μέλιτι δεδέσαντες ἐνέβαλον κτλ.*

Liceat in fine huius capituli de inscriptionibus Maffeianis, quas vocant, nonnulla proferre, quod qua de causa fiat mox intellegatur. Inscriptiones illae numero quattuor una in tabula coniunctae in Tiberis insula inventae sunt, ubi olim Aesculapii exstabat sacrum. Continent quattuor sanationes in illo Asclepieo factas, quas nunc paulo accuratius dispiciemus. Idoneum existimo integras eas describere³⁾.

I. *Αὐταῖς ταῖς ἡμέραις Γαῖω τινὶ τυφλῷ ἐρημάτισεν (ὁ θεὸς) ἐλθεῖν ἐπ[ὶ τὸ] ἱερὸν βῆμα καὶ προσκυνῆσαι, εἰ[τ]α ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ ἀριστερὸν καὶ θεῖναι τοὺς πέντε δακτύλους ἐπάνω τοῦ βήματος καὶ ἄραι τὴν χεῖρα καὶ ἐπιθεῖναι ἐπὶ τοὺς ἰδίους ὀφθαλμούς, καὶ ὄρθον ἀνέβλεψε τοῦ δήμου παρεστῶτος καὶ συγχαιρομένου, ὅτι ζῶσαι ἄρεται ἐγένοντο ἐπὶ τοῦ Σεβαστοῦ ἡμῶν Ἀντωνείνου.*

II. *Λονκίῳ πλευρετικῷ καὶ ἀφηλιτισμένῳ ὑπὸ παντὸς ἀνθρώπου ἐρημάτισεν ὁ θεὸς ἐλθεῖν καὶ ἐκ τοῦ τριβάμου ἄραι τέφραν καὶ μετ' οἶνον ἀναφυρᾶσαι καὶ ἐπιθεῖναι ἐπὶ τὸ πλευρόν, καὶ ἐσώθη καὶ δημοσίᾳ ἠὲ χαρίστησεν τῷ θεῷ καὶ ὁ δῆμος συνεχάρη αὐτῷ.*

III. *Αἶμα ἀναφέροντι Ἰουλιανῷ ἀφηλιτισμένῳ ὑπὸ παντὸς ἀνθρώπου ἐρημάτισεν ὁ θεὸς ἐλθεῖν καὶ ἐκ τοῦ τριβάμου ἄραι κόκκους στροβίλου καὶ φαγεῖν μετὰ μέλιτος ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, καὶ ἐσώθη καὶ ἐλθὼν δημοσίᾳ ἠὲ χαρίστησεν ἐμπροσθεν τοῦ δήμου.*

IV. *Οὐαλερίῳ Ἄπρω στρατιώτῃ τυφλῷ ἐρημάτισεν ὁ θεὸς ἐλθεῖν καὶ λαβεῖν αἶμα ἐξ ἀλεκτροῦνος λευκοῦ μετὰ μέλιτος καὶ κολλύριον[ν] συντριῖναι καὶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐπιχρεῖσαι ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ ἀνέβλεψεν καὶ ἐλήλυθεν καὶ ἠὲ χαρίστησεν δημοσίᾳ τῷ θεῷ.*

Dispositio harum inscriptionum quattuor una est eademque. Initio nominatur aegrotus morbusque indicatur, quo laboret³⁾ (2 caeci [sub I IV] 1 pleuriticus [sub II] 1 sanguinem erumpens [sub III]), sequitur remedium a deo per somnum scilicet significatum⁴⁾, denique refertur de sanatione gratiisque deo actis.

Si remedia illa indicata accuratius perspicies, statim animad-

1) Diodor. V 62, 5: *τὰς μὲν σπονδὰς μελικράτω ποιοῦσι*. De causa huius ritus v. p. 40, 3.

2) De Kaibelio Inscript. Gr. Siciliae et Italiae nr. 966.

3) Sub II et III aegroti desperati erant ab omnibus hominibus.

4) Differunt hac in re inscriptiones Maffeianae ab inscriptionibus Epidauriis; hic enim non remedia commemorantur per somnum iussa, sed deus ipse noctu aegrotanti medetur.

vertes inter inscriptionem primam, quae fine quoque suo a reliquis nonnihil discedit, et inscriptiones sequentes esse aliquod discrimen; sanatur enim aegrotus sub I actione quadam mystica, accedit aram (? βῆμα) sacram eamque osculatur, a dextra procedit in sinistram partem, digitos omnes in ara ponit, tollit manum oculisque eadem manu imposita sanatur. Sub II III IV vero res quaedam adhibentur; quod autem ad has res attinet, primo obtutu elucebit certe nonnullas earum in chthoniorum cultu habere aliquam significationem. Iam singula sunt tractanda.

II. ἐκ τοῦ τριβάμου ἄραι τέφραν καὶ μετ' οἶνον ἀναφνραῖσαι. Cinis (τέφρα) eam ob rem sanandi exhibet vim, quia in ara est dei, itaque sacer ac salutifer. Quocum conferas inscriptionem ex Asclepio Lebenio, qua curationis fragmentum nobis traditur (Philologus XLVIII 402) v. 12: εἶτα κονίαν ἀπὸ τῆς ἰεραῆς σποδοῦ (sc. praescripsit deus). De vino in mortuorum cultu v. Stengel Gr. Kultusalt.² p. 132. cf. Diels Sib. Bl. p. 71, 1. Vinum, oleum, mel in eodem cultu: v. Rohde Psyche² I 231. Vinum, lac, mel in cultu chthonio: Dieterich Abrax. p. 158A. Vinum in magicis: Wess. Gr. ZP. 43, 908. id. Neue Gr. ZP. 25, 171 = Ken. 89, 171. ib. W. 179 = K. 179. Parthey p. 120, 10. 23; 124, 171; 152, 74. οἶνου κεράμιον Abrax. 179, 7. οἶνος ἀθάλασσος ib. 171, 21; 172, 13. cf. 181, 2sq. οἶνος Αἰγύπτιος Wess. Gr. ZP. 80, 2371. οἶνος ἀθάλασσος Αἰγύπτιος Abr. 204, 3. οἶνος Μενδήσιος Wess. Gr. ZP. 40, 768. Parthey 122, 85sq. (cf. infra p. 47.) σπένδε γάλα μέλι οἶνον ἔλαιον Wess. Gr. ZP. 75, 2192sq. γάλα οἶνον ὕδωρ... σπένδε Abrax. 204, 4. σπονδὴν τέλε[σο]ν ἀπὸ οἴνου καὶ μέλιτος καὶ γάλακτος καὶ ὄμβριου ὕδατος Parthey 128, 286sq. cf. Riels s. v. Aberg. 66sq.

III. ἐκ τοῦ τριβάμου ἄραι κόκκους στροβίλου καὶ φαγεῖν μετὰ μέλιτος ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας. κόκκοι στροβίλου, si in ara positi erant, videlicet Aesculapio sacrificabantur. στροβίλος est pinea, nux pinus, 'Fichtenzapfen'. Aesculapius Sicyonius a Calamide factus altera manu pineam tenebat¹). Ad monumenta quod attinet, cf. Thraemerum in Roscheri lex. myth. s. v. Asklepios p. 628. Corona pinea ornata est parva statua Aesculapii Berolinensis, v. Thraemer Pauly-Wiss. p. 1681. In Longi Pastoralibus Panis statua sub pinu posita est²). Attendas Panem fere eundem esse ac Faunum³), cui incubaverunt Numa et Latinus. „pinus grata deum matris“ Ov. Met. X 103sq. In Thesmophoriis λαμβάνουσι . . κώνου (= στροβίλου) θαλλοὺς διὰ τὸ πολύγονον τοῦ φντοῦ. ἐμβάλλονται δὲ καὶ εἰς τὰ μέγαρα οὕτως καλού-

1) Paus. II 10, 3: ἔχει δὲ (ὁ θεὸς) . . . ἐπὶ τῆς ἐτέρας χειρὸς πίττος καρπὸν τῆς ἡμέρον.

2) Longus II 24, 2 p. 275, 17 Hercher.

3) Maenalius deus de Fauno Ov. Fast. IV 650. Maenalius = Arcadius, Arcadia Panis.

μενα ἄδντα (sc. Cereris): schol. Luc. dial. meretr. II 1 publici iuris factum a Rohdio Mus. Rhen. XXV 548sq. cf. Steph. Byz. s. v. *Μίλητος* (ubi locus valde corruptus): καὶ ἐπὶ τὰ τῆς Δήμητρος ἱερὰ κλῶνον πίτυος τίθεσθαι (νομίζουσιν? Mein.). Iam satis apparet pinum apud deos chthonios vel eos, qui cum iis concinunt, velut Cybele, aliquam vim habuisse. Fecunditatis signum pinum vel pineam esse in Cereris cultu Luciani scholiasta nobis tradit; num res alias similiter sese habuerit, hic in dubio relinquamus. Addamus tamen, ut consuevimus, locos papyrorum magicarum, ubi pinea vel pinus commemoretur: *στροβίλοι* Dieterich Pap. mag. I 21/2. Abrax. 170, 1. 11. ib. 204, 2. *στροβίλια* . . . ζ' (!) Parth. 127, 245. Memorabilis, si quae modo de pineae vi adnotavimus memineris, locus apud Wess. Neue Gr. ZP. 25, 182sq. = Ken. 90, 182sq.: πολλὰ β[ιν]εῖν δύνασθαι *στροβίλια πεντήκοντα μετὰ δύο κνὰ[θ]ων γλυκέος καὶ κόκκους πετέρεος τρίψας πίε. πίτυς* apparet ib. 174 = Ken. 89, 174. *φήτινη* ('Harz') ἐκ πίτυος Wess. Gr. ZP. 95, 2970. — De melle in cultu chthonio pauca addenda. Nonnulla cf. p. 45 sub II. De melittutis v. p. 43. De melicrato p. 44. cf. Diels Sib. Bl. p. 71. Mel in magicis: Wess. Gr. ZP. 39, 755; 40, 781; 43, 908; 96, 3004. id. Neue Gr. ZP. 25, 185 = K. 90, 185. Parth. 120, 20; 150, 19. Abrax. 179, 7. *Ἀττικόν* Wess. Neue Gr. ZP. 26, 192 = Ken. 90, 192 (W. false legit). Parthey 120, 6. — Denique attendas per tres dies durare curationem, cf. p. 37, 3.

IV. λαβεῖν αἷμα ἔξ ἀλεκτροῦνος λευκοῦ μετὰ μέλιτος καὶ κολλύριο[ν] *συντριψαὶ καὶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐπιχρεῖσαι ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμούς.* Gallum Aesculapio sacrificatum esse notissimum ex celeberrimo Phaedonis Platonici loco p. 118A¹). cf. Herodas IV 12. 16. Artemid. Oneir. V 9. Festus p. 110 M. (gallinae; quae fortasse etiam Amphiarao Oropi offerebantur, cf. p. 42). Plura apud Baethgenum De vi ac significatione galli in religionibus et artibus Graecorum et Romanorum p. 32sq. ²) Vide etiam Stengel Gr. Kultusalt. ² p. 108. De gallis in mortuorum cultu v. Stengel ib. p. 132 (cf. p. 134). Rohde Psyche ² I 242 A. Dieterich Abrax. p. 158 adn. Baethgen l. c. p. 23sq. Animalia albi coloris in sacrificiis lustrandi causa susceptis mactabantur, Stengel

1) Spectant ad hunc locum patres ecclesiastici, qui non sine indignatione de re ipsa disputant, Tertullian. de an. 1. Lactant. Divin. instit. III 20.

2) Quodsi Baethgenus p. 32 scribit: „*incubationem mane galli cantu finire non iniuria conicitur*“, maxime tibi licebit dubitare, quin hac de causa gallus cum Aesculapii cultu sit coniunctus. — In inscriptione Epidauria nova (Ephem. arch. 1899 p. 1, 5 et p. 2, 23) Latonae Artemidique et Aesculapio *καλαῖς* (vel *καλαῖς*) iubetur sacrificari, qua sub voce hic gallum illic gallinam intellegendam esse censet Cavvadias p. 5sq. Qui tamen putat vocem *καλαῖς* proprie barbam gallinae significare (= τὰ κάλλια) itaque partem positam esse pro toto. Secundum Meisteri sententiam ἀ *καλαῖς* (sc. *δρνις*) de ipso ave, gallo vel gallina, dicitur (Ber. d. Sächs. Ges. d. Wiss. 1899 phil.-hist. Kl. p. 153). Sexum avis fortasse nihil valere in utroque sacrificio id. existimat p. 154.

I. c. p. 134. Gallum album sacrificabat Pyrrhus rex, cum spleniticos pede dextro sanabat.¹⁾ Pythagorei gallum album edere vetiti erant.²⁾ De gallis in magicis v. Riefs s. v. Abergl. p. 72. Nonnulla apud Dieterichum Pap. mag. p. 785, 3 („fere semper albi coloris“). E papyris magicis adnotaverim: Dieterich Pap. mag. I 30. VII 2. Abrax. 171, 13; 181, 15. 16. Wess. Gr. ZP. 80, 2371. ἀλέκτορες δύο λευκοί Abrax. 170, 1 (cf. 180, 16). Θύε δὲ λευκὸν ἀλέκτορα ἄσπιλον (‘ohne Flecken’) καὶ ἄλλον ἄφες καὶ περιστερὰν ὁμοίαν ib. 170, 14sq. ἀλέκτωρ λευκὸς ἢ ξανθός Pap. mag. IX 32. ἀποτεμὼν τὴν κεφαλὴν ἀλεκτρονὸς τελείου ὄλολεύκου Wess. Gr. ZP. 21, 35sq. (cf. 41: τὸ δὲ αἶμα ἀποδεξάμενος τῇ δεξιᾷ χειρὶ). Θύσεις ἀλέκτορα λευκόν, παρακείσθω δὲ κτλ. ib. 75, 2190sq. ἔχων ὄλολεύκον ἀλέκτορα καὶ [σ]τρόβιλον, καὶ οἶνον σπένδων Parth. 152, 73sq. (cf. p. 33/4). — De melle v. sub III, ibidem de tribus curationis diebus. — Itaque ex sanguine et melle κολλύριον contere praecipitur. Illud κολλύριον in lexicis sic explicatur: „Eine dem Teige der κολλύρα (h. e. genus quoddam panis) ähnliche Masse, die als Augensalbe gebraucht wurde; übh. Augensalbe.“³⁾ Id quod optime illustratur atque confirmatur papyris magicis: nam eadem res, quibus unguentum in inscriptione Maffeiana componitur, in papyris occurrunt, ubi praescribitur, quomodo collyria, panum videlicet genus, sint paranda. Legis enim Wess. Gr. ZP. 53, 1315sq.: οἶνω λευκῷ Μενδησίῳ (cf. p. 45 sub II) καὶ μέλιτι ἀναλάμβανε⁴⁾ (sc. quae antecedunt) καὶ ποιεὶ κολλούρια (= κολλύρια). Vel ib. 87, 2680sq.: κόψας ὁμοῦ πάντα ἀναλάμβανε οἶνω Μενδησίῳ καὶ μέλιτι, καὶ ποιεὶ κολλούρια κνάμοις ἴσα. Vides hic illic μέλι commemorari, sicut in inscriptione IV. Praeterea attendas verba κνάμοις ἴσα; de fabarum significatione cf. p. 15sq. Vide deinde Wess. I. c. 2690sq.: ἀναλαβὲ ὄξει ποιήσας κολλούρια σφράγιζε δακτυλίῳ ὄλοσιδήρῳ ὄλοστόμῳ ἐχοντι Ἐκάτην. Iam dea chthonia apparet aliquo modo cum collyriis coniuncta. Denique inspicias ib. p. 93, 2891sq., ubi legis haec: ἀγωγή πρὸς τὸν ἀστέρα τῆς Ἀφροδίτης ἐπίθωμα· περιστερᾶς λευκῆς αἶμα καὶ στέαρ, ζυύρη ἀμῆ καὶ ὀπτῆ ἀρτεμισία, ὁμοῦ ποιεὶ κολλούρια καὶ ἐπίθνε κτλ. Itaque id quod desiderabatur

1) Plut. Pyrrh. 3: τοῖς δὲ σπληνιάσιν ἐδόκει βοηθεῖν ἀλεκτρονὸνα θύων λευκόν, ὀπτίων τε κατακειμένων τῷ δεξιῷ ποδὶ πύξων ἀτρέμα τὸ σπλάγγρον.

2) Laert. Diog. VIII 1, 34. Suid. s. v. Πυθαγόρας. De gallis albis heroibus sacris in Aristophanis ‘Heroibus’ dictum esse e locis citatis concludi non potest, quia versus e comoedia illa allati non nisi ad escas, quae de mensa in solum ceciderunt, pertinent. Verbis ἀλεκτρονὸς μὴ ἄπτεισθαι pergitur in enumerandis, quas vitare deceat, escis.

3) cf. Isidor. Etymol. IV 9, 10: „Collyria Latine sonant (v. l. Latinum sonat), quod vitia oculorum detergent.“ Quantum in oculorum curationibus valuerint collyria, videas e Kuehnii indice Galeniano vol. XX p. 157sq.

4) Videtur esse nostrum ‘anmachen’, cf. ib. 66, 1836sq.: ἀναλάμβανε οἶνω ἐδώδει πάντα ἴσα.

adhuc, sanguis albi animalis, iam adest; tamen non galli, sed columbae, quia non de Aesculapio agitur, sed de Venere, cui columba sacra sicut Aesculapio gallus. Videntur igitur haec collyria in magicis nec non in cultu chthonio certam quandam exhibuisse vim et significationem.

Nihil ergo relinquitur dubii. Solis luce clarius est omnia inscriptionum tractatarum remedia symbolicam, ut ita dicamus, habere vim in cultu chthoniorum. Qua ex re sequitur in medicina mystica eiusmodi res medendi causa usitatas fuisse, quae cum dis chthoniis aliquo modo cohaerent¹⁾. Nec mirum, cum ipsi di chthonii praediti fuerint vi medendi. Iam vides, quam arte in cultu illo omnia sint coniuncta. Non decet nos, sicut huius capituli initio monuimus, in ultimas latebras reconditas irrumpere velle, liceat tamen aliquid sensisse.

1) Similiter fortasse iudicandum est de iis locis, ubi Aesculapius suillum aegroto commendavisse dicitur. v. Suid. s. v. *Σουμίνος*. cf. Aristid. II p. 386, 18 Keil. Alexander Abonotichensis (Luc. Alex. 25) pedem suillum edendum esse oraculo praescribit. v. Wess. N. Gr. ZP. 25, 180 sq. = K. 90, 180 sq. (cf. p. 40): *πολλὰ πίνοντα καὶ (om. W.) μὴ μεθύειν· χοίρειον πνεύ[μ]ονα ὀπιήσας φάγε*. De sue Aesculapio sacrificata cf. p. 40. De ansere quoque in remediis adhibito haud secus iudicaverim: v. Aristid. p. 390, 4: *στέραι χήνειον*. ib. p. 423, 24: *φόν χήνειον*. De ansere cf. p. 42. Sus et anser in remedio coniuncti apud Aristid. p. 404, 14: *πρῶτον μὲν ἦπαρ, οἶμαι, χηνός... ἔπειτα ἕλειν τι ὀπογαστρίον*. — Mirabitur quis, puto, si apud Cael. Aurelianus. Morbor. chronic. II 4 p. 130 Haller leget dentibus laboranti oris collutionem adhibendam esse — lacte cum melle. — Pauca addiderim de remedio certe magico, quod vocatur *κοῖφι* vel rectius *κῶφι*. Erat enim secundum Plut. de Is. et Os. 80 p. 383 E compositum e sedecim rebus. Damocratis praeceptum *κῶφι* parando trimetris iambicis compositum v. ap. Galen. de antidotis II t. XIV p. 117 sq. Kuehn. De *κῶφι* in re medica adhibito v. Puschmann Alexander v. Tralles t. II p. 573; p. 572, 1. ib. p. 475; p. 474, 2. *κοῖφι μετὰ οἶνον* praescribitur Aristidi (382, 30), ubi videtur *κῶφι* legendum esse, praesertim cum exstet varia lectio *κρηφή* (< *κρηφή* < *κρηφή*). De magica huius *κῶφι* significatione v. Hippol. Refut. haeres. IV 28 p. 88, 43 sq. Duncker, ubi de mago quodam dicitur: *εἶτα μάγων Αἰγυπτίων θύσας τὸ καλούμενον κῶφι θυμίαμα κτλ.* Erat enim Aegyptiorum inventum; v. Galen. de compositione medicamentorum secundum locos VIII 7 t. XIII p. 199, 1 Kuehn, ubi explicatur, qua de causa antidotus quaedam nominetur *κροφειδής* (cf. ib. p. 202, 15): *καὶ γὰρ ὁσμὴ καὶ γεύσει παραπλήσιός ἐστι τῷ κῶφι καλουμένῳ πρὸς Αἰγυπτίαν, οἵπερ δὴ καὶ πρῶτον συνέθεσαν τε τὸ φάρμακον τοῦτο καὶ χρῶνται θυμιῶντες ἐκαστοτε τοῖς θεοῖς*. cf. Suid. s. v. *κῶφι*: *τοῦτο Μάνεθως ὁ Αἰγύπτιος κατασκευάζειν*; v. eundem s. v. *Μάνεθως*: *Μένδης τῆς Αἰγύπτου, ἀρχιερέως. ἔγραψε περὶ κατασκευῆς Κυφίων*. Praecipue autem velim et hac in re te inspicere papyrorum thesaurum nostrum: Wess. Gr. ZP. 95, 2971/2: *κῶφι θυμιάσας*. ib. 108, 213 sq. = K. 71, 209 sq.: *καὶ ἐπιθύσας ζύζοναν, κοῖφι*. Wess. N. Gr. ZP. 38, 547 sq. = K. 101, 538 sq.: *ἐπιθύων . . . κοῖφι ἱερατικόν* (cf. Galen. de compos. medicam. sec. locos VIII 5 t. XIII p. 184, 2 K.), *φῶ μεμύχθω κροισὶ ὀλομέλανος ἐγκέφαλος*. Quem locum secutus corrigas Wess. Gr. ZP. 53, 1313 sq., ubi legitur: *κρηφι ἱερατικός ἐγκέφαλος κριον μελανος ολος*, in: *κῶφι ἱερατικόν, ἐγκέφαλος κτλ.* (de ariete atro cf. p. 40 sq.). Vides hic quoque formas *κοῖφι* et *κῶφι* inter se alternare (*κοῖφι* etiam apud Athen. II 66f. Etymol. Magn. p. 524, 18.): sane *oi* et *v* hoc tempore idem. Si alteram formam ubique restituendam putaveris, *κῶφι* praeponerem.

Caput III.

De carmine Delphico Euripideo.

Iphigeniae Tauricae Euripideae stasimon tertium (1234—1283), quod in hoc capitulo sumus tractaturi, hymni instar Apollinem canit partem Delphosque ab eo occupatos. Cardio rei in pugna vertitur inter Apollinem Olympium et Terram Matrem de oraculorum sede exorta. Carminis dispositio breviter haec:

I Strophæ

- 1) Apollo Deli in insula nascitur
- 2) a matre in montem Parnassum portatur
- 3) Pythonem oraculi chthonii tutorem interficit
- 4) oraculum occupat

II Antistrophæ

- 1) Themis ab oraculo removetur
- 2) Chthon somniorum phasmata parit
- 3) Terra Apollinem oraculo privat
- 4) Iuppiter eum restituit

Pugna illa inter Apollinem et Terram eiusque potentias exorta, quæ meo quidem iudicio nil nisi duarum religionum concursum significat, in carmine Euripideo videlicet est distracta. Nam cum consentaneum sit ex uno tantummodo actu illius pugnae, Apollinis scilicet victoria, exiisse fabulas Delphicas de Pythone interfecto traditas, amplificationi posteriori sunt tribuenda ea quidem, quæ de duplici Olympiorum victoria proferuntur. Similia etiam alio loco occurrunt: iam de ipso earum ordine, quæ ante Apollinem oraculum possedebant, quam ambigua tradantur, videns ex his:

Aesch. Eumen. 1 sqq.

- 1) Terra
- 2) Themis filia eius
- 3) Phoebe Chthonis filia sine ulla vi inaugurata
- 4) Phoebus, cui Phoebe tradit oraculum

Hypothesis Pind. Pyth. p. 297 Boeckh

- 1) Nox
- 2) Themis

Musæi Eumolpia apud Paus. X 5, 6

- 1) Terra et Neptunus¹⁾
- 2) Themis (tradita Terræ parte)
- 3) Apollo²⁾

1) De Neptuno quid cum oraculo Delphico habuerit, nihil volumus adnotare. Delphi pater nominatur schol. Aesch. Eum. 2(16). Cum Terra nonnihil commune eum habuisse elucet o Paus. III 25, 4: ante templum in antri similitudinem

Deubner, de incubatione.

Terra igitur, quae ipsa in oraculis suis vaticinari solebat, in potentias suas distrahitur. Phoebe sane ab Aeschylō ipso videtur interposita esse, qua de re iam recte iudicavit Bruhnius in editione Iphigeniae Tauricae (Berlin 1894) p. 155. Nox quomodo cum terra coniungatur facile intellegitur. De Themidis¹⁾ vi chthonia vide nonnulla apud Ed. Gerhard Das Orakel der Themis (6. Winkelmanns-programm Berlin 1846) p. 10 n. 42. Welcker Griech. Götterl. I 325, 28. Gerhard l. s. adnotat ex Paus. IX 22, 1 Themidem cum Venere coniunctam esse, addas Paus. II 27, 5, ubi Veneris et Themidis sacrum Epidaurium commemoratur. *Εὐβουλος* Themis nominatur Pind. Ol. 13, 8 Isthm. 7(8), 32, quod cognomen deorum chthoniorum proprium esse constat. Olympiae inter aram Terrae et aram Iovis *Καταιβάτον* Themidis dicitur fuisse ara: Paus. V 14, 10²⁾. De Paus. VIII 25, 7 non

extractum summo in Taenaro, ubi aditus patet ad inferos, Neptuni exstabat statua. Terra et Neptunus coniuncti apud Philostr. V. Apoll. VI 41 p. 252, 6 K.: *σεισμῶν δὲ κατασχόντων ποτὲ τὰς ἐν τῷ ἀριστερῷ Ἑλλησπόντῳ πόλεις, Αἰγύπτιοι μὲν καὶ Καλδαῖοι περὶ αὐτὰς ἠγείροντο ὑπὲρ ξυλλογῆς χρημάτων ὡς δεκακαλάντους θυσίας Γῆ καὶ Ποσειδῶνι θύσοντας*. De terrae et aquae numinibus, quomodo inter se misceantur, vide nunc nonnulla apud Boehlavium 'Schlangeneibige Nymphen' Philol. 1898 p. 513 sqq. — Themis post ipsum Neptunum nominatur apud Hes. Theog. 15 sq.

2) (v. pag. 49.) Themidis pars dono datur Apollini, Neptuno pro sua Calauria insula traditur. cf. schol. Eum. 27.

1) Themis vaticinandi artem invenit: hymn. Orph. 79(78), 3. Diodor V 67, 4. Delphis vaticinatur: h. Orph. l. s. v. 4. Menander *περὶ ἐπιδ.* p. 441, 28 Spengel = p. 147 Bursian. Apollod. I 4, 1, 3. Themist. orat. 24, 305 a. Ov. Met. IV 642. Phoebum vaticinandi artem docet: h. Orph. v. 6. Oraculum Delphicum Pythone interfecto custodit, dum Apollo novem annorum magnorum periodis *ἀγνός* factus sit: Plut. de def. or. p. 421 C. Una cum Apolline oraculum instituit: Ephorus apud Strab. IX 3, 11 p. 422. Themis in tripode sedens nomine adscripto in cylice Berolinensi, v. tabulam apud Gerhardium Das Orakel d. Themis. — *μελλόντων θέμιν εὐσεβῆ χρημοῖς* (sc. *ἐποικνεῖς*) hymn. Delph. apud Crusium (Die delphischen Hymnen Göttingen 1894) I 14 sq. cf. *προφητεύουσα . . . θέμιν τοῖς Ἑλλήσιν* de Apolline: Himerius orat. XIV 10.

2) *ἐπὶ δὲ τῷ Γαίῳ καλουμένῳ βωμὸς ἐστὶν ἐπ' αὐτῷ Γῆς, τέφρας καὶ οὐτός· τὰ δὲ ἐτι ἀρχαιότερα καὶ μακρτεῖον τῆς Γῆς αὐτόθι εἶναι λέγουσιν. ἐπὶ δὲ τοῦ ὀνομαζομένου Στομίον Θέμιδι ὁ βωμὸς πεποιήται. τοῦ δὲ Καταιβάτον Διὸς προβέβηται μὲν πανταχόθεν πρὸ τοῦ βωμοῦ φράγμα, ἔστι δὲ πρὸς τῷ βωμῷ τῷ ἀπὸ τῆς τέφρας τῷ μεγάλῳ. Iovem Olympium chthonium initio fuisse probabile est, v. E. Curtius Peloponnes II 53. 110, 55 (cf. Welcker Gr. Götterl. I 324). Olympiae exstabat Pausaniae temporibus ara Iovis *ἐπωνυμίαν Χθονίου* (V 14, 8), cf. ib. V 14, 2. Quod ad locum modo descriptum pertinet, *στόμιον* Trophoniani quoque antri aditus saepissime appellatur, v. inter alia Paus. IX 39, 11. Max. Tyr. diss. 14, 2. schol. Ar. Nub. 508 V. Suid. s. v. *Τροφώνιος*. Apostolus XVII 30 (Paroemiographi II 694). *Καταιβάτον Διὸς*] *Καταβάσιον* nomen oraculi Trophonii schol. Ar. Nub. l. s. Suid. l. s. Apostol. l. s. Quod ad *φράγμα* attinet, *περίβολοι* conferri possunt, alter apud idem oraculum Trophonii (Paus. IX 39, 9), alter in loco sacro, ubi Amphiarus terra devoratus esse dicebatur, inter Potniais et Thebas (Paus. IX 8, 3).*

satis accurate iudicavit Gerhardus, qui dicit l. s. Themidem plane eandem haberi atque Cererem Erinyn. Agitur enim ibidem de Cereris sacro Oncei in Arcadiae oppido sito, cui duae insunt statuae Cereris Erinynos et Cereris Lusias; tamen hanc alteram fuisse dicit Pausanias, quae cum Themide commiseretur¹⁾, neque vero Cererem Erinyn. Quacum sane nonnihil commune habere Themidem cum l. s. elucet, quo duae illae statuae apparent coniunctae, tum confirmatur memorabili papyri magicae loco (Wess. Gr. ZP. 107, 195), ubi legitur: (ἐπι-καλοῦμαι) καὶ Θέμιν καὶ Ἐρίνυν.

In carmine Euripideo quattuor occurrunt potentiae chthoniae: Terra ipsa (Γαῖα), Python, Themis, Chthon, quae hic quidem discernitur a Terra. Pugna inter Apollinem et Terram commissa disperitur in partes tres: 1) Python interficitur, Themis ab oraculo removetur; 2) victa Terra rebellat superatque Apollinem; 3) Iuppiter eam sedat Apollinemque restituit. Prima parte duae coniunguntur fabulae, quae proprie eandem rem exprimunt, Apollineae scilicet religionis victoriam; id quod, quantum scio, alio loco non reperitur. Illud quoque adnotandum apud Aeschylum et Pausaniam nec minus in primo hymno Delphico Apollinem sine ullo bello Terrae filiabus succedere, in carmine autem Euripideo videlicet vi removeri Themidem²⁾. Sequitur parte altera Terrae rebellio. Chthon emittit phasmata sua Apollinis cultui eiusque vaticinandi arti maxime infesta, quae per somnia hominibus appareant atque indicent futurum. Tum ipsa Terra (Γαῖα) declarat potestatem suam atque adimit advenae divinandi honores. Monendum atque premendum est non sine causa Terram ipsam — Gaeam — Apollinem vincere; nam illa *παμμήτωρ* inter Olympi adversarios summum obtinet locum, vel potius eos omnes in se continet atque coniungit³⁾. Unus denique restat deus maximus optimus Iuppiter,

1) Cereris *Θεσμίας* cuiusdam templum commemoratur apud Pausan. VIII 15, 4.

2) Aliquid simile inest schol. Aesch. Eum. 2: *Πινδαρός φησι πρὸς βίαν κρατῆσαι Πυθῶος τὸν Ἀπόλλωνα· διὸ καὶ ταρταρῶσαι αὐτὸν ἐξήκει ἡ Γῆ*. Hic quoque Terra contra Apollinem rebellat. Ceteroquin haud secus intellegenda sunt, quae Servius ad Verg. Aen. VI 580 profert: „*et ferunt fabulae Titanas ab irata contra deos Terra ad eius ultionem creatos, unde et Titanes dicti sunt ἀπὸ τῆς τίσεως, id est ab ultione*“. Titanum quoque bellum contra Iovem et Olympum gestum duarum religionum bellum significare putat Welcker Gr. Götterl. I 265 sqq.

3) Itaque refutandi sunt, qui verba *Γαῖα* δὲ v. 1267 mutare volunt. Inter quos Wilamowitzius, qui apud Bruhnum versus inter se respondententes 1242 et 1267 *ἀσάκτων μάτηρ ὀδάτων τὰν — γᾶς ἐόντας ἐφραζον· γαῖα* δὲ acrius emendabat: priore versu *ὀδάτων* eiectionem, *τὰν* in *παγᾶν* variatum, altero pro *ἐφραζον* scriptum *φράζε*, pro *γαῖα* — *πάλην*. Id quod concedi non potest. Nam cum per se vix probabile videtur in versibus respondentibus hic illic binas voces mutari, tum eo cautiore hoc loco nos esse decet, quia versus illi, sicut in codicibus sunt exarati, eundem numerum exhibent morarum: 1242 - - - - - ο ο - - = 8 syllabae longae; 1267 - - - - - ο ο item = 8 syll. longae. Wil. utroque versu unam syllabam longam desecuit. Tamen graviora obstant: v. 1267 vox

qui Terrae iram possit placare. Adit eum puer Apollo; ridet pater, adnuit filiolo, Terrae phasmatis oppressis honores ei reddit: iis temporibus, quibus Iuppiter summus erat deus, fabula de Apollinis pugna Delphica alio modo terminari non potuit¹⁾.

Cum hymno initio capituli comparavimus carmen Euripideum, quia neque argumento neque forma multum a carminibus hieraticis in dei gloriam compositis videtur differre. Atque iam Bruhnius p. 155 e versibus 1262 sqq.²⁾, quippe qui fabulam continerent a sacerdotibus Delphicis fictam, conclusit Euripidem aliquod carmen sacrum Delphicum imitatum esse additque, id quod Wilamowitzius cum eo communicavit, eandem rem indicari metro plane singulari. Nescio an statuen-

γαία vel rectius *Γαία* mutari non potest, quia optime se excipiunt, quae supra legis 1259 sqq.: *Θέμιν δ' ἐπ(ε)λ Γᾶς ἰὼν παιῖδ' ἀπενάσσατ' Ἀπόλλων* > *ζαθέων χρηστηρίων*, et quae infra secuntur 1267 sqq.: *Γαῖα δὲ μαρτεῖον ἀφέλλετο τιμᾶν Φοῖβον φθόνῳ θυγατρὸς*. *Γαία* est Themidis mater neque vero *Χθών*, quam in hoc carmine a Terra discerni iam supra monuimus. Neque Weckleinii stare potest sententia, qui, quamquam textum non attigit, tamen in apparatu pro *Γαία* δὲ — *ἀελ* legendum proponit. Ergo *Γαία* δὲ retinendum; v. 1267 hoc praebet schema: - - | - - | - - | - ∪ ∪. Quocum consentire debet v. 1242; quod haud ita difficile: *μάτηρ* ex *ματέρα* videtur corruptum (cf. Jacobsii et Weillii coniecturas apud Weckleinius), quod apud Bruhnum iam legis in textu, quamquam unde sumpserit non vides, cum in apparatu critico nil adnotet. Illud *ματέρα* si post τᾶν ponas, legantur haec: *ἀστάκτων ὑδάτων τᾶν ματέρα βακχεύουσαν Διονύσῳ Παρνασίῳ κορυφᾶν*. Schema igitur hoc: - - | - ∪ | - - | - ∪.

1) Itaque etiam apud Aesch. Eum. 17 sqq. Iuppiter ipse Apollinem Delphis inaugurat: *τέχνης δὲ νιν Ζεὺς ἔνθεον κτίσας φρένα | ἴξει τέταρτον τοῖσδε μάντιν ἐν θρόνοις | Διὸς προφήτης δ' ἐστὶ Λοξίας πατρός*. cf. Himer. or. XIV 10 (ex paraphrasi paeanis Alcaei): *ὅτε Ἀπόλλων ἐγένετο, κοσμήσας αὐτὸν ὁ Ζεὺς . . . εἰς Δελφοῦς πέμπει καὶ Κασταλίας νάματα, ἐκείθεν προφητεύοντα δίχην καὶ θέμιν τοῖς Ἑλλήσιν*. v. etiam Bulletin de corr. hell. 1894 p. 352, 18 sq.: *ὁ] δὲ* (sc. Apollo) *γέγα | θ', ὅτι [ν]όφ δε[ξ]άμενος ἀμβρόταν Δ[ιὸς ἐπέγνω φρέν']*. Cui loco adnotat Weilius p. 354: „D'après la doctrine de Delphes, Apollon est le confident et l'interprète de la pensée de Zeus“.

2) *νόηια Χθών ἐτεκνώσατο φάσματ' ὀνειράων, οἳ πολέσι<ν> μερόπων τά τε πρῶτα* (v. de his verbis infra!) *τά τ' ἐπειθ' ὄσ' ἔμελλε τυχεῖν ὕπνον κατὰ δνοφερὰς γᾶς εὐνάς ἔφραζον*. Negat Bruhnius his versibus incubationem indicari ante Apollinis adventum usitatam, quae est Rohdii sententia (cf. Psyche³ II 58, 1). Id quidem certum exstitisse olim Delphis oraculum chthonium neque intellego Stengelium, qui hoc quoque ambiguum esse putet (Kultusalz.³ p. 64). — Ad verba *τά τε πρῶτα* Bruhnius hoc adnotat: „das, was zuerst bevorsteht“ erklärt man, als liesse sich ein Begriff wie 'bevorstehend' so beliebig ergänzen. Gewiss ist die Stelle korrupt.“ Illud 'bevorstehend' non opus est 'ut lubet' supplere, cum in textu ipso legatur; verba *ὄσ' ἔμελλε τυχεῖν* non tantum ad *τά τ' ἐπειθ'* pertinent, sed etiam ad antecedentia *τά τε πρῶτα* (sc. *ὄσ' ἔμελλε τυχεῖν*). Bruhni coniectura legendum esse *τά τ' εὐνάτα* (secundum Eur. Hel. 13 sq. [cf. II. A 70]) supervacanea mihi videtur nec minus quod Weckleinius proponit: *ἀ πέπρωτο*. Est enim hoc Graecae linguae proprium partibus exprimere rem. — Ceterum cum re ipsa fortasse conferre licet, quae legis apud Philostr. V. Apoll. VIII 7 p. 314, 20 K.: *θεοὶ μὲν γὰρ μελλόντων, ἄνθρωποι δὲ γιγνομένων, σοφοὶ δὲ προσιδόντων αἰσθάνονται*.

dum sit poetam eiusmodi carmen hieraticum ante oculos habuisse, cum scriberet; hoc satis certum iisdem non tantum fabulis sed etiam formulis dicendi eum usum esse, quibus fabulae illae in celeberrimis dei festis etiam atque etiam populo Graeco nuntiabantur. Non mirum fuerit, si eiusmodi res Euripidis memoria servaverit. Atque profecto si carmen Euripideum conferas cum carminibus Delphicis sacris, eluceat inesse quandam similitudinem. Sequatur tabula rerum atque verborum, quae hic illic inveniuntur.

Eurip. Iph. Taur.	Hymni Delphici.
1234. εὐπαις ὁ Λατοῦς ¹⁾ γόνος.	Λατοῦς σεμνὸν ἄγαλμα I 6. γένναν [αὐτὰν τ' ἐ]πε[υχαίς σε, Α]ατ[οῖ κλειζόμεν] II A 11. Φοῖβον ὃν ἔτικτε Α[ατώ] III 6. Λατοῦς ἔρατογ[λέφαρε παῖ] Bull. corr. hell. 1894 p. 352, 27.
1237. χρυσοκόμαν ²⁾ (Φοῖβον).	Φοῖβον . . . χρυσεοκόμαν II B 4/5.
1238. ἐν κιθάρα σοφὸν.	κιθαρί[σει κλυτὸν] II A 2.
1240 sq. ἀπὸ δειράδος ³⁾ εἰναλίας λοχεῖα κλεινὰ λιποῦσ'.	λιπὼν Κυνθίαν νᾶσον ἐ[πέβα θεὸς] πρω[τό]καρπογ κλυτὰν Ἄτθιδ' ἐπὶ γαλ[όφω] πρῶνι Τριτωνί- δος Bull. I. s. 14 sq. cf. Aesch. Eum. 9 sq.:
1243. βακχεύουσαν Διονύσῳ (Παρνάσιον κορυφάν).	λιπὼν δὲ λίμνην Ἀηλίαν τε χοι- ράδα, κέλσας ἐπ' ἀκτὰς ναυπό- ρους τὰς Παλλάδος. Βρόμιος I 37. cf. Aesch. Eum. 24.
1244. Παρνάσιον κορυφάν.	ἀπταιστους Βάκχου [θιάσους αἰεὶ σῶζε]τε IV 11 sq. Βάκχου μέγας θυροσπλήξ [ἔσμος]ερός Bull. 21. Παρνασσοῦ γυάλων I 41. ἀνὰ δικόρυνβα Παρνασσίδος τᾶσδε πετέρας ἔδρανα II B 5sq.

1) „Leto neben ihrem Sohne anzurufen, ist Herkommen in den Apollinischen Hymnen, von dem 'Prooimion' des blinden Sängers von Chios bis zu den attischen Dramatikern und den Orphika“ Crusius Die delph. Hymnen p. 37.

2) „Χρυσόκομας (— μης) ist ein gewöhnliches Beiwort des Gottes in der höheren Lyrik, bei Pindar Euripides Aristophanes (s. Bruchmann Epitheta deorum p. 35)“ Crusius I. s. p. 41.

3) Φοῖβον ὃν ἔτικτε Α[ατώ πέτρας Ἀηλίαν] supplet Crusius p. 71 III 6. cf. eundem p. 73: „Auf die felsige Natur der Insel pflegen die Geburtslegenden seit dem homerischen Hymnus ständig hinzuweisen.“

Eurip. Iph. Taur.

Hymni Delphici.

1245. ποικιλόνωτος οἰνωπὸς δράκων.

1247 sq. (δράκων) ἄμφεπε μαντεῖον χθόνιον.

1251. ἔκανες.

1253 sqq. τρίποδι τ' ἐν χρυσέῳ θάσσεις, ἐν ἄψευδει θρόνῳ μαντείας βροτοῖς θεσφάτων <ν>έμων ἀδύτων ὕπο.

1255. μαντείας βροτοῖς (ἀναφαίωνων).

1257. Κασταλίας ῥεέθρων γείτων.

1259 sq. Θέμιν δ' ἐπεὶ Γᾶς ἰὼν παῖδ' ἀπενάσσαι Ἀπόλλων).

1259 sq. Γᾶς ... παῖδ' (de Themide).

ἐπὶ . . . Παρνασσίαν δικόρουφον III 2'sq.

βαῖν' ἐπὶ...[τάνδε Παρ]να[σσίαν δειράδα Bull. 23 sq.

cf. Aesch. Eum. 11:

ἐς τήνδε γαῖαν ἦλθε Παρνησοῦ θ' ἔδρας.

αἰόλον ἐλικτὰν [φυνάν] II A 7.

τρ]ίποδα μαντεῖον . . . [δν ἐφο]ούρει δράκων II A 5sq.

μαντεῖον ἐφέπων πάγον II B 9. ἔπεφνες Bull. 28.

ἀπὸ τριπόδων θεοκλήτων χλωρότομον δάφναν σείων μαντοσύναν ἐποιχνεῖς, ἠὲ ἰὲ Παιάν, φρικώεντος ἐξ ἀδύτου I 9 sqq.

τρ]ίποδα μαντεῖον II A 5.

χρησμοφθὸν ὅς ἔχεις τρίποδα Bull. 22 sq.

πᾶσι θνατοῖς προφαίνει[ς] (sc. futura) II A 4.

εὐδρόσοισι Κασταλίας να[σ]μοῖς σὸν δέμας ἐξαβρύνων I 42 sqq.

Κασταλίδος εὐδρόνον νάματ' ἐπινίσεται II B 7 sq.

πείσας Γαῖαν ἀνθοτρόφον Θέμιν τ(ε) εὐπλόκαμον θεᾶν <αἰ>ὲν εὐλιβάνους ἔδρας ἔχεις ᾧ ἰὲ Παιάν I 21 sqq.

παῖδα γ[ᾶς] (de Pythone) Bull. 28.

Ex hymnis sacris Euripidem quodam modo pendere hac tabula satis clarescit. Attendendum, quod antistropa ineunte consensus deficit: iam supra diximus antistropham continere amplificationem posteriori aetati tribuendam; nihil, quod quidem ad argumentum attinet, desideraretur, si stropa extrema terminaretur carmen.

Aliud memorabile exstat; ad v. 1237 adnotavit Bruhnius: „Φοῖβον hat vielleicht derselbe 'Gelehrte' beigeschrieben, der 1255 ἀναφαίωνων als Ersatz des für ihn in ἐμῶν entstellten νέμων interpolierte“. Id quod etiam verisimilius fit, si inspicias in tabula nostra quae cum versibus illis composita sunt. Erat enim re vera 'vir doctus', qui iuxta χρυσοκόμαν epitheton Phoebi desideravit nomen cuique in supplendo versu

1255 verbi φαίνειν compositum, προφαίνειν verbo simile, in mentem venerat.

Denique Eumenidum locos nonnullos adscripsi, qui cum rebus allatis consentirent. Nam etiam apud Aeschylum similia inveniri consentaneum est. Imprimis versus 20sq. Eumenidum plane congruunt cum nonnullis versibus hymni I, quos, quamquam rem iam attigit Crusius (D. delph. Hymnen p. 26), ut commode conferri possint, componam.

<p>Aesch. Eum. 20sq. τούτους ἐν εὐχαῖς φροιμιάζομαι θεούς. Παλλὰς Προναία δ' ἐν λόγοις προσβέυεται.</p> <p>σέβω δὲ νόμφας, ἔνθα Κωρυκίς πέτρα κοίλη... Βρόμιος ἔχει τὸν χῶρον...</p> <p>— — —</p> <p>Πλειστοῦ τε πηγὰς καὶ Ποσει- δῶνος κράτος καλοῦσα καὶ τέ- λειον ὑψίστου Δία.</p>	<p>Hymnus I. 25sq. ὄθεν Τριτογενῆ Προναίαν ἐμμαντείοις(?) ἀ[γ]ίοις σέβων κτλ.</p> <p>(cf. Παλλὰς v. 19 et III 9.) 33sq. δωροῦνται δέ σ(ε) ἀθάνατοι Ποσειδῶν ἀγνοῖς δαπέδοις, Νύμφαι Κωρυκίοισιν ἄν- τροις, ἠὲ ἰὲ Παιάν, τριετέσιν φαναῖς Βρόμιος.</p> <p>7. Ζηνὸς ὑψίστου (sc. ἄγαλμα).</p>
---	--

Itaque ex his quoque, quae attulimus in hoc capitulo, ut sunt pauca, ita elucet, quantum in Graeci populi vita valuerint Delphi atque omnia, quae cum hoc nomine coniungantur, nec mirum hoc loco Apollinem eum factum esse deum, „cui reliqui di concessissent, ut praeter ceteros divinaret“¹⁾.

1) Cic. Tuscul. I 47, 114. Exempli gratia cf. Eur. Ion. v. 407sq., ubi Xuthus de Trophonio, quem ante Apollinem consuluerat, dicit: *ὄκ ἤξιασε τοῦ θεοῦ προλαμβάνειν μαντεύμαθ'*. Vel Paus. VII 5, 3, ubi Smyrnaei quos Alexander Magnus in Pagum montem traducere per insomnium a Nemesibus iussus est (cf. supra p. 7 adn.) Clarium consulunt Apollinem, qui assentitur. Iis locis, quibus Apollo cum oraculis per somnum vaticinantibus concurrat, fere daemones vel deos chthonios sub potestatem suam redigit, id quod significatur, cum di illi Apollinis filii nominantur. Trophonius Apollinis filius: Paus. IX 37, 5. Philostr. V. Apoll. VIII 19, p. 335, 12. cf. O. Müller Orchom. u. d. Minyer² p. 143. Trophonii oraculum ex Apollinis monitu detegitur, Paus. IX 40, 1. 2. schol. Ar. Nub. 508 III. Trophonius et Agamedes propter templum Delphis aedificatum (cf. supra p. 19 adn.) vaticinandi donum recipiunt, Cosmas ad Greg. Naz. carm. 64 Migne Patr. gr. t. 38 p. 513 = Spicilegium Romanum ed. Ang. Mai t. II p. 184. Amphiarus Apollinis filius: Hygin. fab. 128 p. 111, 24 Schmidt. „*tripodum comes et pius artis alumnus aetheriae*“ (Apollinis verba) Stat. Theb. VI 378sq. *ἀνελς τὴν κεφαλήν Ἀπόλλωνι* Philostr. Im. I 27 p. 332, 23. Croesi dona in Apollinis Ismenii templo collocata Herod. I 52.

Caput IV.

De incubatione christiana.

Erwinus Rohde nos docuit, qua ratione intellegendae sint fabulae de vita ac morte illorum deorum chthoniorum, qui in cavernis subterraneis habitantes divinandi facultatem per somnia mortalibus praebebant, non extincti revera, immo ipsis oraculis neque vero solis oraculis viventes quodammodo atque potentes. Epici Graecorum poetae, in quorum carminibus Olympii regnant dei hilari splendore fulgentes, horribiles atras terrae emanationes intellegere non potuerunt. Itaque cum eiusmodi daemones eorumque cultus praeteriri ab iis non possent, facta illa sibi oblata cum fabulis suis studuerunt conectere: di chthonii in homines convertebantur, quibus post ipsam vitam praclare peractam divini honores tribuerentur, ex hominibus semidei fiebant — heroes, qui mortem non oppetierunt, sed in aeternum ut viverent, sub terram sunt remoti.¹⁾

Amphilochus Apollinis *γησιος*: Tzetz. ad Lycophr. 440. Idem Apollinis *Δηραίνου κών* Lyc. 440 + Tzetz. Quod apud Strab. XIV 5, 17 p. 676 legitur ex Hesiodo haustum Amphilochum ab Apolline Solis interfectum esse, declarat hic quoque in religionum concursu similia accidisse atque Delphis. Mopsus filius Apollinis: Strab. XIV 5, 16 p. 675. Tzetz. Lyc. 439. ib. 440 (*Δηραίνου κών* sicut Amphilochus. Lyc. 440 + Tzetz.). Conon. narr. 6. Clem. Alex. Str. I 21 § 134 saepius. Clarii Apollinis oraculum matre mortua accipit, Conon. l. s. Hemithea cum Apolline coniungitur Diod. V 62 (cf. p. 40, 3). Etiam oneirocritici Telmissenses ab Apolline originem ducebant. cf. Odofr. Müller Dorier² I 218. Neque hoc satis fuit: postremis temporibus Apollo ipse oracula chthonia occupavisse videtur. In scholio Nicandr. Theriac. 614 inveniuntur haec: *Ὁρόπεια γὰρ πόλις Βοιωτίας, ὅπου διασημύτατον ἱερὸν Ἀπόλλωνος.* (cf. Eutecni metaphrasin ad 604—19 p. 350 S.: *παρ' Ἀπόλλωνος τοῦ ἐν τῷ Ὁρωπέῳ.*) Tamen eo loco non nisi Amphiarai sacrum clarum exstabat. Apollinis nomen in prima arae illius magnae parte inscriptum fuisse sane est notum, Paus. I 34, 3; sed de ampliore cultu eius nihil traditur, nedum de Amphiarai sacro occupato. Nihilominus illam scholii Nicandrei notam iam non licet neglegere, cum inspicias Steph. Byz. s. v. *Τεγόρα* p. 611, 3sq. Enumerantur hic quidem ea loca, quibus Apollo natus esse tradebatur, tum pergitur hoc modo: *Καλλιθένης ἐν τρίτῳ τῶν Ἑλληνικῶν εἶναι μαντεῖά φησι* (sc. Apollinis), *τὸ μὲν Ἰσμήριον ἐν Θήβαις, τὸ δὲ Τροφώνιον ἐν Λεβαδείᾳ, τὸ δὲ ἐν Ἀβαῖς λεγόμενον ἐν Φωκεύσι, τὸ δὲ κυριώτερον ἐν Δελφοῖς, ὃ καὶ μάλιστα φασὶ μεμαρτυρημέναι τὴν ἐν Τεγόρα* (sc. *γένεσιν*?). Apollo Lebadeae sacrum habebat (Paus. IX 39, 4) eique inter alios deos sacrificabatur ante descensum instituendum (ib. 39, 5). E loco citato sequitur exstitisse opinionem quandam de Apolline oraculi cuiusdam Trophonii Lebadeensis possessore, quamquam verba illa apud ipsum Callisthenem (h. e. Alexandri Magni temporibus) vix legebantur, sed postea interposita esse videntur. (Apollo Trophonius responderet ex. gr. Apollini Sarpedonio, de quo v. infra p. 101.) Scholii Nicandrei et Stephani Byzantii notae inter se aliquid addunt lucis. — De incubatione ipsa in Apollinis templo Romae usitata conferas, quae supra adnotavimus in capite altero p. 32, 1. cf. p. 33, 1.

1) cf. imprimis Psyche² I p. 123.

Christianorum quoque religio habebat atque habet suos semideos, suos heroas: sanctos scilicet martyresque. Hi quoque sunt homines propter eximias virtutes christianas, propter vitam Deo dicatam, propter fidem morte signatam divinitatem quandam nacti; hi quoque adorantur, his quoque vota nuncupantur et solvuntur, hi quoque habent suum cultum.

Quorum sanctorum quanta fuerit usque ad nostram aetatem vis medendi neminem fugit. In sacris eorum aegroti curantur, parienti steriles, mortui reviviscunt. Medii aevi scripta innumerabilibus repleta sunt miraculis in Dei martyrumque gloriam pervulgatis. Sunt tamen nonnulli ex illorum sanctorum numero, qui imprimis vi quadam salutifera excellent, quorum in templis continuo versabatur permagna aegrotantium caterva. Horum miracula qui perlustrabit videbitque per somnium apparere martyres ut aegrotis remedia indicent vel statim eos sanent, primo sentiet obtutu veterem paganorum statuendam esse incubationem, quae nil nisi vestem mutaverit. Quam incubationem ut ita dicam christianam etsi, qui de incubatione adhuc scripserunt, hic illic paucis attigerunt, tamen singuli tantum loci ad hanc rem qui spectant sunt protracti. Nimirum ignoscant mihi viri docti imprimis theologi, si quae testimonia praetermiserim, cum praesertim in hoc capite quasi peregrinando aliorum fines ingrediari; spero tamen gravissima a me esse collecta, quae quidem ss. Cosmae et Damiani, ss. Cyri et Ioannis, s. Theclae, s. Therapontis insunt miraculis.¹⁾ Nec non in his martyribus tractandis eruere studui, num forte quo modo cum cultibus Graecorum deorum cohaerent, per incubationem scilicet sanitatem praebentium; qua in re me aliquid spero indagasse. Verum antequam illos sanctos adeamus, quorum in actis uberior manat fons quibusque de Michaelae archangelo non nulla praemittimus Mauryi commentationem ingeniosissimam secuti, ea incubationis christianae testimonia proferemus, quibus hic illic dissipatis res singulae neque tamen quae commemorentur indignae traduntur.

Gregorius Magnus in dialogis (III 38) Redempti Ferentinae civitatis quae est in Latio episcopi visionem refert: ille enim „*quadam die dum parochias suas ex more circuiret, pervenit ad ecclesiam beati Eutychii martyris. advesperascente autem die stratum fieri sibi iuxta sepulcrum martyris voluit atque ibi post laborem quievit: cum nocte media, ut asserebat, nec dormiebat nec perfecte vigilare poterat*²⁾, *sed depressus, ut solet, somno gravabatur quodam pondere vigilans animus; atque ante eum idem beatus martyr Eutychius adstitit*³⁾“

1) Non nulla e schedis suis benignissime mihi tradidit Usenerus, cuius consilio omnino valde me adiutum esse grato profiteor animo.

2) De hac condicione inter somnandum ac vigilandum pendente cf. p. 4.

3) Quod Graece ἐπέστη, cf. p. 11.

dicens: Redemte, vigilas? cui respondit: vigilo. qui ait: finis venit universae carnis.“ Quibus verbis bis repetitis „*visio martyris, quae mentis eius oculis apparebat, evanuit.*“

Beda in historia ecclesiastica gentis Anglorum II 6 de Petro refert apostolo, qui noctu Laurentio archiepiscopo visus est: „*cum vero et Laurentius . . . Britanniam esset relicurus, iussit ipsa sibi nocte in ecclesia beatorum apostolorum Petri et Pauli . . . stratum parari; in quo, cum post multas preces ac lacrimas ad Dominum pro statu ecclesiae fusas ad quiescendum membra posuisset atque obdormisset, apparuit ei beatissimus apostolorum princeps*“ e. q. s.

E quibus exemplis duobus concluderis non solum de remediis indicandis incubatum esse, sed ut martyres in rerum discrimine consulerentur; attendendum locis allatis de clericis agi, qui hoc modo de rebus ecclesiasticis fortasse saepius a sanctis suis consilium petiverunt. Tamen consentaneum est longe praevalere aegrotorum visitationes.

In Actis sanctorum febr. III p. 470 nonnulla enarrantur miracula apud tumulum sancti Letardi facta, inter quae leguntur haec: (6) „*paralyticus quidam cum ad tumbam eius cum lacrymis opem imploraret, sopore depresso adstitit pius pater, quid velit . . . quaerens*“ e. q. s. Aegrotus videlicet curatur per incubationem. Letardus ille episcopus Silvanectensis sepultus erat „*in porticu s. Martini intra ecclesiam beatorum apostolorum Petri et Pauli*“ Cantabrigensem (cf. A. s. p. 469, 5), quam Augustino auctore ab Aedilberto aedificatam Laurentius Augustini successor anno 613 consecravit (Beda I 33 A. s. l. s.). Non casu factum esse putamus, quod in eadem ecclesia idem Laurentius per incubationem Petrum apostolum consuluit, id quod modo adnotavimus. Adiciendum videtur ecclesiam illam eximiam habuisse auctoritatem, sepeliebantur enim in ea Cantiae reges et episcopi Cantabrigenses, inter quos ipse Augustinus (Beda l. s.).

Stephanus III pontifex maximus refert apud memoriam s. Dionysii (Lutetiae) dormienti sibi sanitatem fuisse restitutam.¹⁾

1) cf. Dehnius in notis ad Cosmae et Damiani miracula apud Wangner-
eckium Syntagma historicum . . . de sanctis anargyris Cosma et Damiano
Viennae 1660 p. XXXVI (ad mir. XX). Non adnotat Dehnius, quo ex fonte hau-
serit rem, neque vero in quinque Stephani epistulis (v. Bouquet Recueil des
Historiens de la France V 537 sqq.) simile quidquam inveni. In Revelatione
Stephani Papae II (Mansi Concil. t. XII p. 556 sq.) s. Dionysius sane in visione
illi apparet, tamen de curatione per somnum facta nil dicitur. Stephanus II
idem ac III. — Ceterum quod Dehnius l. s. de s. Martino papa affert, non
ad incubationem pertinet. Sane quae leguntur in eius papae epistula XV
Migne Patr. lat. t. 87 p. 200 C: „*ego itaque ante altare ecclesiae lectulum meum
habebam in quo iacebam; et nondum transacta media hora ecce exercitus cum
eis veniens in ecclesiam*“ e. q. s., incubationem sapiunt, praesertim cum idem
p. 200 B de se ipso dicat: „*ego vero ipse graviter infirmus eram.*“ Tamen res

Apud Medardi episcopi sepulcrum, quod in Suessionum urbe (hodie Soissons) exstabat¹⁾, incubationem usitatum fuisse testatur Venant. Fortun. II 16, 143 sq. Mon. Germ. auct. IV 1 p. 48: „*vocibus hunc (caecum) medicis monuisti tempore somni, | tenderet ut velox ad tua templa gradum.*“ Adit aegrotus martyris aulam et (v. 150sq.) „*per biduum recubans ante sepulchra²⁾ fuit; | tertia lux rediens nocturnas solverat umbras.*“

Noviomagi (hodie Noyon) s. Eligii sepulcrum miraculis floruit. Vita eius cum alia nobis praebet tum haec (II 51 Migne t. 87 p. 578A): „*quaedam namque femina muta et caeca ad sepulcrum sancti Eligii fuit quondam oblata; quae cum diu ibidem orbata et sine loquela de caelo exspectaret medelam, sopore tandem depressa somno sua concessit membra. et ecce repente dum quiesceret visum est asituisse sanctum Eligium atque oculos eiusdem mulcendo tetigisse, cultellum etiam vel forcipem in specie medici manu gestans compedes linguae eius leniter abscidisse. et ex hoc continuo expergefata . . . sana facta . . . regressa est ad propriam villam.*“ Exspectatur videlicet somnium, itaque statuenda incubatio.

Turonorum in urbe s. Martinum per somnium apparuisse e duobus elucet testimoniis apud Gregorium eiusdem urbis episcopum servatis. Alterum legitur de virtut. s. Iuliani 47 Mon. Germ. scr. r. M. I 2 p. 583, 7: „*mulier erat a nativitate caeca, quae se exhiberi a parentibus ad beati Martini tumulum deprecata est. ubi cum venisset, prostrata per triduum ad cancellos, qui ante sepulchrum sancti antistitis habentur*

aliter sese habet; nam narrat s. Martinus se cum clero in ecclesiam confugisse, cum Calliopas exarchus urbem intrasset. v. p. 199 C: „*igitur ut scias qualiter sublati et ducti sim a Romana urbe, nil falsum audies accidentium. omnia praescivi per totum tempus, quae meditabantur; et sumpto meipso cum omni clero meo, privatim mansi in ecclesia Salvatoris nostri Iesu Christi, quae cognominatur Constantiniana . . . illic enim omnes nos seorsum morabamur a die sabbati, quando Calliopas cum Ravennati exercitu et Theodoro cubiculario introivit civitatem.*“ Nimirum cum in ecclesia moraretur papa, ibidem ei erat dormiendum. — Alterum testimonium ad incubationis usum false relatam, quod tamen apud eos, qui de incubatione scripserunt, saepius occurrit, Prudentii exhibet versus (Apotheosis 186, nonnumquam false ex Hamartigenia citatus): „*ecquis in idolio recubans inter sacra mille.*“ Quae verba ad epistolam priorem Corinthiis missam spectant (8, 10): *ἐὰν γὰρ τις ἴδῃ σὲ τὸν ἔχοντα γινῶσιν ἐν εἰδωλίῳ κατακείμενον, οὐχὶ ἡ συνειδήσις αὐτοῦ ἀσθενοῦς ὄντος οἰκοδομηθήσεται εἰς τὸ τὰ εἰδωλόθῳτα ἐσθίειν;* ubi *κατακείμενον* = ‘accumbentem’, „*id est epulantem more Graeco.*“ Hugo Grotius ad locum.

1) cf. [Venantii Fortunati] vitam s. Medardi 12 (29) M. G. auct. IV 2 p. 71.

2) cf. ib. pag. superiore v. 111 sq. de paralytica: „*tempore sed tardo est, cum iam spes fracta iaceret, ante tuos tumulos vivificata manus.*“; vel ib. v. 137sq. de femina item paralytica manu: „*commendata tuo rediit medicata sepulchro: quod de matre perit, de tumulo recipit.*“ Id quod ea nempe re explicatur, quod e martyrum sepulcro, in quo ipsi quasi habitantes cogitabantur, imprimis vim saluferam exire putabant.

extrinsecus, responsum accepit per somnium dicente sibi sancto viro: 'si lumen recipere desideras, require basilicam sancti Iuliani'“ e. q. s. Alterum de virtut. s. Martini II 4 M. G. p. 611, 5: Veranus quidam „positus . . . ad pedes pretiosissimi domni, cum per quinque dies ibidem iaceret immobilis, die sexta sopore compremitur. et obdormiens visum est ei, tamquam si in lectulo solitus sit homo pede extendere. expergefactus autem sanus ab omni debilitate surrexit.“

Iam paulo plura traduntur de s. Maximino Trevirensi.¹⁾ Successit ille Agricio in episcopatu Trevirensi electus circa annum 332, vixit in ea dignitate sub imperio Constantini Magni eiusque filiorum, mortuus est circa annum 349 (cf. A. s. p. 19 C). Corpus eius in monasterio conditum erat prope urbem Trevirensis sito, quod a Constantino Magno constructum esse tradebatur et in honorem s. Ioannis Evangelistae ab Agricio est consecratum (cf. A. s. p. 19 B). „*Illud monasterium postmodum sub s. Maximini nomine celeberrimum mansit . . . ac miraculis divinitus patris clarum.*“ (v. ib.; cf. A. s. p. 20 F: „*est apud urbem Trevericam in suburbano s. Maximinus magnus cum Domino populi illius advocatus, ad cuius tumulum saepe cernuntur miracula gloriosa.*“.)

Narrantur cum alia tum hoc de Carolo Martello Maximini ope sanato miraculum (p. 24 A sq.): „*ipse Princeps magnis constrictus febribus ad ultimum pene deducitur diem. tunc s. Maximinus in visu apparens (scil. domi) dixit illi: . . . perge mane ad sepulcrum meum ibique sanaberis continuo . . . cumque ibidem delatus fuisset (Carolus), sopore depressus vidit iterum beatum Maximinum in visu dicentem sibi . . . cumque a somno surrexisset, invenit se potentissimum virtute corporis.*“ — De viro quodam pede laborante v. p. 30 D: „*tertia noctis medio . . . transmissio . . . in tenuissimum resolutus soporem ad modicum, mox Maximinum videt prope assistere.*“ Qui remedio indicato „*disparuit. tunc ille somno suo excussus*“ e. q. s. — Alter caecus a Petro apostolo, qui astitit ei, ad civitatem Trevirorum missus „*inclinans se ad tumulum . . . absque mora videre meruit*“ p. 23 D. — Femina quaedam „*ipsa nocte veniens ad sanctum eius sepulcrum et prosternens se in oratione confestim sanata est*“ ib. F. — Duae mulieres a daemone maligno obsessae „*iubentur in cryptam ante sancti sepulcrum pertrahi. ubi cum sine mora obdormivissent, . . . evigilantes crudeli hospite caruerunt*“ p. 26 F. cf. p. 27 A/B, ubi agitur de viro a daemone obsesso, qui in monachi cuiusdam brachiis in ipso monasterio „*obdormiens sub ipsa somni quiete diri agitatoris inquietudine liberatus est*“. Maximinus etiam extra sacrum suum hominibus qui eum adorant apparet. Sic p. 24 D Ibbo quidam Frisiorum generis procella in mari exorta sex navibus ante oculos demersis cum

1) cf. Acta sanct. mai. t. VII p. 19—36.

nautis adorare refertur Maximinum, quo facto (E) „*statim... virum intuitus est splendidum* (cf. p. 10sq.) *veluti sol ante navem supra mare euntem*“. — Punit Maximinus, id quod Aesculapii iamata Epidauria in mentem revocare potest, obtrectatores suos. Itaque vir, qui servum appellavit sanctum, in sphaerae formam contrahitur; deinde „*ante sanctum altare deponitur... sanitas... redditur*“ p. 27 F. Presbyter, qui super tumulum Maximini peieraverat, paulo post moritur, ib. p. 21 A. Denique in fine collocemus historiam delectabilem, quomodo sanctus Gisilbertum ducem, qui monasterii fratres „*intolerabili afflictione*“ depressit, castigaverit (p. 28 B): fratres „*consilium in hunc modum restaurant, scilicet ad Regem regum Maximino patrocinate suum orando referre negotium. quod cum aliquandiu haud segniter ageretur, quadam nocte venerabilis Maximinus in visione duci quiescenti supervenit... latera ac scapulas flagellis caedendo viventes reddit statimque disparuit*(C).“

In Italia superiore incubandi usum usque ad saeculum decimum sextum perdurasse testatur Georgius Fabricius, qui in commentario in poetarum veterum ecclesiasticorum christiana opera p. 72 A s. v. incubatio dicit „*Patavii certa nocte in divi Antonii adolescentes et puellas rusticanas incubare, eo coenobio, quo nullum aliud ea urbe frequentius*“. Videtur non nullius esse momenti, quod idem Antonius apud pontifices morbis mederi dicitur, cf. Vink Amoenitates philologico-medicae p. 73. Ad Latium i. e. mediam Italiam pertinent, quae supra p. 57sq. de Redempti Ferentinae civitatis episcopi visione protulimus. In Romana ecclesia circa annum 220 incubationem fuisse usitatissimam ex Hippolyti canonibus¹⁾ apparet, ubi leguntur haec (XXIV 221 p. 123): „*qui autem propriam domum habet, quando infirmatur, non transferatur in domum Dei, sed oret tantummodo, tunc redeat in domum suam*“. Quae contra incubandi videlicet usum sunt constituta, cf. Achelis p. 208.

Multis locis Italiae inferioris etiam nostra aetate incubari adnotat Trede Das Heidentum in der römischen Kirche IV p. 177. In clarissimo Matris Domini sacro prope urbem Nocera sito per somnum homines divino fruuntur consilio (ib.). Similia in Calabria observari possunt: die octavo septembris, cum Madonnae di Pessoruto celebratur festum, ii, qui se incubaturos esse voverunt, somnia a numine illo exspectant. Francavillae quoque talia fiunt, cf. ib. p. 178.

In orientem deducit nos Gregorii Turonensis locus (in glor. mart. 99 Mon. Germ. p. 554): Iudaeus quidam sancti Domitii basilicam in

1) Die Canones Hippolyti von Hans Achelis, Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Litteratur VI 4. — Quam ad regionem canones illi pertineant, v. p. 236; de aetate cf. p. 266 sq. — Locum mihi amabiliter suppeditavit Ioannes Bauer theologus Marpurgensis.

Syria quae esse dicitur (cf. l. s. vv. 16 et 7) adit (21) „*seque ad ianuam atrii deponi praecipiens, indignum se esse vociferans, qui sanctum limen ingrederetur . . . adveniente nocte obdormivit; sed martyr beatus . . . ea nocte visitans aegrotum per somnium iussit recedere sanum. at ille expergefactus sentit se redditum incolomitati . . . sanus abscessit.*“

Neque vero nostrae aetatis Graeci morem vetustum destituerunt. Le Bas (Voyages en Grèce et en Asie Mineure Rev. arch. I [1844] p. 283sq.) in monasterio Maritzano mulierem observavit, quae ante ecclesiae altare stratum fecerat, ut noctu per somnum, quo filiolum aegrotum posset sanare, remedium a Panagia sibi indicaretur. Similia G. Perrot rettulit de Lesbo, cf. Vercoutre Rev. arch. VII (1886) p. 123.

Nonnulla B. Schmidtius quoque in libro suo, qui „*Das Volksleben der Neugriechen*“ inscribitur, contulit: Arachnobae sancti noctu de caelo in ecclesias suas descendere atque aegrotos, si boni sunt, per somnum morbis liberare creduntur (p. 77 sq.). Ad Parnassum sunt, qui se ipsos sancto monasterii cuiusdam dicent; eiusmodi homines vitam suam in monasterio illo degunt, labores in usum communem suscipiunt, morbis vero cum corripiuntur noctu sub effigie sancti dormiunt (p. 74). Accidit ut aegroti duos vel tres dies noctesque in ecclesia iaceant prostrati (p. 78). Membrorum, quibus laborabant infirmi, effigies sanitate recuperata dicantur (p. 70), id quod in Asclepieis olim fieri solebat. Aquae sacratae (*ἁγιάσματα*), quae antiquis quoque temporibus multum valebant, magnam praestant vim et saepe adhibentur; inveniuntur igitur prope ipsas ecclesias (p. 79) sicut cum Aesculapii aliorumque deorum salutarium templis coniunctae esse solebant.

Itaque, ut testimonia supra allata complectamur, incubatio christiana usitata fuit vel est his in regionibus: Britannia (Cantabrigium), Gallia (Lutetia, Suessionum urbs [Soissons], Noviomagus [Noyon], Turonorum, Trevirorum urbes), Italia superior (Patavium), media (Latium), inferior (Nocera, Calabria), Syria, Graecia (diversis locis).

Quae inter testimonia eos tantum recipere potui locos, quibus eluceret profecto sanctorum in sacris somnia expectari, qui de morbis curandis vel de aliis rebus consulerentur. Inveniuntur enim cum aliorum in scriptis tum apud Gregorium Turonensem permulta miracula, de quibus, etiamsi primo obtutu ad incubationem spectare videantur, tamen aliter est iudicandum. Inspicias ex. gr. Venantii Fortunati vitam s. Germani LV (148) Mon. Germ. auct. IV 2 p. 23: „*item cum ad basilicam beatissimorum Gervasi et Protasi vigilaturus accederet, quidam caecus institit misericordiam postolare. cui vir Dei praecepit inter altare (= altaris) sanctorum reliquias ut iaceret. quo peracto primo diluculo mox super oculos signum crucis intulit, lux effulsit. et totus labor medici*

curam virtute crucis impendit.“ Hoc quidem consentaneum esse videtur veteris incubationis perlucere vestigia, ubi iacere iubetur aegrotus, nec non iacere illud certe aliquam exhibet significationem, tamen curatio ipsa non somno efficitur, sed crucis signo a s. Germano illato. Similiter iudicandum est de caeco, qui ad s. Martini lectulum prostratus nocte lacrimis et orationibus peracta „*lumen videre promeruit*“, Gregor. Tur. de virt. s. Martini II 19 M. G. p. 616. Vigilat enim per totam noctem aegrotus neque vero de somno quidquam dicitur. Vel ib. III 8 p. 634 conferas, ubi infans mortuum a matre ante altare depositum mane invenitur vivum.

Alteram miraculorum seriem brevibus attingere oportet. Saepissime legimus aegrotos sanitatem recuperavisse in vigiliis. Praecipue festis sanctorum undique confluebant christiani, ut orando vigilandoque patronum suum celebrarent, atque hoc tempore permulta fiebant miracula curabanturque infirmi. Qua in re haud raro accidit, ut corpore vigiliis defesso mane obdormiant aegroti, quo facto contingit, ut per somnum iis appareant martyres. Cum vero eiusmodi somnia non de industria expectantur, immo ipsis vigiliis neglectis veniant, per se constat hic de incubatione dici non posse. Huc igitur referenda sunt talia, qualia legis apud Gregor. Tur. de virt. s. Iuliani 9 p. 568, 21 de Fedamia quadam muliere, „*quae dum in porticu illa, quae sanctae basilicae (Iuliani) coniungitur, decubaret noctem dominicam, dum sacrosanctis vigiliis populi fides devota concelebrat, et illa quiescens lectulo paululum obdormisset, a viro quodam per visum correpta atque increpita est dicente sibi, cur reliquis excubias nocturnas Deo exhibentibus illa deesset. respondit se ab omni membrorum parte debilem nec penitus gressum agere posse. tunc quasi sustentata a viro qui loquebatur ei et ad sepulchrum usque deducta, dum in sopore fundit orationem, visum est ei, quasi multitudo catenarum ab eius membris solo decidere. a quo etiam sonitu expergefata sensit omnium artuum recepisse plenissimam sanitatem.*“ Apparet mulierem non somniandi causa advenisse. Conferre liceat, quae exhibet idem Greg. Tur. in glor. mart. 5 p. 490sq.: Chrodigildis puella caeca in monasterio s. Crucis Pictaviensis „*ante sanctam prosternitur arcam; ibique cum reliquis sanctaemonialibus vigiliis explicans dato mane hisdem discedentibus prostrata solo in eodem loco quievit, apparuitque ei per visum, quasi aperiret aliquis oculos eius, et unum sanitati redditum, dum cum alio laboraret, subito ad ostii reserati sonum expergefata unius oculi lumen recepit. quod non ambigitur haec per crucis virtutem fuisse praestitum.*“ Itaque vigiliis expletis ceteri discedunt, puella illa defessa remanet; per visum curatur, tamen ab incubationis testimoniis hoc non nihil differre quis non videt. Id quod etiam clarius perspici potest, cum legis quae apud Greg. Tur. de virt. s. Martini II 26 p. 619, 3 de Piolo clerico Condatensi muto narrantur. Qui „*ad beati (sc. Martini) pedes vigilare dispo-*

suit. transacto autem tempore mediae noctis obdormivit. qui cum nescio quid per visum periculi cerneret, pavore conterritus in hac voce primum os obseratum aperuit: 'domne Martine, libera me!' et sic erumpens ab ore et faucibus eius sanguis auditum pariter eloquiumque recepit." Invitus igitur obdormivit aegrotus. Quocum non pugnat, quod in eodem sacro s. Martini incubationem usitatam fuisse e duobus aliis miraculis a Gregorio relatis supra (p. 59sq.) conclusimus: eodem tempore utrumque miraculorum genus florere potuit. Sic etiam apud Eligium, de quo p. 59 egimus, in vigiliis homines curabantur, cf. eius vitam II 79 Migne t. 87 p. 591 B: „quotidie undique aegri veniunt et ibi excubantes sanantur“. cf. ib. II 72 p. 588 A. Somnium et vigilia quodammodo coniunguntur apud Greg. Tur. de virt. s. Mart. II 31 p. 620, ubi de muliere agitur manibus ac pedibus contracta; cuius pedes et altera manus a sancto domi per somnum viso curantur, altera vero per vigiliam in basilica ipsa, quo somnio admonita se contulit. Cum de vigiliis agamus, non praetermiserim s. Fidis commemorare miracula Conchis in monasterio eius facta;¹⁾ hic quoque vigilando sanitatem accipiunt infirmi. Vide pro multis mir. 9 p. 36: „mulier quaedam vidua inter caeteros peregrinos, qui de diversis partibus eo confluxerant, pro salute filiae caecae ibidem pernoctabat. cui filiae una cum matre vigilantem lumen quod amiserat in prima vigilia noctis sanctae Fidis virtute reparatur integerrime.“ Similia et in Fidei et in aliorum sanctorum miraculis ubique inveniri possunt neque idoneum existimo cumulare exempla. Acriter igitur uno quoque loco inquirendum est, utrum statuenda sit incubatio necne. Sensit difficultatem istam Marignan, qui in libello suo 'La médecine dans l'église au sixième siècle' inscripto p. 13, 4 haec dicit: „Grégoire de Tours et les vies des saints contemporaines ne distinguent pas les songes que le malade peut avoir, éveillé ou endormi. Il ne fait aucune mention particulière de ceux qu'on a pendant la nuit et de ceux qui arrivent vers le matin et qui, dans l'antiquité, étaient considérés comme toujours vrais.“ Hoc quidem dicere posse nobis videmur etiam in vigiliis illis, cum per noctem sanctorum in templis versaretur christianorum multitudo, similes valere cogitationes atque in incubatione antiqua. Cum vero corpus aegroti vigiliis concitatum somno capiebatur et sancti imago salutifera apparebat, re ipsa nullum intererat discrimen; nam vigiliae illae eundem exhibebant effectum, quem qui in deorum Graecorum templis incubabant certis ritibus comparare studebant.

His praemissis cum ad graviora trahamur, primo loco nobis dicendum est de Michaele archangelo.

1) v. Liber miraculorum sanctae Fidis publié par A. Bouillet Paris 1897.

1. Michael.

Incubationem paganam a Michaele sub veste christiana continuari iam a Rohdio Psyche² I p. 187 adnotatum. In Aegypto cultum archangeli maxime floruisse invenias apud Luekenium Michael p. 70 (Göttingen 1898). Aegrotis in ecclesiam suam deportatis media nocte apparebat tangendoque eos curabat (E. Amélineau Contes et romans de l'Égypte chrétienne I 73 sq. 78. Les dix merveilles de l'Archange Michel 4. 6. cf. Lueken l. s.). Alii oleo sanabantur, de lampade quod sumptum erat sacra ante Michaelis effigiem ardente (Contes p. 75. 80. Les dix merv. 5. 7. v. ib. p. 46/7. cf. Lueken p. 71). Nec non in Phrygia colebatur, imprimis Colossis et Hierapoli, cuius urbis nummi Aesculapium exhibent et Hygieam (Lueken. p. 78). Nostra aetate Michaelem venerantur apud montem Sant' Angelo sub Gargano in specu, ubi olim fortasse Calchas oracula praebat (Lenormant, à travers l'Apulie et la Lucanie Paris 1883 I p. 61. cf. Rohde Psyche² I 187 adn.). Eodem loco Henrico II imperatori Germanorum cum angelis suis visum esse legis in Monum. Germ. scriptor. IV p. 818 (cf. Lueken p. 99).

Celeberrimum autem sacrum, ubi Michael per somnum infirmis mederi solebat, erat Sosthenium prope Byzantium situm. Michaelium sacrum illud appellabatur, καθότι πεπίστευται ἐνθάδε ἐπιφαίνεσθαι Μιχαὴλ τὸν θεῖον ἀρχάγγελον . . . οἱ μὲν γὰρ περιπετείαις δειναῖς ἢ κινδύνοις ἀφύκτοις, οἱ δὲ νόσοις ἢ πάθεσιν ἀγνώστοις περιπεσόντες, εὐξάμενοι ἐνταῦθα τῷ Θεῷ ἀπαλλαγὴν εὐρήκασιν τῶν συμφορῶν Sozomenus Hist. eccl. II 3 Migne t. 67 p. 940C. cf. Nicephor. Callist. Eccl. hist. VII 50 Migne t. 145 p. 1329 A: πεποίηκε δὲ αὐτὸ (sc. sacrum) μάλιστα ἐφανέστατον ταῖς ἐαυτοῦ ἐπιφανείαις ὁ ἀρχιστρατήγος. οὐδεὶς γὰρ περιπετεῖα δεινῇ ἢ ἀφύκτῳ κινδύνῳ ἢ πάθει ἀγνώστῳ ἢ καὶ ἀνιάτοις νόσοις περιπεσὼν ἐνταῦθα εὐξάμενος τῷ Θεῷ οὐκ ἐκ τοῦ θάστου τὴν ἀπαλλαγὴν εὐρατο. ἀκριβῶς καὶ γὰρ πεπίστευται ἐνθάδε ἐπιφαίνεσθαι Μιχαὴλ τὸν θεῖον ἀρχάγγελον καὶ ἰάσιμον τὸν χῶρον ποιεῖν. οὗ χάριν καὶ Μιχαήλιον ὁ τόπος τοῖς ἀρχαίοις ἠνόμαστο.

Apud Sozomenum l. s. nobis servata est Aquilini cuiusdam, qui eruptionibus laborabat, curatio: (941 A) ἠπόρει πρὸς τὸ πάθος ἢ τῶν ἰατρῶν τέχνη.¹) καὶ ἦδη ἡμιθανὴς ἂν παρεκελεύεσται τοῖς οἰκείοις φέρειν αὐτὸν εἰς τὸν εὐκατήριον οἶκον ἰσχυρισάμενος ἢ αὐτόδι ἀποθανεῖσθαι, ἢ τῆς νόσου ἀπαλλαγῆσεσθαι. κειμένῳ δὲ ἐνθάδε νύκτωρ ἐπιφανεῖσα θεία δύναμις προσέταξε τὰ ἐσθιόμενα πόματι βάπτειν τοιοῦτον, ὃ σύνθετον ἐκ μέλιτος καὶ οἴνου καὶ πεπέρεως ἀναμιγνυμένων ἅμα τὴν κατασκευὴν ἔχει. ὃ δὲ τῆς νόσου ἀπήλλαξε τὸν ἄνθρωπον· καίτοιγε

1) Hoc multimodis variatum paene omnium curationum mirabilium initio legi potest.

τοῖς ἰατροῖς κατὰ λόγον τῆς τέχνης ἐναντίον ἐδόκει παθήμασι κτλ. Quae commentario non egent. Hoc tantum, quod ad remedium attinet, velim adnotare: mel et vinum etiam in inscriptionibus Maffeanis occurrere, de quibus v. p. 44 sqq. Piper Italicum praecipitur ab Aesculapio in inscriptione Lebenia a Baunackio publici iuris facta in Philol. 1889 p. 402 v. 10. *πέπερι λευκόν* in magicis, v. Wess. Gr. ZP. p. 53, 1309 sq.; cf. id. N. Gr. ZP. 25, 184. 185 = Kenyon Greek Papyri 90, 184. 185. Nec non medicorum sententiam velim attendas.

Probianus medicus pedibus laborans in Michaelio sanatus simul visione divina de Christi crucis vi est edoctus, v. Sozom. p. 941 B: *θεία προφανείσα ὕψις ἔδειξέ τι σταυροῦ σύμβολον κτλ.* cf. Niceph. Call. l. s. C.

Tradit fabula sacrum illud a Constantino adornatum ac Michaelis nomine appellatum esse, quia eo loco per somnum imperatori visus esset ipse archangelus, cum ille statuum ipsius contemplatus, quid valeret nescius, per incubationem videlicet rem comperire voluisset. v. Ioann. Malal. 4 p. 79, 4 ed. Bonn.: *καὶ ἐκπλαγείς ἐπὶ τῷ τόπῳ καὶ τῷ κτίσματι καὶ εὐξάμενος γινῶναι ποίας ἐστὶ δυνάμεως ἀγγέλου τὸ ἐκτύπωμα παρεκοιμήθη τῷ τόπῳ. καὶ ἀκούσας ἐν ὀράματι τὸ ὄνομα τῆς δυνάμεως . . . ἐπώνομασε τὸ εὐκτήριον . . . τοῦ ἀγίου ἀρχαγγέλου Μιχαήλ.* cf. Nic. Call. l. s. A: *ἐπεὶ δὲ καὶ ὕπνου ἐκάλει καιρός, ἐπιστάσα ὕψις εἰς ἐμφέρεϊαν τοῦ ἀγάλματος* (cf. p. 9) *ἐγὼ εἶμι, ἔλεγεν, οὕτως (l. οὕτωσὶ) Μιχαήλ κτλ.*

De Sosthenio optime egit Alfredus Maury in Rev. arch. VI (1849) p. 144 sqq.; accedunt quae idem vir doctus de re eadem in tomo sequenti VII (1850) p. 257—59 addidit. Quamquam in singulis non desunt, quae refutes, tamen, quod maximum, probavit Maury Michaelis archangeli cultum veteris Graecorum dei medici venerationem referre.

Statua illa a Constantino in Sosthenio conspecta cum templo ipso ab Argonautis in eius rei memoriam condita esse tradebatur, quod magno in periculo visione caelesti ad pugnandum admoniti Amycum regem vicissent.¹⁾ Consentaneum est ipsam statuum ansam exhibuisse fabulae aetiologicae de Argonautis componendae (cf. Maury p. 150). Atque sagacissime coniecit Maury habitum statuae, quae quidem secundum Malalam angelum praebuit monachi vestem indutum²⁾, fortasse ad deum medicum velut Telesphorum esse referendum, cuius effigies cum monachi christiani habitu profecto nonnihil concinit³⁾; accedit nomen Sosthenium, quod deum *σωτήρα* indicat.

1) v. Cedren. hist. compend. Migne t. 121 p. 244 B. Malal. l. s. p. 78.

2) Idem numen in cista Ficoroniana recognovit Panofka Sitzungsber. d. Berl. Akad. 1851 phil.-hist. Kl. p. 116 sqq.

3) „Cette image vêtue d'un costume de moine, dans laquelle Constantin reconnut un ange . . . , était peut-être quelque divinité médicale ou cabirique,

Tum vero huius dei templum ab Argonautis exstructum esse dicitur, itaque cum Iasonis nomine artissime coniungitur; Iason autem idem atque Iasion, conferenda Iaso Aesculapii (vel Amphiarai) filia.¹⁾ Quocum denique congruit Constantinum in Sosthenio, quid angeli illius statua valeret, comperire voluisse per incubationem, qua quidem Graeci in deorum medicorum templis utebantur, ut sanitatis recuperandae causa eos consulerent (cf. Maury p. 150 sq.).

Hactenus ut sequi licet Mauryum, ita quod ad deum ipsum a Graecis in Sosthenio cultum attinet ab eo discedendum nobis videtur. Censet enim ille Apollinem Iasonium²⁾, cui Cyzici sacrum dicasse Argonautas tradit schol. in Apollon. Rhod. I 966, in Sosthenio quoque advocatum esse, quod quomodo factum sit neque ipse satis clare perspexisse videtur neque vero alius quisquam intellegere potest, etiamsi p. 158 iam legatur: „*Le malade qui invoquait Apollon Iasonius, comme celui qui priaît saint Michel*“ e. q. s. Tamen fieri non potest, ut hoc loco accuratius Mauryi sententiam explicemus. Itidem sunt refutanda, quae t. VII (1850) e Polyb. IV 39, 6 conclusit; legimus enim eo loco, quo Bosphorus cum Ponto coniungitur, situm esse τὸ καλούμενον Ἰερὸν, ἐφ' οὗ τόπου φασὶ κατὰ τὴν ἐκ Κόλκων ἀνακομιδὴν Ἰάσωνα θῦσαι πρῶτον τοῖς δώδεκα θεοῖς· ὃ κείται μὲν ἐπὶ τῆς Ἀσίας, ἀπέχει δὲ τῆς Εὐρώπης ἐπὶ δώδεκα στάδια πρὸς τὸ καταντικρὸν κείμενον Σαραπιεῖον τῆς Θράκης. Deliberat Maury fere hoc modo: secundum Polybium templum ab Argonautis exstructum situm est in parte dextera Bospori, Sosthenium autem secundum Sozomenum in laeva. Ergo sunt diversa. Templum Argonautarum fortasse idem atque ecclesia s. Michaelis Asiatica; hic igitur colebatur ille Apollo Iasonius. Fabulae quae de Argonautis ferebantur aetate posteriore in Sosthenium translatae sunt, id quod eo facilius fieri potuit, quia hoc quoque loco colebatur deus medicus — Sarapis (v. Polyb. l. s.). Quae tamen conclusiones omni carent fundamento, cum apud Polybium plane nihil

telle que Téléphore, dont le costume rappelle en effet à certains égards le costume d'un moine chrétien.“ Ex hac potissimum vestis forma Ziehenius Athen. Mitth. 1892 p. 241 conclusit incubationis daemone esse Telesphorum: „*Telesphorus . . . Incubationsdämon . . . , in dem (legitur 'denen') das Incubationswesen mit allem, was drum und dran hängt, seine weitgehendste Ausgestaltung fand.*“ Id quod Usenero quodammodo probavit, qui tamen monuit nomen ipsum, Pausaniae testimonium (II 11, 7), lapidem Casselanum (Kaibel Epigr. gr. 1027) non nisi salutiferum indicare deum; cf. Götternamen p. 17f. Ziehenii sententia confirmari videtur monumento quodam Romae in Conservatorum quae dicitur domo servato. Dicit enim mihi Dieterich ibidem Telesphori statuam se vidisse parvulam, qui corpore porrecto capite manu altera fulto dormientis exhiberet speciem. — Monumenta locosque ad Telesphorum pertinentes composuit Schenk De Telesphoro deo Gotting. 1888.

1) De Iasone — deo medico eiusque rei vestigiis vide Usenerum Götternamen p. 156 sqq.

2) De quo vide Usenerum l. s. p. 156.

dicatur de templo exstructo, ne iam id attendam, quod ibidem Iason e Colchide reversus sacrificium duodecim instaurat dis, cum fabula supra commemorata ad iter in Colchidem faciendum pertineat. Itaque stant, quae tomo antecedenti explanavit Maury. De Apolline autem Iasonio nec minus de Sarapide, etiamsi cum Sosthenio ipso vix cohaereant, hoc tamen animadvertendum est non nullius esse momenti, quod eiusmodi dei medici in iis ipsis regionibus nobis occurrunt, quibus etiam illud Michaelis templum est situm. Quis fuerit deus Sosthenii non nisi conici potest; fortasse *Σωσθένης* quidam¹⁾, quae est sententia cum aliorum tum Useneri (Götternamen p. 362); ceterum haud ita multum interest indagari nomen, cum res satis sit perspicua. Diffusius de Mauryi explanationibus egimus, quia non indignae nobis videntur, quae accuratius attendantur.²⁾ Quomodo martyr vel sanctus christianus daemonis ethnici locum occupet, mox exemplis certis declarabimus: propterea haec volui praemittere.

2. Cosmas et Damianus.

Tria in menaeis discernuntur paria horum fratrum, primum: Cosmas et Damianus Asiatici, alterum: Romani, tertium: Arabes.³⁾ Primi Cosmas et Damianus Asiatici filii erant mulieris piaae ac fidelis nomine Theodotae, mortui sunt sine ulla vi, sepulti loco vocato Phereman.⁴⁾ Alteri Romani Romae habitantes imperatore Carino per dolum in montem adducti lapidibus sunt necati.⁵⁾ Tertii Arabes per omnes migrabant urbes, infirmos curabant, Christi nomen nuntiabant; Diocletiani et Maximiani temporibus interfecti sunt Aegis Ciliciae.⁶⁾

Consentaneum est a principio non nisi unum par martyrum existitisse, quod postea in tria paria distractum est.

Cosmam et Damianum per incubationem curasse homines elucet vel e Gregorio Turonensi in glor. mart. 97 Mon. Germ. p. 553 sq.: „*duo vero gemini, Cosmas scilicet et Damianus, arte medici*” . . . *si quis infirmus ad eorum sepulchrum fide plenus oraverit, statim adipiscitur medicinam. referunt etiam plerique apparere eos per visum languentibus et quid faciant indicare; quod cum fecerint, sani discedunt . . . cuncti fideliter deprecantes sani discesserunt.*“

1) Cuius nomen Malalae verbis non inest (p. 78, 19): *καλέσαντες τὸν αὐτὸν τόπον ἢ τὸ ἱερὸν αὐτὸ Σωσθένην, διότι ἐκεῖ φηγόντες ἐσώθησαν*; nam pro *Σωσθένην* legendum est *Σωσθέμιον*.

2) Quodsi Panofka l. s. p. 117 adn. Mauryi conclusionibus enumeratis ironice exclamat ‘*sapientia sat*’, nescio num ipse sapiens fuerit.

3) cf. Wangnereckii Syntagma (v. p. 58, 1) p. 2sq.

4) Quod idem ac Pharma Aegypti urbs, v. Dehnii praefat. p. XI sq.

5) Wangn. l. s.; cf. Malal. 12 p. 304 sqq. ed. B.; Wangn. p. 254sq.

6) ib.; cf. p. 276 sq.; Acta sanct. sept. t. VII p. 438, 56; 470, 4; 472, 10.

7) De hac re iam recte iudicavit Maury Rev. arch. VI (1849) p. 161 adn. 87: „*il paraît certain que cette science médicale qu'on leur supposait, n'avait pas*

De Cosma Damianoque Asiaticis et Romanis pauca nobis traduntur quae huc spectant; brevissime ea perlustremus:

Asiatici. Medici erant: πάσης δὲ ἐπιστήμης ἐν πείρᾳ γενόμενοι ταῖς λοιπαῖς χαίρειν εἰπόντες τὴν ἰατρειάν τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡσπάσαντο. θεραπεύοντες πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν καὶ οὐκ ἀνθρώποις μόνον ἐπικουροῦντες ἀλλὰ καὶ κτήνεσι Wangn. p. 4sq. A sancto Spiritu scientiam suam didicerunt: ἐδιδάχθησάν τε ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην W. p. 6 sq.; cf. p. 24. Templaeorum repleta erant aegrotantibus: καὶ τούτων οἱ σεπτοὶ νοοὶ ἰατρεῖα καθίστανται ἀπεσώδινα . . . πάντες γὰρ . . . νοσοῦντων καὶ θεραπευομένων δρῶνται κατάπλεοι W. 94. Omnibus hominibus magna cum misericordia adstiterunt: παρ' ἐκάστοις γὰρ ἐφίστανται συμπαθέστατα W. 90. Agricolae cuidam vigili apparuerunt: παραστάντες ὑπαρ τῷ γεωργῷ W. 60.

Romani. Medici erant: ἰατροὶ γὰρ ὑπάρχοντες τῇ τέχνῃ . . . εἴτε οὖν ἐπ' ἀνθρώπους, εἴτε ἐπὶ ἄλογα ζῶα ἐπετίθουν . . . τὰς ἐαντῶν χεῖρας W. p. 230. ἦσαν γὰρ ἰατροὶ τὴν ἐπιστήμην Malal. 12 p. 304, 15 ed. Bonn. Vivi etiam Carinum imperatorem curaverunt: εἰσηγήθησαν οἱ ἅγιοι τῷ βασιλεῖ ἐν νυκτὶ καὶ αὐτοὶ ἴασαντο αὐτὸν διὰ τῆς ἰδίας προσευχῆς Malal. 305, 12. Nocturna illa visitatio e nocturnis martyrum visionibus est derivata, quarum, quod quidem ad Romam attinet, testimonium exstat in Actis sanct. l. s. p. 461, 187: „in hac ecclesia (Romana) quidam vir sanctus dictis martyribus serviebat, cui iam crus totum consumpserat cancer unum. et ecce dormiente illo sancti Cosmas et Damianus apparuerunt unguenta et ferramenta secum ferentes“ e. q. s.¹⁾

Id quod iam ex his quae modo protulimus elucet: in Cosmae et Damiani sacris incubationem usitatam fuisse, etiam magis clarescet, cum illius sanctorum paris miracula perlustrabimus, quod ex Arabia originem duxisse putabatur. Quae nunc adeamus²⁾:

d'autre origine que leur apparition aux malades. — Machaones nostri nominantur ss. Cosmas et Damianus Act. sanct. sept. t. VII p. 454, 143. — „Unter allen christlichen Ärzten des kirchlichen Altertums sind die Brüder C. und D. die bekanntesten“, Harnack Medicinisches aus der ältesten Kirchengeschichte p. 12. Medici qui a Cosma nomen duxerunt Inscr. G. S. et I. 1788. 2406, 3. cf. Harnack p. 13, 2.

1) Sequitur mera fabula, de qua actorum quoque editores adnotant (p. 462, 188): „difficiliter credent critici etiam moderati.“ Quousque mens aberrare potuerit, intellegere licet e 189 sq. inspectis.

2) Leguntur miracula Cosmae et Damiani Arabum apud Wangnereckium p. 302—542 e codice Vaticano edita. Quibuscum maxima congruit eorum pars miraculorum, quae exhibent Act. sanct. sept. t. VII; pauca hinc accedunt. Praeterea mihi est sub manibus miraculorum, quae in codice Vindobonensi hist. gr. V (olim XIX) sunt servata, exemplar, quod Useneri qui ipse descripsit debeo benignitati. Insunt 1) mir. 20 cum prooemio p. 452—462 W. 2) miraculum unum, quod deest apud Wangnereckium cuiusque initii versionem Latinam Reinoldus Dehnius in notis ad C. et D. miracula p. XXXIII sq. cum nobis com-

Sacrum martyrum nominatur σηκός mir. 6 p. 336; 9, 348¹⁾; 20, 458²⁾; 23, 478; 24, 484; 27, 496. ναός p. 518. 522. ὑπηγείται τοῦ ἐνδόξου τῶν ἀγίων οἴκου commemorantur 3, 326; διακονικόν, quod diaconorum videtur esse conclave 10, 358. Prope sacrum erant balnea: presbyter paralyticus φανερώς διαγενομένων ἡμερῶν ἡβουλήθη ἐπὶ λοετρὸν εἰσελθεῖν τὸ λεγόμενον λαματικόν, τὸ ὄν ἐν Συκαῖς. καὶ ἐξελθὼν ἐκ τοῦ οἴκου τῶν ἀγίων . . . ὑπὸ τὸν ὕψθρον φθάνει κατὰ τι λαματικὸν τῶν ἐνταῦθα περιβάτων . . . πείθουσιν αὐτὸν εἰσελθεῖν ἐν τῷ ἐνταῦθα λαματικῷ λοετρῷ. βασταχθεὶς οὖν εἰσῆλθεν εἰς τοὺς καλουμένους θόλους κτλ. 12, 386 sq. Attendas Epidauri quoque in Asclepieo tholum esse effossam.

Magnus erat numerus aegrotorum, qui in martyrum templo versabantur: πολλῶν δὲ καὶ μεγάλων λάσεων γινομένων ὀσημέραι εἰς τοὺς λοιποὺς κατακειμένους ἀσθενεῖς 1, 306. ἀνελλιπής ἐστὶν ἡ τῶν ἀσθενούντων ἐν τῇ θαυμαστῇ αὐτῶν ταύτῃ σκηπῇ προσεδρία³⁾ 4, 330. Praecipue ad pervigilium celebrandum homines undique concurrant atque intra se qua ratione sanati essent narrabant: τοῦ γὰρ λαοῦ συντρέχοντος ἐν⁴⁾ τῇ κατ' ἔθος γινομένῃ ἐκεῖσε παννυχίδι σαββάτου ἐπιφώσκοντος οἱ τῆς παρ' αὐτῶν τυχόντες λάσεως ὅπως ἔτυχον ἔλεγον p. 454.

Paene semper in morbo describendo medici nihil dicuntur effecisse⁵⁾, velut ex. gr. 19, 442: ὥστε καὶ τοὺς ἰατροὺς πάντας ἡττηθῆναι ὑπὸ τοῦ νοσήματος.

Martyres apparent dormientibus per somnum: ἐπιλαβομένης τε τῆς νυκτὸς καὶ βαθυτάτου ὕπνου διατελοῦντος αὐτοῦ οἱ μεγάλοι . . . ἄγιοι . . . τὴν τῶν λοιπῶν ἀρρώστων συνήθη ἐπίσκεψιν ποιούμενοι φθάνουσι καὶ πρὸς τὸν τόπον τοῦ ὑδριῶντος 1, 312. φανέντες γὰρ

municavit; cf. Acta sanct. p. 460, 176. 3) mirr. 9—11 p. 346—384 W. hoc ordine: 11. 9. 10. Martyrum invocatio, qua terminatur mir. 10, in cod. Vind. est amplificata. Varias huius codicis lectiones, seu accipiendae videntur seu refutandae, suis locis adnotabuntur.

1) οἴκῳ pro σηκῷ praebebat Vindobonensis.

2) οἴκον Vind.

3) cf. 18, 422; 28, 510. ἀνὴρ ἔχων ἔνδον τῆς κοιλίης ἀπόστημα προσήδρευεν τοῖς ἐνδόξοις τούτοις καὶ φοβεροῖς ἰατροῖς 5, 332. cf. προσεδρεύων δὲ τῷ οἴκῳ τῶν ἀγίων 4, 328. προσεδρεύων ἦν τοῖς ἀγίοις 17, 414. προσήδρευεν in Cyri et Ioannis miraculis 28, 3505 B. cf. παρεδρεύοντες ib. 48, 3601 C. Itidem προσεδρεύων τῷ θεῷ (sc. Aesculapio) de Salvio consule, v. supra p. 9. — Ceteroquin cum de sacris medicinae causa frequentatis agatur, errorem correxerim Welckeri, qui de templo Aesculapii Atheniensi scribit haec (Kl. Schr. III 89): „der (sc. der Tempel) nach einer Stelle zu schliefen in Athen damals nicht sehr besucht war.“ Adnotatur Ar. Plut. v. 664 sq.: ἦσαν δὲ τινες κἄλλοι θεόμενοι τοῦ θεοῦ; εἰς μὲν γε Νεουκλείδης. Tamen v. 667 secuntur ἕτεροὶ τε πολλοὶ!

4) Pro ἐν — ἐπιφώσκοντος Vind. exhibet haec: καθ' ἐκάστην ἐν τῷ πανσέπτῳ αὐτῶν οἴκῳ.

5) cf. supra p. 65, 1.

ἐν νυκτι λέγουσιν 3, 322. φαίνονται ἐν νυκτί 6, 336. φανέντες αὐτῇ ἐν ὄπτασίᾳ κατὰ τὸ σύννηθες αὐτοῖς προστάττουσιν αὐτῇ κτλ. 8, 344. Paganus quidam obsecrat Iesum Christum ἀξιῶσαι αὐτὸν ὄπτασίας τινὸς . . . εἰσῆλθεν εἰς τὸν εἰωθότα τόπον τοῦ ἀγαρόντος αὐτὸν ἐνταῦθα φίλου αὐτοῦ, ἐν ᾧ κατὰ παρασκευὴν καλ¹⁾ ἐκάθευθεν 10, 358. καθεύδων ἐν τῷ συνήθει τόπῳ τοῦ βαπτιστηρίου . . . τεθῆεται²⁾ ἐν ὄπτασίᾳ ib. 360. ἐν ταύτῃ³⁾ τῇ ὄπτασίᾳ φανέντες αὐτῷ . . . οἱ ἄγιοι ib. 362. ἐν ἑαυτῷ δὲ μετὰ τὸν ὕπνον γενόμενος ὁ τὴν φοβεράν⁴⁾ ὄπτασίαν "Ἐλλην θεασάμενος⁵⁾ καὶ πάντων ὧν ἶδεν καὶ ἤκουσεν⁶⁾ ὑπὸ τῶν ἀγίων μνησθεῖς κτλ. ib. 364. ἐπιστάντες αὐτῷ τῇ ἐπιούσῃ νυκτί 11, 370. ἐπιλαβομένης γὰρ νυκτὸς ἐπιστάντες τῇ κλίνῃ αὐτῆς λέγουσιν . . . γυνὴ μετὰ τὸν ὕπνον ἀναστᾶσα . . . φθασάσης γὰρ ἑτέρας νυκτὸς ἐπιστάντες οἱ τοῦ Χριστοῦ θεράποντες . . . τῆς δὲ ἐν ὄπτασίᾳ ὁσφρανθείσης κτλ. 16, 404 sqq. φαίνονται αὐτῷ ἐν νυκτι κατὰ τὸ εἰωθὸς αὐτοῖς 18, 440. ἐπιστάντες . . . οἱ ἄγιοι καθ' ὕπνον 23, 474. ἐπιστάντες αὐτῇ ἐκ δευτέρου τῇ ἐπιούσῃ νυκτί 27, 504. ὕπνῳ κατενεχθεὶς θεωρεῖ τοὺς ἀγίους (e cod. Vindob.).

ἐρίστασθαι martyres saepius dicuntur (cf. supra p. 11): μηδεμιᾶς ἐπιστασίας αὐτῷ . . . γενομένης 1, 306. τῶν δὲ ἀγίων . . . αὐτῷ ἐπιστάντων ib. 312. ἐπιστάντες αὐτῇ 2, 316. οὔτινες φαντασίαν φασὶν καὶ οὐκ ἐπιστασίαν τῶν ἀγίων λέγοντες εἶναι ib. 318. ἐπιστάντες αὐτῷ 11, 370. ἐκ τρίτου⁷⁾ ἐπιστάντες αὐτῷ ib. ἐπιστάντες τῇ κλίνῃ 16, 404. ἐπιστάντες ib. 406. ἀηδίαν τῇ ἐπιστασίᾳ αὐτῶν ἐκούρισαν 18, 440. ἐπιστάντες τῷ ἀνδρὶ 23, 474. ἐπιστάντες αὐτῇ 27, 504.

Interdum sancti non ipsi aegroto remedium indicant, sed alteri personae, quae in eodem tempore dormiat⁸⁾: φαίνονται ἐν νυκτί, οὐ

1) καὶ om. Vind.

2) ὡς εἴρηται add. Vind.

3) αὐτῇ Vind.

4) ταύτην add. Vind.

5) θεασάμενος Ἐλλην Vind.

6) cf. Paus. IX 39, 11. Plut. de gen. Socr. 21 p. 590 B. Max. Tyr. diss. 14, 2. (v. p. 10.)

7) πάλιν add. Vind.

8) Ex iamatis Epidauriis huc pertinet nr. 80 I Baun. = 2, 1 sqq. Cavv. Exempla ex Aristidis orationibus sacris collegit Baumgart Aelius Aristides p. 100. Commemorari hoc loco potest historia miraculosa de Phalysio et Anyta a Pausania opere extremo (X 38, 13) enarrata. Phalysius Naupactius oculis laborat. Anyta Epidauri somniat se a deo cum epistola signata Naupactum mitti. Statim expurgiscitur (ὕπαρ μέντοι ἦν ἀτίκια; cf. Pind. Ol. XIII 66 sq. de Bellerophonte, qui a Polyide monitus [v. 76] in Athenae Hippias ara dormiverat Corinthi: ἐξ ὄνειρον δ' ἀτίκια ἦν ὕπαρ), in manibus habet epistolam. Naupactum perfecta eam Phalysio tradit, qui signo remoto sanatus legit duo milia sibi staterum aureorum esse solvenda. Aliter iudicandum est de exemplis Atheniensibus (ex Ἀθηναίου t. V), quae notat Girard L'Asclépiasion d'Athènes p. 79; sunt enim inscriptiones votivae quae formulam exhibent ἀνέσθηκεν ὅπερ κτλ. Quae tamen verba non incubationem pro altero factam demonstrare mihi videntur.

τῷ ἀπεγνωσμένῳ, ἀλλὰ ἄλλῳ τινι λέγοντες 6, 336 sq. ἐπιλαβομένης τοίνυν νυκτὸς οἱ πάνσοφοι οὗτοι ἄγιοι . . . φανέντες τῷ δῆθεν ἰατρῷ τῷ συνόντι τῷ ἀσθενούντι κτλ. Medicus proximo die narrat puero τὸ παρὰ τῶν ἀγίων . . . δι' ὀράματος προσταχθὲν αὐτῷ παράδοξον χάρισμα 19, 444 sq. — Mulier quaedam ad alteram mulierem se conferre videt sanctos: ἔρχονται οἱ ἄγιοι ἐν νυκτὶ καὶ ἐπ' ὕψει ταύτης ἔδωκαν τῇ πλησίον αὐτῆς ἀνακειμένη ἑταίρα γραῖδι ἀσθενούσῃ πιττάκιον μικρὸν καὶ ἀνεχώρησαν 27, 498. Anus illa proximo die est mortua.

Curantur aegroti aut ipso somno aut remediis a martyribus indicatis. Accidit ut sanctorum manibus impositis sanentur aegroti: ἐπιθέντες ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας ἀοράτως τοῦτον ἴδσαντο 4, 330. ἐπιθέντες ἐπ' αὐτὸν τὰς ἀγίας αὐτῶν¹⁾ χεῖρας τῆς νόσου αὐτὸν ἀπήλλαξαν 9, 352. Unctio oleo facta martyribus consecrato 29, 530. Vim salutiferam imprimis exhibet cera sanctis dicata, cf. cum alia tum trium miraculorum seriem 14—16 p. 398 sqq.²⁾ Iudaeae cuiusdam curatio, cui martyres προστάττουσιν . . . κρεῶν χοιρείων μεταλαβεῖν (2, 316), in memoriam revocat historiam, quae apud Suidam legitur s. v. Δομνίνος. Hic enim eodem remedio³⁾ sanatur Syrus Domninus qui ἔν Ἀσκληπίῳ Ἀθηνησίνι incubavit; mores paterni utrique curationi obstant, quae tamen denique efficitur. E Cyri et Ioannis miraculis iam hoc loco adnectere velim 54, 3624 C, ubi filium adipe suillo illinere iubetur⁴⁾ mater, cui omnia suilla sunt adversa. Similiter Theodori illius mentionem facere possumus, qui a Iudaeo quodam per magiam immobilis redditus porci pulmonem medendi causa adhibere iubetur: ib. 55, 3625 C. — Delectamenti gratia affero mir. 24, 480 sqq., ubi eodem tempore sanantur vir paralyticus ac mulier muta. Praecipiant sancti per somnum paralytico: εἰ θέλεις ὑγιῆς γενέσθαι, κοιμήθητι μετὰ τῆς γυναικὸς ἀλάλου. Ter monetur eundem in modum; denique noctu ad mulieris mutae lectum se confert: haec ubi eum animadvertit, vehementissime clamare coepit; ille quam celerrime fugit; ὁ πάρετος τὴν ἄφωνον ἐδίδαξεν λαλεῖν τρανώς, ἡ ἄλαλος τὸν πάρετον ἀκωλύτως τρέχειν ἐδίδασκεν.

Dedicatio tantummodo pro altero homine efficitur, pro liberis a parentibus etc. (ὕπερ ὁοῦ, παιδίων, θυγατρὸς, γυναικὸς, semel ὕπερ Πολυεύκτου). Nimirum pater familias fere is erat, qui votum solvere posset. Quomodo illa 'ὕπερ τινος' sint intellegenda, optime demonstrat nr. 59 VI B = 1, 48 sqq. C., ubi Pandarus Thesalus a deo sanatus Echedoro pecuniam tradit ὡς ἀνθέμεν τῷ θεῷ εἰς Ἐπίδανρον ὕπερ ἀύ[τοῦ] (56).

1) καὶ θεραπευτικὰς add. Vind.

2) Cera illa die festo distribuebatur populo: φθασάσης τῆς παννυχίδος τῷ σαββάτῳ καὶ τῆς κηρωτῆς ὡς περὶ ὄραν ἐκτεν τῆς νυκτὸς τῷ λαῷ διαδοθείσης κτλ. e cod. Vindob. φάρμακον πάντα πάθη νικῶν vocatur 1, 314.

3) ἡ δὲ ἰασις ἦν ἐμπιμπλασθῆαι χοιρείων κρεῶν l. s.

4) χρεῖν . . . ὑεῖφ προσέτατον στέατι l. s.

Apparent martyres subridentes: φαίνονται αὐτῶ πάλιν μειδιῶντες τῷ προσώπῳ καὶ λέγουσιν αὐτῶ ἐν ὀπτασίᾳ κτλ. 11, 372. ὑπομειδιῶντες λέγουσιν 18, 440. ἐπιστάντες τῷ ἀνδρὶ οἱ ἄγιοι καθ' ὕπνον μειδιῶντες πρὸς αὐτὸν καὶ τὰ πρόσωπα ἴλαρὰ δεικνύντες 23, 474. ἐπιλαβομένης τοίνυν ἐτέρας νυκτὸς φαίνονται αὐτῇ . . . μειδιῶντες τῷ προσώπῳ 27, 500.

Videntur sancti sub specie aliena: „*diversis in diverso schemate vel figura semetipsos per visionem ostendunt*“ A. s. p. 461, 185. „*Cosmas in similitudine Gaudiosi cuiusdam monachi palliatus advenit*“ ib. 186. Omnino extra templum figuram suam mutare solent idque ὕπαρ. In itinere apparent viro cuidam ἐν σχήματι κληρικῶν 18, 426; cf. 432. Nonnumquam alter tantummodo sanctorum videtur: εἷς τοίνυν τῶν δύο θεραπόντων τοῦ Χριστοῦ ἐν σχήματι περιχύτου φανείς (in balneo vicino) κτλ. 12, 388. θεωρεῖ ἓνα τῶν ἁγίων ἐξερχόμενον κτλ. 20, 458. Ἰδεν κατὰ τὴν ἐνύπνιον ὄψιν ἄνδρα τινὰ . . . ὀνόματι Κοσμᾶν 21, 464. ἔλεγεν ὁ ὀφθαλμὸς ἀνήρ . . . καὶ ταῦτα μὲν καθ' ὕπνον ib. 466. καί τινα ἐωρακέναι (sc. συνέβη) τῶν ἁγίων διὰ τῆς νυκτὸς θέλοντα περιοδεῦσαι τὴν γαστέρα αὐτοῦ 23, 476. συνέβη τινὰ πάσχοντα τοὺς ὀφθαλμοὺς . . . ἰδεῖν κατ' ὄναρ ἓνα τῶν ἁγίων 25, 486. Semel sancta Virgo cum martyribus se offert eosque aegrotum adiuvare iubet: καὶ θεωρεῖ (vir quidam) διὰ τῆς νυκτὸς ἐρχομένους πρὸς αὐτὸν τοὺς θεράποντας τοῦ Χριστοῦ Κ. καὶ Δ. μέσον ἔχοντας τὴν κεχαριτωμένην Παρθένον καὶ λέγουσαν αὐτοῖς· ἰδέ, οὗτός ἐστιν ὁ νοσῶν· βοηθήσατε αὐτῷ διὰ τάχους¹⁾.

Martyres bis ter eidem homini apparent, si non exsequitur quae imperaverint: προστάττουσιν γὰρ ταύτην (Ἑβραῖαν . . .) κρεῶν χοιρεῶν μεταλαβεῖν (v. supra) . . . πάλιν ἐκ δευτέρου ἐπιστάντες αὐτῇ . . . τῶν αὐτῶν κρεῶν αὐτὴν μεταλαμβάνειν ἐκέλευον . . . ἐκ τρίτου φθάσαντες κτλ. 2, 316. κελεύουσιν μίαν κράσιν κεδραίας πιεῖν . . . πάλιν φανέντες αὐτῶ . . . ἐκ τρίτου ἐπιστάντες αὐτῶ 11, 370. ὤφθησαν οἱ θεράποντες . . . πάλιν ἐκ δευτέρου ὀφθέντες . . . ἐκ τρίτου δὲ αὐτῶ ὀφθέντες 24, 480sq. φαίνονται αὐτῇ οἱ μεγάλοι ἰατροὶ . . . ἐπιστάντες αὐτῇ ἐκ δευτέρου τῇ ἐπιούσῃ νυκτί 27, 500. 504.

Accidit, ut somnia ἐναργῆ frustra exspectentur: ὀλίγων δὲ ἡμερῶν διαγενομένων καὶ μηδεμιᾶς ἐπιστασίας αὐτῶ ὑπὸ τῶν ἁγίων γενομένης 1, 306. χρόνου δὲ τινος παρωχηκότος καὶ τοῦ πάθους . . . οὐδεμίαν αἰτίαν(?) ὁμολογοῦντος 3, 322. Ἰκανοῦ δὲ χρόνου διαγενομένου καὶ ἐπιμενουσῆς ἐν αὐτῶ τῆς ἀσθενείας 4, 328. ἐνδιατρίψας οὖν ἡμέρας ἱκανὰς καὶ τῆς θείας τῶν ἁγίων οὐ τυχὼν ἀναχωρεῖν ἐβούλετο²⁾

1) E cod. Vindob. cf. A. s. p. 460, 176; Reinoldi Dehnii notas ad C. et D. miracula apud Wangnereckium p. XXXIV.

2) ἐβουλεύετο Vind.

οἰκαδε¹⁾ 20, 458. ὡς δὲ ἐπέμενεν χρόνον ἰκανὸν καὶ οὐδεμιᾶς ἐτύγχανεν ἐπισκέψεως, τέλος ἐξελθὼν κτλ.²⁾ Videtur tertius dies hac in re quandam habuisse significationem, quod cum numeri 3 vi certe quodammodo cohaeret³⁾: τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ ἐπιστάντες 23, 474. E Cyri et Ioannis miraculis notaveris haec: τρεῖς γοῦν οὕτω διανύσας ἡμέρας ὁ ἄθλιος κτλ. 32, 3529 B. τριταῖος τὸ φῶς τοῖς ὄμμασιν ἐβλεπεν 37, 3564 A; cf. ib. D. τρεῖς γὰρ μόνας ἡμέρας τοῖς ἀγίοις εὐξάμενος εἰς λουτρὸν ἐλθεῖν προσετάττετο 52, 3617 C. ἐπιστάντες οὖν αὐτῷ καθ' ὑπνους ἀμφοτέροι (τρίτῃ δὲ ἢ νῦξ ἀφ' ἧς παρεγένετο) 70, 3668 B. cf. 31, 3524 A. B. 34, 3540 B. 58, 3632 C. 70, 3669 D. E Theclae miraculis (v. sub 4 p. 98 sqq.) cf. ex. gr. p. 140: οὔτε τρεῖς ὄλαι διεγέροντο ἡμέραι, καὶ βαδίζουσα καθ' ἧλθεν ἢ γυνή (sc. Aba quae pede laborabat, cf. p. 101). Similia apud Medardum observari possunt, v. p. 59; apud Martinum ib.; apud Maximinum p. 60.

Etiam extra templum suum per somnum sanant martyres: aegrotus quidam haereticus οὐκ ἐτόλμησεν ἔσωθεν τοῦ ἐνδόξου . . . οἶκον ἑαυτὸν ἀνακλῖναι· ἀλλὰ πρὸς τῷ ἔξω νάρθηκι . . . τὴν πάροδον ἐν νυκτὶ ἐποιοῦντο (sancti). Haereticus omittitur . . . δύο δὲ ἡμερῶν διαγενομένων . . . φαίνονται ἐκ δευτέρου τῷ αἰρετικῷ . . . ἐγείραντες . . . αὐτὸν ἀμφοτέροι καθεύδοντα χειρουργοῦσιν αὐτοῦ ἀοράτως τοὺς δύο μηρούς. Increpant eum denique nocte sequenti abeat ex sacro, 17, 414 sqq.

In domibus privatis apparent per somnum: femina quaedam Laodiceae ὑπνῷ κατενεχθεῖσα τῇ ἐπιούσῃ νυκτὶ ὄρᾳ τοὺς μεγάλους . . . λατροὺς . . . ἐν ᾧ ἐκτυποῦνται σχήματι . . . ἐπιλαβομένης ἑτέρας νυκτός οἱ αὐτοὶ . . . φανέντες αὐτῇ ἐν τῇ ὁμοίᾳ θεᾷ λέγουσιν κτλ. 28, 514 sq. Invitant aegrotum, ut templum suum adgrediat: θεωρεῖ τοὺς ἀγίους καθ' ὑπνον λέγοντας αὐτῷ· δεῦρο πρὸς ἡμᾶς καὶ λαθήσῃ⁴⁾. Mulieris, quae iam adest in martyrum sacro, medicum arcessunt: φαίνονται κατ' ὄναρ τῷ συνήθει λατρῷ λέγοντες· εἰ θέλεις θεοραπεῦσαι τὴν γυναῖκα, ἀπελθε ἐν ᾧ νῦν ἐστὶν ἀγίῳ οἴκῳ 26, 492.

Ἦπαρ apparent sancti: μέλλοντος ἐν τῷ πλοιαρίῳ εἰσιέναι περὶ τὰς δυσμὰς τοῦ ἡλίου συντυγχάνουσιν αὐτῷ οἱ ἐνδοξοὶ ἄγιοι . . . ἐν σχήματι οὐ τῷ εἰωθότῳ αὐτοῖς (cf. p. 73) 1, 308. De mirr. 12, 388; 18, 426 v. p. 73. παραγενομένοι ἐν αἰσθήσει καὶ πληροφορία ὀφθαλμοφανῶς αὐτὸν ἐχειροῦργησαν . . . ὡς ἄχρι τῆς σήμερον φαίνεσθαι τὴν οὐλήν τῆς χειρουργίας αὐτῶν 29, 530. „Cosmas . . . advenit . . . cum non esset illusio nec dormirem“ A. s. p. 461, 186.

Subito martyres evanescent: καὶ ἀφανῆς γέγονεν (alter martyr) 12, 390. καὶ ἀφανεῖς γεγόνασιν ἀπ' αὐτοῦ 18, 434.

1) οἰκαδε om. Vind.

2) E cod. Vind. cf. A. s. p. 460, 176; Dehnii notas p. XXXIII.

3) cf. p. 37, 3.

4) E cod. Vindob. cf. A. s. p. 460, 176; Dehnii notas p. XXXIII.

Subsistamus. Satis elucet ex his, quae protulimus, quanta intercedat similitudo inter hanc incubationem christianam atque incubationem in Aesculapii templis usitatam: non pauca sunt, quae Epidauria iamata in memoriam vocent, quae nempe Aesculapii *θαύματα* nominari possunt. Quin ipsa Cosmae et Damiani miracula eodem consilio edita esse videntur, quo in Aesculapii sacris Epidaurio vel Romano curationum tabulae exponebantur¹⁾: ad augendum scilicet numerum eorum, qui per somnum curationem peterent. Quae res iam eam ab causam probabilis, quia diversae miraculorum series nobis traduntur; tres exhibet Wangnereckius e codice Vaticano editas p. 302 sqq. 452 sqq. 518 sqq., quarum cuique brevia de sanctorum potentia praecedunt proemia. Plura exstare praeter ea, quae Actis sanctorum insunt, codex Vindobonensis demonstrat, cf. p. 69, 2. Ubi id quoque attendendum, quod miracula in hoc codice servata partim ad primam partim ad alteram Vaticani codicis seriem pertinent: qua ex re apparet, quomodo haec documenta inter se confundantur. Ipsa vero litterarum illarum natura atque indoles etiam magis clarescit, cum legis quae in fine miraculi quinti p. 334 exstant: *μανθάνοντες τοίνυν, ὧ φιλόχριστοι, ἄπερ ἠπίστασθε, τοῦτ' ἔστιν τὰς τῶν ἁγίων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ εὐεργεσίας, ὧν οἱ πλείονες ἐν ἀπολαύσει γερόναμεν, μὴ*

1) Quod in Asclepieis fere factum esse videas e Passione ss. Quattuor Coronatorum, ubi de Diocletiano imperatore dicuntur haec: „*et statim iussit in terras Traianus templum Asclepii aedificari et simulacrum fieri ex lapide proconisso. quod cum factum fuisset, praecipit omnes curas in eodem templo in praeconia* (i. e. 'tabulas publice a praecone praepositas', de Rossi) *aeneas cum caracteribus infigi*“, Sitzungsberichte der Berl. Akad. der Wiss. 1896 phil.-hist. Kl. p. 1302. — De iamatis Epidauriis habeo quod addam: apud Cavvadium Fouilles d'Épidaure p. 32 sub num. 3α inscriptionis invenitur fragmentum, cuius non nisi versuum initia sunt servata. Adnotat Cavvadius hoc: „*Petit fragment de plaque en pierre calcaire trouvé au même endroit que les inscriptions N° 1, 2 et 3. Il provient d'une des stèles des guérisons; mais il n'appartient pas à celles des Nos 1 et 2 ni même au fragment N° 3, comme prouve l'épaisseur de la pierre. Il appartient à une quatrième de ces stèles.*“ Primo obtutu desperaveris quidquam ex his ruinis crui posse; nullius enim versus plus quam sex servatae sunt litterae. Tamen quae v. 4 exstant verba [τῶν δακτύλων] mihi miraculum quoddam, ubi de digitis agitur, in mentem revocaverunt (59 III B. = 1, 22 sq. C.). Quod ubi accuratius cum fragmento 3α comparavi, praeter opinionem litteras eius plane cum iis consentire cognovi, a quibus in priore tabula magna versus 13—32 incipiunt (modo v. 10 K pro P false legitur, v. 11 Λ pro A, v. 18 I pro Γ[Τ]). Adnotandum praeterea in fragmento et in inscriptione magna prorsus easdem deesse litteras. Fraenkelius inscriptionum Peloponnesiacarum editor fragmentum 3α Epidauri invenire non potuit. Res quae videbatur difficilis facile explicatur: inscriptio 1 e novem composita est partibus, e quibus una cum fragmento accuratissime congruit, quae res e Fraenkelii ectypo statim eluxit. Haec igitur pars seorsum quondam descripta, id quod Fraenkelius ectypo nondum inspecto protinus coniecit, a Cavvadia Baunackium secuto iterum edita est. Itaque fragmentum 3α est eiciendum.

ἀμελήσωμεν κατὰ δύναμιν τοῦ συντρέχειν ἐπὶ τὴν κοινωφελῆ ταύτην αὐτῶν σκηνὴν κτλ.

Per incubationem igitur Cosmas et Damianus Machaones illi christiani curabant infirmos. Paganorum mores excepit atque continuavit ecclesia christiana: inquirendum videtur, num forte par illud anargyrorum dei vel deorum quorundam Graecorum cultui adnectendum sit, id quod de Sosthenio declaravit Maury.

Credebat idem vir doctus¹⁾ curationes Cosmae et Damiani, quippe qui Aegis Ciliciae mortem oppetissent, cum Aesculapii aliquo modo coniungendas esse cultu, qui eodem loco valde florebat²⁾. Quam rem aliter se habere mox elucebit. Nam oppidum illud Ciliciae quaestioni nostrae ansam praebere propterea non potest, quia eo loco non exstabat cultus sanctorum neque vero de incubatione ibidem facta quidquam constat; cuius tamen rei maxima est habenda ratio. Cosmae et Damiani quae nobis traduntur miracula non ad Aegas referenda sunt, sed ad Byzantium: cf. ex. gr. mir. 18 p. 420 sq., ubi de viro quodam leguntur haec: *ἕξ ἐτέρας ὁρῳάμενος χάρας διαφόρας κατέλαβεν τὴν φιλόχριστον ταύτην πόλιν καὶ ἤκουσεν τῶν κοινῶν εὐεργετῶν καὶ θεραπόντων τοῦ Χριστοῦ Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ τὰ θαύματα καὶ τὰς τῶν θλιβομένων εὐεργεσίας. εἶτα πρὸ βραχέως χρόνου πάλιν ἐπιστὰς τῇ βασιλίδι πόλει καὶ ξήλω τρωθεῖς πρὸς τοὺς ἐνδόξους τούτους ἀγίους δι' αὐτοὺς πλέον, λοιπὸν δὲ καὶ διὰ πολλὰ ἄλλα τῆς μεγαλωνύμου πόλεως ταύτης, τὴν ἰδίαν οἰκησιν ἐνταῦθα μεταγαγεῖν ἠβουλήθη. Consentaneum est intellegi Byzantium; cf. Wangnereckium p. 303. Dehnii praefat. p. VIII, eiusdem notas p. XXXII. Qua in urbe Cosmae et Damiani sacrum exstitisse aliis quoque testimoniis confirmatur. Ibidem Iustinianus imperator per incubationem gravi morbo liberatus egregium templum inornati atque ignobilis aedificii loco exstruxit.³⁾*

1) Rev. arch. VI (1849) p. 161 sq.

2) Philostr. V. Apoll. I 7. 8. 9. id. V. soph. II 4. Eusebius V. Constantini III 56. Sozomenus Hist. eccl. II 5 Migne t. 67 p. 948 A. Similiter Harnack Medicinisches aus der ältesten Kirchengeschichte p. 13, 1: „Sie (sc. C. et D.) leisteten den Christen das, was Asklepius früher geleistet hatte, ja sie sind geradezu an Stelle desselben getreten“. — Ceterum etiam atque etiam mirandum, quod vir ille doctissimus de antiquissima medicina christiana conscripsit libellum, in quo ne vox quidem incubationis quaerenti occurrat oculo.

3) Procop. de aedificiis I 6 p. 193, 17 sqq. Bekker: *κατὰ δὲ τοῦ κόλπου τὸ πέρασ ἐν τε τῷ ἀνάγκῃ καὶ ἰσχυρῶς ὁρθίῳ τέμενος ἐκ παλαιοῦ Κοσμᾶ τε καὶ Δαμιανῶ ἀγίοις ἀνεῖται· οὐ δὴ αὐτόν ποτε (Iustinianum) νενοσηκότα πικρότατα καὶ δόκησιν παρεχόμενον ὅτι δὴ ἀποθάνοι πρὸς τε τῶν λατρῶν ἀπολειμμένον ἔτε δὴ ἐν νεκροῖς κείμενον ἐς ὄψιν ἐλθόντες ἐσώσαντο οἱ ἄγιοι οὗτοι ἐκ τοῦ παραδόξου καὶ τοῦ παραλόγου καὶ ὁρθὸν ἔστησαν. οὗς δὴ εὐγνωμοσύνη ἀμειβόμενος ὅσα γε τὰ ἀνθρώπεια ὄλως ἐναλλάξας τε καὶ μετασκευασάμενος τὴν προτέραν οἰκοδομίαν ἄκοσμον τε καὶ ἄδοξον οὖσαν . . . κάλλει τε καὶ μεγέθει τὸν νεῶν καταλάμπρυνε . . . ἐπειδὴν δὲ τινες ἀρρωστήμασιν ὁμιλήσαιεν λατρῶν κρείττοσιν, οἶδε . . . πλέουσι διὰ τοῦ κόλπου ἐπὶ τοῦτον δὴ τὸν νεῶν.*

Itaque in hoc sacro Byzantino incubatio fieri solebat martyribus, huc quoque referenda sunt quae supra perlustravimus miracula. Quis tamen Byzantii colebatur deus vel qui dei, quorum in templis aegrotantes per incubationem sanarentur? Velim inspicias mir. 9 p. 346sq. : τὸ δὲ συμπαθητικὸν καὶ προσηγνῆς¹⁾ τῶν δούλων τοῦ Χριστοῦ Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ πρὸς πάντας ἀνθρώπους . . . καὶ εἰς τὸ ἔθνος τῶν ἀσεβῶν Ἑλλήνων ἔφθασεν²⁾. καὶ γνόντες τὰ χαρίσματα τῶν λαμάτων αὐτῶν³⁾ καὶ τὰς τούτων . . . τῶν θαυμάτων ἐνεργείας ἐκάλουν τοὺς ἐνδόξους τούτους . . . Κ. καὶ Δ. κατὰ τὸ τῆς δυσσεβοῦς αὐτῶν θρησκείας μῦθος Κάστορα καὶ Πολυδεύκη. Infra de Graeco aegrotante narratur haec (p. 348): τούτῳ πάντες οἱ φίλοι . . . συννεβούλευσαν ἐν τῷ σηκῷ (cf. p. 70, 1) τούτῳ⁴⁾ τῶν ἀγίων Κ. καὶ Δ. ἐλθεῖν⁵⁾, οὐ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἀγίους τοῦτον ἀποστείλαντες . . ., ἀλλὰ πρὸς τὴν προσηγορίαν ἀφορῶντες . . . Κάστορος καὶ Πολυδεύκους⁶⁾. εἶτα . . . ἀσθενῶν . . . παραγίνεται ἐν τούτῳ τῷ ἰατρείῳ⁷⁾ τῶν ἀγίων, καὶ ὀδυνῶν ἀνευδότην αὐτῷ προσγινομένων οἱ τοῦ Χριστοῦ θεράποντες Κ. καὶ Δ. τὰ εἰωθότα αὐτοῖς ἐλέη εἰς τοὺς ἀρρώστους ἐφαπλοῦντες τὴν περιοδίαν⁸⁾ τῶν ἰάσεων εἰς αὐτοὺς ἐπεδείκνυντο. καὶ φθάσαντες εἰς⁹⁾ τὸν τόπον, ἐν ᾧ ὁ πεμφθεὶς παρὰ τῶν Ἑλλήνων Ἑλληνα καὶ αὐτὸς ὑπάρχων ἔκειτο τοῦτον ἀποστρεφόμενοι τῆς¹⁰⁾ πρὸς τοὺς ἄλλους θλιβομένους θεραπείας εἶχοντο. τὸ δὲ τοιοῦτο σχῆμα πλειστάκις¹¹⁾ ὑπὸ τῶν ἀγίων ἐπ' αὐτῷ γενόμενον ὁ πεμφθεὶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων θεωρήσας . . . ἤρξατο . . . κράζειν καὶ δέεσθαι αὐτῶν, ὡς ἂν καὶ πρὸς αὐτὸν ἀπέλθωσιν καὶ κουφίσωσιν τῆς περιεχούσης αὐτὸν¹²⁾ θλίψεως . . . ἀπεκρίναντο αὐτῷ¹³⁾ ὀργίλως οἱ ἄγιοι· μὴ γὰρ πρὸς ἡμᾶς ἐλήλυθας, ἔταίρε· μὴ γὰρ ἡμεῖς λεγόμεθα Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης. τούτου δὲ ἐπιμένοντος¹⁴⁾ . . . φθέγγονται πάλιν οἱ¹⁵⁾ θεράποντες πρὸς αὐτὸν ὑπομειδιῶντες· ἔταίρε, τί κατακράξεις¹⁶⁾ ἡμῶν, καὶ ταῦτα πρὸς ἡμᾶς μὴ παραγενόμενος, ἀλλὰ πρὸς ἄλλους ἀποσταλεις; ἡμεῖς γὰρ οὐκ ἐσμεν Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης, ἀλλὰ δοῦλοι¹⁷⁾ Χριστοῦ . . . ὑπάρχουμεν καὶ Κ. καὶ Δ. προσηγορίαν κεκτῆμεθα¹⁸⁾ κτλ. Graecus convertitur et sanatur. Ex hac narratione sequitur primum: Graecos quoque martyrum templum sanationis impetrandae causa adisse, alterum: Cosmam et Damianum ab iis pro Castore et Polluce habitos esse. Attendas et Cosmam Damianumque et Castorem Pollucemque geminos fuisse; artus igitur inter eos statuendus esse

1) καὶ ἐφεργετικὸν add. Vind. 2) ἀφίκετο Vind. 3) αὐτῶν om. Vind.

4) τούτῳ om. Vind. 5) ἀπέλθειν Vind. 6) Πολυδεύκου Vind.

7) εἰς τοῦτο τὸ ἰατρικόν Vind. 8) ἰατρικὴν Vind. 9) εἰς om. Vind.

10) τῆς post θλιβ. Vind. 11) πλειστάκις post ἀγίων Vind.

12) Vind.: τοῦτον W. 13) Vind.: πρὸς αὐτὸν W.

14) Vind.: τοῦ δὲ ἐπιμένοντος W. 15) ἄγιοι a. d. Vind.

16) Vind.: κράξεις W. 17) Ἰησοῦ add. Vind.

18) τὴν προσηγορίαν ἐπικεκτῆμεθα Vind.

videtur conexus. Nonne alia reperiri possunt, quibus declaretur re vera martyres christianos aliquo modo a Dioscuris derivatos esse? Profecto non desunt. Constat inter omnes notissima Dioscurorum symbola equos esse ac stellas¹⁾. Ex equis bello Latinorum ad Regillum lacum pugnare visi sunt in Romanorum acie (Cic. N. D. II 2, 6). Dioscuros memineris, si legas quae p. 20 Wangn. de martyribus narrantur: diabolus mulierem quandam, quae anargyris sanctis freta in locum desertum illum secuta est, interficere conatur: *αὐτὴ δὲ τὸ ὄμμα εἰς οὐρανὸν ἀτενίσασα ἐβόησε φωνῇ μεγάλῃ λέγουσα· ὁ θεὸς τῶν ἀγίων ἀναργύρων βοήθει μοι. ἅγιοι ἀνάργυροι . . . σπουδάσατε ἔλθειν εἰς τὴν βοήθειάν μου . . . ὑμῖν γὰρ ἐπίστευσα καὶ ἠκολούθησα αὐτῷ* (sc. diabolo). *οἱ δὲ ἅγιοι . . . Κ. καὶ Δ. βοησάσης αὐτῆς ἰδοὺ ἐφάνησαν αὐτῇ ὡς ἐν σχήματι ἰππέων καὶ πλήθος ὄχλου κτλ.* Idem p. 128: *αἰφνης γὰρ παρῆσαν ἅμα πλήθει ἰππέων πολλῶν* (cf. A. s. p. 478, 16: „*statim apparuerunt ei sancti in habitu equitum*“). Ad Cosmam igitur et Damianum pertinere videntur, quae exhibet Anastasius Sinaita Quaest. 89 Migne t. 89 p. 717 C: *εἰδέναι μέντοι προσήκει, ὅτι πᾶσαι αἱ ὀπτασίαι αἱ γινόμεναι ἐν τοῖς ναοῖς ἢ σοροῖς τῶν ἀγίων δι' ἀγίων ἀγγέλων ἐπιτελοῦνται δι' ἐπιτροπῆς Θεοῦ. ἐπεὶ πῶς δυνατὸν μήπω τῆς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων γεγενημένης, ἀλλ' ἐτι τῶν ὀστέων καὶ τῶν σαρκῶν τῶν ἀγίων διεσκοπισμένων εἰδεσθαι τούτους εἶδη (fort. εἶδει Migne) ὀλοκλήρους ἄνδρας πολλῶν καὶ ἐφ' ἵπποις ὀπτανομένους καθωπλισμένους;*²⁾ — Neque vero desunt stellae: cf. W. p. 28 sq.: *οἷα γὰρ ἀστέρεις πολύφωτοι Κ. καὶ Δ. ἐκ τῶν οὐρανίων ἀδύτων ταῖς τοῦ Χριστοῦ μυστικῶς ἐκκλησίαις ἐγκύπτοντες σήμερον; vel ib. p. 142: οἱ λαμπροὶ καὶ πάνσοφοι ἀστέρεις, οἱ τὴν γῆν προφανῶς οὐρανῶσαντες.* Iam super superque clarescit Cosmam et Damianum cum Dioscuris artissime cohaerere. Nihil valet, quod loci de equis et stellis a nobis indicati ad Cosmam et Damianum Asiaticos pertinent. Cum per se consentaneum est a principio eiusmodi discrimen non exstitisse, tum eo magis nunc haec res stabilitur, cum C. et D. Arabes pro Dioscuris apud Graecos habitati sint, C. vero et D. Asiatici cum eorum ipsorum symbolis coniungantur.

1) cf. Furtwaengler in Roscheri lexico mytholog. s. v. Dioskuren I 1 p. 1171, 66: „*Sie (die Sterne) sind eins der gewöhnlichsten Symbole der Dioskuren*“; p. 1172, 56: „*Das Ros's ist das älteste und mit dem Wesen der Dioskuren innigst verknüpfte Symbol und Attribut derselben.*“ Vide Dioscuros equitantes in lecytho Attica ib. p. 1169/70, in nummo aureo Tarentino ib. p. 1175, itidem cum stellis supra capita positis in denario Romano ib. p. 1176; capita eorum cum stellis in Brettiorum nummo (Berolinensi) ib. p. 1177.

2) Quae p. 720 A secuntur: *καὶ ἵνα μὴ δόξωσι τινες λατρινὰς ἡμᾶς μυσθολογίας ἀναπλάττειν, ἔκνουσον Γραφικὰς περὶ ψυχῶν θεολογίας,* contextu videlicet nonnihil turbato in re nostra adhibere dubitavi.

Superest, ut quaeramus, num Byzantii in urbe Dioscuri fortasse simili modo per incubationem curaverint aegrotos; qua ex re etiam clarius explicetur, quomodo fieri potuerit, ut martyres christiani tam arte ad deos vel heroes Graecos se applicaverint. Neque hac in re desunt testimonia. Legitur enim apud Hesychium Milesium 15 FHG IV 149 (unde fluunt quae exstant in Codino De originibus Cpolitianis pag. 6, 15 ed. Bonn.) hoc: τῶν δὲ Διοσκουρῶν, Κάστορος τέ φημι καὶ Πολυδεύκους, (sc. templum) ἐν τῷ τῆς Σεμέστρης βωμῷ καὶ τῇ τῶν ποταμῶν¹⁾ μίξει (sc. exstruxit Byzas), ἐν ᾧ καὶ λύσις τῶν παθῶν τοῖς ἀνθρώποις ἐγίνετο. Sane hic nihil dicitur de somniis, in quibus appareant Dioscuri, tamen lacuna expletur altero loco in scholiis ad Persium II 56 p. 20 Buechel. nobis servato: „alii autem *‘fratres aenos’* Pollucem et Castorem (sc. esse putant), qui fratres fuerunt et aliquando nocte Persen Macedoniae regem nuntiaverunt victum²⁾, in quorum templo somniorum interpretes haberi solent, qui puros a pituita visus hominum exponebant.“ Cum somniorum interpretes in Dioscurorum templo haberentur, sequitur templum illud somnia accipiendi causa ab hominibus frequentatum esse³⁾. Per somnum autem etiam curatos esse homines a Dioscuris elucet ex iis, quae l. s. secuntur: „cum Romani pestilentia laborarent, Castor et Pollux in somniis populum monuerunt, quibus remediis curarentur.“ Templum illud Dioscurorum Romanorum in foro situm esse notissimum. Atque maxime nobis videtur memorabile haud procul ab eo supra vetere Romuli sacro iuxta basilicam Constantini temporibus posterioribus ecclesiam exstructam esse ss. Cosmae et Damiani, eorundem anargyrorum Romanorum, quos eodem modo atque Arabes per incubationem sanasse aegrotos ex Actorum loco supra (p. 69) conclusimus. Iam vides ad Dioscurorum templum Romanum migrasse aegrotos, ut per somnum remedia sibi indicentur; templum eorum Byzantinum eodem scilicet consilio ab aegrotis frequentabatur, Cosmas et Damianus Dioscuri quasi christiani itidem per somnum in sacro suo⁴⁾ visitabant infirmos: nomina mutantur, permanent numina, permanet res.

1) Sunt quidem Cydarus et Barbyses; cf. Hes. 3 p. 147: φασὶ μὲν Ἀργείους πρώτους . . . πήξασθαι τὰς οἰκίσεις ἐν ἐκείνῳ τῷ χωρίῳ, ἐν ᾧ Κύδαρος τε καὶ Βαρβύσης ποταμὸν τὰς διεξόδους ποιοῦνται . . . κατὰ τὸν τῆς λεγομένης Σεμέστρης νόμφης βωμὸν τῇ θαλάσῃ μὴ γινόμενοι.

2) cf. Cic. N. D. II 2, 6: „P. enim Vatinius, . . . cum e praefectura Reatina Romam venienti noctu duo iuvenes cum equis albis dixissent regem Persem illo die captum, senatui nuntiavit.“

3) Sic Memphi quoque in Sarapeo ἐνυπνιοκλήτης versabatur, cf. Notices et extraits XVIII 2 p. 334 pap. 54, 78. Sarapidi incubatum esse notissimum.

4) De cuius situ cf. infra p. 107 sq.

3. Cyrus et Ioannes.

Alterius martyrum paris accedamus miracula Cyri dico et Ioannis¹⁾, qui prope Canopum Aegypti in vico Menuthis colebantur. Atque primum quae insunt simili quo supra modo disposita proferamus.

Sacrum martyrum appellatur *τέμενος*: mir. 2 p. 3429 B; 6, 3436 A; 8, 3437 A. 3437 B; 9, 3444 C; 23, 3488 D; 24, 3492 A.B; 28, 3505 A saepius. *ναός*: 11, 3452 D; 18, 3477 A; 20, 3481 A; 26, 3496 D. 3497 B; 28, 3505 C; 30, 3517 C saepius. *σηκός*²⁾: 2, 3429 A; 9, 3445 A (bis); 15, 3469 B; 24, 3492 C; 27, 3500 A; 28, 3505 C; 33, 3532 C; 37, 3564 D; 38, 3568 C; 43, 3588 B; 45, 3593 D; 48, 3601 B; 51, 3616 B; 70, 3668 B. 3669 A. — *τάφος* eorum commemoratur: *κατ' αὐτήν γὰρ εὐθέως τὴν νύκτα, τὴν μεθ' ἡμέραν ἐν ἧ παρεγένετο* (Eugenius), *πρὸ τοῦ τάφου τῶν ἀγίων κοιμώμενος τούτους βλέπει προϊόντας τοὺς μάρτυρας κτλ.* 42, 3585 A. *ὡς δὲ . . . τὸν τῶν ἀγίων τάφον ἠσπάσαντο* 34, 3537 A. cf. 36, 3556 C.

Prope sacrum erat fons et lavacrum. Caeco Theodoro *οἱ ἄγιοι εἰς τὴν αὐτῶν πηγὴν ἐξιέναι προσέτατον καὶ τοῖς ἐν αὐτῇ χρῆσασθαι νάμασιν πρὸς τὴν τῶν ὀμμάτων ἀνάβλεψιν* 2, 3429 B. Ali praecipitur: *εἰς τὴν ἡμετέραν πηγὴν πρῶτ' ἀνιστάμενος ἐξιθι* 27, 3500 B. *τῷ τῆς πηγῆς . . . ὕδατι* 13, 3465 A; 20, 3481 B. — *εἰσιόντι . . . τῷ λουτρῷ* 8, 3441 D. *τὸ . . . λουτρὸν τῶν ἀγίων* 9, 3445 C. *λουτρῷ δὲ προσφόρως κελεύουσι χρῆσασθαι* 9, 3448 B. *λουτροῖς αὐτὸν ἐπιτρέψαντες χρῆσασθαι* 38, 3568 D. *εἰς τὸ λουτρὸν . . . λέναι κελεύουσιν* 47, 3600 B. cf. ib. C. *εἰς λουτρὸν ἐλθεῖν προσετέτατετο* 52, 3617 C. cf. 58, 3632 B; 68, 3657 D.

Apparent martyres noctu³⁾ per somnium dormientibus: *ἐλθόντες γὰρ νυκτός* 1, 3428 C. *κατὰ τὴν νύκτα τὴν αὐτὴν ἐπισκέπτονται . . . ὁ δὲ διυπνισθεὶς (ὄναρ γὰρ ἦν τὸ φαινόμενον) κτλ.* 5, 3433 B. *ἀξιωθείς δὲ τῆς τῶν μαρτύρων ἀγαθῆς ἐπισκέψεως ἤμουσεν δι' ὀράματος τὸ . . . φάρμακον . . . ὁ δὲ τὸν ὕπνον ἀποσεισάμενος . . . τὸ λεχθὲν διεπράτετο* 6, 3436 A.B. *νυκτός γὰρ ἐπιλαβομένης . . . οἱ ἄγιοι καθευδήσαντι τῷ γυναιῷ παρίστανται . . . ἐπιστάντες οὖν οἱ . . . μάρτυρες κτλ.* 9, 3448 A. *καθ' ὕπνου . . . ἐντειλάμενοι* 10, 3449/52. *οὕτως* (οὕτως Migne) *ἔφη . . . κοιμώμενος . . . ὄραν . . . τοὺς μάρτυρας*

1) Leguntur in Spicil. Rom. ed. Ang. Mai t. III p. 97 sqq. Migne Patrol. Gr. t. 87, 3 p. 3424 sqq. (cuius significavi paginas).

2) Quod proprie de heroum sacris dicitur: cf. *σημοῖς ἐνστρέφη Τροφωνίου* Apostol. XV 43a (Paroem. II 641). v. etiam Eur. Ion. 300. cf. p. 70.

3) Curatio die facta (*ὁ καιρὸς γὰρ ἡμέρας ἐτόγγαυεν*) 19, 3480 B. Ipso sacro adspecto sanatur Theodora oeconomi uxor 9, 3445 A. Athanasia propter dubitandi obstinationem a martyribus castigata templi limen transgressa statim morbo liberatur 29, 3513 A. Surdus Cobiotes, qui ad Cyrum et Ioannem contendit, in via gradatim curatur: cum ad ipsum pervenit sacrum, aurium usum penitus recuperat 45, 3593 C. D.

11, 3453 A. οἱ δὲ μακάριοι μάρτυρες πολλάκις αὐτῷ νύκτωρ ἐπιφερόμενοι 12, 3457 B. φανέντες γὰρ καθ' ὕπνου αὐτῷ, ὡς περ εἰώθασιν ib. 3460 C. τοῦτο γὰρ οἱ ἄγιοι δι' ἐνυπνίων τὸ βοήθημα παντὶ προσενέγκαι τῷ σώματι . . . προσέταξαν 15, 3469 C. οἱ δὲ νυκτὸς πρὸς αὐτὸν ἐλθόντες καθεύδοντα 16, 3472 D. ὄναρ ὀφθέντες ἴασαντο 17, 3476 A. ὑπνώσαι τὸν Παῦλον . . . ποιήσαντες . . . ἐφίστανται νύκτωρ καθεύδοντι 18, 3476 D. μάρτυρες καθ' ὕπνου ὀφθέντες 20, 3481 A. καὶ ἐνύπνιον καὶ ὄναρ ὄραν παρεσκεύασαν. αὐτοὶ δὲ ἦσαν οἱ δεδωκότες ὄραν καὶ φαινόμενοι (itaque ipsi in quo appareant martyres mittunt somnium) 21, 3484 B. ἐκάθευden μὲν οὖν ὁ Γεννάδιος, ἠγρύπνου δὲ μάρτυρες . . . πρὸς αὐτὸν παραγίνονται 23, 3488 C. οἱ ἄγιοι κατ' ὄναρ φανέντες 24, 3492 C. νυσταγμῷ βαθεῖ καταφέρεται . . . ἀλλ' ἰδοῦσα τούτους (martyres) ὡς ἀκουσίως ἐκάθευde . . . αὐτοὶ δὲ . . . πρὸς αὐτὴν παραγίνονται κτλ. 25, 3493 D. καθ' ὕπνου γὰρ αὐτῇ παραστάντες 26, 3497 A. τούτῳ καθ' ὕπνου ὀφθέντες οἱ μάρτυρες 28, 3505 B. νύκτωρ καθεύδοντι φαίνονται 30, 3517 B. ἐπελθούσης δὲ τῆς νυκτὸς . . . καθεύδοντι οἱ θεοὶ παρίστανται μάρτυρες ib. 3520 B. ἐπιφανέντες οὖν καθ' ὕπνου οἱ μάρτυρες . . . φασίν . . . καὶ ταῦτα μὲν ὄναρ αὐτῷ προσεφθέργοντο. ὁ δὲ στραφεὶς μετὰ τὴν ὄρασιν κτλ. 31, 3521 D. περὶ τὸν ὄρθρον ἀφύπνωσε . . . οὐ παραστάντες (sc. martyres), ὡς πᾶσιν εἰώθασιν κτλ. 34, 3540 B. ἐπιστάντες αὐτῷ καθ' ὕπνου οἱ ἄγιοι τάδε ποιεῖν διετάξαντο 35, 3544 B. φανέντες εἰς ὄναρ ἀμφοτέροι 36, 3552 A. ὄραν ἐδόκει τοὺς μάρτυρας ib. 3552 C. ἀφύπνωσε καὶ . . . βλέπει τοὺς μάρτυρας . . . παρεστῶτας καὶ λέγοντας ib. 3553 A; cf. ib. 3557 A/B. ἐκάθευde καὶ παρεστῶτας βλέπει τοὺς μάρτυρας ib. 3557 C. τοὺς ἀγίους ἐδόκει θεάσασθαι 37, 3561 C. καθεύδοντι φαίνονται 38, 3565 D. καθ' ἣν (sc. νύκτα) καὶ οἱ μάρτυρες Στεφάνῳ . . . φαίνονται ib. 3568 D. πάλιν αὐτῷ κατὰ τοὺς ὕπνου ἐφάνησαν ib. 3569 B. οἱ μάρτυρες δι' ὀραμάτων ἐκέλευσαν ib. D. τοὺς ἀγίους κοιμώμενος . . . ἐβλεπεν 39, 3576 A/B. κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα κοιμώμενος παρεστῶτας αὐτῷ βλέπει τοὺς μάρτυρας 40, 3577 C. Caecus quidam κοιμώμενος πρὸς τῆς τῶν ἀγίων ἤκουε χάριτος κτλ. 46, 3596 C. Ibidem D alter caecus τῆς αὐτῆς πρὸς αὐτῶν ἀκούσας κελεύσεως κτλ. (cf. 3597 B: ὡς δὲ μεθ' ὕπνον κτλ.). οἱ δὲ τούτῳ κατ' ὄναρ παρίστανται καὶ τὸν τρόπον τῆς ὑγείας μηνύουσιν 47, 3600 B. ἐκάθευde . . . καὶ βλέπειν ἐδόκει τοὺς ἀγίους ὀράματι ταῦτα προσελθόντας καὶ λέγοντας 49, 3605 D. νυκτὸς εἰς αὐτὸν ἀφικόμενοι 50, 3609 D. ἐλθόντι γὰρ αὐτῷ καθ' ὕπνον οἱ μάρτυρες φαίνονται καὶ φανέντες τὸ πάθος εὐθύς φηγαδέουσιν 55, 3625 B. τῇ ταύτης (αὐτῇ) 'eadem nocte' versio lat.) ἐπιφανέντες νυκτὶ τῆς ἀρρωστίας ἐδίδουν τὸ φάρμακον . . . καθ' ὕπνον γὰρ ταῦτα ποιεῖν ἐκελεύετο 58, 3632 A. B. φανέντες γὰρ κατὰ τοὺς ὕπνου οἱ ἄγιοι κτλ. 59, 3633 B. μάρτυρες ὄναρ ὀφθέντες 60, 3636 C. οἱ μάρτυρες αὐτῷ κοιμωμένῳ παρίσταντο 61, 3637 C. ὄναρ φανέντες ἴασαντο 63, 3644 B. καθεύδοντι

οἱ ἄγιοι φανέντες 64, 3645 C. φανέντες γὰρ κοιμωμένῳ τῷ πάσχοντι 66, 3652 B. κοιμωμένην φανέντες ἠλέησαν τοῖς ὁράμασιν τοῦ πάθους αὐτῆ τῆν θεραπείαν ὀρέξαντες 68, 3657 D. ἐπιστάντες οὖν αὐτῷ καθ' ὑπνοῦς ἀμφοτέροι 70, 3668 B. οἱ μάρτυρες Σωφρονίῳ πάλιν καθεδύδοντι φαίνονται ib. 3672 B. Prorsus autem Aristophanis Pluti scenam in memoriam revocat, quod legitur mir. 62, 3640 C: καὶ νύκτωρ καθεδύδουσα (Rhodope quaedam) βλέπει τοὺς μάρτυρας τὰς τῶν ἀρρώστων περιπολεύοντας φάλαγγας καὶ πᾶσι καθ' ἓνα προσβάλλοντας καὶ τὰς λάσεις ἐκάστω παρέχοντας καὶ τούτῳ μὲν τούτο, ἄλλῳ δὲ ἄλλο ποιεῖν ἐπιτάττοντας. Uno igitur eodemque loco etiam hic aegroti prosternebantur, id quod ex altero quoque elucet mir. 21, 3484 B, ubi Martyria quaedam videt martyres πρὸς αὐτὴν μετ' εὐλαβείας ἐρχομένους καὶ λέγοντας· τίνας ἔνεκεν οὕτω βοᾷς καὶ καθεδύειν οὐκ ἔξ τῶν ἐν νόσοις ἐνθάδε προσμένοντας; Quo loco qui proprie ἀσθενούντων appellati esse videntur erant τόποι, cf. 37, 3564 D.

Somniorum quae mane appareant vis (cf. p. 4) duobus perlucet locis. Mater quaedam, quorum filius alter serpentis ovo comeso vehementissimis cruciatur doloribus, martyres implorat: ταῦτα καὶ τούτων πλείονα πρὸς τοὺς μάρτυρας λέγουσα καὶ δι' ὄλης νυκτὸς φέρουσα δάκρυα μικρὸν περὶ τὸν ὄρθρον ἀφύπνωσε, οὐκ ἀθυμίας καὶ κόπου ῥικηθεῖσα τοῖς βέλεσιν, ἀλλ' ἵνα τὴν τῶν ἁγίων θεάσοι ἐπίσκεψιν 34, 3540 B. cf. de Ioanne subdiacono 37, 3565 A: τούτων ἀκροατῆς τῶν ἡμετέρων Ἰωάννης καθ' ὑπνοῦς γενόμενος εὐθέως ἀνίσταται σὺν τῷ ὑπνῷ τὴν τύφλωσιν ἀποθέμενος· ἀναβλέψας γὰρ . . . τὸ φέγγος ὁρᾷ νεωστὶ τοῦ ἡλίου γενόμενον (ὄρθρος γὰρ ἦν).

Martyres aut statim sanant aegrotos velut manibus eos tangendo: οἱ τὰ λεχθέντα μόρια ἡρέμα πως ταῖς χερσὶ καταψηξέσιν φνυγαδεύσαντες¹⁾ 16, 3473 A. ὁ τὸ ἦπαρ δὲ ταῖς ἀφαῖς λασάμενος 61, 3637 C/D. τῶν ἡμετέρων ἀψάμενοι καὶ φαρμάκοις οὐ παραγγείλαντες χρήσασθαι 69, 3664 A; aut, quod est saepius, remedium praescribunt: οὐ γὰρ τόδε ποιεῖν δι' ὁράματος ἢ τόδε προσέταξαν, ὡς ἔθος αὐτοῖς διαπράττεσθαι κτλ. 41, 3581 C. μήτε τι κελευσθεὶς διαπράξασθαι, ὥσπερ ἅπαντες οἱ παθόντες κτλ. 48, 3601 C. Vim salu- tiferam ut oleum exhibet de lampade sacra sumptum ita cera sanctis consecrata; cf. 36, 3553 C: καὶ δύνανται αὐτὸ (sc. oleum sacrum) κατὰ νοσημάτων ἔχειν τιθέμεθα²⁾ nec non 1, 3425 D: τῆς αὐτῶν κηρωτῆς

1) Ubi tamen quaedam videntur deesse in textu (vel pro φνυγαδεύσαντες θεραπείσαντες legendum?).

2) Similiter s. Maximinus viro pede laboranti praecipit: „de oleo, quod ante altare pendet in lampade, tolle“ e. q. s. A. s. mai. t. VII p. 30 E. Zacynthi die s. Marinae media missa sacerdos dementis ori oleum illinit ex lampade ante miraculosam quae ardet effigiem haustum, B. Schmidt D. Volk. d. Neugr. p. 80. De Michaele cf. p. 65, de Cosma et Damiano p. 72. Denique de s. Eligio adicias quae leguntur Migne t. 87 p. 591 B: „multae etiam sanitates ex eo qui

ἡ παναλκῆς ἔμπλαστρος. Itaque τοῦ μὲν στομάχου ἔλαιον ἦν καὶ κηρωτὴ τὸ καθάρσιον, ἔπερ αὐτῶν τὴν σορὸν . . . καταλάμπουσι 1, 3428 C. (τὴν ἰασιν) κομίζεται (Calus quidam) ἔλαιῳ τῷ τῆς κανδήλας ἐκ προστάγματος ἀλειφόμενος 3, 3429 D. ἔλαιῳ τοὺς πόδας ἀλείφειν προστάττεται τῷ φωτὶ τῷ νυκτερινῷ τὴν σορὸν αὐτῶν καταγράφουσι 7, 3436 C. κηρωτὴ καὶ σκαμίνοις ἐξιάσαντο (sc. mulierem) 10, 3449 D. ἔλαιῳ καὶ κηρωτῇ τοῖς τὸν πυρσὸν τὸν τὴν ἀγίαν αὐτῶν σορὸν φωτίζοντα τρέφουσιν τὸν πόδα τὸν πάσχοντα λιπαίνειν κελεύουσιν 22, 3485 C. ἔλαιῳ τὸ φέγγος ἀκοίμητον παρὰ τὴν αὐτῶν σορὸν ἀπαγράφουσι ἢ κηρωτῇ τῇ κατὰ πάσης ἐχούσῃ νόσον τὸ δύνασθαι ἀλείφειν τὸν πόδα κελεύουσιν 50, 3609 D. τυρὸν αὐτῷ τρίψαι . . . καὶ κηρωτῇ συμμιῆσαι . . . ἐπιτρέπουσι μάρτυρες 51, 3613/6. κηρωτῆς φαρμάκῳ προσήνωσαν 53, 3621 B. τῇ τῆς κηρωτῆς ἐπιθέσει διάζαντες (sc. τὴν τύφλωσιν) 65, 3649 B. τῆς οικείας αὐτῶν κηρωτῆς ἔλαιῳ λυθείσης τῷ τῆς ἐπιτυμβίου κανδήλας αὐτῶν περιτεύουσι τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐνιέναι κελεύουσιν 70, 3669 A. cf. 36, 3560 C. D.¹⁾ Neque vero mel deest: Marus quaedam puella vermibus laborat eamque οὕτως οἱ μάρτυρες μέλιτι ψιλῷ θεραπεύουσιν 10, 3449 D; cf. 6, 3436 A.

Subito apparent martyres, id quod proprie significatur illo ἐπιστήναι (cf. p. 11) saepius adhibito (ἐφίστανται 8, 3437 D; 18, 3476 D. ἐπέστησαν 8, 3437 C. ἐπιστάντες 9, 3448 A; 25, 3496 A; 35, 3544 B; 69, 3661 D; 70, 3668 B), subito etiam evanescent, avolant: ταῦτα . . . λέξαντες ἀφανεῖς ἀθρόως ἐγένοντο 13, 3465 A. καὶ ταῦτα μὲν εἶπον οἱ μάρτυρες καὶ εἰπόντες ἀπέπησαν 34, 3540 B. καὶ ταῦτα μὲν κατ' ὄναρ εἰπόντες οἱ μάρτυρες ἐπησαν 35, 3544 C. πάλιν ὡς ὄναρ ἀπέπησαν 43, 3588 D.

Nonnumquam martyres apparent fulgentes (cf. p. 10 sq.): ἄνδρας γὰρ ἔβλεπεν (Martyria quaedam) ἐκ μόνων τῶν ἱματίων ἀστράπτουτας 21, 3484 B. γλαμύδα φορῶν ἀπαστράπτουσαν de Ioanne martyre sub specie Petri Alexandrini praetiorum eparchi viso 70, 3668 C. cf. λευχειμονοῦσαν ἀγίαν δηγγυριν 11, 3453 B. cf. 38, 3569 B; 70, 3672 D. Neque ἠπιότης iis deest (cf. p. 11 sq.): φαίνονται μειδιῶντες καὶ προσπαίζοντες 12, 3460 A. Martyria videt martyres in eodem somnio (cf. supra) προσηνὲς βλέποντας καὶ μειλιχιον 21, 3484 B. μειδιάσας de altero martyre 33, 3533 D. μάρτυρες παραστάντες καθεύδοντι πράως ὁμοῦ καὶ προσηνῶς διαλέγονται 39, 3572 D.

illic crescit olei liquore perficiuntur, ita ut quacunque quis teneatur infirmitate, cum ex eo perunctus fuerit, statim fugiente tabo incolumitatem pristinam praestante Domino recipere possit. — In Cyri Ioannisque sacro oleum illud a multis eorum, qui ad mensam Dominicam non accedebant, pro corpore et sanguine Christi sumebatur, cf. 36, 3553 B/C.

1) Ubi illius lucernae, quae ante Salvatoris effigiem in Tetrapylo Alexandrino andet, adhibetur oleum.

οὶ μάρτυρες . . . μετὰ πάσης ἀπελογοῦντο πραότητος 42, 3585 C. μειδιάσαντες 46, 3597 A. δότας ἱλαροὺς τοὺς ἀγίους θεώμενος 70, 3669/72.

Offerunt se martyres fere monachorum habitu, v. 10, 3449 B. cf. 13, 3464 C; 38, 3565 D; 52, 3617 D; 70, 3669 A. Tamen quae mir. 14, 3468 A leguntur: martyres apparuisse ταῖς οικείαις μορφαῖς καὶ οὐ ξέναις χρησάμενοι, nonnumquam eos sub specie aliena visos esse demonstrant. Itaque videntur ἐν σχήματι Χριστοδώρου τοῦ τὴν διοικήσιν ἔχοντος 32, 3528 C. σχήμασιν ἱατρῶν 33, 3533 D. ἐν Ἰουλιανοῦ τοῦ διακόνου θεῶ καὶ σχήματι 36, 3553 A. cf. ib. 3557 B. ἐν πρεσβυτέρων . . . μορφαῖς τε καὶ σχήμασιν 37, 3561 C. ἐν ἄρχοντος εἶδει . . . τοῦ τὴν Νικίου πόλιν (quae erat patria aegroti) ἰθύνοντος 38, 3569 A. Κῦρος ὁ μάρτυς ἐτύγχανεν ὁ τοῦ πατρὸς (sc. Ioannis) τὴν μορφήν . . . ἀνελόμενος . . . Ἰωάννης δὲ . . . τὸν Ἀλεξανδρέα Πέτρον τὸν τῶν πραιτωρίων εἰκόνιζεν ἑπαρχον 70, 3668 C. Christodoro oeconomo una cum sanctis anargyris apparet Theodorus martyr: καθ' ὕπνου αὐτῷ παραγίνεται . . . ἀλλὰ ταῦτα μὲν καθ' ὕπνου ἐπράττετο, ὕπαρ δὲ κτλ. 8, 3441 A.C. Diaconum quendam videt per somnum Ioannes subdiaconus 37, 3564 D.

Aegrotus compluries admonetur a martyribus, cum somnio pro φαντασίᾳ habito non exsecutus est eorum praecepta: Theodorus quidam τῷ τούτων σηκῷ κατακλίνεται . . . οἱ δὲ . . . κοιμωμένῳ . . . παρίστανται καὶ φανέντες ἀσπίδα φαγεῖν ἐπιτρέπουσιν . . . ὁ δὲ . . . πονηρὰν εἶναι φαντασίαν νομίσας τὸ δράμα τῶν λεχθέντων οὐδὲν διεπράξατο. Ἰκετεύοντι δὲ καὶ κλαίοντι πάλιν ἐν ὕπνῳ ὀφθέντες οἱ ἄγιοι τὰ αὐτὰ ποιεῖν διετάξαντο . . . ὡς δὲ καὶ τρίτον φανέντες οἱ μάρτυρες τὴν ἑαυτῶν ποιεῖν οὐκ ἐπεισαν κέλευσιν . . . ἐλθόντες τὸ τέταρτον . . . φασὶ κτλ. 27, 3500 A. cf. δις δὲ τοῦτο ποιεῖν κέλευσθαι δι' ὁράματος οὐ πεποίηκεν. τὸ τρίτον δὲ τῶν μαρτύρων εἰπόντων κτλ. 18, 3477 A. ὡς δὲ καὶ δις καὶ τρις τοῦτο δρᾶν τοὺς ἀγίους ἴδε κελεύοντας 28, 3505 B/C. παραστάντες αὐτῷ πολλάκις καθέδδοντι 36, 3549 C. δεικνύουσι δι' ὁράματος καὶ φανέντες . . . ἐκέλευον . . . πάλιν αὐτῷ κατὰ τοὺς ὕπνους ἐφάνησαν 38, 3569 A. B.

Saepius aliquamdiu negliguntur supplices: οὐκ ὀλίγον δὲ παρεκταθέντος χρονικοῦ διαστήματος μηδὲν ὀνήσας ἠθύμησεν 13, 3464 B. ἐνιαυτοῦ δὲ ἐνὸς διππεύσαντος τῆς τῶν ἀγίων ἀρωγῆς ἤξιοῦτο καὶ χάριτος 37, 3561 C. πρῶτον μὲν γὰρ ἐπὶ μῆνας τέσσαρας ἐλθόντα τὸν Στέφανον ἀνεπίσκεπτον εἶασαν 38, 3565 C. Eugenius, qui per somnium curatur a martyribus, tres mulieres videt ab eorum tergo conclamantes: τίνος ἔνεκεν, ἄγιοι, ἡμεῖς μὲν χρόνον ἔχομεν ἐνθάδε καθήμεναι καὶ ταῖς πληγαῖς ὀδυνώμεναι (τῶν γὰρ ἐκείσε κειμένων ἐτύγχανον, ὡς ταύτας ἐπέγνω μετ' ὄναρ ὁ ἄρρωστος) καὶ νοσημάτων οὐπω πεπαύμεθα· οὗτος δὲ κτλ. 42, 3585 B. διετῆ χρόνον ἀνὰ τῶν αὐτῶν σηκὸν διαιτώμενος 48, 3601 B. χρόνον ποιήσας συχνὴν ἕως οὗ Θεὸς

καὶ τῶν ἀγίων ἡ χάρις ἠβούλετο 56, 3628 B. cf. 62, 3640/1. — 41, 3581 C retardatur curatio, quo plures inter homines divulgetur: χρόνον δὲ βραχὺν ἀναμείναντες οὐ τὴν θεραπείαν σκεπτόμενοι, ἀλλ' ἵνα μὴ τὸ τοιοῦτο πρᾶγμα θανάσιον εἰς ὀλίγους κομιδῆ καὶ λίαν ἀριθμονύμους ἀφίκοιτο, ἐμφανέστερον δὲ μᾶλλον τοῖς πλείοσι καὶ γνωριμώτερον γένοιτο. Sunt qui omnino frustra expectent sanationem, inter quos Nemesio ille caecus astrologos secutus, cuius manibus impositis alter caecus nomine Photinus visum recipit (28, 3505 C/D) vel Agapius paganus paralyticus a daemone correptus, qui dum domum denique reportatur mortem obit (32, 3529 B). Stephanus quidam Theodosii et Severi sectator oculis captus cena Dominica secundum ecclesiam catholicam sumpta sanatur. Cum vero a ministro interrogatus, num in hac fide perseverare vellet, domi se pristina dogmata esse secuturum responderet, a martyribus ut balneis uteretur admonitus quae mandaverant perfectis denuo visu privatur. cf. 38, 3568/9.

Alterum pro altero incubare posse nonnullis declaratur exemplis: matri remedium indicatur, quo filia sanetur 10, 3449. Parentibus Sarapammonis aegroti apparent: τοῦτο κατ' ὄναρ εἰρημότες τοῖς φύσασιν 22, 3485 C. Matri pro filio incubanti videntur sancti 34, 3540. ἐτέρῳ τινὶ τῶν ἀσθενούντων ἀδελφῶν ὄναρ ἐλθόντες οἱ ἄγιοι· εἶπε, φασί, τῇ βοώσῃ ταύτῃ μοναστήρι . . . ὁ δὲ θεωρήσας τὸν ὄνειρον τῇ νοσοῦσῃ τοῦτον μεθ' ὕπνον ἀπήγγειλεν, ὡς οἱ μάρτυρες αὐτῷ διετάξαντο 44, 3592 B. C. φανέντες γὰρ τῇ μητρὶ τοῦ παιδός, ὡς ἐκάθευδεν, τοῦτον χρίειν . . . προσέτατον 54, 3624 C. Ioanni diacono per somnum imperant martyres, ut aegrotum Theodorum Byzantio in templum suum arcessat: Ἰωάννην τὸν διάκονον . . . δηλοῦν αὐτῷ δι' ἐνυπνίαν παρώτρυναν ὡς αὐτοὺς ἐλθεῖν καὶ σωτηρίαν κομιζεσθαι 60, 3636 B. οἱ δὲ μάρτυρες νυκτὸς ἀφικόμενοι τῷ μὲν οἰκονόμῳ καθεύδοντι τὴν ἰατρείαν ἐπέτατον (pro altero) 67, 3656 B.

Apparent sancti etiam extra ecclesiam suam: defatigatus quidam aegrotus κατὰ τὸν ἔξω τῆς ἐκκλησίας ἀνεκλήθη περίβολον . . . ἐκεῖ δὲ πᾶσαν τὴν νύκτα αὐτῷ καθευδήσαντι κατ' ὄναρ . . . παρίστανται μάρτυρες 14, 3468 A. Ioanni ante templum dormienti octo annis ibidem peractis videntur: ἐπιστάντες γοῦν αὐτῷ νυκτὸς, ὡς ἐκάθευδεν, τὴν ὑγίαν παρέχουσι 69, 3661 D. Georgio in templi latrinis somno oppresso se offerunt monentque eum, ut in stramentis suis dormiat; ter monitus ἀνίσταται καὶ ἀλλόμενος ἔξεισι ἐκεῖσε καταλείψας τὸ νόσημα 56, 3628 D. Theodoro Alexandriae in Tetrapylo (quo missus erat a sanctis, v. l. s. C: εἴσελθε γοῦν εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐν τῷ μεγάλῳ τετραπύλῳ νῆστις [cf. p. 14 sq.] καθεύδησον) per somnum apparent: ἄφνω φανέντες οἱ μάρτυρες κτλ. 36, 3560 D. Christodorus in Mareia stagno per tempestatem periclitatus martyres adorabat: οἱ δὲ τῆς ἰκετείας ἀκούσαντες θᾶπτον ἐπέστησαν· εἰργει γὰρ αὐτῶν τὴν

ἀρωγὴν . . . τόπος οὐδεὶς¹⁾ . . . ὡς καὶ τότε Χριστοδώρῳ φανέντες καλέσαντι, ὁ μὲν ἠρεμεῖν τοῖς ἀνέμοις ἐκέλευσεν, ὁ δὲ ἠσυχάζειν ἐπιτίμα τοῖς ὕδασι κτλ. 8, 3437 C sqq. Theodorum in mari arena obrutum servant 53, 3621 A.

Domi apparent sancti Christodori oeconomi uxori, quippe quae marito persuadere conetur, ne martyrum templum administrandum suscipiat: κατὰ τοὺς ὕπνους τῷ γυναιῷ παρέστησαν κτλ. 9, 3444 D. Item apud Athanasiam, quae sanctis maledicebat, videntur eamque ad templum suum vocant, ut curetur: φαίνονται καθ' ὕπνον αὐτῇ περιστάμενοι καὶ . . . λέγοντες· ἐλθὲ πρὸς ἡμᾶς (εἰς οἶκον γὰρ ὑπῆρχε τὸν ἴδιον) καὶ τὴν ῥῶσιν ἡμεῖς σοι δωρούμεθα 29, 3512 D. Sanatur mulier et convertitur. — Cosmiana martyrum sacrum adgressura in itinere a diabolo per dolum e curru eicitur. Nihilo minus pervenit ad sanctos atque precatione peracta sic eos adloquitur: ταύτην (sc. τὴν εὐχήν) ὡς ἠβουλόμην τελέσσασα πάλιν οἶκαδε πορεύομαι οὐκ ἄλλους λατροὺς τοῦ ἐμοῦ ποιησομένη νοσήματος, ἀλλ' ὑμᾶς ἐλθεῖν ἐκεῖσε προτρέπουσα καὶ τὴν ὑμῶν ἀρωγὴν ἀναμένουσα, ἵν' ὥσπερ ἐρρωμένην με τῆς ἐστίας εἰλήφατε, οὕτως ἐκεῖσε γιγνομένην λάσησθε. Quibus dictis abit ἀδιστάκτως πιστεύουσα, ὡς πάντως ἐλθόντες οἱ ἄγιοι κατ' οἶκον αὐτὴν θεραπεύσωσιν. ὁ καὶ γεγένηται . . . κατ' αὐτὴν γὰρ τὴν νύκτα σχήμασιν λατρῶν ἀφικόμενοι, τί ἂν ἔχοι, τὴν Κοσμιανὴν καθεύδουσαν ἤροντο κτλ. 33, 3533 C. D.

Etiam hic asseveratur illud ὕπαρ οὐκ ὄναρ (cf. p. 5), quod quidem ad martyrum visionem attinet: Isidori τὴν πίστιν οἱ μάρτυρες ἀγασάμενοι οὐκ ὄναρ ἀλλ' ὕπαρ αὐτῷ παραφαίνονται . . . ὁ δὲ τῶν ἐν τῷ νεφῷ παρόντων τινὰς ὑπολαβῶν εἶναι τοὺς μάρτυρας κτλ. 4, 3432 B. Κύρος . . . τῷ νοσοῦντι παρίσταται (in balneo), οὐκ ὄναρ, ὡς τοῖς πλείοσι φαίνεται, ἀλλ' ὕπαρ 52, 3617 C/D.

Somnium cum veritate coniungitur: ficum aegroto per somnum a martyribus praebitum proximo die uxor eius in lecto invenit: ὁ δὲ τὴν ἰσχάδα δεξιόμενος ταύτην εἶναι τὴν καθ' ὕπνους αὐτῷ δοθείσαν ἀπήγγελλεν 5, 3433 B. Menas notarius per somnium a sanctis flagellatus ὡς ὕπαρ πληγθεὶς εἶχε τοὺς μάλωπας ('Schwielen') 39, 3576 C.

Ioannes quidam caecus²⁾ καθεύδων ἑαυτὸν ἐστῶτα πρὸ τοῦ τῶν ἀγίων ἔβλεπε μνήματος κτλ. 37, 3561 C. Sophronius εἰς εὐκτηρίον τι . . . ἑαυτὸν εἰσερχόμενον ἔβλεπεν 70, 3672 B: suum ipsorum corpus videre solent per somnum ambulantes secundum Koenigium De Aristidis incubatione p. 6 adn.

Dormiunt incubantes strato supposito in ipso solo: καὶ τεθεῖσα

1) cf. 35, 3545 D: οὐδὲν αὐτῶν τῶν ἐν κτίσμασιν ἄβατον, οὐκ οὐρανός, οὐ γῆ, οὐκ ἀήρ, οὐ πῦρ, οὐχ ὕδωρ, οὐ θάλαττα, ἀλλὰ πάντα διέρχονται τοὺς εὐσεβεῖς καὶ πιστοὺς διασώζοντες.

2) ταῦτα καθ' ὕπνους ὁ τέως τυφλὸς θεασάμενος 37, 3564 A.

μόλις εἰς τοῦδαφος ἔκειτ' ὀδύνην οἰμώζουσα 20, 3481 A. ἡ δὲ . . . τῆ στρομνῆ τοῦ ἀνδρὸς ἀτενίζουσα 5, 2433 B. τῆς στρομνῆς ἀνιστάμενος 18, 3477 A. ἐγεῖρθεις τῆς στρομνῆς ib. ἀπὸ τῆς στρομνῆς ἀνιστάμενος 23, 3488 D. τῆς στρομνῆς ἀναστὰς ib. ἑαυτὸν ἐμβάλων . . . στρώμασι . . . ἀφύπνωσε 36, 3557 A. ἐπὶ τῆς στρομνῆς ὁ Ἰωάννης ἐκάθευδεν 37, 3561 C. ὕπνου δὲ καὶ στρωμάτων ἀναστὰς 42, 3585 D. φανέντες γὰρ αὐτῷ καθ' ὕπνου καὶ στρωμνάς, ὡς εἰώθασιν 43, 3588 D. ἐκάθευδε Πιαμῶθ ἐπὶ στρώματα 49, 3605 D. ἐκάθευδεν δὲ ἐπὶ τῆς στρομνῆς ὁ διάκονος 61, 3637 C. φανέντες γὰρ αὐτῷ . . . ἐπὶ τῶν στρωμάτων καθεύδοντι 65, 3648 D. ἀναστὰς γὰρ μεθ' ὕπνου τοῦ στρώματος 69, 3664 A. νῆξ ἦν, καὶ Σωφρόνιος ἐπὶ τῶν στρωμάτων ἐκάθευδε 70, 3669 A. στρώσις, στρωμαί 67, 3653 B. C. — Anticus in ipsa terra incubandi ritus perlucere mihi videtur mir. 24, 3492 B: dives mulier atque pauper eodem tempore martyres adeunt; ἡ μὲν γὰρ τὸν ὄγκον οὐκ ἀποβαλοῦσα τὸν μάταιον . . . ἐπὶ κλίνης πρὸ τοῦ μνήματος ἔκειτο· ἡ δὲ ἔξω πρὸ τοῦ πυλῶνος ἐκβέβλητο . . . οἱ δὲ μάρτυρες ἰσως ἀμφοτέραις ἐφαίνοντο. Divitem vero adlocuntur hoc modo: τί κατείληφας . . . τὸν σηκὸν τὸν ἡμέτερον; ἀποκριθεῖσης δὲ, ὡς ὑγείας τυχεῖν ἐπιθυμοῦσα καὶ ῥώσεως, εἰ θέλεις, φασίν, ταῦτα πρὸς ἡμῶν ἄπερ εἶπας κομίσασθαι, ἀποβαλοῦ σου τὸν κράβατον καὶ εἰς τοῦδαφος ἀνακλίθῃτι . . . καὶ τῆ μὲν ἤρκεσεν ἡ χαμαικοιτία πρὸς ἄκτισιν . . . ἅμα γὰρ ἡ τὸν θῶρακα πάσχουσα (dives illa) ἐπὶ γῆς ἀνεκλίθη λιποῦσα τὸν κράβατον, τοῦ πάθους ἀπήλλακτο.

Ne delectabilia desint, curationem adnectam Gesii medici, qui quamquam deridere solebat sanctos, tamen morbo affectus martyrum templum adgreditur. Ter ei apparent sancti neglecto remedio indicato; tertiam denique post noctem iussum exsequitur atque τὸ σᾶγμα (sc. ὄνου) . . . ἐπ' ὤμους καὶ νῶτον ἀράμενος κὰν τῷ τραχήλῳ φορέσας τὸν κώδωνα καὶ τὸν χαλινὸν ἐνθελὶς τῆ κεφαλῇ καὶ τῷ στόματι τοῦ παιδὸς ὀπισθεν εἶπετο ἀνὰ τὸ τέμενος ἄγοντος κὰν τούτῳ τοὺς διαύλους ἀνύοντος (δέκα δὲ ἦσαν, ὡς φασιν οἱ μετρούσαντες), τὸ 'μωρός εἰμί' κρᾶζων συχνότατα 30, 3520 A. Hoc ubi praeceptum observavit, sanatus est.

Nil adiciendum esse putamus. Apparet Cyrum et Ioannem plane eodem modo quo Cosmam et Damianum per incubationem curasse aegrotos. Aesculapii iamata hic quoque saepius tibi veniant in mentem; quantopere hic incubandi usus cum veterum moribus congruat, elucet imprimis e mir. 27, 3500 A: γνοὺς δὲ πάντας ὡς οὐδὲν πρὸς τὸ πάθος ἰσχύουσιν καὶ ἀπογνοὺς τὸ ὑπ' αὐτῶν λυτροῦσθαι καὶ σώζεσθαι¹⁾

1) cf. p. 70, 5. E Cyri Ioannisque miraculis pro multis exscribimus 42, 3584 D: λέγειν δὲ πάλιν καὶ ἐπὶ τούτου τοῦ νοσήματος τῶν ἱατρῶν τὴν ἀσθένειαν ὡς πᾶσιν οὖσαν εὐσύνοπτον παραιτήσομαι· δήλη γὰρ αὕτη καθέστηκεν, κὰν ἡμεῖς σιωπήσωμεν.

πρὸς Ἰωάννην καὶ Κῦρον τοὺς μάρτυρας τοὺς ὄντως ἀρωγούς καὶ σώζειν ἰσχύοντας ἐρχεται καὶ τῷ τούτων σηκῷ κατακλίνεται τὴν αὐτῶν ῥοπήν ἐκδεχόμενος. Id quoque cum iamatis Epidauriis optime concinit, quod inter eos qui morbis laborantes adibant sacrum, feminae erant steriles, quae quidem a sanctis fecunditatem expeterent. cf. 34, 3537 C, ubi Dorothea quaedam (v. supra p. 82) de filio suo implorat martyres: ἄλλαι γυναῖκες τέκνα μὴ ἔχουσαι πρὸς ὑμᾶς καταφεύγουσαι τίκτουσιν, ἐγὼ δὲ κτλ.

Septuaginta illa miracula, quae modo perlustravimus, a Sophronio monacho, qui oculorum morbo affectus ad Cyri et Ioannis templum confugerat, sanitate recepta¹⁾ intra alteram saeculi septimi decadem sunt composita²⁾, haud longe videlicet ante annum 619, quo propter Persarum invasionem Sophronius cum Ioanne Moschio archiepiscopo reliquit Aegyptum. Dispositio eorum est haec: 1—35 ad Alexandriae pertinent incolas, 36—50 ad Aegyptios et Libyos, 51—70 ad externos (extremum miraculum 70 de ipsius Sophronii curatione refert). Praeterea intra primum et alterum ordinem miracula sic inter se excipiunt, ut iucunda complectantur iniucunda³⁾.

Quae miracula qua ratione sint composita, quamquam se ipsum adfuisse Sophronius 31, 3524 C asseverat⁴⁾, optime docet dignissimum illud quod commemoretur miraculum tricesimum quintum, quo prima terminatur series. Agitur in hoc miraculo de defixione magica: vir quidam nomine Theophilus manibus pedibusque captus ad Cyri et Ioannis pervenit sacrum. Apparent ei martyres per somnium atque praecipiant, ut primo diluculo ad mare egressus cum piscatore, quem in litore inventurus esset, pretium pacisceretur, quo ille rete pro ipso aquae immitteret. Quod caperetur sanitatem ipsi praebiturum. Mandatum perficit aegrotus. Fiscella autem a piscatore protracta inter emptorem et venditorem oritur lis: neque enim fiscellam piscator sed piscem se vendidisse dicit neque vero aegrotus de suo vult decedere iure. Oeconomo denique arbitro utuntur, qui omnium primum aperiri iubet fiscellam. Invenitur figura aenea quattuor clavis per pedes manusque transfixa; quibus extractis aegroti membra solvuntur. — Quibuscum conferas quae apud Suetonium leguntur de viris illustribus p. 122, 8 Reiff.⁵⁾: „veteres controversiae aut ex historiis trahebantur, sicut sane

1) ὅθεν εὐθὺς μετὰ τὴν Ἰασιὴν τοῦτο ποιεῖται (sc. Sophronius) τὸ σύνταγμα 70, 3673 C.

2) cf. Spic. Rom. III p. 129, 1 = Migne p. 3438, 18.

3) τοῖς προλαβοῦσιν ἡδέσι τὰ παρόντα δηκτικὰ (δεκτικὰ Migne, 'mordacia' in Anastasii interpretatione) προσποιήσαντες ἑτέροις τὰτα τερπνοῖς συγκαλύφωμεν 32, 3529/32. ἀρχὴν καὶ τέλος ἔχτω φιλόφρων 50, 3608 C. A mulieribus in primo ordine bis incipitur, cf. 33, 3532 A. B/C.

4) ἡμεῖς δὲ νῦν ὡς τότε παρόντες καὶ τὸ θαῦμα θεώμενοι κτλ.

5) Locum mihi indicavit Usenerus.

nonnullae usque adhuc, aut ex veritate ac re, si qua forte recens accidisset; itaque locorum etiam appellationibus additis proponi solebant. sic certe collectae editaeque se habent, ex quibus non alienum fuerit unam et alteram exempli causa ad verbum referre. 'aestivo tempore adolescentes urbani cum Ostiam venissent, litus ingressi piscatores trahentes rete adierunt et pepigerunt, bolum quanti emerent; nummos solverunt; diu expectaverunt, dum retia extraherentur; aliquando extractis piscis nullus infuit, sed sporta auri obsuta. tum emptores bolum suum aiunt, piscatores suum.'" Vides igitur Sophronium in componendo de quo supra retulimus miraculo veteri rhetorum controversiae argumento usum esse; qua ex re quomodo de miraculis illis in universum sit iudicandum satis elucet.

Sed ad sanctos ipsos eorumque cultum oculos nostros convertamus. Non a principio Cyrus et Ioannes eo loco quiescebant, qui miraculis eorum postea inclaruit. Diocletiani temporibus¹⁾ cum Syrianus Alexandriam gubernaret²⁾, Cyrus et Ioannes, hic miles civitate Edessena oriundus³⁾, ille abbas de civitate Alexandria⁴⁾ et medicinali arte a primaevo eruditus⁵⁾, a paganis, quia Christi nomen nuntiabant, capti⁶⁾, a Syriano variis tormentis frustra adhibitis capitis damnati, iudicio effecto in sancti Marci sacro Alexandrino reconditi sunt⁷⁾. Postea vero imperatore Theodosio Minore, episcopo Alexandriae Cyrillo corpora eorum e Marci sacro in vicum Menuthis sollemniter sunt translata⁸⁾.

1) v. Petri Parthenopensis Passionem Cyri et Ioannis Spic. Rom. t. IV p. 269. 270. *Διοκλητιανοῦ τὰ Ῥωμαίων σιγήπτρα διέπωντος* Sp. R. IV 234 = Migne p. 3681 B.

2) Syrianus „*tunc a praedictis principibus* (Diocletiano et Maximiano) *illis in partibus ad christianorum necem ordinatus erat*“ Spic. Rom. IV 271.

3) ib. IV 271. *στρατιώτης ἐτόγγαυεν* Sp. R. III 28 = Migne p. 3392 C.

4) Sp. R. IV 270.

5) ib. *λατρός τὴν τέχνην* Sp. R. IV 231 = Migne p. 3677 B. cf. p. 68, 7.

6) *συνελαμβάνοντο μὲν γὰρ ὑπὸ τῶν ἀθέων οἱ ἔνθεοι Διοκλητιανοῦ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς βασιλεύοντος, Συριανοῦ δὲ τῆς Ἀλεξανδρείαν ἄρχοντος πόλεως* Sp. R. III 45 = Migne p. 3400 C.

7) De vita ac martyrio sanctorum Cyri et Ioannis omnino conferenda sunt: 1. Sophronii Laudes in ss. Cyrum et Ioannem, Spic. Rom. III 1—96 = Migne p. 3379—3422. 2. Vita etc. C. et I. Sp. R. IV 230—241 = Migne p. 3677—3690. 3. Altera vita acephala Sp. R. IV 242—248 = Migne p. 3689—3696. 4. ss. C. et I. passio auctore Petro Parthenopensi Sp. R. IV 268—280. — Capita martyrum deciduntur: Sp. R. III 62 = M. 3408 B; Sp. R. IV 237 = M. 3685 A; Sp. R. IV 244 = M. 3692 C/D. Sp. R. IV 280. — In Marci sacro reconditi: Sp. R. III 63 sq. = M. 3408 C. D. Sp. R. IV 237 = M. 3685 B. Sp. R. IV 245 = M. 3693 A. Sp. R. IV 280.

8) Quae *μετάθεσις* narratur Sp. R. III 65 sqq. = M. 3409 sqq.; Sp. R. IV 240 sq. = M. 3688 sq.; Sp. R. IV 245 sqq. = M. 3693 sq.; Sp. R. IV 280. Sequor equidem in enarrando Sp. R. III 65 sqq. = M. 3409 sqq., adnotabuntur quae deflectunt.

Apparebat enim in vico illo prope Canopum sito quidam eiusdem nominis daemon¹⁾, qui oraculis nec non remediis indicandis christianorum quoque nonnullos a recta via declinabat: *δαίμων τις ζοφερός και Αιγύπτιος ἀνεφαίνετο Μενουθῆς* (l. *Μένουθις*) *τοῦνομα κόμην οὐκῶν τὴν ἐπάνυμον, θήλεως μορφὴν προσποιούμενος... οὗτος ὁ δαίμων ὁ σκοτεινὸς ὡς Αἰγύπτιος, ὁ θηλύφρων ὁμοῦ και θηλύμορφος . . . προφητεύειν και νόσους ἰατρύειν . . . ἐτεραπεύετο φάσμασιν* Sp. R. III 66 sqq. = M. 3409 B. (*Κανώπου*) *ἀφεστῶσαν κόμην σημείοις δύο Μενουθῆ(?) εἶχεν οὕτω καλούμενον εἶδωλον, ἐν ᾧ φανερώς ἐνήργει τὰ πνεύματα* Sp. R. IV 240 = M. 3688 D. *ἐν ᾧ γὰρ τόπω ὑπήρχεν τὸ τῶν ἀγίων Κύρου και Ἰωάννου εὐκήριον, πρὸς ταῖς ψάμοις δαίμων ἀκάθαρτος ἐπεφαίνετο ἐν εἰδει θηλείας ποιῶν φαντασίας πολλὰς και μαντείας δοκῶν λέγειν . . . και ἐπιταγὰς τινῶν φαρμάκων τερατευόμενος . . . ἐπωνόμαζον δὲ αὐτὸ (sc. τὸ δαιμόνιον) οἱ Αἰγύπτιοι Μενουθῆ(?)* Sp. R. IV 245 sq. = M. 3693 B. C. Christianos quoque a daemonio illo plectos esse iisdem exhibetur fontibus: πολλοὺς τὸ εἰδεχθῆς τοῦτο δαιμόνιον ταῖς ἀπάταις παρέσυρεν και προσκαλεῖσθαι (l. προσκαθῆσθαι 'aram . . . residere' in interpretatione latina) αὐτοῦ τῷ βωμῷ ἐλπιδι ῥώσεως ἢ προφητείας ἀνέπειθεν, οὐ μόνον ἀπιστοῦσιν (l. ἀπίστους) και πάντη τοὺς (l. τοῖς) αὐτοῦ προσκειμένους κελύσμασιν, ἀλλὰ και πιστοὺς και Χριστοῦ τὰ σύμβολα φέροντας Sp. R. III 69 = M. 3409 sq. *χριστιανούς τέ τινας ἀπλοστέρων ἐκείσε προφάσει ῥώσεως αὐτομολοῦντας ἐκκόψαι* (φροντὶς ἦν Κυρίλλῳ) Sp. R. IV 240 = M. 3688 D. πολλοὶ οὖν ἐάλωσαν τῇ τοῦ ποιηροῦ πνεύματος κεκρυμμένῃ παρίδι Sp. R. IV 246 = M. 3693 C. Quae cum ita essent, Cyrillus episcopus Deum adoravit, ut malum illud opprimeret daemonisque phasmata destrueret. Tum noctu ei dormienti apparuit angelus Domini Cyrique²⁾ reliquias e Marci sacro Alexandrino in evangelistarum transferri iussit templum, quod Theophilus quondam episcopus Alexandrinus in eo ipso vico Menuthis exaedificaverat, ubi daemonium versabatur; quo facto id quidem devictum iri. Cyrillus cum iussum exsecutus Cyri sepulcrum aperiret, coniunctum cum eo invenit Ioannem. Utrumque igitur corpus cum multis clericis in evangelistarum templum transportavit³⁾ ibique recondidit⁴⁾.

1) Vicus a daemone nomen duxit secundum Sp. R. IV 241 = M. 3689 A: οὕτω (sc. *Μένουθις*, antecedunt ἐν τῇ *Μενουθῆ* [*Μενούθι*?]) γὰρ και τὴν κόμην ἀνόμαζον αἰδοὶ και φίλτρῳ τῆς δαίμονος. cf. Sp. R. IV 246 = M. 3693 C: οὕτω γὰρ τὸν τόπον λοιπὸν ἐκ τοῦ ἐπιφανομένου δαίμονος ἐπωνόμαζον. Verius erit contrarium; v. infra. — „*Menuthis, quod latine simulacrum daemonis dicitur*“ P. P. Sp. R. IV 280. — De daemonibus ibidem habitantibus loquitur Petr. Parth. Sp. R. IV 280.

2) Cyri et Ioannis Sp. R. IV 246 = M. 3693 D.

3) ἐν καθαρῶς συνδόσιν ἐλλήσας Sp. R. IV 247 = M. 3696 A/B. cf. p. 25.

4) Nonnihil diversum quod apud Petr. Parth. legitur (Sp. R. IV 280): „*Cyrillus . . . angelica visione commotus ad honorem Domini et horum sanctorum*

Vix sancti eum in locum pervenerant, cum daemonium taetrum sine ulla pugna in orcum fugaverunt: *ἐνταῦθα γὰρ ἐλθόντες οἱ ἅγιοι καὶ τοῖς εὐαγγελισταῖς γενόμενοι σύσκηνοι πρῶτον μὲν ἐξ αὐτῆς εὐθύς τῆς εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον σηκὸν ἐπιβάσεως εἰς φυγὴν τὸ δαιμόνιον ἐτρεψαν εἰς τάρταρον ἐκ γῆς ἐκδιώξαντες* Sp. R. III 78 = M. 3416 A. Daemonii ministri quique eius phasmata venerati erant ad novam et veram fidem convertuntur, sacrum foedissimum sub terram removetur arenaque obtegitur: *τὸ βδελυρὸν ἐκείνο τοῦ δαίμονος τέμενος, ἐν ᾧ τὰς ψευδεῖς φαντασίας ὁ δραπέτης εἰργάζετο . . . καὶ τὸ γυναικόμορφον ἴστατο ξόανον, παραλίᾳ ψάμμω κατέχωσαν καὶ . . . ὑπὸ χθόνα κατέκρυψαν* Sp. R. III 80 = M. 3416 B. Ipse denique vicus, in quo colebatur daemonium, deletur martyrum nutu: *συνήπτετο ὁ τοῦ δυσαγοῦς αὐτοῦ κτήματος ὄλεθρος, ὃ τῆς δαίμονος ὑπήρχεν ἐπάνωμον, καὶ τῶν μυσαρῶν αὐτῆς τελετῶν μιὰρὸν ἐνδιαίτημα· τοῦτο γὰρ ψάμμος καὶ θάλαττα μαρτύρων ἐμερίσαντο νέυματι* Sp. R. III 81 = M. 3416 C. Daemone depulso cum martyrum miraculis inclaresceret locus, mox omnibus ex partibus mundi ad salutiferum eorum templum confluebant homines Dei sanctorumque laudaturi potentiam¹⁾.

Maxime sane floruit Cyri et Ioannis sacrum: ipsa miracula per multa huius rei praebent testimonia. Multitudo aegrotorum servis saepius adiunctis²⁾ continuo sanctorum expetebat auxilium³⁾; interdum

martyrum gloriosam ecclesiam edidit in loco qui appellatur Memuthis . . . , ut per merita sanctorum daemones, qui illic habitabant, effugarentur. post haec autem perrexit cum magna caterva catholicorum levansque eadem praedicta corpora in eadem basilica collocavit. Itaque hic primum ecclesia aedificari ab angelo viso iubetur, tum demum ecclesia a Cyrillo exstructa martyrum corpora ex Alexandria transferuntur.

1) Quomodo martyres de daemonio illo triumphaverint, optime legis in vita acephala Sp. R. IV 247 sq. = M. 3696 B. C: *ὄπω δὲ σχεδὸν τῷ τόπῳ ἐπέστησαν οἱ γενναῖοι τοῦ Χριστοῦ στρατιῶται Κύρος καὶ Ἰωάννης, καὶ κατὰ τοῦ ἐκείσε ἐμφωλεύοντος πονηροτάτου δαίμονος ἀνεγείρειν ἤρξαντο τρόπια· πολλοὺς γὰρ δαιμονίωντας καὶ ἀσθενείας ἄλλαις κενρατημένους ἐν τῷ τῆν κατάθεσιν τῶν ἁγίων λειψάνων γίνεσθαι ἐθεράπευσαν. καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς ἱερεῖς τοῦ ὀλεθρίου δαίμονος τῆς ψυχικῆς πλάνης ἰάσαντο, ὥστε παραντὰ προσελθεῖν αὐτοὺς τῷ ἁγίῳ ἀρχιεπισκόπῳ Κυρίλλῳ καὶ τῷ λουτρῷ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου βαπτίσματος καθάγγισθῆναι καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ἱερὸν μᾶλλον δὲ μιὰρὸν(!) τοῦ ὀλεθρίου δαίμονος σὺν τῷ ἐν αὐτῷ ἀγάλματι καὶ τῷ βωμῷ ἀφανὲς κατασταθῆναι· ἡ γὰρ παρακειμένη ψάμμος, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἡ θάλασσα τῇ ἐνεργείᾳ τῶν ἁγίων μαρτύρων τοῦτο ἐπέβηθησαν καὶ ἀφανὲς ἐποίησαν, ἡ μὲν ἐπικλύζουσα, ἡ δὲ καταχάσασα· ὡς ἄθλον τὸν τόπον παντάπασιν γίνεσθαι. τοσαύτη δὲ χάρις ἀντὶ τῆς πρὶν ἀπάτης διὰ τῆς ἐπιστάσις τῶν ἁγίων μαρτύρων ἐπήνθησεν, ὡς ἐκ περᾶτων τῆς οἰκουμένης πρὸς τὸ τοῦ Κύρου καὶ Ἰωάννου ἐνκήριον τοὺς ἀσθενεῖς κατεπειγεσθαι καὶ πάντας τοὺς πιστεῖ προστρέχοντας ἀνιλαμβάνειν τῶν παθημάτων τῆν ἴασιν.*

2) οἰκείται commemorantur 30, 3517 D. καὶ ib. 3520 A; 32, 3528 D (qui idem videtur esse atque ὀπρητής, de quo ib.). *νεύμασιν ἅπαντα καὶ ψελλίσμασιν τοῖς διακονουμένοις αὐτῷ διεσάφησεν* ib. Qui non templi videntur esse ministri, quippe quibus adici soleat illud *τῷ νεφ* vel similia, cf. p. 93, 7.

3) τῶν . . . κατακειμένων ἀσθενῶν τὸ πλῆθος 9, 3445 A.

adeo iis repletum erat templum, ut ceteris hospitibus in sacrario esset morandum¹⁾. Mirabiles cum fiunt curationes, adest aliorum hominum qui in sacro versantur caterva, quorum omnia quae a sanctis efficiuntur suis conspiciere oculis vel maxime interest. Precationibus inter se adiuvant incubantes, quod cognosci potest e mir. 32, 3524 B, ubi legis haec: *εἶχε δὲ καὶ πάντας αὐτῶ τοὺς ἐν τῷ νεῶ συμπερσεβούντας καὶ τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ λιτὰς ποιουμένους σὺν δάκρυσιν καὶ πληροῦντας φιλάδελφον πρόσταξιν τὸ 'εὐχεσθαι (l. εὐχέσθε) ὑπὲρ ἀλλήλων, ὅπως λαθῆ τε (l. λαθῆτε)'*. Dorothea per somnum a martyribus monita filium qui serpentis ovum comeserat loco indicato prosternit *πλήθους πολλοῦ παρεστῶτος περιμένουτος ἰδεῖν τὴν ἀπόβασιν* 34, 3540 C (cf. ib. 3541 A). Contra cum haeticus quidam ad cenam Dominicam secundum ecclesiae catholicae ritum accedere recusaret, *παρὰ τῶν ἐν τῷ νεῶ θύρουβος κατ' αὐτοῦ πολὺς διηγείρετο* 32, 3529 A. — Signis marmoreis exornatum erat templum²⁾, quae Christi, Ioannis Baptistae, Cyri martyris, aegrotorum ipsorum effigies exhibebant; res variae in curationum mirabilium memoriam servatae ac propalam collocatae supplicibus inenarrabilem praedicabant sanctorum potentiam³⁾. Sacri negotia permagno ministrorum numero cordi erant; quibus omnibus praeerat oeconomus ab ecclesia Alexandrina constitutus, qui suffiendi imprimis munere fungebatur⁴⁾. Sophronii temporibus Christodorus⁵⁾ ab Eulogio episcopo Alexandrino oeconomus factus est, consenserunt cum Eulogio successores eius Theodorus

1) *ἐν τῷ σεπτῷ τοῦ τεμένους ἱερατεῖω κατέκειτο, ἐνθα καὶ πάντες οἱ ξενιζόμενοι μένουσιν τόπον ἕτερον διὰ τὸν ἐνόητα τῶν νοσοῦντων λεῶν μὴ ἐδρίσκοντες* 37, 3564 D. — Causidicus quidam occurrit 28, 3505 C.

2) *Νεμεσίαν . . . μέρος τι τοῦ τοίχου πλησίον τοῦ μνήματος μαρμάρους ἐκόσμησεν, Χριστὸν ἐν ταύταις (τούτοις?) καὶ Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν τε καὶ Πρόδρομον καὶ Κύρον τυπώσας τὸν μάρτυρα καὶ ἑαυτὸν τὴν ἐπὶ τούτῳ χάριν κηρύττοντα* 28, 3505/8.

3) Sic lapis ovo par magnitudine a sanctis ex Antonii Thebani corpore remotus ante arcam sacram pendebat: 48, 3604 B/C. cf. 1, 3425/8.

4) *παριόντος τοῦ οἰκονόμου καὶ μετὰ χειρὸς τὸ θυματήριον ἔχοντος καὶ θυμαῖντος τὸ τέμενος* 31, 3524 A. *Χριστοδώρου γὰρ θυμαῖντος τῆ τρίτῃ τὸ τῶν ἁγίων μαρτύριον (οἰκονόμος γὰρ οὗτος ἐτύχωνεν)* ib. B. *ἐβλεπεν ἐν σχήματι Χριστοδώρου (sc. τοῦ μάρτυρος) τοῦ τὴν διοίκησιν ἔχοντος τὸν νεῶν περιάγοντας καὶ θυμαῖντας Θεῶ θυμαῖμασι* 32, 3528 C. *τοῦ οἰκονόμου κατὰ τὸν καιρὸν παριόντος τοῦ θυμαῖματος καὶ τὸ θυματήριον ἔχοντος* ib. D.

5) *ὁς ὁκονόμοι τῶν ἁγίων τὸ τέμενος* 8, 3437 A. (cf. 37, 3564 D et adn. 4.) *ἐφ' οὗ καὶ τὰ τοῖς μάρτυσι δράμενα γράφεται τέρατα* ib. B. Est Christodorus ille, qui Mareia in stagno procella exorta a martyribus servatur, v. mir. 8. cf. p. 85sq. Uxori eius, cum ab oeconomi munere suscipiendo retinere eum studeat, apparent sancti, mir. 9. cf. p. 86. Sub specie eius videntur Cyrus et Ioannes per somnum, mir. 32. cf. p. 84. Arbitri loco in lite advocatur inter aegrotum et piscatorem nata, mir. 35. cf. p. 88. Pro altero aegroto ei remedium a sanctis indicatur, mir. 67. cf. p. 85.

et Ioannes¹⁾. Oeconomus adiunctus erat notarius²⁾. Praeterea occurrunt Ioannes διάκονος³⁾, cuius domicilium cum ipso templo erat coniunctum⁴⁾, Ioannes quidam τῆς θεραπείας τοῦ τῶν ἁγίων προϊστάμενος μνήματος (40, 3576 D), θυρωροί⁵⁾ (67, 3653 C) vel πυλωροί (ib. D), ὑποδιάκονος⁶⁾, denique in universum sic appellati τῶ νεῦ διακονούμενοι⁷⁾. Inter quem ministrantium numerum haud pauci inveniebantur eorum, qui gravibus morbis sanctorum ope liberati hoc modo gratias suas persolverunt. Id quod cum e voce λειτουργῶν elucet muneri suscepto addita⁸⁾, tum pluribus exemplis confirmari potest⁹⁾. Notissimus Sophronii temporibus erat Georgius senex, qui sexaginta septem per annos in sacro versatus erat χρόνον τινὰ τοῦ ναοῦ θαυμασιῶς ἡγησάμενος 51, 3613 B/C. Accidit, ut ipsi sancti retinere velint in sacro suo, quem modo curaverint; sic caeco Ioanni subdiacono per somnum dicunt: τὸ λοιπὸν οὖν ἐνθάδε τῶν μυστηρίων Χριστοῦ μετέλαμβάνε (l. μεταλαμβάνε) 37, 3561 D. Iusso effecto tribus diebus post sanatur Ioannes, domum vero dum contendit, in itinere denuo oculorum luminibus privatur. Reversus ad sacrum ἀναβλέψας δουλεύει τοῖς μάρτυσι (3564 C); neque tamen iterum penitus curatur, ἵνα τοῦτον ἄλλοι θεώμενοι ἐαντῶν ἀσφαλέστεροι γίγνουντο 3565 B. Inter hos martyrum 'servos' denique commemorandi sunt φιλόπονοι illi, qui a ministris modo tractatis non diversi fuisse videntur: erant ipsi quoque ex aegrotorum qui convalescerant numero¹⁰⁾.

Sacrum illud Cyri et Ioannis eo magis adeo florere potuisse miraberis, cum intelleges qua ratione martyrum cultus postmodum

1) cf. 8, 3437 A. B.

2) Μηνας δὲ ὁ Χριστοδόφου τοῦ τῶν ἁγίων οἰκονόμου νοτάριος 39, 3576 A. ὁ νοτάριος ὁ Χριστοδόφου καὶ τῆ τῶν ἁγίων οἰκονομία διακονούμενος de eodem Mena 40, 3576 D.

3) Ἰωάννου μὲν τοῦ διακόνου τοῦ τῶν ἁγίων τεμένους 11, 3452 B.

4) παρέκειτο γὰρ αὐτῶ (sc. τῶ τεμένει) τὸ δωμάτιον, καὶ διὰ τοῦ νεῦ τῆν εἰς οἶκον εἴσοδον ἐποιεῖτο καὶ ἔξοδον ib. D.

5) Caloëtes quidam ianitor a martyribus per somnum flagellatur, quia ad Georgium aegrotum medicum adduxerat 67, 3656 B.

6) λειτουργῶν ὡς ὑποδιάκονος ἐν τῶ σεπτῶ τῶν ἁγίων οἰκῆματι 36, 3549 A.

7) οἱ τότε τῶ νεῦ διακονούμενοι 1, 3425 D. οἱ τῶ νεῦ διακονούμενοι 67, 3653 B.

8) v. adn. 6. cf. 67, 3653 D: πυλωροὶ . . . καὶ οἱ τῆν λειτουργίαν τῶν ἁγίων ποιούμενοι.

9) Ioannes Byzantius λαθεῖς καὶ ἑσθῆεις τοῦ νοσήματος χάριτος ἔνεκα διὰ βλον δουλεύειν τοῖς ἁγίοις ὑπέσχετο 11, 3453 A. ὑπὲρ ὧν ἀπάντων εὐχαριστῶν δουλεύει σπουδαίως τοῖς μάρτυσιν (Theodorus subdiaconus) 36, 3561 A. Ioannes Libys τυχὼν τῆς λυτρώσεως τῶν σεσωκότων ἁγίων δοῦλον ἐαντὸν ἀπεγράφατο . . . καὶ . . . τὸ τῶν ἁγίων μαρτύριον ᾤκησεν 40, 3577 A. Tribunus caecus sanatus παρ' αὐτοῖς (sc. τοῖς ἁγίοις) τὸν ἐπίλοιπον τοῦ βλον χρόνον κατῴκησεν 46, 3596 D. cf. e Cosmae et Damiani miraculis, quae in cod. Vindob. exstant: λαθεῖς ὁ ἀνήρ ἔμεινε μέρρι τοῦ παρόντος πλησίον τῶν ἁγίων τῆν οἰκῆσιν ἔχων.

10) ἐξ αὐτῶν δὲ εἰσι τῶν ἀσθενῶν οἱ δυνάμενοι 35, 3544 C.

celeberrimus sit institutus. Etenim monendum est cultum illum ab ecclesia Alexandrina¹⁾ vel potius a Cyrillo episcopo ex nihilo, ut ita dicamus, factum esse. Ex iis, quae supra p. 89 sqq. fontes secuti enarravimus, hoc quidem satis clarescit in vico Menuthis paganum quendam exstitisse cultum, qui ecclesiae christianae maximo erat detrimento. Neque enim solum e regione illa, ubi martyrum non haberent sacrum, abierunt christiani²⁾, sed ipsi quoque spe recipiendae sanitatis plecti si morbis correpti erant, ad paganorum templum se conferebant. Cui rei eam tantum medelam afferri posse denique intellexit Cyrillus, ut pro deo ethnico eodem loco christianorum institueretur martyrum cultus, qui itidem Deo tamen adiutore omnipotenti sanare possent aegrotos³⁾. Itaque opus erat aliquos quaerere martyres⁴⁾. Atque invenit Cyrillus in s. evangelistae Marci sacro Alexandrino duorum 'martyrum' reliquias neque vero inter se discretas, ita ut coniunctae essent transportandae⁵⁾. Martyres illi plane erant ignoti: cum nomina eorum a Cyrillo in extrema oratione pridie eius diei, quo cultus sollemniter institutus est, habita⁶⁾ populo nuntiantur: *καλοῦνται δὲ Κύρος καὶ Ἰωάννης* (Sp. R. IV 250), tum omnia, quae de eorum vita et martyrio postea tradebantur quaeque scriptis p. 89, 7 a nobis enumeratis insunt, ad unum recurrunt clarissimum illum episcopum Alexandrinum⁷⁾. Cui rei declaranda egregium accedit testimonium in Sophronii miraculis nobis servatum (29, 3508 sq.): Athanasia quaedam *εἰς Κύρον καὶ Ἰωάννην πίστιν οὐκ ἔχουσα . . . αὐτοὺς ἐκωμῶδει συγνότερον καὶ μὴ εἶναι μάρτυρας ἔλεγεν μηδὲ διὰ Χριστὸν ἠθλημέναι ἢ παθεῖν ἀπεφήνατο, ὃ τῆς ἐσχάτης ἐστὶν ἀθλιότητος. εἶτε δὲ πλάνη τιμὴ κρατουμένη καὶ φάσμασιν Ἑλληνικοῖς ὑποκλίνουσα οὕτω τοὺς ἁγίους διεύρην, εἶτε δὲ φρενὸς καὶ καρδίας ἀπλότητι διὰ τὸ μὴ φέρεσθαι γραφὴν τὴν ὑπὲρ Χριστοῦ καὶ τὴν μαρτυρίαν ἡμῖν ἀπαγγέλλουσαν, μόνην δὲ τοῦτο βοᾷν τοῦ Κυρίλλου τοῦ θείου θεόπνευστον σάλλιγγα, λέγειν οὐ δύναμαι· πλὴν ἐκάτερον ἀσεβὲς καὶ ἀπαίδευστον . . . εἰ γὰρ μόνους σχοίημεν μάρτυρας, οὓς ἐν ὑπομνή-*

1) Oeconomum sacri ab episcopo Alexandrino eligi supra attigimus.

2) ἀπίησαν γὰρ οὐκ ἔχοντες μαρτύριον εἰς ἑτέροισιν τόποις Sp. R. IV 249 (in Cyrilli oratione).

3) τὰ μέρη (= regio) ταῦτα ἐχρηζεν λατρῶν θεραπευόντων διὰ Θεοῦ ib.

4) διὰ τοῦτο ἀναγκάτως ἐξηγήσαμεν ἁγίων μαρτύρων λείψανα· εὑρομεν τοίνυν ib. Sermonis libertas laudabilis.

5) ib. 250.

6) cf. Sp. R. IV 241 = M. 3689 A: τὴν τῶν μαρτυρικῶν λειψάνων μετάθεσιν ποιησάμενος καὶ λόγους μικροὺς τῷ φιλοχρίστῳ λαῷ οὗτος προσφθεγξάμενος, οὓς καὶ παραθήσομεν. Deleas οὗτος, quam vocem interpolatam esse iam neglecta indicat clausula didactylia: cf. μετάθεσιν ποιησάμενος, λαῷ προσφθεγξάμενος, καὶ παραθήσομεν.

7) cf. ib.: διὰ τοῦ ἐνὸς ἀμφοτέροισιν ὀνόματος τοῦ δύο μάρτυρας σημάνας ὁ ἄγγελος, ὡς ἐκ τῶν Κυρίλλου τοῦ μακαρίου δειχθήσεται.

μασιν ἔχομεν, ἄρα Χριστὸς δωρεὰν ἀπέθανεν ὀλίγους αὐτοῦ τῶν παθῶν κοινωνοὺς ποιησάμενος . . . εἰ γὰρ καὶ μηδ' ὄλως εἰσὶν ὑπομνήματα, ἵνα καὶ τὴν Κυρίλλου παρήσω διάλεξιν τὸ πᾶν ἀρκοῦσαν πιστώσασθαι, τὰ τοὺς ἀγῶνας τῶν ἀγίων κηρύττοντα καὶ τὴν κλήσιν αὐτῶν ὑποφαίνοντα, τὸ πλῆθος ἔχρη τῶν δυνάμεων τῶν δι' αὐτῶν ἀδιαλείπτως γινόμενον (l. γινομένων) παρασχεῖν αὐτοῖς μαρτύρων ὑπόληψιν κτλ. Quibus e verbis apparet fuisse homines, qui Cyrum et Ioannem martyres esse non crederent, quod vero maximi momenti: nulla exstitisse de sanctorum illorum martyrio documenta praeter eas quas Cyrillus episcopus habuit orationes. Quod tamen rerum eventui von obfuisse supra vidimus.

Probabile videtur Cyrum et Ioannem martyres ad Cosmae et Damiani exemplum esse constitutos. Quorum sanctorum quam notae fuerint curationes e Sophronii miraculis 30, 3520 C cognosci potest, ubi delectabile illud affertur θαῦμα de muliere muta et viro paralytico p. 72 a nobis commemoratum. Eodem loco clarescit omnino huius illius sanctorum paris miracula inter se confusa esse, qua re natura eorum atque indoles denuo optime illustratur: φασὶ δὲ καὶ Κοσμᾶν καὶ Δαμιανὸν τοὺς ἀγίους σννιατροὺς καὶ συμμάρτυρας τοιοῦτόν τι διαπράξασθαι (actum est de Gesii medici curatione, cf. p. 87), ὥσπερ καὶ τοῦ παρέτου καὶ τῆς ἀλάλου γυναικός. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς Ἑβραίας τῆς ἐχούσης τὸν καρκίνον ἔσω κρονπτόμενον Κύρος καὶ Ἰωάννης πεπράχασι, ἄπερ πολλοὶ ὡς χθὲς γεγονότα μέμνηνται καὶ κηρύττουσιν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὡς καὶ τοῖς ἐκείνων ἐγγεγραμμένα θαύμασι παρεδράμομεν, τὸ παρὸν δὲ τεράστιον ὡς μὴ γραφὲν ἐν αὐτοῖς ἡμεῖς ἀνεγράψαμεν. καὶ θαυμαζέτω μηδεὶς εἰ ἀλλήλοις οἱ ἄγιοι τὰ αὐτὰ διαπράττοντες (l. διαπράττονται) θαύματα· ἐκ μιᾶς γὰρ πηγῆς Κύρος τε καὶ Ἰωάννης, Κοσμᾶς τε καὶ Δαμιανὸς Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἀρύνονται τὰ ἰάματα¹⁾ κτλ. Itaque miraculum Gesii curationi simile ad Cosmam quoque et Damianum relatum est, alterum de muliere Iudaea quod agitur, a Sophronio, quia inter eorundem sanctorum curationes receptum esset, omissum profecto invenitur apud Wangnereckium p. 314 sub nr. 2. Adici potest similitudinem quandam etiam inter Cyri Ioannisque 52. et Cosmae Damiani-que 12. intercedere miracula. Illud quoque fortasse huc referri potest duobus locis Ioannem Cyri fratrem appellari²⁾. Quod vero graviore est argumento, Cyrus et Ioannes eodem anargyrorum cognomine ornantur, quod ipsorum Cosmae et Damiani erat proprium, quippe qui gratiis curarent aegrotos.

1) Sic interpungendum. Migne praebet: (ἐκ μιᾶς . . . Χριστοῦ) τοῦ . . . ἰάματα.

2) Κύρος εὐθὺς ἀναφαίνεται Ἰωάννην σὺν αὐτῷ τὸν ἀδελφὸν ἐπαγόμενος 8, 3441 B. Κύρος ἦν ὁ θεσπέσιος Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν δεξιὸν ἐπαγόμενος 70, 3669 B.

Restat ut inquiremus, quis fuerit daemon in vico Menuthis cultus, cuius locum christiani occuparunt martyres. Oracula edidisse aegrotosque curasse ille traditur, quae eorum deorum Graecorum sunt facultates, quibus incubare solebant; muliebrem fuisse item constat¹⁾. Nonne quid magis certum erui potest? Responsum reddit inscriptio, quam benigna servavit fortuna per annorum seriem temporumque fugam, quamquam hodie ubi exstet videtur incertum. Legis enim apud Kaibelium Inscr. Gr. Sic. et Ital. nr. 1005 (= C. I. G. III 4683 b = Letronne Recueil des inscriptions Grecques et Latines de l'Égypte I p. 434 nr. XLV = Gruterus Inscr. ant. p. 85, 1) haec: *Ἰσιδι Φαρία Εἶσιν τὴν ἐν Μενουθί²⁾ ὑπὲρ σωτηρίας τοῦ κυρίου ἡμῶν ἀντοκράτορος Ἀντωνεῖνου*. Iam habes deam illam, Isidem scilicet ἐν Μενουθί, cuius statuam nescio quis alteri Isidi certo loco cultae³⁾ dicavit. Videtur Isidis illius cultus quondam celeberrimus fuisse, id quod probabiliter collegit Boeckhius⁴⁾ ex Indici maris insula Μενουθιάς nomine fortasse a nauta quodam Alexandrino vocata, cui votum erga Isidem erat solvendum⁵⁾. Idem nomen feminae cuidam attributum in inscriptione occurrit Aegyptiaca C. I. G. III 4814 (= Letronne Transact. of the royal society of lit. II (1832) p. 71, 8): hic quoque a dea illa ductum esse videtur. Nec minus ea re fortasse quanta dea Menuthitis fuerit auctoritate illustratur, quod tabula de qua supra diximus Romae, siquidem hoc credere licet⁶⁾, erat posita. Sepulcrum Menuthidis cuiusdam prope Alexandriam cultum fuisse, id quod optime in eiusmodi quadrat deorum venerationem, apud Epiphanium legis in Ancorato⁷⁾. Ad orgia denique in deae illius cultu usitata pertinent, quae apud eundem inveniuntur scriptorem advers. haeres. t. III p. 570, 25 Dind.: *τὰς δὲ Μεμφίτιδας Ἥλιουπολίτιδας ὀργιώσας, τυμπάνῳ τε καὶ αὐλῶ τὸ θέλγητρον εἰς ἐναντὶς λαμβανούσας*,

1) Addas Sp. R. IV 252: *ὄλιος κυρὰ καὶ θεὸς εἶναι δυνατὸς καὶ προσκυνεῖσθαι θέλει· ἐν τοῖς δαίμοσιν οὐκ ἔστιν οὐδὲ ἄρρεν οὐδὲ θῆλυ. καὶ βλέπετε ποίαν ἔχουσιν προαίρεσιν· ὀνόμασιν γυναικῶν καλεῖσθαι βούλονται.*

2) Videtur rectius *Μενουθί*.

3) „Il s'agit donc, ici, de la consécration de la statue d'une Isis 'locale' dans le temple d'une autre Isis 'locale'“ Letronne p. 434.

4) Ad C. I. G. III 4683 b. Loci ibidem nec non apud Letronnium p. 436. Insulam alii 'Madagascar', alii 'Zanzibar' esse credunt; *νήσος Αἰθιοπίας* Steph. Byz. s. v. *Μένουθις*.

5) Sic Letronne p. 436.

6) Gruterus adnotat: „Romae, in Coritii quondam domo“. „Proveniente dal negoziante Melch. Fossati di Roma“ Lopez apud Kaib. „Parmae in museo (acquisto 1843: Lopez)“ Bormann ap. Kaib. „Romae titulum positum fuisse nec demonstrari nec negari potest“ ipse Kaibel.

7) *Κάνωβός τε ὁ Μενελάου κυβερνήτης καὶ ἡ τοῦτον γυνὴ Εὔμενουθίς* (legunt viri critici *Μένουθις*, v. Letronn. p. 435, 1) ἐν (= πρὸς Letr. ib. adn. 2) *Ἀλεξανδρεία τεθαμμένοι τιμῶνται πρὸς τῇ ὕχθῃ τῆς θαλάσσης, ἀπὸ δεκαδύο σημείων διεστώτες* Epiph. Ancor. 106 p. 209, 26 Dind.

εἰ διηγησαίμην, χορίτιδάς τε καὶ τριετηρίτιδας καὶ τὰς ἐπὶ τῆς Βαθείας καὶ ἐν Μενουθίτιδος ἕξω βεβηκνίας αἰδοὶ τε καὶ καταστάσει γυναικείᾳ, πόσοις ὄγκοις γλώττης ἢ πόσῳ πλάτει συντάξεως ἑαυτὸν ἐπιδοῦς ἐπὶ τὸν προειρημένον ἀριθμὸν τὸν ἀμύθητον ἑαυτὸν ἐκδοῦναι δυνήσομαι; Quocum haud discordat Sp. R. III 81 = M. 3416 C, ubi Menuthis vicus δυσσαγῆς nominatur daemonii κτήμα, ὃ τῆς δαίμονος ὑπήρχεν ἐπάνυμον καὶ τῶν μυσσαρῶν αὐτῆς τελετῶν μιὰρὸν ἐνδιαίτημα.

Quod vero maximi est momenti constat inter omnes Isidem per somnum sanavisse aegrotos, h. e. per incubationem: per somnia visa medicinam praebat clareque ipsam cum remediis se offerebat infirmis¹⁾. Incubationem iis regionibus²⁾ usitatam fuisse testatur Strabo, qui XVII 1, 17 p. 801 de urbe Canopo hoc profert: *Κάνωβος δ' ἐστὶ πόλις . . . ἔχουσα τὸ τοῦ Σαράπιδος ἱερὸν πολλῇ ἀγιστεῖα τιμώμενον καὶ θεραπείας ἐκφέρου, ὥστε καὶ τοὺς ἄλλογμωτάτους ἄνδρας πιστεύειν καὶ ἐγκοιμᾶσθαι αὐτοὺς ὑπὲρ ἑαυτῶν ἢ ἐτέρους. συγγράφουσι δέ τινες καὶ τὰς θεραπείας.* Notandum vicum Menuthis prope Canopum situm fuisse. Accepimus ipsum daemonium a sanctis depulsum vaticinatum esse atque remedia praecepisse nec non apparuisse supplicibus. Quod per somnum factum esse nunc quidem concludendum esset nobis, si alia testimonia deficerent. Sed hoc quoque ipsis oculis capere potes, si inspicias Cyrilli orationem in ipso martyrum cultu instituendo habitam (Sp. R. IV 252): *ἠκέτωσαν τοίνυν οἱ πάλαι πλανώμενοι ἐρχέσθωσαν εἰς ἀληθινὸν καὶ ἀκαπήλευτον ἱατρεῖον· οὐδεὶς γὰρ ἡμῖν ὀνειράτα πλάττεται κτλ.* Incubandi igitur usum, cuius quod ad ecclesiam christianam pertinet copiosissima testimonia Cyri et Ioannis nobis praebent miracula, iidem martyres ab Iside Aegyptiaca quam

1) Diodor. I 25, 3. 5. Plura apud Drexlerum in Roscheri lexico mytholog. II 1 p. 522 sqq. s. v. Isis. — De remedio quodam ex Hephaesti templo Aegyptiaco exscripto dicit Galenus De compositione medicamentorum per genera V 2 t. XIII p. 776 Kuehn. Qua ex re Meibomius (De incubatione in fanis deorum medicinae causa olim facta [in dissertationum rariorum de antiquitatibus sacris et profanis fasciculo, quem recensuit Iul. Car. Schlaeger Helmaestadii 1742 p. 123—152] c. 25) conclusit in Hephaesti quoque templo incubandi usum exstitisse. Tamen Kinderlingius Der Somnambulismus unserer Zeit etc. p. 16 remedium illud non ad Hephaestum, sed ad Isidem pertinere putat, quia in Hephaesti de quo diximus sacro Isidis erat *σηκός* (Diodor. I 22, 2 [μέχρι τοῦ νῦν]). Coniectura non tantum probabilis, sed etiam certissima videbitur, cum quod Kinderlingium fugit addiderimus remedium ipsum a Galeno descriptum nominatum fuisse — 'Isis' (cf. p. 774 capitis titulum)!

2) De incubatione in Aegypto adhibita conferas Diodori locum adhuc neglectum I 53, 8: *ἐνοι δὲ λέγουσιν αὐτὸν (Sesoosin) ὑπὸ τῆς ἰδίας θνηγατρὸς Ἀθύρτιος παρακληθῆναι πρὸς τὴν τῶν ὄλων δυναστείαν, ἣν οἱ μὲν συνέσει πολλῶ τῶν ἄλλων διαφερόσαν φασὶ διδάξαι τὸν πατέρα ἡραδίως [ἐν] ἐσομένην τὴν στρατείαν, οἱ δὲ μαντικῇ χρωμένην καὶ τὸ μέλλον ἔσεσθαι προγινώσκουσιν ἐκ τε τῆς θντικῆς καὶ τῆς ἐγκοιμῆσεως τῆς ἐν τοῖς ἱεροῖς.*

victuri erant receperunt¹⁾); pagani mores, quos extinguere ecclesia non poterat, veste christiana tecti vigeabant, praesertim cum iam illis temporibus ecclesiae stomachus credentium haud recusaret nummulos.

4. Thecla.

S. Theclae quoque traduntur miracula iis, quae sub 2 et 3 perlustravimus persimilia. Conscripsit enim Basilius quidam Seleuciaepiscopus libros de vita ac miraculis Theclae duos²⁾, quorum altero de curationibus refert aliisque miraculis a sancta martyre effectis, quae cum Cyri Ioannisque Cosmae Damianique sanationibus congruere primo obtutu clarescit. Basilius ille vel qui fuit librorum auctor³⁾ Thecla, quam quidem ipsi Seleuciaepiscopos venerabantur, quasi patrona sua utitur atque in libris componendis cum languescit, a martyre haud secus admonetur atque Aristides rhetor ab Aesculapio suo dum sacras suas conscribit orationes. Omnino statuere licet maximam intercedere in singulis quoque similitudinem inter omnes eiusmodi homines, qui deum quandam pro amico et consultore haberent⁴⁾. Sed accedamus ad ipsa miracula.

1) Divinandi vis, quamquam eiusmodi sanctos omnia scire consentaneum, perlucere videtur in mir. 62, 3641 B, ubi Rhodopae mulieri mortem ei instare praedicatur.

2) Basili Seleuciaepiscopi in Isauria de vita ac miraculis d. Theclae virginis martyris Iconiensis libri duo, Antverpiae 1608.

3) Quod haud satis certe constat; tamen verisimile est quinti saeculi fuisse scriptorem eumque Seleuciaepiscopum vel presbyterum. cf. Koehler in Mus. Rhen. 14 (1859) p. 472.

4) Putaveris Aristidis orationes sacras te legere, si evolvas Basilium p. 210: *καὶ εἶπον μὲν ἅττα (in contione) οὕτω δὲ μοι τὴν χεῖρα καὶ χάριν συνεπέδωκεν ἡ μάρτυς, ὡς εἶναι τι [καὶ] δόξαι καὶ εἰρημέναι μετρίως καὶ θαῦμα πλείστον ἐπιμηδενὶ θαυμαστῶ τῶν ἐμῶν ἀπενέγκασθαι λόγων. καὶ τῆς ἱερατικῆς δὲ μοι καταξιωθέντι γερούσιας καὶ τοῦ καταλόγου τῶν διδασκάλων καὶ ἱερέων συμπαρήν τε ὡς τὰ πολλὰ καὶ νύκτωρ ἐπιφαινομένη βιβλίον τί μοι πάντως ἢ χάριον ὤρεγεν· ὃ πάντως μοι πλείστης εὐδοκίμησης σύμβολον ἦν τε καὶ ἔδοκει. Quomodo sancta martyr in scribendo admonet auctorem, vide ib. p. 178 sq.: *ἔδοξεν ἡ μάρτυς πλησίον ἐν ὄψει μου παρακαθέζεσθαι . . . καὶ ἀναγινώσκειν ἔδοκει μοι (sc. τὰ θαύματα) καὶ ἐφήδεσθαι καὶ μειδιᾶν καὶ ἐνδεικνυσθαι μοι τῶ βλέμματι ὡς ἄρῆσκοι τότε τοῖς γραφομένοις καὶ ὡς δεῖ μοι ἀναπληρῶσαι τὸν νόνον τοῦτον καὶ μὴ ἀτέλεστον καταλιπεῖν, μέχρις ἂν ἐξῆ μάλιστ' ἂ ἕκαστος οἶδε καὶ ἄπερ σὺν ἀκριβεῖ δυνάτῳ παρ' ἐκάστον μανθάνειν. ὥστε με μετὰ τὴν ὄψιν ταύτην δέους τε πληρωθῆναι καὶ προθυμίας ὑποπληροθῆναι καὶ ἄψασθαι πάλιν δέλτον καὶ γραφιδίον καὶ τοῦτο ποιεῖν μέχρι περ ἂν αὐτὴ κελεύῃ. De Aristide v. t. II p. 395, 8 Keil: *εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς προεῖπεν ὁ θεὸς ἀπογράψαι τὰ ὀνειράτα. De Sophronio, qui a ss. Cyro et Ioanne impellitur, cf. Spic. Rom. III 9 = Migne p. 3384 A.B: τὸ γράφειν ἐπέτρεψαν τὴν ἐαυτῶν συμμαχίαν χορηγεῖν συνταξάμενοι. πολλὰ μὲν οὖν ἐν τῶ γράφειν ἡμᾶς ἐπεφάνησαν πληροῦντες αὐτῶν τὸ ἐπάγγελμα, ποτὲ μὲν μέλαν καὶ κάλαμον παρεχόμενοι, ποτὲ δὲ τὴν τετράδα λαμβάνοντες καὶ τὰ ἡμέτερα σφάλματα διορθούμενοι κτλ. Proclus quominus commentarios in carmina Orphica scribat somniis impeditur, cf. Marinum v. Procli 27. Artemidorus in Oneirocriticis componendis ab Apolline admonetur: *ὃ πειθόμενος ἐγὼ πατρῶφ ὄντι****

Puteus prope templum: ὄρησε μὲν (sc. mulier aegrota) ἐπὶ τί ποτε τῶν παρακειμένων φρεάτων mir. 3 p. 142. Fons a martyre pecorum pestilentia exorta paratur: τὴν γὰρ μὴ οὐσάν ποτε πηγὴν μήτε παρά τινος ἡμῶν ἢ καὶ τῶν παλαιότερων ὀφθεῖσαν ἀθρόον ἀναβλύσαι παρασκευάζει . . . ἐν ᾧπερ τόπῳ πάλιν αὐτῆς ἐστὶ τὸ τέμενος 21, 196. Lavacrum: ὥστε τῷ αὐτῆς χρήσασθαι λουτρῷ 9, 156.

Columbae¹⁾ aliaeque aves in sacro Theclae habentur: πολλά γε δὴ καὶ ποικίλα τὰ νεμόμενα· κύκνοι, γέρανοι, χῆνες, περιστεραί, ἤδη δὲ καὶ τὰ ἐξ Αἰγύπτου καὶ Φάσιδος, ἃ . . . ἀνατιθέασιν οἱ ἐπιδημοῦντες τῇ μάρτυρι 8, 152.

Apparet Thecla per somnum: Alypio aegroto qui adiit templum ἐπιφοιτήσασα νύκτωρ . . . εὐθὺς ἤρετο, ὅτι τε πάσχοι κτλ. Lapidem ei praebet καὶ ἐτι μὲν τῷ ὕπνῳ κατεχόμενος ἐδόκει τε ἔχειν . . . ὡς δὲ καὶ ἀπηλλάγη μὲν τοῦ ὕπνου . . . ἠπατήσθαι τε ἔδοξε καὶ ἀληθῶς εἶναι ὄναρ τὸ ὄναρ 24, 200 sq. ἡ μάρτυς . . . ἐφίστασα νύκτωρ καὶ λαβομένη μου τοῦ ὀπίου καὶ διασεύσασα καὶ εἰς ἰχῶρα βραχὺν τὸν πάντα διαλύσασα πόνον 27, 210.

Indicat remedia per somnum: ἀκούσας τε ἃ δεῖ ποιῆσαι παρὰ τῆς μάρτυρος καὶ ποιήσας καὶ ἀπαλλαγείς τοῦ νοσήματος κτλ. 25, 206.

ἐφίστασθαι dicitur: ἐπέστη 15, 176. ἐφίστασα ib. 178. ἐφίσταται 19, 190. ὄναρ κεφαλήφιν ἐπέστη (ex Pliadis K 496) 20, 192. ἐφίστασα 27, 210.

Martyr relinquit ventum suavem (cf. p. 13): ἀπῆλθε ζέφυρον, ὡς εἰπεῖν, αὐτῇ μόνον λιγυρὸν ἐμπνέοντα καταλείψασα. διεγένητο μὲν οὖν . . . αὐτὴ μόνη ὡς ἐν ἡρῖ . . . διάγουσα 3, 142.

Sequitur eam puella: προσκαλεσαμένη δὲ κόρην ὡς ἂν τινα παιδίσκην αὐτῇ παρομαρτοῦσαν φησί κτλ. 3, 142. cf. Aesculapii ministros et puerulos.

Dormiunt humi: νυκτὸς δὲ ἐπιλαβούσης . . . διηπορεῖτο (sc. aegrota) . . . καὶ ποτὲ μὲν κατὰ τὰ χαμεύνια αὐτὰ περιεστρέφετο . . . ποτὲ δὲ καὶ ἀναπηδῶσα τῆς κοίτης κτλ. 3, 142.

Apparet extra templum suum martyr: ἐφίσταται . . . τούτοις ἐτι καθ' ἐξιδουσι (in horto) . . . οἱ δὲ . . . ὑφ' ὧν ἀκηκόεσαν καταπλεγέντες κτλ. 19, 190.

Asseveratur ὑπαρ οὖν ὄναρ: Κάστρω τις . . . κατ' αὐτὴν τῆς πανηγύρεως νυκτεγεργσίαν²⁾ ὕψιν ὄρα τοιαύτην . . . τὸ δὲ ἦν ὑπαρ

θεῶ εἰς τήνδε τὴν πραγματείαν παρῆλθον, πολλάν τις με προτρεψαμένη, μάλιστα δὲ νῦν ἐναργῶς ἐπιστάντι μοι . . . καὶ μονοουχὶ κελεύσαντι ταῦτα συγγράφαι Artem. On. II 70 p. 168, 2 Hercher. Quomodo ampelurgus a Protesilao suo gubernetur elucet ex. gr. e Philostr. Heroico 664 p. 133, 1 Kays.: ξυνήκα, ὅτι μεταβαλεῖν κελεύει με τὸ τοῦ βίου σχῆμα.

1) Columbam Thecla ministram suam nominat, quam duo stuprare volunt viri; quibus in horto adsistit sancta: εἰς τί . . . τὴν περιστερὰν τὴν ἐμὴν . . . διαφθεῖραι βούλεσθε κτλ. 19, 190.

2) cf. p. 63 sq.

λοιπόν, οὐκ ὄναρ ἔτι 14, 174. Extra templum vigili aegrotae puteum adgressae παραφανείσα . . ἡ μάρτυς . . . τῆς μὲν ὀσμῆς ἔπαυσε . . . καὶ ταῦτα δὲ ὕπαρ οὐκ ὄναρ ἐδράτο 3, 142sq.

Cum universus Seleuciaae populus oculorum aegritudine¹⁾ adfligeretur, ἡ μάρτυς . . . ἀνοίγει μὲν ἐν τῷ αὐτῆς τεμένει τὸ λατρείου, προσκαλεῖται δὲ κοινῇ πάντας ὡς αὐτήν, ἐνὶ μὲν τῶν πασχόντων τοῦτο νύκτωρ διακελευσαμένη, πᾶσι δὲ δι' ἐκείνου κηρύξασα, ὥστε τῷ αὐτῆς χρῆσασθαι λουτρῷ πάντας τοὺς τῷ πάθει τούτῳ παραπεπτωκότας 9, 156.

Fures indicat Thecla nec non locum, ubi conditum est furtum: καταμηνύει καὶ τὸν τόπον καὶ τὸ χωρίον καὶ τὸν φῶρα 5, 148. cf. mir. 6. Comparari potest illud ex iamatis Epidauriis miraculum, ubi Aesculapius per somnum viro cuidam indicat locum, quo filius eius saxis reclusus versetur. v. p. 37, 1.

Irascitur Thecla, cum de potentia eius dubitatur: appropinquantibus inimicis Dexianus, qui templi custodibus praeerat, thesauros martyris in tutum abstulit locum: νυκτὸς . . ἐπιλαβούσης θορόβου τε πλήρης ἦν ὁ νεὸς καὶ ταραχῆς καὶ βοῆς τῆς μάρτυρος ἄνω τε καὶ κάτω διαθεούσης καὶ καταφρονεῖσθαι παρὰ τοῦ Δεξιανοῦ λεγούσης ὡς ἀσθενοῦς . . . ταῦτα τῶν ἐνδον τινὲς τότε καθευδουσῶν παρθένων καὶ μαθούσαι καὶ παρ' αὐτῆς τῆς μάρτυρος ἀκούσασαι ὕπαρ . . ἀπελθοῦσαι πάντα τῷ Δεξιανῷ ἀπήγγειλαν κτλ. 17, 180sq.

Impedit martyr ne quis in sacro suo sepeliatur: μήτε γὰρ εἶναι τι κοινὸν τάφοις καὶ εὐκτηρίοις οἰκοῖς, πλὴν εἰ μὴ τις ἕρα καὶ νεκρὸς γεροντὸς μὴ εἶη νεκρὸς, ἀλλὰ ζῆ τε τῷ Θεῷ καὶ ἄξιός ἢ τοῦ καὶ μάρτυσιν συνοικεῖν καὶ δημοστεγεῖν 15, 178. Epidauri nec mori licebat nec parere intra sacrum ipsum.

Non tantum inesse vides Theclae miraculis, quantum eorum quos supra tractavimus martyrum; tamen sufficit, ut agnoscatur similitudo. Accedit idque gravius quod Thecla quoque Graeci daemonis occupavit locum, qui olim Seleuciaae vaticinabatur, videlicet per somnum. In Basilii libro id ipsum, quomodo sancta christiana heroem Graecum 'Sarpedonem' depulerit, describitur; non multum haec ab iis differunt quae in Sophronii aliorumque scriptis de Cyri Ioannisque victoria referuntur. Atque interest discernere, et quomodo viva Thecla contra daemonem illum se muniverit, et quomodo daemon Thecla adversarium paganum oppresserit. Alterum legitur p. 122 in vita

1) „Aujourd'hui encore on rencontre fréquemment en Grèce une espèce d'ophtalmie originaire de l'Égypte et appelée le trachôme“ Girard L'Asclépieion d'Athènes p. 116, 5 (secundum notam viri docti Atheniensis Anagnostakis). Catalogus Asclepiei Atheniensis, ubi enumerantur membra in effigie dedicata, 'ὀφθαλμοί' vocem 110-ies praebet. cf. Girard p. 116. Nec non in iamatis Epidauriis caecorum numerus est maximus.

Theclae: ἐπιτειχίζει δὲ ἑαυτὴν τῷ δαίμονι τῷ Σαρπηθόνι, τῷ καταλαβόντι μὲν τὴν ἐπὶ τῆς θαλάττης χηλὴν, πολλοὺς δὲ πλανῶντι καὶ ἀποβουκολοῦντι τῆς πίστεως, δι' ἀπάτου (l. ἀπάτης) ποικίλης καὶ κибθῆλου χρησμολογίας. Alterum in miraculis p. 138: ἅμα τε προσήλασεν ἡ παρθένος τῇ χώρᾳ ταύτῃ καὶ ἤψατο τῶν ὄριων αὐτῆς καὶ τὴν κορυφὴν ταύτην κατέλαβε συνέσειλέ τε αὐθις καὶ κατεσίγασε καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἀφωνότατον ἐκάθισε τὸν πολυφωνότατον χρησμολόγον. Iam vides daemonum pugnam: facile vincit martyr christiana. Quanta cum Iside Menuthis vico depulsa similitudo!

Sarpedon est deus chthonius: ipse olim homo natus¹⁾ mortem postquam oppetivit iuxta promunturium sepelitur²⁾; daemon deinde habetur atque vates, denique deus: τοῦτον τοίνυν λαβόντα καὶ δαίμονος ὄνομα καὶ χρησμφοδοῦ καὶ μάντεως φήμην καὶ διὰ τοῦτο δόξαντα παρὰ τοῖς ἀνοήτοις εἶναι θεὸν κτλ. p. 138. Simili modo ex. gr. de Trophonio referunt scriptores Graeci. Apollo, qui permultis locis oracula chthonia aut oppressit aut suo nomine occupavit, Seleucia quoque, ubi ex antiquissimis temporibus Sarpedonem cultum fuisse consentaneum est, vim suam videtur declarasse. Apollinis enim Sarpedonii cuiusdam oraculum Seleucia exstittisse Diodorus³⁾ et Zosimus⁴⁾ commemorant ('in Cilicia' Diod.), id quod Sarpedonem una cum Apolline cultum⁵⁾ vel rectius sub Apollinis potestatem redactum esse significat. Itaque etiam hoc loco Apollineae vis religionis est statuenda⁶⁾. Tertia denique vicit Thecla neque tamen prorsus destruxit Sarpedonis memoriam. Nam superatus quidem tamen is quoque nonnumquam advocabatur: in mir. 2 p. 138 sq. de pagana⁷⁾ quadam agitur nomine Aba, quae pedis osse confracto ἀκίνητος ἦν, ποτὲ μὲν Ἰουδαίων, ποτὲ δὲ καὶ τῶν ἀπαιδῶν τούτων, ἅμα δὲ καὶ τοῦ βελτίστου Σαρπηθονίου παιζόντων εἰς αὐτὴν καὶ τὴν μὲν θεραπείαν ἐπαγγελλομένων . . . οὐ μὴν καὶ ποιῆσαι τι δυναμένων οὔτε δυνηθέντων εἰς τέλος. Sanata denique a Thecla ad fidem christianam convertitur. Altero in miraculo Sarpedon quasi superiorem esse Theclam concedit,

1) τὸν ἄνδρα ποτὲ τοῦτον γεγονότα p. 136.

2) ταφέντα δὲ παρὰ τὴν χηλὴν καὶ τὴν ἡύνα ταύτην p. 138.

3) 32, 10, 2: Ἀλεξάνδρον . . . χρηστηριαζομένου κατὰ τὴν Κιλικίαν, ἐνθα φασιν Ἀπόλλωνος Σαρπηθονίου ἱερὸν εἶναι.

4) I 57 p. 41, 10 Mend.: ἐν Σελευκείᾳ τῇ κατὰ Κιλικίαν Ἀπόλλωνος ἱερὸν ἴδρυτο καλούμενον Σαρπηθονίου, καὶ ἐν τούτῳ χρηστήριον. — Fortasse hoc intellegendum oraculum apud Tertull. de an. 46 C. S. E. L. t. XX p. 377, ubi inter oracula, quibus per somnia indicantur futura, Sarpedonis occurrit „in Troade“. Calami fortasse lapsam statuendum esse Rohdus quoque putavit, cf. Psyche³ I p. 187, 3.

5) v. Rohde l. s. cf. R. Koehler M. Rh. 14 (1859) p. 474. Nonnihil secus Usener Göttern. 218 sq.

6) Apollo una cum Sarpedone nominatur Basil. p. 208.

7) Non Iudaea, quod legitur apud Koehlerum l. s. p. 473/4.

v. 26, 206: Aretarchus sophista, qui e renibus laborabat, *ἔτυχε . . . σωτηρίας παρὰ τῆς μάρτυρος εἰπούσης ἔσεσθαι φάρμακον αὐτῷ καὶ ἄκος τοῦ πάθους ἀψευδέστατον ἄλλο μὲν οὐδὲν ἢ τὸ νυκτιαῖον τοῦ φωτός τοῦ καὶ τὸν αὐτῆς καταλάμπουτος ἀεὶ χῶρον ἔλαιον* (cf. p. 82, 2) . . . *τῆς μὲν λύσεως ἔτυχε, τῆς δὲ ἀσεβείας οὐκ ἀπηλλάγη . . . ὁ γὰρ Σαρπηδόνιός μοι*, φησί, *ἔτι ζητῆσαι τε παρ' αὐτῆς καὶ λαβεῖν προσέταξεν*. Itaque christiana cum ethnicis se miscere non desinunt. Maximi vero quae de Seleucia oraculo traduntur sunt momenti propterea, quod hoc loco trium religionum quae inter se excipiunt vestigia possumus indagare: chthoniae, Apollineae, christianae; id quod exprimitur Sarpedon, Apollo, Thecla nominibus. Cum ad populi ipsius fidem respicis, Sarpedon numquam ab Apolline est repressus; nam is ipse, non Lycius deus, a martyre christiana continuatur. Qua re denuo declaratur multo firmius Graecorum populo mysticam illam insitam fuisse religionem chthoniam quam hilarem Olympiorum splendorem.

Superest ut de morte Theclae pauca addamus, de qua Basilius I p. 122 sq. scribit haec: *ἐκοιμήθη μὲν, ὡς ὁ πολὺς καὶ ἀληθέστερος λόγος, οὐδαμῶς, ἔδυν δὲ ζῶσα καὶ ὑπεισήληθε τὴν γῆν, οὕτω τῷ Θεῷ δόξαν διαστῆναί τε αὐτῇ καὶ ὑπορραγῆναι τὴν γῆν ἐκείνη, ἐν ᾧπερ τόπῳ ἡ θεία καὶ ἱερὰ καὶ λειτουργικὸς πέπηγε τράπεζα . . . καὶ παντὸς μὲν πάθους, πάσης δὲ ἀρρωστίας αὐτόθεν ἀφιεῖσα πηγὰς ἰαμάτων . . . ὡς εἶναι πάνδημον ἰατρεῖον τὸν τόπον*. Quibuscum sunt conferenda, quae in Pauli et Theclae actorum fine nonnullis codicibus traduntur. Narrantur enim haec¹⁾: Seleuciae medici detrimentum capiebant, quia Thecla quae in specu habitabat prope urbem sita gratiis curabat infirmos. Iuvenes igitur ad stuprandam sanctam miserunt, quo facto Theclam, quam Artemidis ministram esse putabant, vim salutiferam defecturam esse sperabant. Summo in periculo Deus adoratus martyri haec respondet (e codice G p. 272): *μὴ φοβηθῆς . . . ἴδε ὅπου ἠνέφικται ἔμπροσθέν σου, ἐκεῖ γὰρ οἶκος αἰώνιος ἔσται σοι, κἀκεῖ τὴν ἐπίσκεψιν δέχη. καὶ . . . Θεῖλα ἴδεν τὴν πέτραν ἀνεφρχθείσαν ὅσον χωρεῖ ἄνθρωπον εἰσιέναι . . . καὶ . . . εἰσῆλθεν εἰς τὴν πέτραν καὶ συνεκλείσθη εὐθὺς ἡ πέτρα κτλ.* cf. ABC c. 44, 4 p. 270: *προνοία δὲ θεοῦ εἰσῆλθεν ἐν τῇ πέτρῳ ζῶσα, καὶ τὴν γῆν ὑπέβη*²⁾. cf. Simeon. Metaphrast. vit. Thecl. in Basilii editione p. 290: *ὄρα κατ' ὄψιν πέτραν διανοιγείσαν . . . εὐθὺς . . . εἰς τὴν πέτραν ἐσέδυν*. Quae actis insunt ex iis, quae Seleucia

1) cf. Acta apostolorum apocrypha edd. Lipsius et Bonnet I p. 270 sqq.

2) Sequitur hic narratio de subterraneo Theclae itinere Romam facto, qua de re recte fortasse iudicavit Lipsius Die apokr. Apostelgesch. u. Apostelleg. II 1 p. 432: „Es liegt nahe, in der betr. Erzählung den Versuch zu finden, die Gebeine d. Heiligen für Rom zu annectiren“.

vulgata a Basilio nobis referuntur, fluxisse iam adnotavit Lipsius Die apokr. Apostelgesch. etc. p. 432. Qua tamen in re explicanda Zahnium sequi velle videtur, qui (Gött. gel. Anz. 1877, 2 p. 1293) haec profert: „Die im Theklakloster bei Seleucia in Ermangelung eines ostensiblen Grabs der Heiligen erdichtete Fabel von ihrem Verschwinden im dortigen Felsen, welche zur Zeit jenes Basilii nur erst mündlich umlief“ e. q. s. Nos vero cum Theclam daemonis chthonii esse successorem christianum cognoverimus, non mirabimur quod eodem modo moritur sancta illa vel potius removetur sub terram, quo chthonii Graecorum dei in homines conversi apud epicos Graecorum poetas mortem oppetunt vel potius ad aeternae vivendum terrae subeunt cavernas. Pro multis de Amphiarao tantum nonnulla afferam: γῆ λέγεται διασχεῖν, ὡς μαντεύοιτο... καὶ ἀληθεύοι Philostr. imag. I 27. κεραννωθεῖς.. κατέδν.. ἐν τῷ Ὠρωπῷ schol. Pind. Ol. VI 21. διαστᾶσα ἢ γῆ ἐδέξατο.. ἐν Ὠρωπῷ ib. 18. λέγεται.. φεύγουσι ἐκ Θηβῶν διαστῆναι τὴν γῆν Paus. I 34, 2. ἐδέξατο ἄγαρῖσα Θηβαία κόνης Sophocl. ap. Strab. IX 1, 22 p. 399. δὲς κατὰ [τῆς] γῆς Aristid. t. II p. 88, 29 Keil; vel hoc de Trophonio: σπήλαιον.. ὑπελθῶν schol. Luc. dial. mort. 3 I. Quae cum conferas cum Basilio narratione, nonne elucet similitudinem inesse maximam? Itaque sanctam Theclam remotam putaverunt sub terram, ubi viveret atque curationes praeberet. Atque sicut chthoniorum deorum antrum quasi domicilium eorum habebatur, ubi versarentur, prorsus eodem modo Thecla in antro quodam habitare credebatur. cf. 21, 196: πᾶς γοῦν ὁ εἰς νεῶν βαδίξων τε καὶ εὐχόμενος εὐθὺς καὶ ἐπ' ἐκεῖνο τρέχει τὸ ἄντρον, ὡς ἂν καὶ ἐπὶ τινα κοιτωνίσκον λοιπὸν καὶ θάλαμον ἔνδον ἔχοντα τὴν παρθένον. φασὶ καὶ τινες τὰ πλεῖστα καὶ ἐν τούτῳ διατρέβειν αὐτήν¹). Quibus cognitis illius quoque martyris christiana natura quantumque a veterum paganorum cogitationibus pendeat satis perspicitur. Illud tantum, quod haud parvi videtur momenti, acriter velim attendatur: omnia a Basilio relata non litteris niti sed per ipsum vulgata fuisse populum, qui in eiusmodi rebus fidelius conservat antiqua.

5. Therapon.

Quintum subiungimus ceteris sanctis Therapontem, hominem novum atque iis, qui de incubatione egerunt prorsus ignotum. De vita eius non nisi pauca constant²), quamquam encomii auctor praetereundi forma usus patriam genus facta huius martyris adeo inter

1) Qua cum re aliquo modo cohaerere videntur, quae de viva adhuc narratur Thecla, in antro scilicet eam habitasse prope Seleuciam, v. Acta Pauli et Theclae cod. M p. 269/70. ABC p. 270. ib. c. 45, 10. G p. 271. Sim. Metaphr. p. 284

2) v. anonymi encomium in sancti hieromartyris Therapontis miracula p. 111 sqq. a nobis editum.

omnes nota esse dicit, ut illis rhetorum artibus non opus esset (c. 2); qua de re iam in Actis sanctorum (mai. VI p. 681E 4) recte iudicatur: nam non solum synaxaria, sed etiam quae in codice Messanensi ipsius encomii initio leguntur, satis clare quam incerta sint omnia testantur¹⁾. Monachus fuisse dicitur Therapon²⁾, deinde Cypri insulae episcopus; mortem pro Christo obiit sepultusque Cyprum miraculis ornavit (6, 2). Cum vero Saraceni invaderent insulam, corpus sancti Byzantium translatum ibique in Deiparae sacro reconditum est (10, 17).

E miraculis quae in illo anonymi encomio enarrantur apparet Therapontem quoque per somnium curasse aegrotos³⁾, h. e. per incubationem. Id quod non ubique admodum perspicuum, velut in iis quae de Georgio decarcho proferuntur, qui capite detorto septemdecim per dies neque edere quidquam potuit neque bibere: ὕστερον τὸ συνοῖσον σκεψάμενος χωρεῖ πρὸς τὸν ἄγιον, καὶ παραμείνας ἡμέρας τινὰς ἤκουσεν αὐτοῦ ἀοράτῳ γλώσσει τάδε κελεύοντος· ὑπὸ τοῦ πρόσμονός μου, φησίν, ἐλαίῳ ἀλείφθητι. τοῦτο ἐγένετο, καὶ ὁ ἀνὴρ εὐθὺς ὑγιῆς ἀνεχώρησεν (16, 7sq.). Quomodo γλῶσσα illa quae auditur ἀόρατος intellegenda sit, videas ex iis, quae supra in capite primo p. 10 composuimus; conferas imprimis exempla ex Aristidis orationibus sacris hausta neque velim praetermittas quae Timarchus apud Plutarchum de Trophonii narrat oraculo: εἰπεῖν τινα πρὸς αὐτὸν οὐχ ὀρώμενον (de gen. Socr. 22 p. 591 A). Satis igitur certum videtur per somnium Georgium illum martyris vocem audisse. — Theodorus paralyticus triginta per dies in Therapontis sacro incubuit: καὶ δὴ θεωρεῖ τὸν θαναματούργον ἐπιδιδόντα δῆθεν αὐτῷ ἄρτον τε καὶ πλήρες ἀκράτου ποτήριον (16, 13sq.), videlicet per somnum, nam secuntur haec: ἀνακαθίσας δὲ τὸ δοκεῖν πρὸς τὸ δέξασθαι κατ' αὐτῆς ἀνεπήδησεν; τὸ δοκεῖν plane 'per somnium' verti potest, id quod interpolator quoque sensit, qui addidit verba ἐν ἀληθείᾳ διαναστάς κτλ. Itidem iudicandum est de 20, 19sq.: scholarius quidam qui vulnus habet sub pectore, ὄρᾳ τὸν ποιμένα Θεράποντα κηρωτῆ τὸ ἔλκος ἰώμενον, ὃ καὶ ἐγεγόνει ἐν πράγματι. καὶ μεθ' ἡμέρας σῶος εὐρέθη καὶ ἄτρωτος, ὡς μηδὲ οὐλὴν ἐκ τοῦ τραύματος φαίνεσθαι. Hic quoque veritas visioni opponitur. Somnium ipsum commemoratur 12, 8sq., ubi tamen quo loco id fiat non satis clare dicitur: Florinus quidam Italicus a daemonibus occupatus circa murum Blachernarum desuper in terram sese volebat conicere; captus autem ab hominibus qui hoc videbant custodiebatur. Tribus horis post remisso malo cum sana

1) v. E(= epitome cod. Mess.) 4: οὐδεὶς συνεγράφατο, πόθεν ἢ ποῦ γεγέννηται ἢ ποίαν ἔφθον γονέων ἢ πῶς ἐκ παιδὸς ἀνήκτο ἢ πῶς διαπέπρακτο.

2) 3, 11; E 8. Cypri episcopus: E 2; cf. synaxaria (A. s. mai. VI p. 681 C 2. Menolog. Basilii III ad 25. mai. Migne t. 117 p. 473).

3) Per somnium visus adhortatur timidum presbyterum Constantinopolitanum, v. 11, 11.

mente custodes suos adloqueretur, vinculo liberatus κατεκλίθη πρόως και κατεπαύσατο. περί δὲ μέσας νύκτας ὕψις αὐτῷ διαδεικνύται τοιαύδε ἀγγέλλουσα· πρὸς τὸν εὐκτήριον οἶκον τῆς Θεομήτορος Ἰεσο, ὅστις τῆς Ἐλαίας προσονομάζεται· αὐτόθι γάρ, φησίν, ἰαθήσῃ τοῦ πτώματος. ὡς δὲ ἡμέρα ἐγένετο και τὴν θεωρίαν εἰπεῖν ἀπετόλμησεν, ὑπὸ τῶν ἀκουσάντων ἤχθη κτλ. In Deiparae igitur templo Florinus sanatur: (19) και οὕτως τέλειον ἐθεραπεύθη τοῦ πάθους ὁ δαιμονῶν δούς δόξαν τῷ διὰ τοῦ ἀγίου τὴν ἰασιν ἐνεργήσαντι. μείνας δὲ πλείστας ὄσας ἡμέρας και τῆς θεραπειᾶς τὸ βέβαιον ὕψει παραλαβὼν χαίρων πρὸς τοὺς ἰδίους ἐπέλλετο κτλ. Per sanctum, Therapontem scilicet, Deus dicitur effecisse curationem, itaque sanctus ipse per somnum apparuit vel visionem illam misit, in suo ipsius videlicet sacro. Huc reversus Florinus ceteros dies transegit atque curationem perfectam esse iterum per somnium accepit. Id quod e miraculis adhuc allatis conclusimus, s. Therapontem quoque per incubationem aegrotis indicasse remedia, aliis eiusdem encomii locis optime confirmatur. Senex quidam a militibus, operum exactoribus, fustis usque ad mortem caesus ὀψίας οὔσης in martyris sacrum portatur. Desperabant omnes qui videbant illum vel quod factum esset audiebant, ἀλλ' ὁ μάρτυς αὐτὸν διὰ τῆς νυκτὸς ἰασάμενος ἡμέρας ὑποφαινούσης ἀπέλυσεν (24, 12sq.). Marinus quidam mutus et toto corpore captus κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ ἀγίου ἐν ὀπτασίᾳ λεχθὲν ἠλείφθη . . τῷ τῶν λειψάνων ἀπομυρίσματι. και τοῦτο παθὼν ὄλος γέγονεν ὕγιης κτλ. (21, 7sq.). Plurimum vero docet miraculum quod legitur 20, 1sq.: ἐνταῦθα ὑδροπικὴ τις ἐτέθειτο. και ἰδοῦσα τὸν ἄγιον τῇ σμίλῃ τὰς βάσεις ἄκρας ἀναστομοῦντα διύπνησεν· ἦν γὰρ καθεύδουσα, ὅταν ἐχειρουργήθη παρὰ τοῦ μάρτυρος. τοῖς δὲ ποσὶν εὐθὺς μετὰ τὴν ἐργήγορσιν ἐπινεύσασα ὕδωρ ὄρᾳ . . ἀπορρέον τῶν βάσεων. Cui talia legenti Cosmae et Damiani vel Cyri et Ioannis vel ipsius Aesculapii curationes in memoriam non venerint.

Attendendum apud Therapontem quoque duo illa curationum genera observari posse, alterum cum ipse sanctus per noctem statim sanat aegrotum¹⁾ (cf. praeter miraculum modo allatum, ubi curationis vestigia somno soluto apparent, 16, 13sq.; 20, 19sq.; 24, 12sq.), alterum cum remedia tantum per somnium a martyre indicantur (12, 9sq.; 16, 9; 21, 7sq.). Adhibetur oleum sacrum (16, 9), cera (20, 19), unguentum quod e reliquiis profluit sancti (21, 8; cf. § 9). Maximi est momenti etiam apud Therapontem in ipso solo prostratos fuisse aegrotos, id quod testantur quae legis 17, 11sq.: Maria quaedam cancro laborans τεσσαράκοντα . . ἡμέρας ἐν νηστείᾳ και χα-

1) cf. 18, 1: παρὸν τοὺς νῦν κατακλινομένους θεάσασθαι, και μεθ' ἡμέρας (i. e. prima luce, cf. 20, 20) εἰλεῖν και ἰδεῖν τοὺς ἄρτι πάσχοντας ἀνερρωμένους και σώφρονας.

μευνία διενεγκούσα ῥᾶστα πόρρω ἠνέχθη καὶ τοῦ νοσήματος ἀρρή-
τως λατρευθεῖσα παρὰ τοῦ μάρτυρος. Vides ieiunium quoque cum
χαμευνία coniunctum fuisse, cf. p. 14sq. Tertius dies hic quoque vim
quandam exhibere videtur, cf. 18, 12/3; nono die sanatur Anastasius
quidam (15, 5), tricesimo Theodorus paralyticus (16, 13). Ut ceteri
sancti a nobis tractati, ita etiam Therapon superbos punit; cf. 22, 1sq.,
ubi mulier quaedam, quae infans a daemone vexatum irrisui habet,
ab eodem daemone occupatur. — Ministri templi quorum in numero
πρόσμων ille habendus est, qui Georgium aegrotum oleo ungit
(16, 9sq.), ab hominibus qui in sacro versabantur adiuti esse videntur
(15, 7sq.). Curationes nonnumquam tabulis inscriptae proponeban-
tur, cf. quae de Florino 12, 22sq. dicuntur: τοῦ τε πάθους καὶ τῆς
ἐλευθερίας τὸν θρίαμβον ἐγκήροις ἐστηλίτευσσε πίναξιν. Occurrit
denique ipsa vox κατακλίνεσθαι (v. p. 7sq.) 12, 7 (κατεκλίθη) et 18, 2
(κατακλινομένους); cf. κατετέθη 16, 12/3. Cum 19, 7: οὐ πολλῶν
προσεδριῶν ἐδέθη, cf. p. 70, 3.

Vides igitur in singulis quoque Therapontis miracula cum Cyri
et Ioannis vel Cosmae et Damiani miraculis consentire, atque optimo
iure martyr ille in eorum sanctorum numerum referri potest, quos
per incubationem adibant aegroti. Neque vero in hoc cultu deum
quendam ethnicum possumus invenire, cui sanctus christianus succe-
deret, sicut Dioscuris Cosmas et Damianus; cui rei indagandae ansa
ne minima quidem praebetur. Restat ut qua in regione Byzantii
Therapontis sacrum exstiterit quaeramus nec non de Cosmae et Da-
miani templi situ nonnulla addamus, quae hoc loco proferre magis
existimavi idoneum.

Duorum nobis occurrunt in Therapontis encomio locorum nomina:
Blachernae et Elaea (12, 2. 10). Florinus Italicus a daemonibus
vexatus circa murum Blachernarum, cum desuper in terram se esset
praecipitaturus, captus in Therapontis sacrum, ut supra (p. 105) con-
clusimus, deductus est. Perlegenti tibi miraculum illud elucebit mar-
tyris templum haud multum a muro afuisse. Cum vero martyris
reliquiae in Deiparae sacro conditae esse dicantur¹⁾, clarissimum
Blachernarum sacrum intellegendum esse putaverim. De altero loco
iudicare difficile: idem Florinus per somnum a sancto hunc in modum
admonetur: πρὸς τὸν εὐκτήριον οἶκον τῆς Θεομήτορος Ἰέσο, ὅστις τῆς
Ἐλαιας προσονομάζεται· αὐτόθι γάρ, φησίν, λαθήση τοῦ πτώματος.
Exstabat sane suburbium Elaea ultra sinum situm²⁾, ubi etiam mons

1) τουτοὶ τὸν τῆς Θεοτόκου νεῶν ἐκλεξάμενος 10, 17.

2) ἐν οὐδεμίᾳ δὲ τῶν ἐντὸς τῆς πόλεως ἐκκλησιῶν ἐτέτακτο (sc. Σιόινιος
προεβύτερος), ἀλλ' ἐν προαστείῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ᾧ ἐπάνυμον Ἐλαία, τὴν
ἱερωσύνην ἐκεκλήρωτο, ὅπερ κατασκευῆ μὲν κεῖται τῆς πόλεως Socr. hist. eccl.
VII 26, 2. — Cum nomine cf. Συκαί suburbium, quod item ultra sinum erat
situm (hodie Galata).

fuisse dicitur quem *'Ελαιών* appellabant¹⁾; tamen vix probabile videtur in illius suburbii *sacrum* missum esse Florinum. Immo is quoque Deiparae *εὐκτήριος οἶκος* *haud* procul a Therapontis templo abesse potuit: fortasse in ipso Deiparae *Blachernensis* sacro *τῆς 'Ελαιᾶς* cognomine certam quandam ob causam addito *collocatus* erat.

Non nullius momenti esse videtur, quod prope *Blachernas* Cosmae et Damiani quoque celeberrimum illud exstabat *sacrum*, de quo p. 70 sqq. egimus. cf. anargyrorum miraculum 18 p. 424 Wangn.: paedagogus quidam sanctis maledixit, *καὶ ἀπλῶς τοιαῦτα καὶ δεινότερα τούτων εἰπὼν καὶ ἐνθυμηθεὶς τῆς ἐπὶ τὴν πόλιν τῶν²⁾ ἐντεῦθεν εἴχετο ὁδοιπορίας. εἰσελθὼν δὲ καὶ κατὰ πάροδον ἐν τῷ σεπτῷ οἴκῳ τῆς ἁγίας ἐνδόξου Παρθένου καὶ Θεοτόκου Μαρίας τῷ ἐπιλεγομένῳ ἐν Βλαχέρναις κτλ.* Putat Dehnius (l. s.) „*Anargyros Deiparae templo vicinos atque adeo in ipso illo Blachernarum suburbio fuisse*“. Certe fuit *Blachernis* Cosmae et Damiani *sacrum*, cf. Chron. Pasch. p. 713, 9 ed. Bonn.: *εἰσῆλθων δὲ* (sc. *Avares*) *καὶ εἰς τοὺς ἁγίους Κ. καὶ Δ. ἐν Βλαχέρναις*, vel ib. p. 725, 18: *ἔκασαν δὲ καὶ τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἁγίων Κ. καὶ Δ. ἐν Βλαχέρναις καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Νικολάου καὶ ὅλα τὰ πέριξ.* Alia vide apud Ducangium *Cpolis* christ. IV 15, 10 p. 127^b. Altera tamen videtur esse ecclesia quam imperatore Theodosio Iunior (408—50) Paulinus magister exaedificavit: ὅς (sc. Paulinus) *καὶ ἀνήγειρε τὸν ναὸν τῶν ἁγίων ἀναργύρων* Codin. de aedif. p. 111, 10 ed. Bonn. (cf. ib. 112, 12). Nam extra *Blachernas* eam sitam fuisse e Cedreno elucet; agitur de Thoma qui imperatore Michaeli Altero (820—29) Constantinopolim expugnare conatus est: *παρεμβολὴν ἐν τοῖς Παυλίνου, ἐνθα τὸ τῶν θαυματουργῶν Ἀναργύρων τέμενος ἴδρονται, ὄχυράν ἐπήξατο* (t. II p. 81, 8 ed. Bonn.), quibuscum conferas p. 82, 4: *κατὰ τοὺς τῶν Βλαχερνῶν πύργους ἐποιεῖτο τὴν προσβολήν.* Itaque putamus hoc alterum anargyrorum *sacrum* a Paulino exstructum ab illo *Blachernensi* esse distinguendum. Qua de re ne dubites, etiam alias Cosmae et Damiani ecclesias Constantinopoli exstitisse memineris. Sic Theodosii Minoris aetate a Proclo patriarcha in Zeugmate, quae est litoris regio Galatam versus sita³⁾, anargyrorum *sacrum* conditum est⁴⁾. Aliud eorundem sanctorum templum *ἐν τοῖς Βασιλίσκου* h. e. prope templum s. *Sophiae*⁵⁾ a Iustiniano aedi-

1) Du Cange *Cpolis* christiana IV 9, 17 p. 115^a (Venet. 1729).

2) Sic codex, *τὴν αὐτοῦ* Wangn., quem recte refutavit Dehnius in notis p. XXVIII.

3) cf. tabulam apud Mordtmannum *Esquisse topographique de Constantinople* Lille 1892.

4) οἱ δὲ ἅγιοι Ἀναργυροὶ οἱ ἐν τῷ Ζεύγματι παρὰ Πρόκλον πατριάρχον Κωνσταντινουπόλεως . . . ἐτίσθησαν ἐν τοῖς χρόνοις Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ Codin. de aedif. p. 93, 15 ed. Bonn.

5) cf. Mordtmann *Esqu. topogr.* § 117 p. 66^b.

ficatum, a Iustino II (565—78) renovatum esse dicitur¹). Accedit denique ecclesia anargyrorum, quam idem Iustinus *ἐν τοῖς Δαρείου*, cuius regionis situs incertus esse videtur, exstruere coepit²). Gravissimum Procopii locum, qui ad illud Cosmae et Damiani sacrum spectat, ubi miracula a nobis tractata facta sunt, iam supra p. 76, 3 descripsimus. Blachernarum templum et sacrum a Paulino exaedificatum, quae Ducangius confudit, distinximus. Quaerendum est, utrum alterum eorum idem sit atque aedes a Procopio commemorata. Regio eadem, nam Procopius in extremo sinu in litore sinistro vel meridionali ultra Blachernas templum illud situm fuisse dicit; quod cum Paulini sacro convenit. Nonnihilo tamen dubito, quia apud Procopium inornatum illud atque ignobile aedificium, pro quo clarissimum templum exstruxit Iustinianus, *ἐκ παλαιού* exstitisse dicitur, id quod in sacrum imperatore Theodosio Minore a Paulino aedificatum vix quadrat. Qua igitur in re adhuc dubiis nobis haerendum esse videtur, quamquam auctore Eugenio Oberhummer hic illic de una eademque ecclesia agitur³). Unum quidem adnotare non praetermiserim quod fortasse Procopii verba *ἐκ παλαιού* premi iubeat. Ecclesia, de qua dicitur, in extremo erat sinu, ubi hodie exstat suburbium Ejub⁴), itaque proxime a loco illo, ubi ex antiquis temporibus Dioscurorum sacrum ab aegrotis frequentabatur (cf. p. 79). Declaravimus supra Cosmam et Damianum artissime Dioscurorum cultui esse adnectendos: qua cum re optime conveniat, si antiquissimum anargyrorum templum in eadem qua illorum sacrum regione quaerendum sit.

Quinque igitur vel sex Cosmae et Damiani sacra Constantinopoli videmus exstitisse, quorum unum, Blachernense scilicet, certe Therapontis aedi vicinum erat⁵). De Michaele qui prope Byzantium in Sosthenio per somnum sanabat infirmos p. 65 sqq. egimus. Accedit quod etiam Cyrus et Ioannes in ipsa urbe non desunt; cf. quae Acta sanct. ian. t. II p. 1084, 19 e menaeis proferunt: *τελείται δὲ ἡ ἀν-*

1) τὸν τῶν θεῶν Ἀναργύρων ναὸν ἐν τοῖς Βασιλικῶν (sc. Ἰουστίνος ἀνεκάνισε) Zonar. XIV 10 p. 285, 7 Dind. cf. ib. p. 285, 1: ὁς (sc. Iustinus) ἐπέβηξ ἂν τοὺς παρὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ δομηθέντας ἐπεκόσμη ναοὺς. v. etiam Du Cange Cpolis christ. IV 6, 27 p. 83^b, ubi conferas locum Originum Cpolitani.

2) Anno 1 Benedicti I papae (574—78) Ἰουστίνος ὁ βασιλεὺς ἤρξατο κτίζειν . . . τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἁγίων Ἀναργύρων ἐν τοῖς Δαρείου Theophanes t. I p. 375, 14 ed. Bonn. cf. menaeum Bartholom. Cutlumusiani ad 5. mai. p. 20 a,b: τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μνήμη τῆς ἀθλήσεως τῶν ἁγίων μαρτύρων Νεοφύτου Γαῖου καὶ Γαϊανοῦ. τελείται δὲ ἡ αὐτῶν σύναξις ἐν τῷ σεπτῷ καὶ σεβασμῶ ναῶ τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ θαυματουργῶν Ἀναργύρων Κ. καὶ Δ. τῷ ὄντι ἐν τοῖς Δαρείου.

3) E. Oberhummer Constantinopolis (Sonder-Abdr. aus Pauly-Wissowas R.-E.) p. 4^b, 37.

4) cf. ib. v. 50.

5) S. Theclae quoque erat ecclesia Blachernis, cf. Mordtmann Esqu. top. § 61, 6 p. 38^a.

τῶν (sc. Cyri et Ioannis) σύναξις ἐν τῷ μαρτυρίῳ αὐτῶν τῷ ὄντι ἐν τοῖς Φωρακίον¹). Antiquissimis iamiam temporibus Byzantii in Dioscurorum sacro incubationem usitatam fuisse p. 79 conclusimus, addamus denique eodem loco Amphiaräum quoque cultum fuisse²), cuius in templo Oropio somnia exspectare solebant aegroti.

Perlustravimus incubationem christianam, ad finem pervenimus. Vidimus usum illum inde a Syria usque ad Britanniam pervulgatum esse in ecclesia christiana. Plura fortasse addentur; quod maximum constat: incubationem ethnicam veste mutata in ecclesiam transiisse, ipsos deos ethnicos nonnullis locis sub sanctorum christianorum figuris latere. Sane Reinoldus Dehnius societatis Iesu sine dubio nobis opponeret: „cum duo faciunt idem, non est idem“³). Nos vero cum vetere Vandalio ei responderemus haec eodem modo esse Graeca, „uti plurima alia tam mala quam bona ex Ethnicismo in Christianismo translata antiquitatis Ethnicae ac Christianae indagatoribus non praeiudicatis constat“⁴).

1) Prope ab Octagono et ecclesia s. Sophiae, cf. tabulam Mordtmanni.

2) Ἀμφιάρου δὲ τοῦ ἥρωος (sc. sacrum) ἐν ταῖς λεγόμεναις Συναῖς (cf. p. 106, 2) ἀκοδόμησεν (sc. Byzas) Hes. Miles. 16 FHG. IV 149.

3) cf. notas eius ad mirr. C. et D. apud Wangn. p. XXXVII. Ibidem in comparanda incubatione christiana et ethnica de hac altera asseveratur: „Sed haec omnia Ethnicos fecisse constat a daemone malo circumventos, in hostis huius infensissimi Deo obsequium“.

4) De oraculis p. 335 (Amstelaedami 1683).

**LAUDATIO IN MIRACULA SANCTI HIEROMARTYRIS
THERAPONTIS**

Praefatio

Encomium in miracula s. hieromartyris Therapontis in Actis sanctorum mai. t. VI p. 682—692 e cod. Laurentiano (plut. 9, 14). saec. XI publici iuris factum denuo edimus in huius libelli appendice. Nam cum Actorum textus miserrimus sit, itacismis¹⁾, falsis accentibus²⁾, syllabis perperam diremptis³⁾ adeo depravatus, ut nonnumquam codicem plane descriptum esse putes, tum alterum possumus adhibere saec. XII codicem Messanensem 29 (= M) adhuc neglectum, in quo idem Therapontis encomium nonnihil sane variatum exstat. Cuius exemplum a Maximiliano Bonnet curiosissime descriptum Useneri debeo benignitati. Quo codice novo quantum adiuvemur ex eo elucet, quod octoginta fere locis Laurentiano erat praeposendus. Nihilominus hoc Actorum codice (= A) utendum est fundamento, quod comparato cum eo Messanensi facile probaveris.

Consentiunt inter se A et M exceptis rebus minutis inde a c. 10, 20 usque ad c. 28, 14, h. e. in miraculorum enarratione et epilogo. Antecedunt in M quae sub ipsius encomii textu seorsum addidimus (= E); quorum altera pars (v. 22—40) e cc. 6—10 excerpta est, prior vero (v. 1—21), etsi cum cc. 1—5 nonnihil discordat (cf. p. 104) atque iis

1) cf. πολλοί (1, 1) πειθανῶς (1, 6) πορθμῖα (8, 2) ἐπιθνασμὸν (9, 1) ἀνεμιήσασθαι (9, 8) προσβήτων (11, 7) κατεκλεισθη (12, 7) ἐνοχλῦθεις (12, 15) πρινής (ib.) ὄγιεις (16, 10) ἐλεηνὸν (17, 4) τέραστις (17, 5)! σμήλη (20, 2) ἐγερόνη (20, 20) ἀλλιώσας (22, 10) Δημιτρίων (28, 8) Ἐλευσηνίων (ib.) Ἀρτεμησίων (ib.). ω et ο confusa, velut in ἀνιστόρητον (13, 10) προτιμώτερον (13, 11) τελειώτητι (19, 17) ὤπως (27, 3) ἑωρτή (28, 6) ὀρθωδόξων (ib.) οὔτο (7, 10) ὀρομένων (9, 5) ὀπολοφήσαντος (12, 6) σοφρωνῶν (ib.) ἀνεμόνη (14, 7); τ et θ: ἀντέλκει (3, 5) ἐνθαῦτα (5, 9/10) ἐκτάμβων (9, 1) ἀνθλος (9, 7) ἐντάδε (13, 7) κατέστηκεν (28, 12); τ et σ: ἐπετέλετο (4, 8); geminatio neglecta: περιφανηρίοις (4, 2), cf. κιννήρα (28, 2); η pro ε: ἤξω (25, 7); cf. etiam ζυγκακοπαθεῖν (6, 8) φυλάπτουσι (12, 7) φιδυρισμοῦ (25, 13).

2) cf. pro aliis καθενδοῦσα (20, 2/3, quod explicatur antecedenti ἰδοῦσα 20, 1) ἐὰ (18, 17) βλαβεῖς (16, 5).

3) cf. δὴ τὰ (7, 10) μὴ δὲ (20, 21).

quae in synaxariis (cf. p. 104, 2) insunt magis est cognata, tamen v. 8—11 et v. 16—21 prorsus cum A congruit, id quod suo loco in apparatu critico adnotare non praetermisimus. Inde a c. 28, 14 autem in M interrupto contextu ea secuntur, quae legis c. 3, 7—c. 4, 20, ita ut v. *παραχωρεῖ* (3, 7) ipsam v. *ἐκτετήρημεθα* (28, 14) excipiat. Apparet hanc prologi partem illius de quo pendet M codicis textui ex altero codice A simili adiectam esse. Itaque fit, ut nonnulla enuntiata in M bis occurrant, cum ex eadem prologi parte in extremo M collocata excerpta sint ea, quae eiusdem codicis initio (E) inveniuntur.

Codex M augeat nonnumquam atque amplificat sententias: sic additur *ἀγαπητοί* (10, 20; 27, 1) *τίμια καὶ* (11, 2) *τίμια* (11, 5) *Θεράποντα* (11, 11; 16, 13) *αὐτῶ* (11, 11) *μικρὸν* (ib.) *ὑπάρχων* (12, 2) *θανμάτων* (13, 9; 18, 11) *ἔργων* (15, 10) *ἔργιον ἱερομάρτυρα* (16, 13; cf. 22, 19) *πάνν* (17, 1) *προσμείνασα καὶ* (18, 12) *θανματουργήματα* (25, 6) *καθ' ἐκάστην* (25, 11) *ἅπαντες* (27, 1); cf. *ἱερομάρτυρος* pro *μάρτυρος* (18, 11; 20, 3) *ταχίστη* pro *ταχεία* (16, 16). Codex A pro γ ante κ saepius praebet ν: *ἐγκώμιον* (in titulo) *συνκακοχηεῖσθαι* (6, 10) *ἐν κηροῖς* (12, 23) *συνκεκύφει* (19, 2); praeterea adnotandum pro ε nonnullis locis perperam α scriptum esse: *εἰσοικίξασθαι* (4, 15) *τελαίαν* (7, 16) *ἐνταῦθεν* (20, 9) cf. *ἐθριάμβευσα* in M (11, 5); ε pro α: *θύσαντες* (4, 19) *ἐπήχθησαν* (20, 9); item ν pro ν: *εὐαλλόμενον* (25, 11) *εὐηργήθην* (25, 19) *εὐθέως* (27, 1). In ν ephlecytico quod vocant adhibendo vel neglendo A diligentior quam M, ita ut, cum in M ante vocalem vel in extrema sententia desideratur, inveniatur in A, velut 4, 7 (*γεγόνασιν*) 4, 8 (*εἶχεν* in membri fine) 11, 8 (*χρησίν*) 25, 3 (*ἐπιρροέουσιν*; cf. tamen *διδόασι* ib., *προχέουσιν* 25, 2), cum vero in M videtur supervacaneum, desit in A: 4, 14 (*ἔστι*) 10, 20 (*ἔστι*) 17, 2 (*εἶχε*) 21, 6 (*προσῆλθε*); uno tantum loco (24, 1) in media sententia *διέλαθε* praebet M *διέλαθεν* A. Conferendum est 25, 1 ubi ante vocalem *οὕτως* exhibet A *οὕτω* M.

Omnes eiusmodi res exceptis vocibus illis codicis M propriis in apparatu critico fere omisi, ne de itacismis dicam accentibusque neve de syllabis dirimendis vel coniungendis. Eodem iure in M codice neglexi o et ω confusa (*προτιμώτερον* 13, 11) o pro ου (*οράνια* 14, 13) ε pro η (*διελέγγεται* 23, 3; *διηγέσασθαι* 25, 7) τ pro στ (*ἀντιρεβλοῦτο* 12, 13) ρ pro ρρ (*περιφαντηρίοις* 4, 2; *καταριπτούμενον* 22, 8) μμ pro μ (*ἀποκρεμάμενον* 22, 7): talia notiora quam quae adnotentur. Silentio denique et dittographiam praeterii et haplographiam: scribitur *μαφ* | *μαραινομένη* (18, 8; cf. rasuram ante *σάκφος* E 29, quae *σκα* syllaba videtur expleta fuisse) *πάλεγόμενον* pro *πάλαι λεγόμενον* (24, 5); cf. *ἐνλόμενον* pro *ἐναλλόμενον* (25, 11) *σγκέχονται* pro *συγκέχεται* (14, 11).

In encomio recensendo maxime nos adiuvat clausula rhythmica didactylica in extremis membris ac periodis diligenter observata spatiisque a nobis in textu notata. Quamquam intra periodum ipsam

posse locis; clausulas saepissime consonare facile inveniet qui perleget encomium. Iam vero e membrorum dispositione certa elucet ratio: paene semper duae eiusdem generis clausulae inter se respondent¹⁾; rarissime D cum A et C coniunctum esse videtur²⁾. Ex eiusmodi membrorum paribus componuntur periodi uno colo saepius praeposito vel adiecto, quo introducatur vel claudatur verborum circuitus. Nec non accidit, ut alterum paris eorum in dua membra diffindatur, quorum posterius solet esse minimum (δ), utrumque clausula terminatur³⁾.

Creberrimum periodorum schema atque simplicissimum est hoc: D—D; saepissime itidem occurrit D—D | D vel D | D—D et D—D | D—D. Clausularum dispositionem exemplis ut illustremus, capita 7 et 27 schematis exprimemus atque nonnulla singula schemata adiciemus; membrorum quae arcu coniunguntur clausulae consonant. c. 7: D(?)—D | D—D | D—D | D—D | D—D | D— δ D | D—D | D—D(?) | D—D. c. 27: D—D | D—d | d—D | D—D | D—D | D | D—D || D—D | D | C—D | C— $\delta\delta$ | A—A | D—D | D—D | D—D | D | C | D—d | D—D | D—D | D—D. cf. etiam 9, 1—4: A—A | C—C | D—D; 15, 4—11: A—D | C—D | A—C(?) | D | C—C | D | A—D; 21, 7—10: C—D | C—D | C—D; 24, 3—9: A—A | D—D | C—D | C—D | D—D.

Adiuvat nos clausula in lectionibus eligendis, cum inter A et M codices dubii haereamus, velut 12, 10. 22; 20, 1; 22, 21; 27, 15. Ubi deest clausula, exceptis scilicet quae e divinis⁴⁾ fluxerunt libris, textum interpolationibus, verborum ordine inverso, pravis lectionibus corruptum esse iudicandum videtur. Interpolatum esse eiusmodi encomii textum non mirum, quoniam in festo sancti recitari solebat, id quod ex ipso encomio elucet⁵⁾. Uncis usi sumus his locis: 1, 1. 3sq.; 3, 7; 4, 7—19; 5, 8; 7, 9sq. 14sq.; 9, 4; 10, 3. 18; 11, 12sq.; 16, 2. 4sq. 16; 18, 16sq.; 20, 11—14; 22, 3sq.; 23, 1; 24, 3. 13sq.; 25, 20. Qui-

1) Littera D eorum significabo didactylica clausula terminatum, A adoniam indicat clausulam, C choriambicam; d littera denotabo eorum didactylo expletum.

2) A—D: 12, 3—5; 22, 4sq. (?); 25, 14—16. C—D: 22, 1sq.

3) cf. 2, 14; 3, 5sq.; 3, 14sq.; 5, 3sq.; 8, 6; 8, 11; 11, 4sq.; 13, 8sq.; 27, 11—13. cf. 7, 10sq.; 23, 3.

4) Quorum loci rhythmo didactylico adaptantur 7, 3sq.; 10, 2sq.

5) *Ἐπειδὴ τοίνυν χρεῶσται πάντες τοῦ μάρτυρος, εὐχαρίσαι δὲ τούτου τὴν μνήμην συνεκροτήθημεν, κάλλιστα ἀπὸ καὶ τὰ θέματα τοῦσδε τοῦς λόγους ἐκπέλασμεν 26, 1. cf. 1, 12: ὅπως μετ' ἐγκωμίων ἀεὶ τὰ τοῦ δικαίου τελεῖται μνημόσυνα.*

bus vix addere quidquam oportet, cum uno quoque loco, quam ob rem eicienda sint, satis appareat; neque ullius loci eiectis quae inclusimus turbatur sententia. Enuntiata illa interpolata partim inter se sunt simillima, ita ut ab eadem manu addita esse videantur, cf. 3, 7 et 18, 16sq.; 7, 9 et 14; 22, 3sq. et 24, 3. De singulis pauca adicienda: c. 4, 7 iam verba *ταῦτα — ἐκτετέλεστο* satis inepta offendunt, quorum ope adnexa sunt, quae de Abel et Noah postea dicuntur. Quae quidem a totius encomii rhythmico valde discordant, quamquam inde a v. 11 rursus appareant didactyli. Accedit quod v. 19 verba *οἱ καλοὶ στρατιῶται* sqq. nullo modo cum iis quae antecedunt coniungi possunt; verumtamen optime ea excipiunt, quae v. 7 exstant: *ὅτι καὶ μέλη Χριστοῦ καὶ εὐαθρία γερύνασιν*. Itaque eiectis vv. 7—19 omnia bene se habent. 5, 8: inde a v. 4 bina cola inter se respondent, 7sq. senectus — iuventus, 8sq. monachi — clerici: apparet verba interposita *φυλάκῃ παρθενίας* quae ordinem turbant interpolata esse, id quod vel clausula neglecta docet. 16, 4: *οὐ μόνον — βλαβεῖς* e voce *ἀοράτω* (8) fluxisse videntur. 20, 11—14 notanda, quia sex continent clausulas adonias inter se consonantes. Nonnullis locis quaedam interpolata esse suspicor neque tamen damnare ausus sum: sic 1, 9 fortasse *ἅπασα — μικροῦ καὶ* eicienda, item 11, 9—12; 15, 5sq. fortasse *γαληνῆ — τε* et *ᾧστε — ἔργα* uncis includenda.

Hactenus de interpolationibus. Alia quae cum clausulis disenserunt, facile correxi, nonnumquam non nisi verborum ordine mutato, quod sine dubio concedes, cum in A et M verba saepius varie disposita esse videris, cf. 13, 7; 19, 7; 22, 10; 27, 15. *ν* ephlesticon ut consonent clausulae adieci 7, 7; 25, 2. 3. Alia non nisi proponere velim: 3, 1 fortasse legendum *ἐπάγων τὸν λογισμὸν πρὸς ἀφανίαν ἐπ' ἄπειρον*; 3, 13 *ἐνεκαρτέρησε* (cf. *ἐνεκαρτέρει* E 17); 5, 17 *οὐκ ἀνέρορηξεν* vel *εὐθὺς τῶν καταδεσμῶν τοὺς κάλους οὐκ ἔρορηξεν*; 6, 1 *πλήρης μὲν ἅπασα*; 7, 15 *λείψανα* pro *ταῦτα ὅσα* (*ταῦτα*, quod sensu caret, e 8, 1 ortum esse videtur; *ὅσα* e Genesis loco translatum); 10, 12 *ἡμᾶς ἐπισκόπησον*; 11, 6sq. *μυστηρίῳ πιστούμενος — ἦλθεν αὐτόματος*; 13, 7 *ἀπολεγόμενος*; 17, 3 *βιαιῶς* post *τινὶ* vel *καὶ*; 19, 13sq. *Θεὸν ἰατρύεσθαι*; 21, 5 *ἦν αὐτῷ ὄνομα* vel *Μαρτῖνος τὸ ὄνομα*. Modo 11, 7 *τῶν — χερσίν* frustra temptari videtur neque vero choriambicas periodi clausulas concedi posse putaverim.

Quanta sit vis rhythmici illius accentus ex eo elucet, quod verba enclitica monosyllaba, cum in prioris dactyli arsim cadunt, in codice M accentu ornantur: sic legis in manuscripto *τίς ἐλαυνόμενος* (12, 1) *ὀθνεῖοι τὲ καὶ αὐτόχθονες* (27, 15), cf. *πῶς ἰατρῆω* (19, 12). Videntur etiam verborum accentus rhythmici auctoritate posse mutari; nam pro *ὄσημέραι* 2, 13/4 Acta *ὠσήμεραι* exhibent, quod cum antecedenti *αὐξων* explet didactylum. Itaque me non reprehenderis, puto, si 7, 1 *Ἄγαρ ἐρόστικον* recitatum esse dixerim, praesertim cum haec verba cum

iis consonent quae v. 2 secuntur: *πάσαν καὶ Αἴγυπτον*. Neque vero facere possum, quin etiam 5, 6 *θήσαυρος* legendum esse existimem: clausula didactylia utique postulat neque tamen τὰ *θησαυροίσματα* similia ferri possunt, quia, cum hic quoque quae inter se respondent cola prorsus eundem numerum exhibeant syllabarum¹⁾, nullam syllabam licet adicere. Accedit quod apud ipsum Sophronium similia inveniuntur; nam in mirr. Cyri et Ioannis 1 p. 3425C/D legendum est τοῦτο δὲ ἦν τῆς αὐτῶν κηρωτῆς ἢ πάναλλης ἔμπλαστρος²⁾.

Adnotandum est in codice M singula cola interpunctione distincta esse, id quod iis maxime locis clare elucet, ubi dictionum constructio nullam interpunctionem desiderat. Interpungitur ex. gr. post *θρίαμβον* (12, 23) *συγγέομαι* (13, 8) *ἐκέκτητο* (15, 2) *διατηρήσειν* (19, 9) *παλαιοντες* (20, 8) *στόματι* (21, 9) *ἄγιον* (22, 3) *διαπαίξασα* (22, 12) *μειδιάματος* (22, 16) *λεγόμενον* (24, 5) *ἐπιρρύνουσιν* (25, 3) *πράγματα* (25, 10) *προείπομεν* (26, 11) *ἀριότητα* (27, 5). Qua de re quomodo iudicandum sit ut melius intellegatur, caput 19, 9sq. ceteris correctis cum codicis M interpunctione hic describo: *τίς διατηρήσειν· ἢ ἔξοχάσιν ἀθεραπεύτως νοσῶν, ἢ ψυχιζόμενος· ἢ καὶ ἄλλως κάμνων τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν χειμαζόμενος· ἢ πνεστοῖς περιοδικοῖς τε καὶ φαύλοις καταφλεγόμενος, τῷ θείῳ τούτῳ πλησιάσας πως ἰατρείῳ, οὐ ψυχὴν μὲν πρῶτον ἐκ τῆς κακίας ἀνεκαθάρθη, καὶ οὕτω τὸ σῶμα πλήρες ἀπέλαβεν· οὕτω γὰρ οἶμαι καὶ ἰατρεύειν Θεόν. πρῶτον μὲν τὴν ψυχὴν ἰᾶσθαι τοῦ κάμνοντος. δι' ἦν εἰκὸς καὶ τὸ σῶμα παιδεύεται· εἰδ' οὕτως καὶ τούτῳ τὴν ὀλοκληρίαν παρέχεσθαι· ἵνα μὴ σκάζῃ κατὰ μηδὲν ἢ ἐντέλεια· ἀλλὰ πάλιν ὡς ἀπὸ φύσεως ἢ ἀναπλάσεως· ἐν τελειότητι μένῃ ὁ ἄνθρωπος·*

Clausula didactylia uberrime adhibita hoc encomium Sophronii temporibus, h. e. septimi saeculi initio, adscribendum esse probat. Quocum concinunt quae 10, 12sq. leguntur, ubi auctor adorat martyrem: *στῆσον τὴν καθ' ἡμῶν ἀπειλὴν τῶν βαρβάρων θραύων τὰ φράγματα . . . ἄλγησον καὶ νῦν ὑπὲρ χριστιανῶν ταλαιπωρουμένων κνκλόθεν τοῖς ἔθνεσι, μᾶλλον δὲ συμπάθησον καὶ σώσειας πόλιν εἰς ἣν ἐνεδήμησας; cf. 28, 12sq. Anno 626 Constantinopolis terra marique ab Avaribus et Sclavis oppugnabatur, dum Persarum rex ad Chalcedonem est in litore Asiatico (cf. Gelzer apud Krumbacherum Byz. Litt.-Gesch.² p. 949); qua cum re ille encomii locus optime congruit. Censeo igitur ipsi anno 626 encomium attribui posse.*

1) τῶν ἡμετέρων ψυχῶν τὰ καθάρσια, | τῶν ἱερῶν χαρισμάτων ὁ θήσαυρος: hic illic quattuor dactyli.

2) Relegat me Radermacher etiam ad Testamentum Abraam (Texts and studies contributions to biblical and patristic literature edited by J. Armitage Robinson vol. II no. 2), ubi p. 90, 23 legitur *θαύματος*.

Pauca restant, quae ad singulos locos adnotentur:

11, 10 *καὶ πρὸς ὀλιγωρίαν καὶ ὕκνον ἐκκλίνας*] cf. Sophronius mir. 32 p. 3529 C: *πρὸς καταφρόνησιν καὶ ῥαθυμίαν ἐκκλίναντες*.

16, 9 *ὕπὸ τοῦ πρόσμονός μου, φησίν, ἐλαίῳ ἀλείφθητι*] *πρόσμων* idem valet atque *προσμονάριος* (= mansionarius, ecclesiae custos, Du Cange), v. menologium Basilianum (cf. p. 104, 2) l. s.: *ἐμφανισθεὶς ὁ ἅγιος (Θεράπων) τῷ προσμοναρίῳ αὐτοῦ εἶπεν αὐτῷ κτλ.* cf. nomen proprium *Πάρμων*, Fick-Bechtel Gr. Personennamen p. 205. Krumbacher confert *διάκων* pro *διάκονος*, *Πίνδαρ* pro *Πίνδαρος*. Valides discipulus eius adnotavit Graecos nostrae aetatis ineruditos *ἐπίμων* dicere pro *ἐπίμονος*. cf. Krumbacher, Kuhns Zeitschr. 27 (1885), 538.

17, 3 *ὥσπερ κόλλη τινι συμπεφυκνίας*] cf. Sophron. 46, 3596 B: *ὡς ἀπὸ κόλλης τινὸς προσηλωμένα τὰ βλέφαρα*.

19, 5 *ἐξκουβίτωρ ὑπήρχε τὸ στράτευμα*] *στράτευμα* = 'Militärischer Dienst', Krumbacher. *στράταγμα*, quod praebet A, quam facile e *στράτευμα* fluere potuerit, ex ipsis codicis M litteris elucet.

25, 6 *μακρὸν ἂν εἶη κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν διηγῆσασθαι*] cf. Sophr. 51, 3616 A: *μακρὸν ἂν εἶη καθ' ἕν διηγῆσασθαι*.

27, 12 *τὸν ἄπλαστον τὴν κακίαν*] *Exspectaveris inesse 'improbitate non affectum'*. Sunt tamen quae obstant: sint alii feliciores.

Ἐγκώμιον εἰς τὰ θαύματα τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος
Θεράποντος.

1 Πολλή μοι τῶν λόγων [ἡ] πανήγυρις, ἄλλοθεν ἄλλου περιβοηοῦντος
τὴν ἀκοὴν διηγήμασιν, οὐκ ἀπατηλοῖς ἱστορικῇ κομψείᾳ τὸν νοῦν
παρασύρουσιν [ἀλλ' αὐτοῖς οἷς παθῶν ἕκαστος ἐξ ἑαυτοῦ τὴν πίστιν
τῶν λεγομένων ἔχει λαβῶν]. ἔστι γὰρ ἡμῖν οὐ περὶ νεκρωθέντων πραγ-
5 μάτων ὑπόθεσις, ὧν ἡ παλαιώσις ἐξουσίαν τοῖς ἱστοροῦσιν ἐνδί-
δωσι πιθανῶς μᾶλλον ἢ ἀληθῶς τὰ ἤδη φθαρέντα προφέρεσθαι.
τῆς δὲ νῦν ἡμῖν ἐξηγήσεως ζῶσιν ὡς ἀληθῶς καὶ ὑπὲρ αἰσθησιν
κινοῦνται τὰ θαύματα. θαυμάτων γὰρ ἡ παρούσα ὑπόθεσις, ὧν
ἅπαντα φυλὴ τε καὶ γλῶσσα, μικροῦ καὶ τὰ ὑπ' ἥλιον πάντα πληρού-
10 μενα, οὐ χείρας μόνον επικροτεῖ καὶ στόμα πρὸς ὕμνον ἀνακινεῖ,
ἀλλὰ καὶ λόγοις ἡμᾶς ἐγγράφειν προτρέπεται καὶ τουτωνὶ τῶν θαυ-
μάτων τὸν αἴτιον ἐγκωμιάζειν Θεράποντα, ὅπως μετ' ἐγκωμίων
αἰεὶ τὰ τοῦ δικαίου τελῆται μνημόσυνα. ἐγὼ δὲ καίτοι τῷ ἑαυτοῦ
συνειδότι βαλλόμενος, ὡς οὐκ ἀρκέσω διεξελεθεῖν τὸν ὄγκον τοῦ
15 ἐγγειρημάτος, ἅτε πενόμενος λόγου καὶ πράξεως, ὄμως ὑψη-
νιάσας ἑαυτὸν τοῖς προπίπτουσι δέδωκα, τῷ θεῷ μάρτυρι τούτῳ
τεθαρρηκῶς, δυνατῶς ἔχοντι ὥσπερ τοῖς θαύμασιν, οὕτω δὴ
καὶ τοῖς λόγοις τὴν εὐπορίαν χαρίσασθαι. οὐχ ἦττω γὰρ τῆς τοῦ
εὐφημουμένου δεῖται δυνάμεως ὁ κατ' ἀξίαν ἐκείνου πλέκων τὸν
20 ἔπαινον.

2 εἰ μὲν οὖν ἐώρων τινὰς τῇ ἐπιστήμῃ τῶν ἔξωθεν χαίροντας,
ἦν ἐκεῖνοι τοῖς ἐγκωμίοις ἐπιτιθέασιν, εἶχον ἂν καὶ πατριδος λαμ-

Βίος ἐν συντόμῳ καὶ μερικῇ θαυμάτων διήγησις τοῦ ἁγίου
καὶ ἐνδόξου ἱερομάρτυρος Θεράποντος ἐπισκόπου Κύπρου.
εὐλόγησον πάτερ.

Ⲙ 1-2 Ὁ ἅγιος οὗτος καὶ ἐνδοξος ἱερόμαρτυς τοῦ Χριστοῦ Θεράπων
ἐπίσκοπος γέγονεν ἐν Κύπρῳ, ἀρχαῖος ἀνήρ καὶ θαυμαστὸς πάνν.

πρᾶς καὶ γένους ἐπιμνησθῆναι πρῶτον ἀνατροφῆς τε θείας καὶ πρᾶξεων καὶ τῶν καθ' ἑξῆς ἐπιτηδευμάτων, ὧν ἐκεῖνος ὡς ἄλλος οὐδεὶς κατὰ τὸν βίον ἐτέλεσεν, μηδὲν ἀρετῆς εἶδος ὑπολειπόμενος ἄπρακτον· οὕτω γὰρ ἂν προκαταβαλὼν τῷ λόγῳ θεμέλιον τὸ τῶν θαυμάτων ἱερὸν ᾠκοδόμησα τέμενος. ἐπεὶ δὲ ἡμῖν οὐ πρὸς ἐκείνους ὁ λόγος, οὓς τέχνη καὶ φητόρων ἀκμαὶ θεραπεύουσιν, ἀλλὰ πρὸς ἄνδρας ἀπλῶς πολιτευομένους, ὧν ἡ ἀκοὴ τὴν ἀτεχνον μόνην τοῦ λόγου διδασκαλίαν ἀπεριέργως ἐκδέχεται, φέρε τὰ παλαιὰ τοῦ 10 ἀνδρὸς ὑπερβῶμεν γνωρίσματα. τούτων γὰρ καὶ ὑμεῖς ἐν τῇ καρδίᾳ τὴν μνήμην προκαταθέμενοι ἐποικοδομείσθαι ζητεῖτε τὴν ἐνταυθοῖ τῶν θαυμάτων χορηγουμένην ἐπίδειξιν, ἣν ὁ μάρτυς αὖξων ὁσημέραι ψυχὰς τελετουργεῖ καὶ πρὸς ἀριότητες φέρει τὰ σώματα, ὥστε φθάνειν καὶ δι' αὐτοῦ τοὺς πιστεύοντας εἰς ἄνδρα τέλειον, 15 εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ'.

ἀλλὰ τί πάσχω πρὸς ἀφωνίαν ἐπ' ἄπειρον ἐπάγων τὸν λογισμόν; 3
πολλάκις γὰρ ἐπὶ τὰ πρόσω χωρῶν καὶ τῶν θαυμάτων εὐρεῖν ἀπαρχὴν ἐρευνῶν εἰς τὰ ἀρχαῖα πάλιν καθίσταμαι καὶ οὐκ ἔχω πόθεν ἀπάρξασθαι, τῷ πληθεὶ τῶν ἀρετῶν τοῦ ἀνδρὸς συγγεόμενος· ἐνθεν ἔλκει τὸν νοῦν τὰ νεαρὰ κατορθώματα, ἐκεῖθεν ἀνθ' ἑλκει 5 πάλιν ἐκ τῆς ἐφ' ἑξῆς καὶ γεγέννητο τὰ παλαιὰ προτερήματα, [καὶ οὐδὲ βουλομένῳ παραχωρεῖ παρελθεῖν] οὐδὲ γὰρ ἀγέραςτος ἢ ἐνεγκοῦσα τὸν εὐφημούμενον μένειν ἀνέχεται. ταύτη δὴ καὶ νενίκημαι κἀντεῦθεν ᾤμην κατάρξασθαι καὶ οἶονεὶ πρόδρομον ἐφ' ὅν τινα τῷ λόγῳ προκαταστήσασθαι. ἐπειδὴ γὰρ αὐτῷ καλῶς ὁ βίος 10 ἐκέισε διήνυστο καὶ ἡ μονήρης ἀσκητικῆ παλαιστρα σεμνῶς ἱερούργητο τὰς ἡρεμαίας ἀύλας καὶ Θεῷ ἐγγιζούσας διώκοντι, τοῖς δι'

καὶ οἱ μὲν κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ὄντες οὐκ οἶδ' ὅπως λήθη παρέ- E 3-12
δραμον τὰ κατ' αὐτόν, καὶ οὐδεὶς συνεγράψατο, πόθεν ἢ ποῦ γεγέννηται ἢ ποῖον ἔβη γονέων ἢ πῶς ἐκ παιδὸς ἀνήκτο ἢ πῶς διαπέπρακτο. 5 μόνον δὲ ἐξ ἀκοῆς παρειλήφαμεν καὶ διὰ τῆς τῶν θαυμάτων αὐτοῦ ἐργασίας τὰ κατ' αὐτόν ἐγνωμεν οὕτως, ὡς οἱ τὰ κατ' αὐτόν ἐγνωκότες φασίν· ἐκ παιδῶθεν τὸν μονήρη βίον ἀσκήσας σεμνὸν ἱερούργει τὸ καλλιέργημα τῷ Θεῷ, τὰς ἡρεμαίας ἀύλας καὶ Θεῷ ἐγγιζούσας διώκων. κἀκεῖθεν στομοῦται μὲν τὸ σῶμα πρὸς δύναμιν ἄρρητον, θελοῖς 10 δὲ τρέφεται τὴν ψυχὴν θεωρήμασιν. ἐντεῦθεν καὶ τῆς θείας καὶ ἱεραρχικῆς τιμῆς διὰ τὸν ἐνάρετον αὐτοῦ καὶ ἔνθεον βίον καταξιοῦται,

2, 3 ἀνατροφῆς corr. Radermacher | 6 ἂν Radermacher ἄρα A | προκαταβαλὼν A | 13 ὡσημέραι A | 15 Ephes. 4, 13 || 3, 4 ἀπάρξασθαι A | 7 inde a v. παραχωρεῖ accedit Messanensis | γὰρ om. A | 8 μένειν ἀνέχεται ante τὸν M | 9 ἔβην M | 11 σεμνων M | ἱερούργητο A

αἵματος τέλος ἰδρῶσι καὶ πόνοις ἐγκαρτερεῖ. κάκειθεν στομοῦται μὲν τὸ σῶμα πρὸς δύναμιν ἄρρητον, θείοις δὲ τρέφεται τὴν ψυχὴν 15 θεωρήμασιν, καὶ μετὰ τὸν ἄθλον αὐτοῦ εἰς οὐρανοὺς ἀναφέρεται, τοῖς τῶν ἀσωμάτων αὐτόθι χοροῖς ἀριθμούμενος.

4 βαβαὶ τῆς ἱερουργίας καὶ μυστικῆς τελειώσεως· οὐ λιβανωτὸν ἀποθύει καὶ τοῖς ἔξωθεν περιρραντηρίοις ἀγνίζεται, ἀλλ' ὅλον ἑαυτὸν φουράσας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ μου τοῖς αἵμασι καὶ τούτοις ἀνατραφεὶς πρὸς πνευματικὴν ἀνδρειότητα ὅλον ἑαυτὸν ἐκείνῳ κατα- 5 θύει καὶ σπένδεται, τοῖς ἑαυτοῦ καὶ Χριστοῦ τελειούμενος αἵμασι. θαρρῶ γὰρ εἰπεῖν ὅτι καὶ Χριστοῦ τὰ τῶν αὐτοῦ μαρτύρων σώματα τε καὶ αἵματα, ὅτι καὶ μέλη Χριστοῦ καὶ εὐδοκία γεγόνασιν [ταῦτα μὲν ὧδέ πως εἶχεν καὶ ἱερῶς ἐτετέλεστο, τίς δὲ ἢ τοῦ Ἄβελ θυσία καὶ Νῶε καὶ τῶν ἱερουργησάντων πάλαι δικαίων καὶ διὰ τοῦτο Θεῷ 10 τετιμημένων ἀνάγκραπτόν τε τὴν μνήμην ἐσχηκότων τοῦ κατορθώματος; οὐχ ὁ μὲν ἄρνα πρωτότοκον, ὁ δὲ καὶ εἰ τι πλεον ὄμωσ ἄλογον φύσιν προσήνεγκεν, καὶ ἄλλος ἄλλο τι παρ' ἑαυτοῦ ἐφευρῶν ἀξιόλογον πρὸς τὸ οικειωθῆναι Θεῷ ἀνεκόμεσεν; εἰ δὲ τοσοῦτόν ἐστι τῆς θείας φιλανθρωπίας τὸ ἄπειρον, ὥστε καὶ τοὺς μικρὰ τῶν 15 ἔξωθεν φέροντας εἰσοικίζεσθαι καὶ θεράποντας ἰδίους καὶ φίλους ἀποκαλεῖν τοὺς οὐδὲν ἴδιον ἢ τὰ δοθέντα παρὰ Θεοῦ πάλιν αὐτῷ ἀναφέροντας· τίνας οὐκ ἂν καλέσειεν, πῶς δὲ οὐκ ἂν προσλάβοι τε καὶ οικειώσαιοτο τοὺς οὐδὲν ἄλλο τῶν ὧδε μενόντων, ἀλλ' ὅλους ἑαυτοὺς αὐτῷ θύσαντας] οἱ καλοὶ στρατιῶται τῆς πίστεως, τῆς 20 ἀληθείας οἱ μὴ φθειρόμενοι μάρτυρες, ὄντως ὀλόκληρα θύματα

E 13—21 οὐκ ἄνευ δὲ βίας εἰς τοῦτο ἔλθῶν· φίλον γὰρ ἦν αὐτῷ τὸ ἡσυχάζειν 21 ἀεὶ. διαπρέψας οὖν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ χρόνους πλείστους καὶ 15 δόγμασιν εὐσεβείας καὶ θαύμασι παραδόξοις πάντας καταπλοντίσας διὰ τῆς αὐτοῦ ἐνθέου ἀρετῆς καὶ τοῦ ἀληθεστάτου λόγου, τέλος τοῖς δι' αἵματος ἰδρῶσι καὶ πόνοις ἐνεκαρτέρει. καὶ ὅλον ἑαυτὸν καταθύει καὶ σπένδεται τοῖς ἑαυτοῦ τελειούμενος αἵμασι. καὶ μετὰ τὸν ἄθλον αὐτοῦ εἰς οὐρανοὺς ἀναφέρεται, τοῖς τῶν ἀσωμάτων αὐτόθι χοροῖς 20 ἀριθμούμενος. καὶ οὕτως ἐν γῆρει καλῶ ἀναπαύεται ἐν Κύρῳ τῇ γῆ, παρακαταθέμενος τὰ τοῦ σώματος λείψανα.

13 τέλος ante τοῖς E 16 | ἐνεκαρτέρει E 17 | μὲν om. A | 14 θείοι M | τρέφεται E 11 στέφεται AM | 15 τῶν ἀθλων αὐτοῦ E 18 τῶν ἄθλων αὐτῶν AM | ἀναφθέρεται M || 4, 6 θαρρῶν M | 8 δὲ om. A | 9 ἱερουργησάν M | τετιμημένων Θεῷ A | 12 ἀλόγιον M | ἀλλῶτι M ὅτι A | 17 ἀναφέρεσθαι A | καλέσοι AM | προσλάβηται A προσλάβετε M | 18 οικειώσεται A οικειώσε^τ τε M | 19 θύσαντες A | 20 ὄντως A τὰ M | post θύματα M explicit in haec verba: τοῦ Χριστοῦ· αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων ἀμήν.

16—17 = 3, 12—13 | 17 αἵμασιν cod. | 17—18 ~ 4, 4—5 | 18—20 = 3, 15—16 | 18 τῶν ἀθλων cod. | 20—21 = 5, 3—4

τέλεια τελείου Ιερουργοῦ καὶ Ιερουργήματος, Θεοῦ σαρκωθέντος καὶ ὑπὲρ ἡμῶν δι' αἵματος τὴν ὁμολογίαν τελέσαντος.

τούτῳ γὰρ δὴ τῷ θείῳ καὶ ὁ νῦν ἐγκωμιαζόμενος ὁδηγῶ χρησά-⁵μενος αἵματι σφραγίζει τοῦ βίου τὴν τελευτὴν τῆς ἑαυτοῦ μαρτυρίας τῷ αἵματι, καὶ οὕτως ἐν γήρῳ καλῶ ἀναπαύεται, τῇ γῆ παρακαταθέμενος τὰ τοῦ σώματος λείψανα. ταῦτα δὴ τὰ τὴν θείαν δύναμιν κληρωσάμενα, τὰ ἐνθάδε νῦν προσκυνούμενα, τῶν ἡμε-⁵τέρων ψυχῶν τὰ καθάρσια, τῶν Ιερῶν χαρισμάτων ὁ θησαυρός, ἡ τῶν ἰαμάτων ἐπίδοσις, ἐκτετηκῶτων ἀνάρρωσις, τοῦ γήρως ἀντίληψις, παιδαγωγία νεότητος, [φυλακὴ παρθενίας,] κόσμος ἀσκήσεως, Ιερέων τελείωσις, ἡ προστασία τῶν δεομένων ἀήττητος. ἐν-¹⁰ταῦθα καὶ ὁρφανὸς καταφεύγει καὶ σώζεται, καὶ χήρα τῆς 10 ἀνανδρίας οὐκ ἤσθετο, καὶ τοῦ λυποῦντος ὁ ἀλγυνόμενος λέληστο. πένης προσῆλθεν καὶ πλουτῶν ἀνεχώρησεν, καὶ ὁ καταπονούμενος τῷ φύσῃ συνήνησεν. τίς ἐπίληπτος ἐνθους ἢ ἐκμαινόμενος προσπεσῶν οὐκ ἠλευθερώθη καὶ τὴν ἰδίαν φύσιν ἀπολαβῶν ἀνεγνώρισεν; τίς δὲ ταῖς ἐπφοῖς μαγγανείαις τὸν βίον δεσ-¹⁵μούμενος καὶ τοῖς τοῦ ἁγίου λειψάνοις πελάσας τοὺς κάλους εὐθύς τῶν καταδεσμῶν οὐκ ἔρηξεν;

τούτων τοίνυν τῶν τοῦ ἁγίου θαυμάτων ἀνατολὴ μὲν ἄπασα⁶ πλήρης, καὶ ἡ Κύπρος ἀρχεῖ τὰς ἰάσεις τοῦ Θεράποντος, κατακόρως τούτων ἐναπολαύσασα, ἐν ἧ καὶ ἀνάκτορον Ιερὸν τῷ ἁγίῳ καθίδρυσται. ἐκεῖ γὰρ αὐτοῦ καὶ τὰ τοὺς Ιεροὺς ἀγῶνας δεξάμενα ταῦτα τὰ θαυματουργὰ τέως ἐπεχωρίαζε λείψανα. ἀλλ' ὁπότε τῶν ἡμετέ-⁵ρων ἁμαρτιῶν τὸ πλῆθος ὡς πάλαι τὸ ὕδωρ τὴν γῆν κατεκάλυψεν, καὶ ἄλλος ἄλλοθεν ἄλλαχού μετανίστατο καὶ τόπος οὐκ ἦν ἡμῖν καταπαύσεως, συγκακοπαθεῖν ἡμῖν καὶ συναπαίρειν ἐρόκουν τὰ τῶν ἁγίων μαρτύρων ἡμῖν Ιερώτατα λείψανα, ὥσπερ τῆς ξενιτείας συμ-¹⁰πάσχοντα καὶ συγκακουχεῖσθαι χριστιανοῖς ἀνεχόμενα· μᾶλλον¹⁰ γὰρ εἴλαντο τοῖς πιστοῖς συνεῖναι καὶ φεύγουσιν, ἢ περιπίπτειν βαρβάρους εἰς ὕβριν καὶ ὕνειδος.

ἐπειδὴ γὰρ τὸ τῆς Ἁγαρ ἐρπυστικὸν κήμα πρὸς ὕψος ἀρθεὶν⁷ ἐπλατύνετο καὶ τὴν ἐξάν πᾶσαν καὶ Αἴγυπτον τῷ τόξῳ καὶ τῇ ῥομφαίᾳ κατατρέχον δεινῶς ἐληΐζετο, τὰ ἐμπροσθεν εὐρίσκον παρά-¹⁵δεισον καὶ τὰ ὀπίσω πεδίον ἀφανισμοῦ κατὰ τὸ γεγραμμένον τιθέ-

μελλόντων δὲ μετὰ ταῦτα τῶν τῆς Ἁγαρ υἱῶν ληΐζεσθαι τὴν ^{E 22—25} αὐτὴν περιφανῆ Κύπρον ἐμφανισθεῖς ὁ ἄγιος ἄπαξ καὶ δις τοῖς φυλάττουσιν αὐτοῦ τὸ τίμιον λείψανον παρεκελεύσατο αὐτοῖς ἄραι τοῦτο καὶ ἐν ἑτέρᾳ πόλει μετενέγκαι. λαβόντες οὖν τὴν λάρνακα καὶ ²⁵

5, 3 ἐν κόπρῳ ante τῇ add. E 20 | 5 προσκυνούμεθα A || 6, 7 ἄλλοχού A || 7, 4 cf. Joel 2, 3

5 μενον, ἠπέλλει δὲ καὶ τὰς νήσους τάχος ἐπέρχεσθαι καὶ ἀφανίζεν
 ὡσπερ ἐξάλειπτον· ἔδοξε τότε τοῖς τοῦ ἁγίου τὰ λείψανα θερα-
 πεύουσιν διὰ τοῦ ἁγίου πυθῆσθαι εἰ ἐκ τῆς νήσου αὐτοῖς ἐπιτρέπει
 τὴν ἀναχώρησιν. καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἐκέισε τῶν Ἑλλήνων
 Ἀραρηῶν κἀθοδὸν μένειν ἐκέλευεν [οὐδὲν βλαβησομένους ἐκ τῆς
 10 ἐφόδου τῶν ἀλαστόρων καὶ μαιφόνων ἐχθρῶν], οὕτω δὴτα καὶ γέγο-
 νεν, καὶ μέλναντες αὐτοῦ διεσώθησαν· ὡς δὲ τὸ δεύτερον εἰς
 τὴν Κύπρον ὁ τῶν ἀθέων στόλος ἀνήγετο καὶ αὐθις τὴν ἐρώτησιν
 οἱ πιστοὶ πρὸς τὸν ἅγιον ἐποίησαντο, σὺν τάχει τότε μεταίρειν
 ἐπέτρεπεν [ὡς ὅλης τῆς νήσου παραδοθησομένης τοῖς παλαμναίοις
 15 Ἀραρηνοῖς,] συναίρειν τε αὐτοῦ καὶ τὰ πάνσεπτα ταῦτα ὅσα, ὡς ὁ
 Ἰωσήφ τὸ πάλαι παρεκελεύετο πρὸς τελείαν τῶν ἀνασσωζομένων βε-
 βαίωσιν.

8 συσκευασθέντες οὖν ἐκεῖνοι σεβασμίως ταῦτα τῇ λάρνακι συναρά-
 μεινοι πορθμείῳ τινι περιτυχόντες ἐπέβησαν. καὶ τὰ μὲν πρῶτα
 λαυθάνειν τοὺς συμπλωτῆρας ἐσκέπτοντο, τὸ μέγα κειμήλιον τοῦ
 ἱερομάρτυρος κρύπτειν πειρώμενοι· ὡς δὲ τῆς γῆς ἀποβάντες τὴν
 5 ἐπὶ Κωνσταντινούπολιν ἔσπευδον, εὐωδία τις ἐν τῷ πλοίῳ συχνῶς
 ἀνεδίδοτο· οὐ γὰρ ἦν δυνατὸν οὐδὲ φεύγοντα δίκαιον κρύπτεσθαι
 καὶ φθόνῳ κατέχειν τῶν λαμάτων τὴν ἔκρυσιν. τότε γίνεται πρᾶγμα
 παράδοξον· τῆς γὰρ νηὸς ἐκ πρύμνης ἐλαυνομένης τῷ πνεύματι
 καὶ τῆς ὀθύνης ὄλῳ τῷ κόλπῳ χωρούσης τὸν ἄνεμον (ἦν δὲ ἀπη-
 10 λιώτης ἐξ οὐρίας πνέων ὁ ἄνεμος) ἀίφνης ἀτμός ἐξεδόθη παρὰ τῆς
 θήκης τοῦ μάρτυρος, κρείττονα ἢ κατ' αἰσθησιν φέρων ἐνέργειαν,
 ὥστε νικᾶν καὶ τοῦ ἀνέμου τὸ σύντονον. ἦλθε γὰρ οὐ μόνον ἐπὶ
 τὰ πρόσω τὸ τῆς ὀσμῆς εὐῶδες, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐπὶ τὰ πλάγια πανταχοῦ
 καὶ κύκλῳ διέδραμεν, ὡς καὶ τοὺς ἀπὸ σημείων τριῶν ὀπισθεν
 15 καὶ κατὰ πλευρὰν ὑποπλέοντας ἐμπλησθῆναι τῆς εὐωδίας τοῦ μάρ-
 τυρος.

9 ἐκθάμβων δὲ γενομένων ἀπάντων καὶ τινὰ ἐπιθυσίον εἶναι τὸ

Ε 26—28 ἐμβαλόμενοι ἐν πλοίῳ ἔπλεον τὴν ἐπὶ Κωνσταντινούπολιν ὁδόν. οἰομέ-
 νων δὲ αὐτῶν κρύπτειν τὸ τοῦ ἁγίου καὶ θαυματουργοῦ λείψανον
 εὐωδία τις ὑπὲρ ἀνθρωπίνην αἰσθησιν ἀνεδίδοτο, οὐρίου ἀνέμου τὸ
 σκάφος ἐλαύνοντος ἐκ πρύμνης, ὥστε ὅλα τὰ πλοῖα τὰ ἐκ πλαγίου
 30 αὐτοῦ ὡς ἀπὸ σημείων ὄντα τριῶν τῆς ἀφάτου ἐκείνης εὐωδίας ἐπλή-
 σθησαν. ὁ οὖν φρουρὸς τοῦ ἁγίου καὶ θαυματουργοῦ λειψάνου εἰσελ-
 θὼν ἐπὶ τὴν θήκην καὶ θαῦμα φοικτὸν ἰδὼν ἐβόησεν· ἅγιος, ἅγιος,
 ἅγιος· ἦν γὰρ τὸ θεῖον λείψανον ὑπερεκβλύσαν ἅγιον μύρον, ὥστε

5 ταχῶς Α | 6 θεραπεύουσι Α | 11 μείνοντος Α | 16 cf. Genes. 50, 25

πράγμα λεγόντων ὁ τοῦ ἀγίου θεραπευτῆς καὶ τῶν λειψάνων φρου-
ρός ἐπὶ τὴν θείαν τοῦ κιβωτοῦ τῶν λειψάνων ἐπέειπε, καὶ οὕτω
φθάσας ἐγγίσει μεγάλην φωνὴν ἀναρρήγνυσιν [‘ὁ ἄγιος’ ἐπειπών].
οἱ δὲ συνδραμόντες ὡς τὸ εἰκὸς ἴδον θέαμα τῶν ὄρωμένων ἀπάντων 5
θειότερον· μύρον γὰρ ὅτι πλεῖστον ἐκ τῶν λειψάνων κρονηθδὸν
ἀναβλύσαν εὐωδίας πηγὴν τὸ τῆς ὀλκάδος ἄντλος ἀνέδειξεν, ὡς
τινας κατελθεῖν καὶ τοῦ μύρου κάτωθεν ἐν ὑελίνοις σκεύεσιν ἀνιμή-
σασθαι. ταῦτα ὁ τῶν θαυμασίων Θεός, ταῦτα οἱ τούτου θερά-
ποντες, οὐ γῆν ἀγιάζοντες μόνον, ἀλλὰ καὶ ὕδωρ καὶ τὸν ἀέρα 10
τοῖς μύροις τῆς χάριτος.

ὦ μαρτύρων θεοπροπέες ἀγαλλίαμα· μύρον ἐκκενωθὲν ὄνομα 10
ὑμῶν διὰ τοῦτο ὑμᾶς ὡς ἑαυτοὺς ἐφελκύσωμεν, ὅπισω ὑμῶν εἰς
ὄσμην μύρου δραμούμεθα’ [οἱ Χριστοῦ μαθηταί]. ὑμεῖς τὰ ἱερῶμενα
Θεῷ καὶ τιμιώτατα σφάγια τῇ γῆ τὴν κόνιν ὑμῶν καὶ οὐρανῷ τὰς
ψυχὰς ἀπενείματε. ὑμεῖς Χριστῷ μυσταγωγηθέντες καὶ τελειωθέντες 5
ἐν αἵματι ὑπὲρ χρυσίου ἐδοκιμάσθητε καὶ ὑπὲρ ἡλίου ἐξελάμψατε,
φῶς ἡμῖν ἄνωθεν νοερὸν ἀπαστρέπτοντες. ὑμεῖς καὶ εἰς οὐρανὸν
ἐναυλίεσθε καὶ τὴν γῆν περιπολεῖτε τοῖς θαύμασιν. ἀλλ’ ὦ μοι
θεράπων τὸ τιμιώτατον ἔμολ καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα, ὁ τὴν ἐπανυ-
μίαν ἔργω τελέσας καὶ ψευσθῆναι μὴ συγχωρήσας τοὺς ἐν ἀρχῇ σε 10
τοῦτο καλέσαντας· ὦ μοι συγχορευτὰ τῶν ἀγγέλων καὶ πολιτὰ τῆς
ἄνω μητροπόλεως Ἱερουσαλήμ, ἐκεῖθεν ἐπισκόπησον ἡμᾶς καὶ στήσον
τὴν καθ’ ἡμῶν ἀπειλὴν τῶν βαρβάρων θραύων τὰ φράγματα. πάλαι
μὲν ἤλγεις ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρῶν, ἄλγησον καὶ νῦν ὑπὲρ χριστια-
νῶν ταλαιπωρουμένων κυκλόθεν τοῖς ἔθνεσι, μᾶλλον δὲ συμπάθη- 15
σον καὶ σώσειας πόλιν εἰς ἣν ἐνεδήμησας. ὕστερον γὰρ ἐνθάδε
καθορισάμενος καὶ τουτοῦ τὸν τῆς Θεοτόκου νεῶν ἐκλεξάμενος
[παρῆκας τὰ ἄλλα πάντα, νῦν δὲ] πάρει καὶ γνωρίζεις ἡμῖν ἑαυτὸν ἐμ-
φανέστερον, δι’ ὧν ἐνεργεῖς καθ’ ἡμέραν τὴν ἐπιστασίαν πιστού-
μενος. καιρὸς τοίνυν ἐστὶ καὶ περὶ τὸν λειμῶνα τῶν ὧδε θαυμάτων 20

κατελθεῖν ἐπὶ τὸ πλοῖον καὶ ἀρύσασθαι τινὰς εἰς ὑέλινα σκευὴ τοῦ 34—40
αὐτοῦ θείου μύρου. πολλῶν δὲ λάσεων κατὰ θάλασσαν γενομένων 35
ἐφθασαν καὶ ἐν τῇ βασιλευούσῃ πόλει. ἀποτεθὲν δὲ ἐκέισε τὸ τί-
μιον λείψανον τοῦ ἀγίου ἱερομάρτυρος θεράποντος ἅπειρα θάνατα
μέχρι τῆς σήμερον διὰ τῆς τούτου πρεσβείας τοῖς λίσκει προστρέ-
χουσιν ἢ καὶ ἐπικαλουμένοις αὐτὸν τελοῦνται ἀενάως, εἰς δόξαν καὶ
ἐπαινον Θεοῦ τοῦ ἀεὶ δοξαζομένου ἐν τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ. 40

9, 8 σκεύεσιν ὑελίνοις A || 10, 1 cf. Cant. 1, 3 | 2 ἡμᾶς A | 13 τὰ ante τῶν A |
17 καθορισάμενος A | 18 παρῆκας A | 20 inde a v. καιρὸς rursus accedit M |
τοίνυν A δὲ M | ἀγαπητοὶ ante καὶ add. M | ὧδε A ἐν κωνσταντινίου πολει M

ἐπαπολαῦσαι τὸν λόγον τοῦ διηγρήματος· ἐκ πολλῶν δὲ ὀλίγοις ἐπι-
δραμῶν πρὸς τὸ πέρας καὶ δὴ τοῦ συντάγματος τρέψομαι.

11 κατεκρύπτετο μὲν γὰρ οὐκίσκω τινι μέχρι πολλοῦ μετὰ τὴν εἰς
ἡμᾶς εὐκταίαν ἐπιδημίαν ἢ ἱερὰ σου θήκη πανόλβιε, μετριάξειν γὰρ
ὡσπερ ἐβούλου καὶ οὐκ ἐκπομπεύειν τάχα τὰ θανάματα. ἀλλ' ὁ τῶν
ἀγίων εἰς τοῦμφανῆς ἔργων τὰ κατορθώματα πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν
5 καὶ τὰ σὰ τῆς ἀθλήσεως ἐθριάμβευσε λείψανα. ὁ γὰρ τούτων τὴν
φυλακὴν ἐν μυστηρίῳ πεπιστευμένος ὑπὸ θείας φροῆς κινήθεις αὐτό-
ματος ἦλθεν κάκεινα φέρων ἐδίδου ταῖς τοῦ πρεσβύτου τῶν ᾧδε
χερσίν. μετ' εὐχῆς δὲ οὗτος καὶ ψαλμοφθίας πνευματικῆς ἐν ἐπιμε-
10 λείᾳ δεξιόμενος εὐθέως ὡς ἦν εἰκὸς ἐγκατέθετο. εἶτα μικροψυχῆ-
σας, οἷα φιλεῖ συμβαίνειν τοῖς ἀρχομένοις, καὶ πρὸς ὀλιγορίαν καὶ
ὄκνον ἐκκλίνας βλέπει κατ' ὄναρ τὸν ἄγιον λέγοντα· ᾧ οὗτος καρ-
τέρησον, οὐ μὴ γὰρ ὑμᾶς ἐπιλείψομαι. [τούτῳ δις ἐπιστάς λαθὼν
ᾧχετο.]

12 καὶ μεθ' ἡμέρας τινὰς λεγεῶνι δαιμόνων τις ἐλαννόμενος, γέ-
νος μὲν Ἰταλός, Φλωρίνος δὲ τοῦνομα, ἐμελλε περὶ τὸ Βλαχερνῶν
τειχίον ἄνωθεν ἐπὶ τὴν γῆν ἀκοντίζεσθαι. κατασχεθεὶς δὲ ὑπὸ τι-
νων ἐκ τοῦ ταράχου τὸ πάθος προαισθανομένων καὶ ὑπὸ παραφυλα-
5 κῆν γεγυῶς, ὡς ὠρῶν τριῶν παρήλθε διάστημα, ᾤετο καθαρεύειν
τοῦ δαίμονος, τοῦ πάθους ὑπολωφῆσαντος. καὶ δὴ σωφρονῶν
προσεῖπεν ὄψε τοῖς φυλάσσουσι, καὶ λυθεὶς τοῦ δεσμοῦ κατεκλίθη
πρῶως καὶ κατεπαύσατο. περὶ δὲ μέσας νύκτας ὕψις αὐτῷ δια-
δεῖκνυται τοιαύδε ἀγγέλλουσα· πρὸς τὸν εὐκτήριον οἶκον τῆς Θεο-
10 μήτορος Ἰεσο, ὅστις τῆς Ἑλαίας προσονομάζεται· αὐτόδι γὰρ,
φησί, ἰαθήσῃ τοῦ πτώματος. ὡς δὲ ἡμέρα ἐγένετο καὶ τὴν θεω-
ρίαν εἰπεῖν ἀπετόλμησεν, ὑπὸ τῶν ἀκουσάντων ἤχθη, καὶ μόνον
ἐπέβη τῆς τοῦ νεῶ κρηπίδος, ἀνεστρεβλοῦτο τὸ σῶμα καθόλου καὶ
κλόνου ὑφίστατο βίαιον· εἶτα λοιπὸν ἀσήμως ἐκάκνευ, καὶ πολλὰ
15 τοῖς κατόχοις ἐνοχληθεὶς, τέλος εἰς τοῦδαφος καταπίπτει πρηνῆς,
ἄφωνος ἐπὶ τινὰς ἡμέρας γενόμενος. ἅμα δὲ τῷ καταπεσεῖν αὐτὸν ὡσπερ
ὅς πληγῇ τινι τῇ ἐξετάσει τοῦ μάρτυρος τὰ μιὰ ἐκεῖνα ἐφνγα-
δεύθη δαιμόνια, καπνοῦ φαντασίαν τῇ ἐξόδῳ κατὰ τὸν ἀέρα ποιή-
σαντα. καὶ οὕτως τέλειον ἐθεραπεύθη τοῦ πάθους ὁ δαιμονῶν δούς
20 δόξαν τῷ διὰ τοῦ ἀγίου τὴν ἰασιν ἐνεργήσαντι. μείνας δὲ πλείστας

22 καὶ — τρέψομαι A ἔλθωμεν τῶν θανάτων M || 11, 2 τιμία καὶ post ἢ
add. M | 3 ἠβούλου M | 5 τίμια post σὰ add. M | τὴν τούτων M | 6 ἀνομάτως M |
11 ἐκκλίνας om. A εκκλίνας M | ἰδὼν ὄναρ βλέπει A | θεράποντα post ἄγιον
add. M | ἀντῶ post λέγοντα add. M | μικρὸν post οὗτος add. M | 12 τοῦτω A
τοῦτο M | ᾧχετο λαθὼν M || 12, 2 υπάρχων post μὲν add. M | δὲ om. A | τὸ τῶν
βλαχερνῶν M | 3 τὴν om. M | 4 προαισθομένων M | 5 γεγυῶς ὑπὸ παρ. M | ὠρῶν A |
τριῶν om. A | 8 ἀνεπαύσατο M | 9 ἀγγέλλουσα M | 10 Ἰεσο M εἶτω A | ἐπονο-
μάζεται M | 11 καθήσῃ M | 13 καθόλου τὸ σῶμα M | 16 ἡμέρας τινὰς M ἡμέ-
ρας A | τὸ AM | 17 ἐξετάσει post μάρτυρος M | ἐφνγαδεύη M | 19 ἐθεραπεύθη
τέλειον M | 20 ἐργήσαντι M

ὄσας ἡμέρας καὶ τῆς θεραπείας τὸ βέβαιον ὄψει παραλαβὸν χαίρων
πρὸς τοὺς ἰδίους ἐστέλλετο, τοῦ τε πάθους καὶ τῆς ἐλευθερίας τὸν
θρίαμβον ἐγκήφοις ἐστηλίτευσε πίναξιν.

πόσους δὲ ἄλλους οἶει βεβακχευμένους τοῖς δαίμοσι τῇ τοῦ 18
ἀγίον θεραπευθῆναι τάχος θερμότητι; ποῖον ἀναιδὲς καὶ ἄγριον
πνεῦμα σὺν τῷ ἐν ᾧ κατώκηκεν ἐνθάδε γενόμενον οὐκ εὐθὺς τὸν
ἑαυτοῦ οἶκον ἐμίσησε καὶ ὡς ἀπὸ πυρὸς ἐκείνου ἀφήλατο; τίς
ἀρρωστών ὑπὲρ δύναμιν τοῦ προτεμενίσματος μόνον ἐφήψατο καὶ 5
τῆς ἀρρωστίας οὐ πρόρω ἐγένετο; τίς δὲ τὴν ψυχὴν ἀπορούμενος
καὶ τὸ ζῆν ἀπολέγων ἐνθάδε κατήχθη καὶ οὐ γέγονε χαρίεις καὶ πρό-
θυμος; ἀλλὰ τὰ ἐντεῦθεν συγγέομαι καὶ θεωρίαν πλουτῶν θαυμά-
των ἐστένωμαι καὶ καταπέπληγμαί. πολλῶν γάρ μου τῇ μνήμῃ
περιτρεχόντων ἀμηχανῶ ποῖον ἐπιλεξάμενος ἐάσω τὸ ἕτερον ἀνιστό- 10
ρητον. αἰεὶ γάρ τὸ παρεθὲν προτιμότερον τοῦ ληφθέντος νομίζεται.

καὶ πάντα μὲν καταγράφειν ἀδύνατον, ἀπορῶν δὲ ποῖα καταλιπεῖν 14
καὶ ποῖα ἀλήθευσαι πάσχω τὰ τῶν ὀδοιπόρων εἰκός· ἐκεῖνοι γάρ
ὑπὲρ πηδῶν φοιτήσαντες, ὅταν τὸ ἕαρ τὴν γῆν περιστείλῃ τοῖς
ἄνθεσιν, ἀπλήστῳ ὀφθαλμῷ τὰ ὑποκείμενα βόσκονται τὴν τε
ὄρασιν συγγεόμενοι, καὶ ἄλλοτε ταύτην πρὸς ἄλλα τῆς γλῶσσης ἄνθη 5
μεταρριπίζοντες ἔλαθον ἑαυτοὺς μηδὲν ἀκριβῶς τῶν ἐκεῖσε κατανοή-
σαντες. ἐνθεν μὲν γάρ ὑάκινθος, ἐκεῖθεν μελίλωτον, ἢ ἀνεμώνη
καὶ νάρκισσος, ἄλλοθεν κρίνον ἢ ῥοδωνιά καὶ τις ἄλλη βοτάνη
χρυσάνθεμος στοιχηδὸν κυκλώσαι τὸ ὄμμα διέχεαν, ὡς μηδὲν
ἰσχυῶσαι τὴν ὄρασιν ἐφ' ἑαυτοῦ τραυῶς κατασκέψασθαι. οὕτω 10
γούνη καὶ ἡμῶν τῆς διανοίας ἢ ὄψις τῷ τῶν θαυμάτων πλήθει συγ-
κέχυται καὶ πρὸς μυρίαν ἔκφρασιν τούτοις μερίζεται. ἀλλ' ἐν
εἶδει τῶν τὰ οὐράνια καταστεριζόντων τὸ μὲν χῆμα τῶν ἄστρον λέγω
δὴ τῶν θαυμάτων ἐάσωμεν, ἐπ' ὀλίγας δὲ τούτων εἰκόνας εὐσημο-
τέρας τῇ συνεπειᾷ τρεψώμεθα, τάξιν καὶ ἀρμονίαν ταύτῃ τῷ λόγῳ 15
παρέχοντες.

Ἀναστάσιός τις ὀνόματι, Βιζύην οἰκῶν, ξηρὰν ἐκ χρόνων τὴν 15
χεῖρα ἐκέκτητο, πάντῃ τε ταύτην ἀκίνητος ἦν, τῶν δακτύλων αὐτῷ
καὶ τοῦ θένταρος ἀργῶς καὶ μάτην ἀπαιωρημένων τοῦ πήχους.
οὗτος κατήρεν εἰς τὸν λιμένα τοῦτον τῆς ἀπαθείας, καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς
ἐλπίδος ἀνάψας ἐπὶ τὸν ἄγιον ἐνάτην ἡμέραν γαληνιᾶ τὴν ψυχὴν, 5

22 ἐστέλλετο ante χαίρων M | 23 κηροπλαστικὰς εἰκόνας post θρίαμβον
add. M | ἐν κηροῖς A || 13, 2 τάχος A | 3 ἐν ᾧ A ἑωνὶ M | καὶ ante οὐκ add. M |
4 ἐμίσησε τὸν οἶκον ἑαυτοῦ M | ἀφήλατο A ἀφείλατο M | 5 προταινίσματος A
προτενίσματος M | 6 γέγων M | τίς om. A | δὲ post ψυχὴν A | 7 χαρ. γέγ. AM |
8 τὰ M τοῦτ' A | 9 ἀστηνώμαι A | καὶ καταπέπληγμαί om. A | τῇ μνήμῃ M |
10 θαυμάτων post περιτρ. add. M || 14, 1 πάντα M | ἀπορῶ A | 2 δὲ post πάσχω
add. A | 5 ἄνθη om. M | 7 μεμίλωτον A | 8 κρίνον ἢ ῥοδων οἶα A | 9 κυκλώσα A |
διέχειαν A | 10 ἑαυτῆς A | 12 ἀλλ' A καὶ M | 15 ταύτην A || 15, 1 Βιζύην A |
2 ταύτῃ A | αὐτοῦ M | 3 ἀπαιωρημένων A ἀπεώρισμένων M corr. Usener | πῆ-
χεως A | 5 ἐνάτην AM

οὕτω τε πλήρης τὸ σῶμα καὶ ἄρτιος γίνεται, ὥστε Θεοφανίων ἐπι-
κειμένων ἄμφω τῷ χεῖρι κινεῖν πρὸς ἔργα· τὴν τε γὰρ κολυμβήθραν
μόνος ἀνεπλήρωσεν ὕδατος, αἰρων τὸ ἄγρον τῆ τεθλασμένη πρώην
χειρὶ καὶ πρὸς ὧμους εὐμαρέστατα λίαν ἀναβιβῶν, τὴν τε ἄλλην δια-
10 κονίαν εὐρώστως ποιούμενος· οὕτως οἶδε Θεὸς ἀναπλάσσειν καὶ εἰς
φθορὰν καταχθέντα τὰ σώματα.

16 ἕτερός τις δέκαρχος ἐν στρατιωτικῷ τάγματι ἀριθμούμενος (ὄνο-
μα δὲ τοῦτῳ Γεώργιος [ἦν]) εἰς τὰ ὀπίσω τὴν κεφαλὴν ἀντανέστραπτο,
ἐξ ἐναντίας τινος ἐπιπνοίας τῶν ἡνίων ὑπερταθέντων τε καὶ ἀπεσκλη-
κῶτων αὐτῷ καὶ τοῦ τένοντος. [οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸν ἕνα
5 ὀφθαλμὸν ἀπηλίπισθη γενναίως τοῦτον βλαβεῖς.] οὗτος ἐπτακαίδεκα
ἡμέρας ἐτέλεσεν μὴ δυνηθεῖς βρωμάτων ἢ καὶ ποτοῦ μετασχέσθαι
τὸ σύνολον. ὕστερον τὸ συνοῖσον σκεψάμενος χωρεῖ πρὸς τὸν
ἄγιον, καὶ παραμείνας ἡμέρας τινὰς ἤκουσεν αὐτοῦ ἀοράτῳ γλώσση
τάδε κελεύοντος· ὑπὸ τοῦ πρόσμονός μου, φησίν, ἐλαίῳ ἀλείφθητι.
10 τοῦτο ἐγένετο, καὶ ὁ ἀνὴρ εὐθὺς ὑγιῆς ἀνεχώρησεν.

ἄλλος παράλυτος Θεόδωρος ἐπονομαζόμενος (καὶ γὰρ οὐδὲ
τῶν ὀνομάτων ἀμνημονεῖν ἐθέλω τῆ ἀμνησίει τερπόμενος) κατε-
τέθη ἐνθάδε ἡμέρας τριάκοντα, καὶ δὴ θεωρεῖ τὸν θανματοουργὸν
ἐπιδιδόντα δῆθεν αὐτῷ ἄρτον τε καὶ πλήρες ἀκράτου ποτήριον. ἀνα-
15 καθίσας δὲ τὸ δοκεῖν πρὸς τὸ δέξασθαι κατ' αὐτῆς ἀνεπήδησεν
[ἐν ἀληθείᾳ διαναστὰς κράζων καὶ αἰνῶν τὸν Θεόν]. ὡς ταχεῖά σου
πάτερ Θεράπων ἢ ἱασίς, καὶ σου τῆ εὐφημίας συνήδομαι, καὶ
αὐθις πρὸς ἄλλο θαῦμα προβαίνειν ἐφίεμαι.

17 κόριόν τι σμικρότατον προσηνέχθη τῷ θείῳ Θεράποντι. τοῦτο
δὲ σφάλμα φύσεως ἦν ὅπερ καὶ πρὸς τὴν ἔδραν εἶχε τὰς πτέρνας
ἐμπεπηγυίας καὶ ὥσπερ κόλλη τινὶ συμπεφυκυίας βιαίως καὶ συνδου-
μένας ὥσπερ ἐκ φύσεως, θέαμα ὄντως ἐλεινῶν καὶ ξένον τῆς καθ'
5 ἡμᾶς οὐσιώσεως, ὅπερ εἰκὸς ἀμβλωθρίδιον ἢ τεράστιόν τις ὠνό-
μασεν. ἀλλὰ τὴν θεραπείαν ὅπως ἐτοίμως ὁ μέγας καὶ ἀψευδῆς
εἰσήνεγκεν λατρὸς τί δεῖ καὶ προσφέρεσθαι, παρόντος τοῦ βρέφους καὶ
τῶν γονέων ἐξηγουμένων τὴν ἱασίν.

κατ' ἐκεῖνο δὲ τοῦ καιροῦ καρκίνον εἶχεν ἑτέρα Μαρία τὸ ὄνομα,
10 καὶ τὸν εὐκτήριον τοῦτον καταδραμοῦσα νεῶν ἀπρὶξ εἶχετο μέχρι
τυχεῖν τῆς ἰάσεως. τεσσαράκοντα δὲ ἡμέρας ἐν νηστείᾳ καὶ χαμευ-

8 ἀνέπλησεν M | τεθλασμένη M | τεθραμμένη A | πρώην om. M | 9 εὐμαρέ-
στατα A | 10 ἄγρον post εὐρώστως add. M || 16, 4 τῶν ὀφθαλμῶν M | 5 ἀπεσκλήθη A |
12 ἀμνησίων εἶναι θέλω M | κατέθη A | 13 ἄγιον ἰερομάρτυρα post τὸν add. M |
θεράποντα post θανματ. add. M | 14 ἐπιδιδόντα M | καὶ om. M | 16 ταχίστη M |
17 θεράπον M || 17, 1 πάντων post σμικρ. add. M | τοῦτῳ A | 3 τινὶ κόλλη M | συμ-
πεφυκυίας A | 4 ὄντως ante ὠνόμασεν A | 5 τεράστης A | 6 ἐτοίμως om. A | 7 δὴ A M |
προσφέρεσθαι A | 9 ἐκείνῳ . . τῷ καιρῷ A ἐκείνου . . τοῦ καιροῦ M corr. Rader-
macher | 11 τες litterae desunt in M

νία διενεγκούσα ῥᾶστα πόρρω ἠνέχθη καὶ τοῦ νοσήματος ἀρρήτως
λατρευθεῖσα παρὰ τοῦ μάρτυρος.

ἀλλὰ τί μοι ταῦτα, τῶν θερμότερων τις εἰκότως ἐρεῖ, παρὸν τοὺς 18
νῦν κατακλινομένους θεάσασθαι, καὶ μεθ' ἡμέρας ἔλθειν καὶ ἰδεῖν
τοὺς ἄκρι πάσχοντας ἀνερωμένους καὶ σώφρονας. ἀλλὰ καλὸν
καὶ ἀνάγραπτα ταῦτα ποιεῖν πρὸς ἐγκώμιον· μὴ γὰρ ἔχοντες
ἔξωθεν εὐφημεῖν τοῖς λόγοις τὸν δίκαιον αὐτοὺς τῶν θαυμάτων 5
τοὺς χαρακτήρας ἐγγράφομεν, ἱκανοὺς ὄντας ἐπαίρειν τοῦ ἐγκωμια-
ζομένου τὸν ἔπαινον.

αἰμόρρους τοίνυν γυνή σεμνοτάτη ἐξ ἐτῶν ἑπτὰ τῇ ὄψει μαραι-
νομένη τοῦ αἵματος ἠσχύνετο ἠδημόνει ἠπόρει ὅτι καὶ δράσειεν,
ἀπειπούσα λοιπὸν τῷ χρόνῳ τὴν ἰασιν. αὕτη κατηχηθεῖσα περὶ τῶν 10
ἐνταῦθα παρὰ τινος δρομαίως ἐπὶ τὰ τοῦ μάρτυρος ἴεται λείψανα.
καὶ τούτους ὕγιασθεῖσα καὶ στερεὰ γενομένη τῷ σώματι τῇ τρίτῃ
ἡμέρᾳ τελεῖα ἢ ἄνθρωπος καὶ ὄθεν οὖν ὄντως ἀνάπλεον τὴν
φύσιν τὴν ἑαυτῆς ἀνεγνώρισεν, μηδαμόθεν μεριζομένη ἢ κενουμένη
τῷ ἀσθενήματι. οὕτως ἀφθόνως ἀνήρ τε καὶ γύναιον ἐνθάδε 15
προστρέχων κατὰ τὸ ἴσον εὐρίσκει τὴν ἰασιν. [ἀλλ' ἐξ ἐτέρων ἐφ'
ἕτερά με ἀπάγων ὁ λόγος οὐδὲ βουλόμενον ἔξ σιωπᾶν.]

Στέφανος γάρ τις στρατιώτης τοῦ στίφους τῶν Ἀρμενίων ἡμί-19
ξηρος γερονῶς ὄλος ἐπὶ γῆν συγκεκύφει καμπτόμενος. ἀλλ' ἀπήλθεν
ὀρθὸς καὶ ὀλόκληρος, παραμειμενηκῶς ὀλίγον τῷ ἰατρῷ τοῦ μάρ-
τυρος.

ἄλλος δὲ πάλιν νεώτερος (Θεόδωρος ἦν αὐτῷ ὄνομα, ἔξου- 5
βίτωρ ὑπῆρχε τὸ στρατεύμα) τῷ αὐτῷ κατεσχέθη νοσήματι.
ἀλλ' οὐ πολλῶν προσεδριῶν ἐδεήθη· ὁμοῦ γὰρ σχεδὸν τῷ ἔλθειν
ἠλεήθη, καὶ ὑγιῆς ἀντανήλυθε.

τίς διατηρήσειν ἢ ἐξοχάσιν ἀθεραπέυτως νοσῶν ἢ ψυχιζόμενος,
ἢ καὶ ἄλλως κάμνων τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν χειμαζόμενος, ἢ πυρε- 10
τοῖς περιοδικοῖς τε καὶ φαύλοις καταπλεγόμενος, τῷ θείῳ τούτου
πλησιάζας πως ἰατρῷ οὐ ψυχὴν μὲν πρῶτον ἐκ τῆς κακίας ἀνεκαθάροθι
καὶ οὕτως τὸ σῶμα πλήρης ἀπέλαβεν; οὕτω γὰρ οἶμαι καὶ ἰατρεύειν
Θεόν· πρῶτον μὲν τὴν ψυχὴν ἰᾶσθαι τοῦ κάμνοντος, δι' ἣν εἰκὸς
καὶ τὸ σῶμα παιδεύεται, εἰδ' οὕτως καὶ τούτῳ τὴν ὀλοκληρίαν παρ- 15

12 ῥάστα διενεγκούσα M || 18, 1 τί ταῦτα πολυπλασιάζεις τὰ ἔκπαιλα· ἴσως
τινὲς, ψευδῆ ὑπὸ λάβωαι· εἰ βούλη δὲ νεδὸσθι ἰδεῖν ἐνεργούμενα· post ἐρεῖ add. M |
παρὸν A | πάρασχε M | 2 θεάσασθαι A εἰς θέαμα M | ἔλθῃ M | ἴδεις M | 3 καὶ
δητὰ συνείποιμι καὶ ἀντός· post σώφρονας add. M | 4 γὰρ om. M | 5 αὐτοὺς A
ἐπεὶ γὰρ τοὺς M | 6 τοὺς om. M | 10 αὕτη A | 11 ἐντεῦθεν addito θαυμάτων M |
ἰερομάρτυρος M | 12 πρὸσμεῖνασα καὶ post τούτοις add. M | ἀγιάσθεῖσα M |
13 τελεῖα ἦν M | ὄθεν οὖν A σθένουσαν M | 14 τὴν ἑαυτῆς φύσιν ἐγνώρισεν M |
μεριζομένην ἢ κενουμένην M | 15 τὸ ἀσθενήματα M | 16 κατὰ τὸ ἴσον post
ἀφθόνως M || 19, 6 στρατάγμα A | 7 ἀλλ' οὐ A ἀπλοῦ M | ἐδ. προσεδρ. AM |
τὸ AM | 8 ἀντανήλυσεν M | 11 τούτῳ A | 12 πως om. A | ἰατρῷ A | 14 θῶ M

έχεσθαι, ἵνα μὴ σκάζη κατὰ μηδὲν ἢ ἐντέλεια, ἀλλὰ πάλιν ὡς ἀπὸ φύσεως ἢ ἀναπλάσεως, ἐν τελειότητι μένη ὁ ἄνθρωπος.
 20 ἐνταῦθα ὑδροπικὴ τις ἐτέθειτο, καὶ ἰδοῦσα τὸν ἄγιον τῇ σμίλῃ τὰς βάσεις ἄκρας ἀναστομοῦντα διύπνησεν· ἦν γὰρ καθεῦδουσα, ὅταν χειροουργήθῃ παρὰ τοῦ μάρτυρος. τοῖς δὲ ποσὶν εὐθὺς μετὰ τὴν ἐργήγορσιν ἐπινεύσασα ὕδωρ ὄρᾳ πύφ καὶ ἰχώρι
 5 ἐπίμικτον κάτωθεν ὡς διαρρῦσεώς τινος ἀπορρέον τῶν βάσεων. γούτου δὲ εἰς ἅπαξ ἐκκενωθέντος ἀσινὲς τὸ σῶμα κατέστη, καὶ τοῦ γυναιῶν ὁ ὕδερὸς ἐκ μέσου ἐγένετο.

ἄλλοι δὲ πόσοι τῇ νόσῳ ταύτῃ καλαιόντες ὁμοιοτρόπως ἐκ τοῦ ἄγιου πεπόνθασιν καὶ ῥωμαλέοι ἐντεῦθεν ἀπήχθησαν; ἀλλ' ὁ λε-
 10 πρὸς ἐκεῖθεν ἡμῖν ὑγιὴς διαλέγεται καὶ τῷ ἐγκωμίῳ συναριθμείσθαι προτρέπεται. [ὄρῳ καὶ παιδία τῷ λόγῳ περισκιρτῶντα καὶ μνήμης ἀξιωθῆναι ζητοῦντα, τὰ μὲν δαιμόνων ἐξαιρεθέντα, τὰ δὲ τὰς ὕψεις ἀπολαβόντα, ἕτερα παραλύσεις γονάτων ἀποβαλόντα καὶ ἄλλα ποικίλων ἀρρωστημάτων ζημιωθέντα.] ἀλλ' εἰ ταῦτα καθ' ἓν συγγράφειν
 15 ἐθέλωμεν, ὁ πᾶς ἡμᾶς ἐπιλήψεται χρόνος τῷδε τῷ ἐγχειρήματι προσ-
 ἀνέχοντας.

ἔλκος ἕτερος εἶχεν ὑπόμαζον, ἐν σχολαρίοις δὲ κατελέγετο. καὶ ὄρᾳ τὸν ποιμένα, οὕτω γὰρ δέον καλεῖν τὸν τοῦ ποιμνίου καλῶς ἀντεχόμενον, ἀπλῶς ὄρᾳ τὸν ποιμένα Θεράποντα κηρωτῆ τὸ ἔλκος
 20 ἰώμενον, ὃ καὶ ἐγγόνει ἐν πράγματι. καὶ μεθ' ἡμέρας σῶος
 21 εὐρέθη καὶ ἄτρωτος, ὡς μὴδὲ οὐλήν ἐκ τοῦ τραύματος φαίνεσθαι.
 <ἄλλος> τις ὑπατος καὶ στομάχου πόνοις τε καὶ ἀνωμαλίαις τρυ-
 χόμενος ἢ σπληνὸς ὄγκῳ καὶ ἀλγηδόνι γαστρὸς ἐνεχόμενος τῆς
 τε θεραπείας καὶ ἀνακομιδῆς τάχος οὐκ ἤσθετο διὰ τοῦ ἔλεου τοῦ
 5 μάρτυρος.

ἄλλος ἕτερος (Μαρίνος ὄνομα αὐτῷ) πρὸς τῇ ἀφωνίᾳ καὶ πᾶσαν ἀφηρημένος ἐμφυτον κίνησιν προσῆλθε τῷ θεσπεσίῳ τούτῳ σεβάσ-
 ματι. εἶτα κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ ἄγιου ἐν ὀπτασίᾳ λεχθὲν ἠλείφθη οὗτος
 τῷ τῶν λειψάνων ἀπομυρσίματι. καὶ τοῦτο παθὼν ὄλος γέγονεν
 ὑγιὴς καρδίᾳ δοξάζων καὶ στόματι τὸν διὰ τῶν ἄγων Θεὸν τοιαῦτα
 10 ποιοῦντα θαναμάσια.

22 οὐκ ἄρα δὲ οἶμαι προσκόψαι τινάς, εἴπερ καὶ ξένον ἐγκαταμίξω
 τῷ λόγῳ διήγημα. οὐ μόνον γὰρ ἴασιν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀσθένειαν
 οἶδα τὸν ἄγιον πρὸς σωτηρίαν τιλὶ χαρισάμενον. [τὸ δὲ λεγόμε-

16 μηδὲν A μικρὸν M | 17 μένει AM || 20, 1 ἐτέθειτο AM γυνή add. M |
 2 ἄκρας βάσεις M | διύπνησεν M | 3 ἕρομαρτυρος M | 5 κάτωθεν A | διαρρῦσεώς A
 διαυλωνίας M | 6 τε ante τό add. M | 7 ὕδερὸς M ὄδουρὸς A | 9 ἀπήχθησαν A |
 ἀλλ' — 11 προτρέπεται desunt in M | 11 δὲ post ὄρῳ add. M | 12 καὶ ante τὰ
 μὲν add. M | ἔξερ. δαιμ. M | 13 ἕτερα — ἀποβαλόντα desunt in A | 15 ἐθέλω-
 μεν M | 20 ἡμέραν A | 21 εὐρέθη σῶος M | ἄνθρωπος A | ἐν τῷ τραύματι A ||
 21, 2 ὄγκῳ σκληρὸς M | 3 τε om. M | ἔλαλον AM | 6 σεβάσματα A | 9 δοξάζων A ||
 22, 1 οἶμεν M | ἐγκαταλήψω A | 2 μόνον post ἴασιν A

νον τοιοῦτόν ἐστιν·] γύναιόν τι τῶν οὐκ ἀσήμεων εὐχῆς ἕνεκα μόνης ἐν τῷδε τῷ ἱερῷ σηκῷ παρεγένετο. συμβὰν δὲ οὕτω κατὰ τὴν ὥραν 5 αὐτὴν παιδίον εὐρίσκει μικρὸν ἀναβρασσόμενον, ὑπὸ δαίμονος συνεχῶς ἀνατινασσόμενον, τοῦ ἀέρος ἀποκρεμάμενον, ἐκτεινόμενον καὶ πάλιν ἀφνης καταρριπτούμενον. πρὸς δὲ τὸν ἄγιον ἠφίει συχνᾶς τε καὶ οὐκ εὐσήμους φωνάς, οἷα συμβάλνει καὶ γίνεσθαι, ὅταν ὁ δαίμων ἀλλοιώσας τὸν ἐνεργούμενον, ἐκείνος ὄλος λαλεῖ, τὸ στόμα τοῦ 10 πάσχοντος ἰδίον τετραζόμενος ὄργανον. τούτου γοῦν ἢ γυνὴ διαπαίλασα καὶ χλεύην εἶναι τὸ πρᾶγμα νομίσασα κατετάθασεν ἔξουθενεὶ διέπτυεν καὶ τέλος πλατὺν σκεδάσασα γέλωτα παιδιᾶν ἐποιεῖτο τὸ θῆμα. ἀλλ' ὁ τοὺς δαίμονας πληγαῖς ἀνιῶν καὶ βασανύλων ἀθέατα οὐκ ἤνεγκεν οὕτως πλανᾶσθαι τὸ γύναιον, ἀλλ' 15 ἀντὶ τοῦ ἀσέμνου καὶ ἀπρεποῦς μειδιάματος σκοτομήνην αὐτῆς κατεσκεδάσεν, καὶ εἰς τοῦπίσω πεσοῦσα ἐξαπίνης μεγάλη ἀνέκραγεν, 'βοηθεῖτε' λέγουσα, 'δαίμόνιον ἄρτι κατέσχον καὶ μαίνομαι'. ἀναστήσαντες δὲ αὐτὴν οἱ περιστάμενοι προσήνεγκαν τῷ ἀγίῳ Θεράποντι ἑξομολογουμένην τὸ πλημμελὲς καὶ ἀναγορεύουσιν. ἀλλ' 20 ἡμέρας πέντε προσκαταμείνασα παντὸς ἐλευθέρου νοσήματος ἦλθεν ἐπὶ τὰ ἴδια.

εἶδες ἀγίου θαυμασία; [εἶδες ὄργην φιλανθρωπία κεκερασμένην;] 28 συντόμως παιδεύσας τάχος ἴασατο, ἵνα μήτε ἀνεξέλεγκτον ἢ τὸ ἀπαίδευτον, καὶ τὸ παιδευόμενον ἵνα μὴ ἐπὶ πολὺ διελέγχηται· οὕτως οἶδε τὰ τῆς ἰάσεως διανέμειν ὁ ἄγιος. πῆ μὲν γὰρ θεραπεύει τὰ σώματα, ὅταν ἐκ τούτου καὶ ψυχὰς θεραπεύονται· πῆ 5 δὲ καὶ εἰς μακρὸν παρατείνει τὴν σωματικὴν κακοπάθειαν, ὅταν τοῦτο συνοῖσον ὄρᾳ τῆ ψυχῆ, καὶ βασανύζει χρηστῶς πρὸς διόρθωσιν. πλέον γὰρ τῶν ψυχῶν ἢ τῶν σωμάτων ἀντέχεται καὶ τιμωρεῖται τὸ σῶμα δι' ἔλεον. τῶν γὰρ ἐνθέων ἀνδρῶν πλήρης ἔλεους ἢ τιμωρία καθέστηκεν· οὐ γὰρ ἐπὶ τὸ πλήξαι καὶ ἀπολέσαι, 10 ἀλλ' ἐπὶ τὸ μεταστρέψαι καὶ σωφρονίσαι τὰς τῶν βασάνων ὀδύνας ἀνθρώποις εἰσάγουσιν. εὐγε τῆς θείας μιμήσεως· ἔλειε γὰρ ἡμᾶς καὶ Θεὸς ὀργιζόμενος, ἔάν τις μὴ πρὸς τὰ παρόντα μόνον εὐθύνη τὴν πρόνοιαν, καὶ τῆς παιδείας αὐτοῦ προτρέχει τὸ ἔλεος, ὅτι 'ἔλεος', φησί, 'καὶ ὄργη παρ' αὐτῷ, δυνάστης ἐξίλασμων καὶ ἐκχέων 15 ὄργην κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος'.

ἄλλο με διέλαθε συχνῶς ἐπ' ἄλλο φερόμενον, ἐκείνο δὲ τὸ 24 παραδοξότατον, οὐπερ κἀγὼ πρὸ μικροῦ κοινοιώνηκα, πείρα τὸ

6 καὶ post δαίμονος add. M | 8 τε ante καὶ add. M | ἠφίει post εὐσήμους M | 9 ἀσήμεων A | 10 ἀλλοιώσας post ἐνεργ. AM | 11 τοῦτο A | 12 κατετάθασεν om. A | 13 πλατύνον M πλατὴν A | 16 ἀσέμνον καὶ om. A | σκοτομήνην M | αὐτῆ AM corr. Radermacher | κατεσκεύασεν A | 17 μεγ. ἐξαπ. M | ἀνέκραξεν A | 18 μαι pro μαίνομαι M | 19 ἱερομάρτυρι post ἀγίῳ add. M | 21 καταμείνασα A || 23, 2 γὰρ post συντόμως add. M | τάχος A | ἴασ. τάχ. M | τὸ ἀπαίδευτον post μήτε M | 3 διελέγχεται M | 4—16 desunt in M | 15 Sirach 16, 11sq. || 24, 1 ἀλλά A | ἄλλα A | 2 παραδ. — τὸ desunt in A

θαῦμα θεώμενος. [ἐκείνο δὲ τοῦτό ἐστιν.] στρατιῶται τινες ἐργο-
 διῶνται τῶν δημοσίων ἐπιταγμάτων καὶ ἐπιστάται τῶν ἐργων κατὰ τὸ
 5 ἐν Αἰγύπτῳ πάλαι λεγόμενον ἄνθρωπόν τινα πάνυ γηραλέον ἐπη-
 ρεᾶσαι θελήσαντες, εἶτα κωλυθέντες ἐπὶ μικρὸν καὶ τῷ βραδεί
 πρὸς ὄργην ἔκτοπον ἀναξέσαντες, τέλος ἐπιλαμβάνονται τοῦ ἀνδρός
 καὶ τοσοῦτον ἐτύπησαν καὶ ξύλοις παχέσι κατέαξαν καὶ συνέ-
 10 τριψαν, ὥστε ἡμιθανῆ παραρριφῆναι τὸν ἄνθρωπον. ἀναλαβό-
 μνοι δὲ τινες αὐτὸν ἐπὶ τὸν ἅγιον ὀψίας οὔσης ἐκόμισαν. οἱ τε
 τὸν ἄνδρα θεώμενοι οἱ τε τὸ συμβὰν ἐπακούσαντες πάντες τῆς
 σωτηρίας ἀπέπαμεν. ἀλλ' ὁ μάρτυς αὐτὸν διὰ τῆς νυκτὸς ἰασά-
 μενος ἡμέρας ὑποφαινούσης ἀπέλυσεν [αὐτὸν ἀπελθεῖν ὑγιῆ,
 ὥστε ἡμᾶς ἰδεῖν καὶ θαυμάσαι λίαν τὸ γεγονός].

25 τοιαῦτα τὰ τοῦ ἁγίου τούτου θαυματουργήματα, οὕτως ὀξέως
 ἡμῖν τὰς ἰάσεις προχέουσιν· καὶ ταῦτα ἐνθάδε μέχρι καὶ σήμερον
 οἷα καὶ ποταμὸς ἐπιρρέουσιν καὶ οὐδενὶ χώραν διδῶσιν τῷ συν-
 εχεῖ τῆς ἐκβλύσεως κατανοῆσαι βεβαίως καὶ στήσαι τῆς διανοίας
 5 τὸ ὄμμα πρὸς τὸ λεγόμενον, τῶν δευτέρων ὑπαμειβόντων εὐθέως
 τὰ φθάσαντα. πάντα μὲν οὖν ὡς εἴρηται τάδε τοῦ μάρτυρος μα-
 κρὸν ἂν εἴη κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν διηγησασθαι. ἔξω γὰρ οἶδα
 τοῦ πρόσω φερόμενος, καὶ συνεπίσταμαι τὴν παρέκβασιν βιαζόμε-
 νος, ἀλλ' ἐάσω λοιπὸν ἐκφράζειν τὰ ἄρρητα. τί γὰρ καὶ δεῖται
 10 λόγων ἐναργῶς παρόντα τὰ πράγματα καὶ αὐτοψία καθῶς καὶ ἦδη
 προείπομεν τὸ θαῦμα πιστούμενα; ὄρῳ τὸν χαλὸν δεξιῶς ἐναλλό-
 μενον, πρὸς δορκάδα παράλυτον ἀμιλλώμενον, τὸν τυφλὸν ὄρωντα
 πρὸς ἦλιον, τὸν κωφὸν ὥσει λύραν φθεγγόμενον καὶ ψιθυρισμοῦ
 ἐπακούοντα. μικροῦ καὶ πάντες οἱ πρὸς τὴν ἱερομνησιν ταύτην
 15 συναγεροθέντες τοῦ ἁγίου τούτου θαυματουργοῦ γερόναμεν πάρερ-
 γον· ὁ μὲν γὰρ λύτρον ψυχῆς καὶ παράκλησιν, σώματος ἄλλος
 ἀνάρρωσιν, ἕτερος ἰασιν ψυχῆς τε καὶ σώματος καὶ πᾶς ὀτιῶν
 πάντως ἐκ τοῦ ἁγίου ἐκέρδαινε. αὐτὸς ὁ λέγων ἐγὼ τί γὰρ οὐκ
 ἔπαθον, τί δὲ οὐκ ἐνηργήθην ὑπὸ τοῦ μάρτυρος; τί οὖν καὶ
 20 φράσοιμεν, πάντων ἐξ ὧν ἔπαθον διηγουμένων τὰ θαύματα [καὶ
 τὰ οἰκεία πάθη], οὐ θρηνον καὶ τραγωδίαν δυσπρόσιτον, ἀλλ'
 ὕμνον καὶ ἔπαινον προβαλλομένων εὐχάριστον. αὐτόλεκτος γὰρ
 ἐξηγήσις ἢ τῶν παθῶν γίνεται ἰασις.

3 θεώμενον A | ἐκείνος M | ἐργοδιῶνται ante καὶ A | 6 κωλυθέντες post
 μικρὸν A | 8 ἐνψαν A | 13 αὐτὸν om. M | ὄγια M || 25, 1 τὰ post ἁγίου M | τούτου
 om. M | ἐκ πολλῶν ὀλίγα post θαυμ. add. M | 2 προχέουσι A προχέων M | τῆμε-
 ρον M | 3 διδῶσαι M διαδιδῶσαι A | 5 ὑπαμειβόντων A | 6 πάντες M | τάδε A τα τοῦδε M |
 θαυματουργήματα post μάρτυρος add. M | 7 ἂν om. A | εἰ M ἢ A | 9 δεῖται, sed ξ
 potius compendium syllabae ται, M | 10 λόγον M λοιπὸν A | καὶ ante ἦδη om. M |
 11 τὰ θαύματα M | καθεκίστην post πιστ. add. M | δεξιῶς om. M | ἐναλλό-
 μενον A ἐνλόμενον M | 12 τὸν τυφλὸν—13 ἦλιον desunt in M | 13 ὥσει λύραν om. A |
 16 σωμαίων A | 17 ἕτερος—σώματος om. A | 18 πάντως post ἁγίου M | ἐκέρδα-
 νεν M | 19 ἐνηργήθην A | 20 πάντως M

ἐπειδὴ τοίνυν χρεῶσται πάντες τοῦ μάρτυρος, ἐορτάσαι δὲ τού- 26
του τὴν μνήμην συνεκροτήθημεν, κάλλιστα αὐτῷ καὶ τὰ θύματα
τούσδε τοὺς λόγους ἐπέσαμεν. καὶ αὐτὸς γὰρ οὗτος ὁ μάρτυς Λό-
γον τιμήσας καὶ ὑπὲρ τὸν παρόντα λόγον τετίμηται· ὡς οὐδενὶ γὰρ
ἄλλῳ τῷ λόγῳ καὶ Θεὸς καὶ οἱ ἅγιοι αὐτοῦ θεραπεύονται, ὅτι καὶ ὁ
λόγος ἐστὶν ὁ Θεός, κἂν μεμνηότες τινὲς τὸ πρῶτον δῶρον Θεοῦ,
τοὺς λόγους αὐτοῦ, μίσει πολλῶ μεμισήκασιν. ἡμεῖς δὲ, κἂν τι δέοι
παθεῖν ὑπὲρ τοῦ Λόγου, λόγῳ πανηγυρίζομεν καὶ δημοτελεῖς παν-
δαισίας ἐν λόγοις στησώμεθα, λόγῳ μὲν τὰς ψυχὰς ἀποδιοπομπού-
μενοι, τὰ δὲ σώματα τῷ νόμῳ τῆς εὐδίας τοῦ ἁγίου προσαλειφύ- 10
μενοι. οὗτος γὰρ ὑπὲρ τὴν ὕλην πάλαι γενόμενος καὶ τὴν ἑαν-
τοῦ τελευταίαν ποιήσας μυστήριον μυστικῶς τανῦν ἀγιάζει
τοὺς προσιόντας, εὐωδιάων ἡμῖν τὰ θεῖα χαρίσματα καὶ τῷ μύρῳ
καθάπερ οἱ θηραταὶ τοῦ μαργάρου τὸν ἐμψυχον θάλαμον ἔλκων
ἡμᾶς πρὸς τὴν ἄνω κατάστασιν. 15

δεῦτε τοίνυν ἐνθέως πανηγυρίζομεν, πρωτοδοίγια καὶ προτε- 27
λετὰς τοὺς λόγους ποιούμενοι· νῦν τὰς ψυχὰς ἀφαγγλίσωμεν, νῦν
ἐκκαθάρωμεν ὅπου τὰ σώματα, ὅπως ἀξίως τὴν ἀγγελικὴν χορείαν
ὑποδεξώμεθα, μεθ' ἧς ὁ μάρτυς οὗτος ὁ μέγας τὴν τριαδικὴν
ἀγιότητα ἐν μιᾷ δοξολογεῖ κυριότητι. χαίρωμεν ἱερεῖς συναγωνι- 5
στὴν εὐρηκότες τουτοῦ τὸν θαυμάσιον, νεωκόροι τὸν θεῖον ὄντως
κοσμήτορα, βασιλεῖς τὸν τῆς ἄνω βασιλείας κρατήσαντα· ἀγαλλιᾶσθε
καὶ παιδεύται διὰ τὸν διδάσκαλον, μαθηταὶ διὰ τὸν καλῶς Χριστῷ
μαθητεύσαντα. μονάζοντες τὸ ἐπίλεκτον ἄθροισμα, ναξираῖοι καὶ
ζάκοροι, τὸν συνασκητὴν ὑμῶν μὴ αἰσχύνετε. ἰδέτω καὶ στρατιώτης 10
τὸν ἀριστεῖα Χριστοῦ καὶ προθυμείσθω πράττειν τὰ δέοντα καὶ
ιδιώτης μὴ ἐκλύεσθω τὸν ἄπλαστον τὴν κακίαν σκοπῶν ἐνθέως
φρονήσαντα καὶ τὸν ὄφιν νικήσαντα. πᾶσα ἡ πόλις τοῦ καλοῦ
ποιμένος μὴ ἀποδράμοι[τε], πτωχοὶ <τε> καὶ πένητες, παρθένοι καὶ
σῶφρονες, οἱ ἐν γήρᾳ ὄμοιοι καὶ νεότητι, ὀθνεῖοι τε καὶ αὐτόχθονες, 15
πάντες ἅμα τὸν τοῦ Χριστοῦ θεραπευτὴν εὐφημήσωμεν, χεῖρας ψυχῆς
εὐτόνως ἀνακροτήσωμεν καὶ Θεῷ ἐνθάδε συναλαλάξωμεν. οὗτος
γὰρ οἶκος Θεοῦ θεμέλιος ἄσειστος, τόπος ἀνέσεως, πηγὴ ἀνα-
ψύξεως, ὕδωρ ἀγαλλιᾶσεως, ἀναπαύσεως κατασκήνωσις, ἱατρεῖον
αἰώνιον, ψυχῶν <ἀνα>κάθαρσις, σωματῶν εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀπο- 20
κατάστασις.

26, 1 δὲ om. M | 2 θαύματα A | 3 ἐπίσαμεν M | 4 καὶ om. M | 6 cf. ev.
Ioh. 1, 1 | 7 αὐτοῦ M | 8 λόγων M | καὶ — 9 στησώμεθα desunt in A | 14 καθά-
περ — θάλαμον desunt in A || 27, 1 ἅπαντες post τοίνυν add. M | εὐθέως A | ἀγα-
πήτοι post πανηγ. add. M | 2 ποιήσαντες M | ἀφανίσωμεν M | 3 καὶ ante τὴν add. M |
6 τοῦτον A | ὄντως θεῖον M | 8 καλῶν M | 9 τὸν M | Ναξираῖοι A | 10 ἀζάκο-
ροι A | 11 προσθυμείσθω A | πράσσειν M | 12 τὸ A | 15 νεότ. ὄμ. κ. γήρα AM |
αὐτόχθ. τε κ. ὄθν. A | 16 τὸν om. A | χεῖρα A | 17 συνάλλεξωμεν M | 20 supplevi
e 19, 12

28 δότε μικρὸν ἔτι κατεντροφήσαι τῷ ἄσματι, συναδέτω δὲ πᾶς ἔμοι καὶ ἀνακρουέτω χορδὴν ἐν κινύρα τοῦ πνεύματος· χαριστηρίους φῶδας ἀνατείνωμεν. ὁ μὲν γὰρ ψυχῆς, ὁ δὲ σώματος πάθος εὐθυδρομήσας ἐνθάδε διέφυγεν, ὁ δὲ καὶ τῶν ἔξωθεν ἐνδεῆς 5 γεγυῶς τούτῳ προσκατερήσας τῷ θείῳ δόμῳ τοῦ δέοντος ἔτυχεν. ἡ ἡμέρα αὕτη μαρτύρων πανήγυρις, πάνδημος ἑορτὴ τῶν ὀρθοδόξων συνέστιος. βάλλε μοι τῶν Παναθηναίων, τῶν <τε> Ἑραίων καὶ Δημητρίων, Θεσμοφορίων, Ἐλευσινίων, Ἀρτεμισίων [τε] καὶ Ὀλυμπίων τὰ σκοτεινὰ τῶν ἑλληνικῶν ἑορτῶν καταγάγια. οὐ γὰρ ἀντιπαρὰτί- 10 θεται πρὸς ἐξέτασιν τῷ φωτὶ τὸ σκότος καὶ τοῖς ἀγίοις τὰ αἰσχίστα· ἡμῶν γὰρ ἀναλμακτος πάναγνός τε καὶ ἄνυλος ἡ θυσία καθέστηκεν. διὰ τοῦτο Δέσποτα, Θεὲ παντοκράτωρ καὶ κύριε τοῦ ἐλέους, φείσαι τῶν τεταπεινωμένων καὶ μὴ δῶς εἰς ὄνειδος τὴν κληρονομίαν σου τοῦ κατάρξαι ἡμῶν ἔθνη. ἰδοὺ γὰρ τετήγμεθα, 15 πεφωνήκαμεν, τεταλαιπώρηκεν ὁ λαός. οὐκ ἔστιν οὐδεὶς ὁ λόγους φρονήσεως ἐκζητῶν, ὁ συνάγων τὰ διεσπαρμένα εἰς ἔν. πρόσχες ᾧ Κύριε, Κύριε μὴ παρίδης εἰς τέλος ἡμᾶς, ἀλλ' εὐσπλάγγνω ὀπίη μετασκεύασον ἡμῶν τὴν ζωὴν, εἰρήνην τοῖς μακρὰν καὶ τοῖς ἐγγύς χαριζόμενος ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ τῷ πανελεήμονι Θεῷ, μεθ' οὗ σοι 20 τῷ Πατρὶ σὺν ἁγίῳ Πνεύματι δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

28, 1 μοι post δότε add. A | κατεντροφήσω A | 2 καὶ post πνεύματος add. M | 4 ᾧ: post τῶν xehibet M | 5 σοῦ δε ὄντως M | 6 ἡ om. M | 7 βάλλε — 12 καθέστηκεν desunt in M | 12 κύριε καὶ θεὸς M | 13 Ioel 2, 17 | παραδῶς A | εἰ M | 14 ἐκτετήγμεθα M, qui inde a v. sequenti nos deficit | cf. Ezech. 37, 11 | 15 cf. Ierem. 4, 20 | cf. pr. Salom. 1, 2 v. ib. 9, 6 psalm. 141(2), 5 | λόγος A | 16 cf. Ies. 56, 8

Addenda et corrigenda

p. 5. Quomodo visiones vigilantibus oblatae cum somniis misceri possint, videas e Gregorio Turon. de virt. s. Martini II 83 Mon. Germ. scr. r. M. I 2 p. 621, 30: „(Allomeris quidam) subito factus est in extasi et pavore perterritus iacebat ut mortuus. qui cum, ut ipse refert, per duarum horarum aut amplius fuisset obpressus, tamquam de somno evigilans subito ad sensum suum revertitur.“

p. 6, 2. In museo Bonnensi (cf. Hettneri catalogum nr. 109) lapis exstat prope Cumas repertus ad Traiani vel Hadriani aetatem referendus, in quo tres occurrunt fratres Hyginus, Faustus, Onirus C. Sulpicii Heraclidae, Hygini liberti, filii. Quorum nomina ea regione incubationem usitatam fuisse videntur docere, id quod cum iis, quae de lacu Averno ibidem sito traduntur, optime congruit.

p. 6, 3. Cum Sarapidis *κατόχοις* cf. laudationem Therapontis 12, 15, ubi commemorantur *κάτοχοι*, qui in sacro *τῆς Θεομήτορος τῆς Ἐλαίας* versantur.

p. 9. Cum Ovidii loco (Met. XV 654 sq.) Maximilianus Fraenkel confert Cavvadias Fouilles d'Épidaure inscr. nr. 6 (= 61 Baunack), ubi legit (12 sqq.) *ὁ δὲ θεὸς ἐπιστάς [ἐν]αργῶς οὐδὲς ἐστὶ [ἐν τῷ νᾶφ]*. Verba extrema iam supplevit Blinkenberg, Nordisk Tidskr. f. filol. N. s. X p. 264.

p. 13 sq. Dignus mihi videtur qui adnotetur locus e Iean Pauli dissertatiuncula quae inscribitur 'Über die natürliche Magie der Phantasie': „*Der Traum ist das Tempe-Thal und Mutterland der Phantasie: die Concerte, die in diesem dämmernden Arkadien ertönen, die elysischen Felder, die es bedecken, die himmlischen Gestalten, die es bewohnen, leiden keine Vergleichung mit irgend Etwas, das die Erde gibt.*“

p. 32, 1. Monet me Fraenkel in iamatis Epidauriis nr. 80 XIX pro *Κεθν* legendum esse *Κέ(ο)ν* (= *Κέω*); cf. acc. *Κέον* (Salaminis insulae pars) Herod. VIII 76. nr. 80 XXII Fraenkel legit *μεθ[έ]ροντα ἀτόν*.

p. 39, 2. Lapis praebet *Λόσαν*, Fraenkel.

p. 40. Deleas verba: *δαλνῆς δέμα* cf. p. 27.

p. 43, 5. *εἰλόται* scribas collatis quae Meister l. s. in addendis p. 393 adfert.

p. 67 adn. Somni daemonem fuisse Telesphorum ea quoque re confirmatur, quod ex iis quae in lapidibus Epidauriis inveniuntur deorum symbolis Somni atque Telesphori symbola inter se sunt simillima. v. Athen. Mitth. 1899 p. 389 sq.

p. 79. Codinus l. s. praebet *ἐν ἧ καὶ λύσις κτλ.*: *ᾧ* propter antecedens *μῆξει* in *ἧ* mutatum; neque Heynius neque Muellerus intellexerunt locum. — Vetus Dioscurorum sacrum, cuius loco Severus *ἰπποδρομίον* exstruxit, apud Lydum commemoratur de mens. p. 7, 10 Wuensch.

Errata

- Legas p. 11 vv. 17. 18 pro: *ἰδοῦ: ἰδοῦ*
„ 13 v. 7 a p. inf. pro: adnotavimus: adnotavimus,
„ 21 „ 8 pro: *fica: fico*
„ 23 „ 6 a p. inf. pro: *salutatorus: salutatorius*
„ 25, 1 v. 3 pro: *pial.: dial.*
„ ib. v. 7 pro: *p: p.*
„ 45 „ 14 a p. inf. pro: *v: v.*
„ 47 „ 9 a p. inf. pro: *ἴσα: ἴσα*
„ 47, 4 v. 2 pro: *ἴσα: ἴσα*
-

Index rerum

- admonentur homines in componendis scriptis a sanctis vel dis 98, 4
 Aegypti filiorum statuæ equestres per somnum præbent oracula 10
 Aesculapius eiusque sacra 9. 10. 11. 12. 17. 18. 20, 1. 22. 32, 1. 36sq. 39. 40. 41. 42. 44. 45. 46. 48, 1 nomen eius cum ἀσκαλαβόση coniungitur 37 vaticinatur 37, 1
 Agamedes 18, 7
 ἀγνεια 28sq. 31. 34
 albus color 13. 25. 33. 41. 46sq. 47sq.
 Alexander Abonotichensis 42. 48, 1
 Amphiarus 8. 14. 15. 17. 18. 27. 28. 31, 9. 40. 42 Apollinis filius 55, 1 sacrum eius ab Apolline occupatum? 56 adn. terram subit 103 Byzantii cultus 109
 Amphilochns Apollinis filius 56 adn.
 animalia edere non licet 16
 anser 42. 48, 1
 s. Antonius 61
 anulus deest Faunum consulturo 26
 Apollo ut per somnum appareat in papyris magicis invocatur 32sq. Romae ei incubatur 32, 1 Delphicum occupat oraculum 49sq. ab Iove ipso Delphis constitutus 52, 1 oracula chthonia opprimit 55, 1 Ap. Iasonius 67sq. Ap. Sarpedonius 101
 aqua fluens 23
 aries 40. 41 ater 33. 40. 41
 Aristoph. Plut. 660sq.: 18, 6
 asinus ater 41
 aura amoena circumit dormientes 10
 aves in Theclæ sacro 99

 balnea prope sacra martyrum 70. 80. 99
 beatorum terra 13sq. 135
 Besa (Horus) 30. 31
 βούς placenta 43, 4

 Calchas 18. 27. 41
 canis 39sq.
 castimonia præcipitur 17

 cera sacra 72. 82. 105
 χηματισμός 5
 cinis 45
 collyrium 47sq.
 columba ministra appellatur a Thecla 99, 1
 comes ac placidi apparent dei vel sancti 11sq. 73. 83sq.
 coronatio 26. 33
 Cosmas et Damianus Asiatici 69 Romani ib. Arabes 70sq. per somnum apparent 70sq. alteri personae indicant remedium 71sq. curant aegrotos aut ipso somno aut remediis significatis 72 apparent bis ter eidem homini 73 extra templum videntur 74 in domibus privatis apparent ib. miracula eorum ad augendum supplicum numerum edita 75sq. ad Byzantium referenda 76 C. et D. ad Dioscuros adnectendi 77sq. ad eorum exemplum Cyri et Ioannis cultus institutus 95 sacra eorum Byzantina 107sq.
 Cosmas ad Gregor. Naz. Migne t. 38 p. 513 = Spic. Rom. II 184: 19 adn.
 Cratinus Troph. frg. 218K.: 14, 4
 s. Crux Pictaviensis 63
 Cyrus et Ioannes per somnum apparent 80sq. aut statim sanant aegrotos aut remedia præscribunt 82 monachorum habitu fere se offerunt 84 compluries admonent aegrotum ib. apparent extra ecclesiam suam 85 videntur in domibus privatis 86 strato supposito in ipso solo dormiunt aegroti 86sq. miracula C. et I. quando sint conscripta 88 qua ratione sint composita 88sq. martyrium sanctorum 89 corpora eorum in Menuthis vicum transferuntur 90sq. sacrum eorum maxime floruit 91sq. cultus eorum ab uno Cyrillo ex nihilo instauratus 93sq. ad Cosmae et Damiani exemplum constituti 95 Isidem excipiunt 96sq. Byzantii culti 108sq.

